

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2502
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1473

KARŞILAŞTIRMALI SİYASAL SİSTEMLER

Yazarlar

Prof.Dr. Ersin KALAYCIOĞLU (Ünite 1, 2)
Prof.Dr. Cemil OKTAY (Ünite 3)
Prof.Dr. Sabri SAYARI (Ünite 4)
Dr. Eylem AKSOY RETORNAZ (Ünite 5)
Dr. Emre HATİPOĞLU (Ünite 6)
Dr. Hasret DİKİCİ BİLGİN (Ünite 7)
Doç.Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU (Ünite 8)

Editörler

Prof.Dr. Ersin KALAYCIOĞLU
Doç.Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2012 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Genel Koordinatör Yardımcısı

Arş.Gör.Dr. İrem Erdem Aydın

Öğretim Tasarımcısı

Dr. Kadriye Uzun

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Özlem Doruk

Grafiker

Ayşegül Dibek

Kitap Koordinasyon Birimi

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler

ISBN

978-975-06-1164-3

1. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 60.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Mayıs 2012

İçindekiler

Önsöz	vii
-------------	-----

Karşılaştırmalı Siyaset: Giriş.....	2
KARŞILAŞTIRMA OLGUSU VE SİYASET	3
BİR YÖNTEM OLARAK KARŞILAŞTIRMA.....	4
GÖZLEM VE ÖNERME.....	7
KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	9
Kurumsal - Yapısalcılık	10
Yapısal İşlevsel Yaklaşımlar.....	10
Bağımlılık Kuramı.....	12
Kolektif Eylem Kuramı.....	14
Yeni Kurumsalcılık	14
Konusal (Mevzii) Karşılaştırma Kuramları	16
Karşılaştırmalı Kamu Politikaları.....	17
SİYASAL SİSTEMLERİ NASIL SINIFLANDIRABİLİRİZ?	17
DEMOKRASİLER.....	19
Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Demokrasi Tipleri	20
DEMOKRATİK REJİM TÜRLERİ.....	21
Çoğunlukçu Demokrasinin Parlamenter Rejimi	21
Oydaşmacı Demokrasinin Parlamenter Rejimi	22
Başkanlık Rejimi.....	23
Yarı-Başkanlık Rejimi	23
OTORİTER REJİMLER.....	25
TOTALİTER REJİMLER	26
SİYASAL SİSTEMLERDE İKTİDAR DAĞILIMI	28
Üniter Devlet	28
Konfederal Devlet (Konfederasyon)	29
Federal Devlet	29
SONUÇ	30
Özet.....	32
Kendimizi Sınayalım.....	33
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	34
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	34
Yararlanılan Kaynaklar.....	36
Yararlanılan İnternet Adresleri	37

I. ÜNİTE

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Parlamenter Rejim: Birleşik Krallık (Britanya).....	38
GİRİŞ	39
BRİTANYA SİYASAL SİSTEMİNİN EVRİMİ	40
BRİTANYA DEVLET SİSTEMİ	42
Siyasal Rejim (Anayasa) ve Uygulama	42
Yasama.....	43
Yürütme	45
Yargı.....	46
Demokrasi Modeli Olarak Britanya Parlamenter Rejimi.....	47
Üniter Devlet ve Siyasal Evrim.....	47
SİYASAL KÜLTÜR.....	48
Siyasal Partiler ve Parti Sistemi.....	48
Seçim Sistemi.....	50
Seçimler ve Siyasal Sonuçları	51
Çıkar Grupları.....	53
POLİTİK İKTİSAT	54
Gelişmiş Ekonomide Değişim	54

2. ÜNİTE

Ekonomik Sistem Tartışmaları, Millileştirme,	54
Özelleştirme ve Liberalleşme.....	54
Sosyal Refah Devleti	55
Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık	56
SONUÇ.....	58
Özet	59
Kendimizi Sınayalım	60
Yaşamın İçinden	62
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	62
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	63
Yararlanılan Kaynaklar.....	64
Yararlanılan İnternet Adresleri	64

3. ÜNİTE

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı-Başkanlık Rejimi:

Fransa.....	66
KONUMU, GENEL COĞRAFI VE BEŞERİ ÖZELLİKLERİ	67
FRANSA'NIN GEÇİRDİĞİ EVRİM VE TEMEL ÖZELLİKLERİ	68
Beşinci Cumhuriyet Fransası'nın Anayasal Yapısı.....	74
Yeni Anayasanın Öngördükleri	76
FRANSA'DA SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA	83
FRANSA'DA KAMU SİYASETLERİNİN OLUŞMASI	88
SONUÇ.....	91
Özet.....	92
Kendimizi Sınayalım.....	93
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	94
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	95
Yararlanılan Kaynaklar.....	96
Başvurulabilecek Kaynaklar	97

4. ÜNİTE

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Başkanlık Rejimi: ABD 98

GİRİŞ	99
KONUMU, GENEL COĞRAFI VE BEŞERİ ÖZELLİKLERİ	99
AMERİKAN SİYASAL SİSTEMİNİN GELİŞİMİ	100
Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi	102
Federalizm	103
ABD'DE SİYASİ HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER.....	104
ABD'DE POLİTİKA YAPICI KURUMLAR	105
Başkanlık	105
Kongre	107
Yargı ve Yüksek Mahkeme	108
ABD'DE SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA	109
Siyasal Kültür	109
Siyasal Katılma.....	110
Siyasal Partiler	110
Seçimler ve Seçmen Davranışı	112
Çıkar Grupları ve Lobicilik	114
ABD'DE KAMU SİYASETLERİNİN OLUŞUMU	115
SONUÇ.....	117
Özet.....	119
Kendimizi Sınayalım.....	120
Yaşamın İçinden.....	121
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	122
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	122
Yararlanılan Kaynaklar.....	123
Başvurulabilecek Kaynaklar	123
Yararlanılan İnternet Adresleri	123

Oydaşmacı Kurumsallaşmış Rejim: İsviçre..... 124**5. ÜNİTE**

GİRİŞ	125
İSVİÇRE MODELİ FEDERALİZM.....	126
SİYASAL KURUMLAR VE SİYASAL KURUMLARIN İŞLEYİŞİ	129
Yasama (Federal Meclis).....	129
Yürütme (Federal Konsey)	129
Yargı (Federal Mahkeme)	130
Kuvvetler Ayrılığı İlkesi.....	131
SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA	133
Seçim Sistemi.....	133
Siyasi Partiler	134
Çekimserlik	135
DOĞRUDAN DEMOKRASİ	135
Halkoylaması	136
Halkın Kanun Teklifi.....	136
KAMU POLİTİKALARININ OLUŞUMU VE BELİRLENMESİ.....	137
SONUÇ.....	138
Özet	139
Kendimizi Sınayalım	140
Yaşamın İçinden	141
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	141
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	142
Yararlanılan Kaynaklar.....	142
Başvurulabilecek Kaynaklar	143
Yararlanılan İnternet Adresleri	143

Otoriter Rejimler..... 144**6. ÜNİTE**

OTORİTER REJİM KAVRAMI	145
OTORİTER REJİM TÜRLERİ	146
Askeri Cunta Yönetimi.....	146
Tek-Parti Yönetimi	147
Komünist Rejimler.....	147
Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Diğer Tek Parti Rejimleri	148
Dikta Yönetimi	148
Melez Rejimler	150
OTORİTER REJİMLERDE DEVLET-BİREY İLİŞKİLERİ	151
Denetim	151
Baskı Kurma	151
Sisteme Bağlama (Co-optation).....	151
Lider Kültü	152
Siyasi Katılım	153
Otoriter Rejimler ve Seçimler	153
OTORİTER REJİM ÖRNEĞİ: FRANCO DÖNEMİ'NDE İSPANYA.....	156
Özet	158
Kendimizi Sınayalım	159
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	160
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	160
Yararlanılan Kaynaklar.....	161
Başvurulabilecek Kaynaklar	162

Totaliter Rejimler..... 164**7. ÜNİTE**

GİRİŞ	165
TOTALİTER REJİM KAVRAMI	165
TOTALİTER REJİM UYGULAMALARI.....	169
İtalya Örneği: Faşizm	169

Almanya Örneği: Nazizm	171
Sovyetler Birliği Örneği: Stalinizm	173
Çin Örneği: Maoizm	175
TOTALİTER REJİMLERDE SİYASAL KÜLTÜR VE	177
TOPLUMSALLAŞMA.....	177
TOTALİTER REJİMLERİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE	179
KORPORATİZM	179
Özet.....	181
Kendimizi Sınayalım.....	182
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	183
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	183
Yararlanılan Kaynaklar	184

8. ÜNİTE

Bir Konfederalizm Örneği Olarak Avrupa Birliği 186

GİRİŞ	187
AVRUPA BİRLİĞİ FİKRİ NASIL DOĞDU?.....	187
AVRUPA TOPLULUKLARININ GELİŞİMİ VE AVRUPA	
TOPLULUĞUNDAN AVRUPA BİRLİĞİNE GEÇİŞ SÜRECİ	189
Avrupa Topluluklarının Gelişimi	189
Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci.....	190
AVRUPA TOPLULUKLARININ GENİŞLEMESİ.....	193
AVRUPA BİRLİĞİNİN YAPISI VE KURUMLARI.....	197
Avrupa Birliği'nin Yapısı	197
Avrupa Birliği'nin Kurumları	198
Avrupa Birliği Konseyi (The Council of the European Union)	199
Avrupa Komisyonu (European Commission).....	200
Avrupa Parlamentosu (European Parliament).....	201
Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (European Court of Justice).....	203
Sayıştay	204
Ekonomik ve Sosyal Komite	204
Bölgeler Komitesi.....	204
AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESABATI (ACQUIS COMMUNAUTAIRE)	205
Birincil Mevzuat.....	205
İkincil Mevzuat	206
Uluslararası Antlaşmalar.....	207
İçtihatlar	207
Üye Devletler Arasındaki Sözleşmeler	207
AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK POLİTİKALARI VE SOSYAL TARAFLARIN	
ETKİNLİĞİ	208
Avrupa Birliği Ortak Politikaları	208
Sosyal Tarafların Etkinliği	209
SONUÇ	210
Özet.....	212
Kendimizi Sınayalım.....	213
Yaşamın İçinden.....	214
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	215
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	216
Yararlanılan Kaynaklar.....	217
Yararlanılan İnternet Adresleri	218

Sözlük 219

Dizin 221

Önsöz

Karşılaştırma yaşamın bir parçası olarak her gün hepimizin kullandığı bir ölçme ve değerlendirme yöntemidir. İnsan toplumları kadar eski olan bu yöntem nasıl gineceğimizden nasıl barınacağımıza, nasıl besleneceğimizden nasıl konuşacağımıza kadar etkili olmaktadır. Modadan spora, ekonomiden kültüre ve ideolojilerimize kadar her türlü değerlendirmemizde doğal ve sürekli olarak kullandığımız bir zihinsel süreçtir karşılaştırma. Günlük yaşantımızda adeta farkında bile olmadan yaptığımız gibi, kim ne söylemiş, nasıl giyinmiş, nasıl bir konutta ikamet etmekteymiş, hangi üniversitenin hangi fakültesini kazanmış gibi açıkça ve bilinçli olarak yaptığımız karşılaştırmalarla kendimizi kendi gözümüzde başkalarıyla karşılaştırarak tartarız. Kilomuzun az mı, çok mu olduğuna, bir dersin sınavına hazırlanmamızın yeterli mi, yetersiz mi olduğuna hep kendimizi başkalarıyla, onların çalışmalarını, yaşantıları, duruş ve davranışlarıyla karşılaştırarak karar veririz.

Bu sürecin ne kadar önemli toplumsal sonuçları olduğunu en belirgin olarak saptayanların başında ünlü sosyolog Samuel Stouffer gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan ordusundaki askerlerin morallerini ölçmek için yapılan araştırmaları yönetmekte olan Stouffer'ın dikkatini iki farklı kuvvette görev yapan subayların terfilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmeler çekmiştir. Askeri inzibat (*military police*) olarak görev yapan subayların terfi konusundaki değerlendirmelerinde hemen hepsinin hızla ve hakça terfi etmekte olduklarını belirttiklerini gören Stouffer, daha önceki sorgulamalarında Hava Kuvvetleri'nde uçucu pilot olarak savaşan subayların doldurdukları soru cetvelleri aklına takılmıştır. Bu cetvelleri inceleyen Stouffer büyük çoğunluğunun terfilerinin çok uzun zaman aldığını ve genellikle pek de hakça olmadığını söylediklerini saptamıştır. Bunun üzerine inzibatlarla pilotların hangi sürelerde terfi ettiklerini araştıran Stouffer ortalama bir inzibat subayının üç yılda, bir pilotun ise savaş koşullarında olmanın da verdiği bir etkiyle de bir yıla varmadan terfi ettiğini saptamıştır. O zaman üç yılda bir terfi eden inzibatlar buna "hızlı ve hakça" derken, altı ayda bile terfi edebilen pilotlar bu duruma neden "yavaş ve haksız" demişlerdir? Stouffer araştırmalarını derinleştirdiğinde saptamıştır ki inzibatlar kendilerini inzibatlarla, pilotlar da kendilerin pilotlarla karşılaştırmaktadırlar. İnzibatların beklentileri üçer yılda bir terfi etmek olarak belirlendiğinden ve hepsi de üçer yılda bir terfi ettiğinden bu durumu hızlı ve hakça olarak görmektedirler. Stouffer, pilot subayların kendilerini diğer pilotlarla karşılaştırdıklarında, kendilerinin daha fazla uçtuğunu ve daha fazla kahramanlık gösterdiklerini, buna rağmen kendi gözlerinde daha az başarılı buldukları arkadaşlarının onlardan önce terfi ettiklerini düşünüp, terfi sisteminin yavaş ve adil olmayan bir şekilde işlediği sonucuna vardıklarını görmüştür. Stouffer hayatta herkesin kendisine ölçü olarak aldığı bir toplumsal grubu bulunduğunu ki, buna atıf grubu (*reference group*) adını veriyoruz, bu grubun içindekilerle yaptığı karşılaştırmalara dayanarak kendisinin haksızlığa uğrayıp uğramadığına karar verdiğini varsayımıştır. Bu varsayımına göre, Stouffer kendi atıf grubuna göre bir şeylerden yoksun bırakıldığını düşünenlerin görece yoksunluk (*relative deprivation*)

duygusu diye adlandırdığı bir tutuma sahip olacaklarını öne sürmüştür. Görece yoksunluk duygusunda olan insanlar bir sınırlandırılma, engellenme, ket vurulma psikolojisiyle hareket edeceklerini, bunun da insanların sistemin kendisine adil davranmadığını düşünmesine yol açacağını ileri sürmüştür. Haksız yere sınırlandırıldığını düşünen insanların ise isyan etme eğilimi içerisine girerek başkalarına kötü muamele etme, saldırma, kavga etme gibi davranış göstereceğini ifade etmiştir. Kısaca ifade edersek, bu çalışmadan itibaren görece yoksunluk duygusu insan ilişkilerinde şiddete eğilimi arttıran bir neden olarak düşünülmeye başlanmıştır.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi karşılaştırma, (örneğin inzibatlar ile pilotların terfi hakkındaki algılarının kıyaslanması), toplumsal yaşantıda olduğu kadar toplumsal bilimde de temel bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bir toplumun kaynaklarını nasıl kullandığını, geliri ve serveti eşit olarak dağıtıp dağıtmadığını, bireysel özgürlüklere değer verip vermediğini, devletin vergi toplamakta etkili olup olmadığını, hükümetin şiddete başvurmadan ülkeyi yönetip yönetemediğini ancak o toplumu veya onun ekonomik veya siyasal sistemini diğer toplumlar ve onların benzer sistemleriyle karşılaştırarak anlayabiliriz. Bir toplumda günde 5 TL'den az bir gelire geçinenlerin oranı yüzde 15 ise bu toplumda fakirliğin yaygın olup olmadığını, ancak dünyadaki diğer toplumların aynı durumda olan birey oranlarını saptayarak ve karşılaştırarak bulabiliriz. Eğer dünyadaki 190'dan fazla Birleşmiş Milletler üyesi devletten 150'sinde bu oran yüzde 15'ten daha fazla ise, o zaman incelediğimiz toplumun durumunun pek fena olmadığına, eğer ancak 15 devlette bu oran yüzde 15'ten daha fazla ise, o zaman incelediğimiz toplumun durumunun fevkalade kötü olduğu sonucuna varabiliriz.

Ayrıca karşılaştırma siyasal sistemlerin nasıl yönetildiklerini, yönetme yeteneklerini, izledikleri iç ve dış politikalarının etkili olup olmadığını da saptamamıza yarar. Devletlerin ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerinin betimlenmesi ancak karşılaştırılmak suretiyle olabilir. Benzerlikler ve farklar saptandığında bazı ön koşulların, bir olgunun oluşmasına neden olduğunu saptayabiliriz. Samuel Stouffer'ın yukarıda anlattığımız görece yoksunluk konusundaki buluşunda da karşılaştırma yönteminin kullanıldığını görüyoruz. Stouffer iki meslek grubunu, inzibat ve pilotları karşılaştırarak bu grupların içinde bulunan bireylerin nasıl farklı yoksunluk duyguları geliştirdiklerini saptayabilmiştir. Böyle bir karşılaştırma imkânı olmasaydı, Stouffer'in görece yoksunluk olgusunu gözlemlemesi ve buna dayanarak temel bir sosyoloji kavramını tanımlaması ve önemli bir sosyal psikolojik açıklama önerebilmesi mümkün olamayacaktı. Tüm siyasal olgularda da farklı toplumsal ve bireysel koşullar, geçmişler ve ortamların etkileri altında bulunarak davranılmasından dolayı, bu farklılıkları dondurarak sadece değişiklik gösteren bir ön koşul ile onun etkisiyle oluşan bir gelişmenin varlığının saptanması da ancak karşılaştırma ile mümkün olabilir. Bu amaçla farklı süreçler ve mantık yürütme yolları tasarlanmış olup halen uygulanmaktadır. Bu dersin konusu da bu yöntemleri uygulamak suretiyle üretilen bulgular ışığında farklı siyaset uygulamalarını barındıran siyasal sistemleri tanımak, çalışma koşullarını anlamak, neden ve nasıl bazı sistemlerin ortaya çıktığını ve nasıl birer evrim geçirdiklerini öğrenmektir. Bu eli-

nizdeki kitap size bu konularda ışık tutmak için ülkemizin değişik üniversitelerinin uzmanları tarafından derlenmiş bir çalışmadır.

Bu çalışma tek bir üniversitenin, tek bir siyaset bilimi bölümünün ve tek bir siyaset bilimcinin çalışması değildir. Bu kitap Anadolu Üniversitesi'nden Doç.Dr. Deniz Kağnıcıoğlu ile Sabancı Üniversitesi'nden Prof.Dr. Ersin Kalaycıoğlu'nun derleyiciliği (editörlüğü) ve yazarlığında, Bahçeşehir Üniversitesi'nden Prof.Dr. Sabri Sayarı, Yeditepe Üniversitesi'nden Prof.Dr. Cemil Oktay, Galatasaray Üniversitesi'nden Dr. Eylem Aksoy Rétornaz, Sabancı Üniversitesi'nden Dr. Emre Hatipoğlu ve Okan Üniversitesi'nden Dr. Hasret Dikici Bilgin'in katkılarıyla oluşmuş bir yayındır. Bu yayının gerçekleştirilmesi için hiçbir desteğini esirgemeyen Anadolu Üniversitesi'nin Rektörü Prof.Dr. Davut Aydın'a özellikle teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca, bu çalışmanın ortaya çıkması için gösterdiği çaba, teşvik ve destekleri için İktisat Fakültesi Dekanına Prof.Dr. Rıdvan Karluk'a da teşekkürlerimizi sunarız. Bu derlemenin basımı sırasında her türlü teknik yardımı sunan ve Açık Öğretim'de kullanılacak bu yayını oluşturan tasarımın ortaya çıkmasında büyük emeği geçen Uzaktan Öğretim Tasarım Birimine de özellikle teşekkür etmek isteriz.

22 Mart 2012, İstanbul

Editörler

Prof.Dr. Ersin Kalaycıoğlu

Doç.Dr. Deniz Kağnıcıoğlu

KARŞILAŞTIRMALI SİYASAL SİSTEMLER

Amaçlarımız

- Bu üniteyi tamamladıktan sonra;
- Siyaset olgusunun farklı kültür, toplum, ekonomi ve siyasal tarihten gelen insan topluluklarında ne tür farklılıklar ve benzerlikler göstermekte olduğunu açıklayabilecek,
- Karşılaştırma sayesinde deney benzeri bir süreç kullanarak siyaseti biçimlendiren temel etmenleri nasıl gözlemlediğimizi açıklayabilecek,
- Karşılaştırma sayesinde kültür, toplum, ekonomi v.b. koşulların etkilerinden sadece bir veya birkaçını araştırma kapsamına alarak nasıl genel önermeler üretilebileceğini tanımlayabilecek,
- Çeşitli siyasal rejim, siyasal topluluk ve siyasal sistemlerin işleyişinde geçerli olan temel varsayım, koşul ve kısıtları tanımlayabilecek,
- Bugünün dünyasındaki siyasal sistemlerin nasıl sınıflandırılabilirliğini açıklayabilecek,
- Farklı siyasal sistemlerin ne bakımdan ayrıldığını ve hangi bakımlardan benzediğini ve bunların arasındaki farkları açıklayarak, bu tiplerden birisinden diğerine geçmekteki rizikoları ve zorlukları yorumlayabilecek,
- Çeşitli siyasal rejim, siyasal topluluk ve siyasal sistemlerin işleyişinde geçerli olan yapısal ve kurumsal farkları değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Siyaset
- Karşılaştırmalı siyaset
- Yöntem
- Gözlem
- Önerme
- Karşılaştırmalı siyaset
- Bağımsız değişken
- Bağımlı değişken
- Sınıflandırma
- Rejim
- Demokrasi
- Otoriter rejim
- Totaliter rejim
- Üniter yapı
- Federal yapı
- Konfederal yapı

İçindekiler

Karşılaştırmalı Siyaset: Giriş

KARŞILAŞTIRMA OLGUSU VE SİYASET

Karşılaştırmak içinde yaşadığımız çevre ve aile başta olmak üzere kurumlar içindeki yerimizi tanımlamak, anlamlandırmak ve değerlendirmek için hayatın başından itibaren yaptığımız bir davranıştır. Kendi cinsiyetimizi ve bunun toplumsal cinsiyet olarak anlamını, kendi kimliğimizi deri rengimizden başlayarak toplumda sahip olduğumuz kan bağlarını, hısımlık ilişkilerini, yaşadığımız yeri, o toprağı paylaşanlarla olan ilişkilerimizi, inançlarımızı da ancak karşılaştırma yoluyla toplumsal yaşantının içinde anlamlandırabiliriz. O zaman kendimizi toplumda belirli bir konuma yerleştirebilmek, bir erkek veya kız öğrenci olarak tanımlayabilmek, bunun toplumsal anlamını kavrayabilmek ve ona göre başka erkek ve kız öğrencilere davranmak söz konusu olabilir. Karşılaştırma zihinsel olarak farkında bile olmadan yapabildiğimiz, ancak bazen bilinçli olarak yaptığımız bir mantıksal çıkarsamadır.

Toplumsal yaşantının geneli için geçerli olan bu davranış, toplumdaki değerlerin bağlayıcı karar alma gücü bulunan kurum ve kişilerin (otoritelerin) müdahalesiyle bölüşümü (tahsisi) olgusu olan siyaset için de geçerlidir. **Siyaseti anlamlandırabilmek ve hatta anlayabilmek için karşılaştırma temel bir mantık yürütme sürecidir.** Örneğin, ülkemizde mevcut olan siyasal yapı ve kurumlara oldukça aşinayız. Onların adlarını ilköğretim yıllarından itibaren öğreniyor, bu konularda verilen dersler çerçevesinde nasıl ortaya çıktıklarını, geçirdikleri evrimi ve içerikleri hakkındaki temel bilgileri ediniyoruz. Ancak, internete girip ufak bir arama yaptığımızda **Türkiye’de Millet Meclisi denilen kurumun Fransa’da Assemblée Nationale (Millet Meclisi) olarak adlandırıldığını, oysa Britanya’da House of Commons (Avam Kamarası) olarak anıldığını görüyoruz.** Bu ufak karşılaştırmada bile yasama organının farklı yapıları olabileceğini, Türkiye’de tek meclisli (kamaralı) bir içerikteyken Fransa ve İngiltere’de iki kamaralı bir içerikte olduğunu saptıyoruz. Türkiye de, Fransa da, Britanya da demokrasi ile yönetilmektedir, ama **Türkiye’de yasama organı sadece Millet Meclisi’nden ibaretken, Fransa’da Assemblée Nationale ve Sénat (Senato’dan), Britanya’da ise House of Commons ve House of Lords’dan (Lordlar Kamarasından) oluştuğunu görüyoruz.**

Siyaseti anlamlandırabilmek ve hatta anlayabilmek için karşılaştırma temel bir mantık yürütme sürecidir.

Burada siyaset hakkında yapılan pek çok tanımdan birisi olan David Easton’ın 1953 yılında yayınlanan kitabında önerdiği tanımdır. Bu tanımın İngilizce aslı Easton tarafından “...politics is the authoritative allocation of values” (1953: s. 130) olarak önerilmiştir. Easton tarafından öne sürülen bu tanım demokrasi veya otoriter - totaliter rejim farkı söz konusu olmaksızın, çağdaş siyaset kadar ilk çağ Mısır, Çin, Hindistan, Yunan, Türk v.b. siyasetlerini tanımlamak için de geçerli olabilecek, olabildiğince zaman ve mekân aşırı bir içerikte olan bir tanım olduğundan burada temel alınmıştır.

DİKKAT

Bu farklılıkların gözlenmesi onların neden ve nasıl ortaya çıktığı sorularını sormamıza neden olmaktadır. Bu tür bir sorgulama ise bize siyaset olgusu hakkında ayrıntılı ve derinlemesine gözlem yapma olanağı tanıyacağı gibi, farklı siyasal olguların olduğu, bunların hepsine özgü olabilen özelliklerin mevcudiyetini ayırtılabilmek olanağı verecektir. Karşılaştırmalı gözlem aynı zamanda birbirine çok benzer siyasal kültürlerle sahip oldukları varsayılan ulus-devletlerin bile çok farklı siyasal yapı ve olgulara sahip olduğunu ortaya koyabiliyor. Örneğin, aynı dili (İngilizce) konuşan, bireysellik, özgürlük, girişkenlik v.b. kültürel değerleri paylaşan, benzer demokrasi esaslarına göre yüzyıllardan beri yönetilen Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) araştırıldığında, Britanya'da kurulan dernek ve kuruluşların büyük çoğunluğunun ulusal kuruluşlar olduğu, oysa ABD'ndeki derneklerin büyük çoğunluğunun ise yerel örgütler olduğu görülmektedir (Wilson, 1995, 82-85). Ayrıca, Britanya'daki çıkar grupları daha kuruluşlarından itibaren ulusal düzeyde kurulurken, ABD'nde aynı kuruluşların öncelikle yerel düzeyde ortaya çıktıkları, bazılarının zamanla ulusal bir içerik kazandıkları görülüyor. Böylece, benzer siyasal olgulardaki farklılıkların, farklı siyasal olgulardaki benzerliklerin gözlemlenebilmeleri ve bunları ortaya çıkaran koşul ve nedenlerin ayırtılabilmesi de karşılaştırma yoluyla olabilmektedir. Dolayısıyla, karşılaştırma bir mantık yürütme aracı olarak kullanılmak suretiyle bilimsel geçerliliği olan neden-sonuç (*cause - effect*) ilişkilerine ulaşmayı, bilimsel kuram (teori) ve nihayet bilimsel yasalar üretmeyi hedefler. Bu da bize karşılaştırmının aynı zamanda bir yöntem olduğunu göstermektedir.

BİR YÖNTEM OLARAK KARŞILAŞTIRMA

Toplumbilimlerinden olan siyaset biliminin bir alt dalı olarak karşılaştırmalı siyaset alanında da, diğer toplumbilimleri dallarında olduğu gibi bir sonuç ile onu doğuran etkiyi belirleyebilmek için laboratuvar deneyi yapmak mümkün veya ahlaklı değildir. İnsanları kobay olarak kullanmak ahlaken kabul edilemeyeceği gibi, Kuzey Kore gibi totaliter rejimler dışında insanların özgürlüklerini ellerinden alarak onları belirli kurallara göre hareket etmeye de zorlayamayız. Onun için karşılaştırmalı siyaset alanında deney yapmak olasılığı yoktur. Ancak, siyasal olgular, yapılar, gelişmeler gözlemlendiğinde adeta deney benzeri koşulların varlığı saptanabilir ve bazı mantık süreçleri kullanarak ve gözlemlerimizi sınıflandırmak suretiyle bu koşullar içinden neden-sonuç ilişkilerini ayırtmak mümkün olabilir. Zaten doğa bilimlerinde laboratuvarda yapılan da bundan ibarettir. Laboratuvar ortamında her türlü etmenin etkileri *denetim (control)* altına alındıktan sonra sadece neden olması olası olan tek bir etmenin değişmesine fırsat verilir. Eğer her türlü etmenin etkileri sabit tutulurken (denetlenirken), tek bir etmenin serbestçe değişmesi söz konusu olursa, o zaman diğer etmenlerden bağımsız olarak değişen etkiler ortaya çıkmış olur. Bu tür davranan etmenlere bilimde *bağımsız değişken* adını veriyoruz. Bu değişimin etkisi olmadan hareketsiz duran bir nesne veya olgu bağımsız değişkenin gösterdiği değişiklikler sırasında veya sonrasında birden değişim gösterirse, o zaman o nesne veya olgunun bağımsız değişkene bağlı olarak değiştiği sonucuna varırız. Bu bağımsız değişkenden etkilenecek değiştiğini saptadığımız değişkenlere de bilimde *bağımlı değişken* adını veririz.

Karşılaştırma yöntemi kullanarak yapılan bir araştırmada da, aynen laboratuvar ortamındaki gibi, bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi olup olmadığını araştırarak koşullar üretilmeye çalışılır. Ancak, burada laboratuvar orta-

mının ayarlamaları mümkün olmadığından, incelenecek olan olgunun ortaya çıktığı ve/veya çıkmadığı siyasal sistemler gözlemlenir. Bu durumda izlenebilecek olan iki temel yöntem olduğunu 19. yüzyıl düşünürlerinden John Stuart **Mill** ilk kez ortaya koymuştur. Mill önerdiği mantık süreçlerine karşılaştırmalı yöntem adını vermemiş ve birisine **uyuşma yöntemi** (*method of agreement*), diğerine de **fark yöntemi** (*method of difference*) adını vermiştir.

Mill'in **uyuşma yöntemine** göre bir siyasal olay, gelişme veya olgu farklı siyasal sistemlerde ortaya çıktığında (bağımlı değişken), onunla aynı anda veya onun hemen öncesinde bir bağımsız değişkenin değiştiği gözlemleniyorsa, o zaman bu bağımsız değişkenle, o olgunun (bağımlı değişkenin) bir uyuşması söz konusudur. Burada dikkat edilecek olan husus, diğer tüm koşullar farklı iken bir siyasal olay her ortaya çıktığında eğer bir bağımsız değişken de mevcutsa o zaman, o bağımsız değişken o siyasal olgunun nedeni olarak saptanır (bakınız Çizelge 1.1). Çizelge 1.1. incelendiğinde görülecektir ki dört ülkede de aynı siyasal olgunun (Z) ortaya çıktığı saptanmıştır. Oysa her ülkedeki koşullar, bir koşul hariç (Y), çok farklıdır ve bu koşul (Y) araştırdığımız siyasal olgu (Z) her ortaya çıktığında her dört ülkede de mevcuttur. O zaman Y ile Z arasında mükemmel bir uyuşma vardır. Y ne zaman ortaya çıkarsa, Z de o zaman ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Z bağımlı değişkeni, Y bağımsız değişkeninin matematiksel olarak fonksiyonudur [$Z = f(Y)$].

Mill Karşılaştırma Yöntemi kullanarak siyasal olay ve gelişmeleri açıklamak üzere iki yöntem ortaya koymuştur: **uyuşma yöntemi** ve **fark yöntemi**.

Uyuşma yöntemine göre bir siyasal olay, gelişme veya olgu farklı siyasal sistemlerde ortaya çıktığında onunla aynı anda veya onun hemen öncesinde bir bağımsız değişkenin değiştiği gözlemleniyorsa, o zaman bu bağımsız değişkenle, o olgunun bir uyuşması söz konusudur.

	Ülke A	Ülke B	Ülke C	Ülke D
Koşul	I	II	VII	IX
Koşul	III	III	V	III
Koşul	IV	XII	VIII	XIII
Koşul	XV	XX	XXV	XXII
Koşul	Y	Y	Y	Y
Olgu	Z	Z	Z	Z

Çizelge 1.1
Uyuşma Yöntemi

Bu durumu bir siyasal örnekle de açıklayabiliriz. Çok farklı tarihlerde, çok farklı coğrafyalarda ve çok farklı siyasal ve toplumsal ortamlarda toplumsal ihtilaller olmuştur. ABD (1776), Fransız (1789), Rus (1917) ve İran (1979) Devrimleri bu tür ihtilallerin başlıca örnekleridir. Bu dört ülkenin de siyasal kültür ortamları, iktisadi yapıları ve gelişmişlik düzeyleri farklıdır. Bunların üçü krallıkla yönetilmekle birlikte ABD bir sömürgeydi ve kendisinin bir kralı yoktu. Onun dışında bu dört devletin hemen hemen her özelliği birbirinden farklıydı. Ancak, siyaset sosyologu olan James C. Davies yaptığı bir araştırmada bu ihtilallerden önce ülke ekonomilerinin hızlı bir büyüme sürecine girdiğini, ancak tam halk ayaklanması öncesindeyse birdenbire büyük bir yavaşlamaya ve hatta küçülmeye tabi olduğu saptanmıştır. Davies'in J- eğrisi olarak bilinen bu önermesine göre, büyük hızla süren iktisadi büyüme dönemlerinin arkasından iktisadi büyümede rastlanılan ani ve hızlı duraklama halk ayaklanmalarına yol açan bir toplumsal psikolojik etki yaratır. Bu dört örnekte de benzer bir hızlı büyüme dönemi ve onun ani yavaşlamasından kaynaklanan bir duraklama söz konusu olmuştur. Bu durumda toplumsal ihtilalle-re yol açan halk ayaklanmalarının nedeni iktisadi gelişmenin sürati ve seyri ile ilgilidir. Mill'in uyuşma yöntemiyle benzersiz koşullar içinde bir tane değişmeyen uyuşma bize hangi bağımsız değişkenin ihtilalci halk ayaklanmalarının nedeni olduğunu işaret etmektedir.

DİKKAT

Burada dikkat edilmesi gereken husus siyasal olguların ortaya çıkmasında nadiren tek bir bağımsız değişkenin etken olmasıdır. Hemen hemen tüm siyasal olay, olgu ve gelişmelerin birden fazla nedene bağlı olduğu saptanmıştır. Toplumsal ihtilaller konusunda Theda Skocpol'un, James C. Davies'den sonra yaptığı araştırma da toplumsal ihtilallerin diğer bazı bağımsız değişkenler tarafından belirlendiğine işaret etmiştir. Buradaki sorun, laboratuvar koşullarından farklı olarak karşılaştırmalı gözlemler sırasında bilinebilen her türlü koşulu denetlemenin genellikle mümkün olamamasıdır. Özellikle zamanasırı etkileri olan değişkenler gözlem anında varlıklarını belli etmeyebilmektedirler. O zaman gözlemlenen bağımsız ve bağımlı değişken ilişkisi, daha önce ortaya çıkan başka bir olgu, koşul, yani bir başka bağımsız değişken tarafından da aynı anda belirlenebilir. O zaman bir üçüncü değişken asıl neden olarak gizli kalırken, biz sadece görünen nedeni asıl neden olarak ayırtmış oluruz, oysa o neden gerçek neden olmayıp sahte (spurious) neden içeriğindedir. Onun için üçüncü ve gerçek neden konumundaki değişkenleri gözlemekte başarısız olma rizikosunu bu yöntem uygulandığında her zaman mevcut olacaktır.

Mill'in önerdiği fark yöntemi ise biraz daha karmaşıktır. Burada bir siyasal olay, olgu veya gelişmenin ortaya çıktığı ve çıkmadığı durumlar göz önünde bulundurulur. Bu olgunun ortaya çıktığı her durumda var olan ve ortaya çıkmadığında da var olmayan bağımsız değişken, o bağımlı değişkenin nedeni olarak ayrışır (bakınız Çizelge 1.2). Aslında fark yöntemi uyuşum yönteminin iki defa üst üste uygulanması gibi bir şeydir. Bu kez araştırmacı çok farklı koşulları olan siyasal sistemler arasından bir siyasal olgunun ortaya çıktığı ve aynı olgunun ortaya çıkmadığı örnekleri gözlemler. Bu bağımlı değişkenin (Z) her ortaya çıktığı ortamda diğer tüm koşullar farklı iken bir etkenin (bağımsız değişken Y) de ortaya çıktığını saptar. Aynı anda o bağımlı değişkenin (Z) ortaya çıkmadığı durumlarda da bağımsız değişken olarak gözlemlendiğinin de (Y) var olmadığını görürse, o zaman Z'nin Y'ye bağımlı olduğuna hükmeder [$Z = f(Y)$]. Bu durumda Y varken Z de var olmakta, Y yokken Z de yok olmakta veya oluşmamaktadır. Hem olumlu hem olumsuz ilişki olarak bağımsız - bağımlı değişkenler arasında ilişki olduğu böylece saptanmış olur. Bu yöntemin de sorunları vardır. Eğer bir olgunun birden fazla nedene bağlı olarak ortaya çıkması söz konusuysa, bu bağımsız değişkenlerin gözlemlenme sırasına dikkat edilemediği durumlarda sanki o değişkenlerden sadece bir tanesi gerçek değişkenmiş gibi kabul edilmesi söz konusudur.

Bir siyasal olay, olgu veya gelişmenin ortaya çıktığı her durumda varolan ve ortaya çıkmadığında da var olmayan bağımsız değişken, o bağımlı değişkenin nedeni olarak ayrışır.

Çizelge 1.2
Fark Yöntemi

	Ülke A	Ülke B	Ülke C	Ülke D
Koşul	I	II	VII	IX
Koşul	III	III	V	III
Koşul	IV	XII	VIII	XIII
Koşul	XV	XX	XXV	XXII
Koşul	Y değil	Y	Y değil	Y
Olgu	Z değil	Z	Z değil	Z

Toplumsal ihtilallere yol açan halk ayaklanmalarının ortaya çıkmadığı iki örneği ABD ve Rusya yerine ikame edebiliriz. Örneğin, Britanya ve Hindistan'ı, ABD ve Rusya'nın yerine ikame edip karşılaştırma kapsamına alacak olursak, o zaman hı-zı değişkenlik gösteren iktisadi gelişme olgusunun halk ayaklanmasıyla birlikte oluştuğunu gözlemlemek zorlaşmaktadır. Britanya'da ve Hindistan'da halk ayak-

lanmaları olmakla birlikte toplumsal ihtilal boyutlarına ulaşmamıştır. İlk göze çarpan bunların hızlı iktisadi büyüme dönemlerinin sekteye uğramasıyla eşanlı olmamasıdır. Bu durumda sekteye uğrayan büyük iktisadi gelişme dönemleri olmaması (Y değil), toplumsal ayaklanma ve onun sonunda da ihtilallere yol açmamıştır (Z değil). Bu durumda daha önceki J-eğrisi önermesini destekleyen gözlemlerimizin daha büyük bir güç kazandığını söylemek mümkündür.

Karşılaştırma ile siyasal olguların ne kadar ayrı veya farklı olduklarını saptamayı amaçlıyoruz. Bu durumda bir siyasal sistemin başka hiçbir siyasal sisteme benzemediğini, tamamen kendisine özgü olduğunu ve genel olarak başka sistemlerle onun karşılaştırılmasının mümkün olmadığı önermesini nasıl sınayabiliriz?

GÖZLEM VE ÖNERME

Buraya kadarki anlatımımızda hep az sayıda gözlemden yola çıkarak tekil bir bağımsız değişkenin bir bağımlı değişkenle olan ilişkisini araştırmakla yetindik. Bunun için de az sayıda siyasal sistemi örnek olarak kullandık. Toplumsal ihtilal gibi bir olguyu açıklamaya kalktığımızda bu olguya dünya tarihinde az rastlanması nedeniyle az sayıda gözlemle yetinmek zorunda olmamız kaçınılmazdır. Ancak, yine de tüm siyasal sistemleri tarihleri boyunca izlemek gibi fevkalade zor ve karmaşık bir yola gitmek pek mümkün değildir. Onun için bu tür araştırmalarda ister istemez 192 Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ulus-devletten az sayıda seçerek gözlem yapmak zorunluluğunu doğurmaktadır. Bu durumda sorulacak soru kaç tane ulus-devlet bir karşılaştırma yöntemi uygulaması için yeterli olarak kabul edilebilir?

Aslında Mill'in önerdiği yöntemlerden uyuşma yöntemine benzer bir biçimde az sayıda ve çok benzer ülkeleri belirli bir zaman aralığında gözlemek suretiyle bir toplumsal olgu ile onun siyasal sonuçlarının var olup olmadığını *görgül (ampirik)* olarak saptamak bir çözüm olacaktır. Bunun için birbirine çok benzer ülkeler örneklemi tasarlanmalıdır. Bu yaklaşıma Adam **Przeworski** ve Henry **Teune** **olabildiğince benzer sistemler tasarımı** (*most similar systems design, OBST*) adını vermişlerdir (1970, 32 -34). Burada birbirlerine çok benzer durumda olan siyasal sistemler seçilir. Örneğin, Britanya, İrlanda ve Avustralya aynı milletler topluluğuna bağlı, aynı dil ve benzer kültürel özelliklere sahip ülkelerdir. Siyasal kültür ve ekonomik gelişmişlik düzeyi benzerlikleri birçok değişkenin etkilerinin olmadığını varsaymamızı kolaylaştırır. Britanya'da uygulanan seçim sistemi, bu kitabın üçüncü bölümünde incelendiğinde göreceğiniz gibi, çoğunlukçu bir mantıkla işleyen, en fazla oyu alanın kazandığı (*first-past-the-post*) bir sistem olması dolayısıyla, en fazla oyu alan partinin parlamento sandalyelerinde büyük artışlara yol açan adaletsiz bir sistemdir. Oysa İrlanda'da uygulanan tek transfer edilebilir oy (*single transferable vote*) sistemi oyları nispi temsil (*proportional representation*) esasına göre adilane olarak meclis sandalyelerine dönüştürdüğünden her parti aldığı oya yakın oranda meclis sandalyesi işgal eder. Benzer olarak Avustralya'daki alması oy (*alternate vote*) sistemi oyların meclis sandalyelerine dönüşmesinde temsilde adalete duyarlıdır. Bu durumlarda koalisyon hükümetlerinin sıklıkla oluşması kaçınılmazdır. Çok benzer ülkelerde uygulanan farklı seçim sistemlerinin farklı hükümet tiplerine yol açmakta olduğu Maurice Duverger (1954) tarafından ortaya atılmıştır. Duverger çoğunlukçu seçim sistemlerinin parti hükümetine, nispi temsile dayalı seçim sistemlerininse koalisyon hükümetlerine yol açacağını önermiştir. Bu durumda uygulanan seçim sistemleri (bağımsız değişken) ortaya çıkan hükümet tipinin parti veya koalisyon içeriğinde olmasına (bağımlı değişken) etken olur denencesine (hipotez) ulaşabiliriz.

Przeworski ve Teune OBST ile az sayıda ve çok benzer ülkeleri belirli bir zaman aralığında gözlemek suretiyle bir toplumsal olgu ile onun siyasal sonuçlarının var olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamışlardır.

Siyasal davranışların aslında bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin bir ürünü olduğu önermesini sık sık duymaktayız. Bu duruma göre siyasette bir köylünün bir kentliden, bir işçinin, bir mühendisten daha farklı davranacağını düşünmeliyiz. Bu önermenin doğru olup olmadığını sınamak için ne gibi bir yöntemle başvururdunuz?

OFST'de amaç tekil bir bağımsız değişkenin tek bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini saptamak olmayıp, belirli bir düzenli ilişkiyi çok farklı toplumlarda da gözlemleyerek tüm siyasal sistemler için geçerli olabilecek önermelere ulaşmaktır.

Bir diğer yaklaşım ise yine Przeworski ve Teune'nin önerdiği **olabildiğince farklı sistemler tasarımı** (*most different systems design*, **OFST**) yaklaşımıdır. Buna göre amaç tekil bir bağımsız değişkenin tek bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini saptamak olmayıp, belirli bir düzenli ilişkiyi çok farklı toplumlarda da gözlemleyerek tüm siyasal sistemler için geçerli olabilecek önermelere ulaşmaktır. Eğer çok farklı siyasal tarih, coğrafya, kültür, iktisadi rejim ve gelişme düzeyi v.b. özelliklere sahip olan ülkeleri gözlemlediğimizde hepsinde aynı ilişkiyi saptayabilirsek, o zaman burada bir bilim yasasını andıran genellikte bir açıklama kalıbına ulaşmış oluruz. Örneğin, Rusya, Japonya, Almanya, İtalya, Peru, Güney Afrika, Kanada, Malezya ve Mısır'ın hepsinde de toplumun en üst kesimini oluşturan yüksek sınıftan kimselerin seçimlerde oy kullanma eğiliminin orta sınıftan çok daha düşük düzeyde olduğunu saptadığımızı varsayalım. O zaman ortaya siyasal tarih, coğrafya, kültür, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, ekonomik rejim gibi farklardan etkilenmeyen bir genellikte bir ilişki örüntüsü (*pattern*) çıkmış olur ki, bu da toplumsal sınıf üyeliğinin oy kullanma olgusuna yaklaşımında evrensel bir düzenlilik olduğunu gösterir. Bu düzenliliği yüksek toplumsal sınıfların siyasal katılma davranışları oy kullanmayı içermemek eğilimindedir diye ifade edebiliriz. Daha etraflı araştırmalar bu konumdaki bireylerin oy verip de onun sonuçlarını beklemek gibi dolambaçlı bir katılma biçimi yerine, doğrudan yöntemleri daha etkili bulduklarını gösterebilir. Bu kişilerin toplumsal konumları, mal varlıkları, eğitim düzeyleri, sosyo-ekonomik ilişkileri yüksek düzey bürokrat ve politikacılara çok kolay ulaşabilir bir konuma getirir. O durumda, üst sınıf mensupları doğrudan doğruya, hatta yüz yüze görüşerek siyasal karar alıcılara öneri veya isteklerini aktarabilirler. Oysa herhangi bir orta veya alt sınıf mensubunun böyle bir olanak bulması zordur. O durumda orta ve alt sınıf mensupları oy kullanmayı ne kadar dolambaçlı da olsa kendi etkilerini siyasal kararlara taşıyan temel bir araç olarak görmeye devam edeceklerdir. Bu durumda bir adım daha ileri giderek toplumsal statü düştükçe oy kullanarak siyasal hayata katılma artar biçiminde bir denence (hipotez) ileri sürebiliriz. Yukarıda sıraladığımız gibi bir çeşitlilikteki ulus-devletler için bu düzenli ilişkiyi gözlemleyebilirsek, o zaman genel bir açıklamaya veya adeta bir bilimsel yasaya ulaşmış oluruz.

Buraya kadar olan anlatımımızda karşılaştırma yöntemini hangi amaçla kullanacağımıza bakarak, ona göre iki veya daha fazla sistemi karşılaştırmamızın anlamlı olabileceğini ifade ettik. Aslında tek bir sistemin, *örnek olay olarak (case study)* adlandırılan bir yaklaşım ile araştırılması da karşılaştırmalı siyaset araştırmalarında rastlanılan bir durumdur. Bu genellikle araştırmacının vatandaşı olduğu ülkeden farklı bir ulus-devlet örnek seçilerek yapılır. Bu tür çalışmalar aslında karşılaştırmalı siyaset disiplininin bir parçası olmakla birlikte lisans ve lisansüstü ders programlarında öğrencilerin vatandaşı olduğu ulus-devletin siyasal sistemi olarak ayrıca okutulur. Türkiye'de Türk Siyasal Hayatı, Fransa'da Fransız Siyasal Hayatı, ABD'nde Amerikan Siyasal Hayatı gibi konu başlıkları altında okutulurlar. Bu tür ders konuları ve araştırma alanları karşılaştırmalı siyaset yönteminin ürettiği kavram, kuram ve yaklaşımları kullanarak araştırma ve eğitimlerini sürdürdükleri sürece siyaset bilimi kapsamındadır. Bu durumda araştırma konusu olan tekil ülke hakkındaki bulgular başka ül-

kelerde aynı kavram, kuram ve yöntemlerle yapılan araştırmalara kolayca eklemle-
nebilir ve siyaset bilimin siyasal olgular hakkında genel kuram oluşturma yöntemi-
ne (*nomothetic method*) hizmet etmeye devam eder. Ancak, eğer bu araştırmalarda
ve eğitimde amaç bir sistemin mükemmel yalnızlığı içinde onun tekilliğini veya
benzersizliğini göstermek olursa, o zaman siyaset biliminin kapsamı dışına çıkarılır.
Bu tür araştırmalar daha çok mükemmel betimlemeler yoluyla açıklama hedefine
yönelik olup (*ideographic method*) tarih tarafından kullanılırlar.

**Eğer Türkiye hakkında çok kısa zamanda olabildiğince fazla bilgi almayı hedeflerseniz, ör-
neğin bir yarıyı boyunca Türkiye'nin sosyolojik özellikleri, siyaseti, ekonomik nitelikleri
hakkındaki bilginizi geliştirmek isterseniz, hangi kente gidip bir yarıyılınızı orada geçirmeyi
planlarsınız?**

KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Karşılaştırmalı siyaset konusundaki ilk araştırmalar insanların mutluluğunu sağla-
yacak devlet yapısına ulaşmanın formülünü bulmak güdüsü ile yapılan kısmen
normatif, kısmen pozitif önermelerden oluşan çalışmalardan oluşmuştur. Arit-
so'nun Politika adlı ünlü eseri bu tür bir arayışın ilk ürünlerinden olup pozitif ya-
nı daha ağır basan bir niteliktedir. Bu araştırmalardan ilk ciddi sapış N. **Machiavel-
li** (Makyavel) tarafından yazılmış olan, daha çok kamu yönetimi sanatı içeriğinde
önermelerden oluşan, ancak farklı siyasal sistemler ve kültürlerde yapılan gözlem-
lerden derlenen Prens adlı kitaptır.

Machiavelli mutluluğu sağlayacak mükemmel devlet arayışını bir kenara bıra-
karak, bir devletin varlığını idame ettirmesi ve refah, istikrar ve iktidarını arttırma-
sının nasıl olacağı sorusuna yönelmiştir. Burada devletin ideolojik içeriği, Hristiyan
veya Müslüman bir topluluğu yönetiyor olması, kralın kişiliği v.b. özellikler göz ar-
dı edilerek, iktidar mücadeleleri içinde bulunan bir kralın içeride isyan çıkartma-
dan, dışarıdan gelen tehditlere boyun eğmeden nasıl yönetimde kalabileceği araş-
tırılmıştır. Erdemi ve ahlaki hiçe sayan bir çalışma olarak görülen bu eser ve onun
yazarına karşı müthiş bir eleştiri kampanyası başlatılmış; erdemsizlik ve ahlaksızlık
imalarını içeren bir biçimde ahlaki bir kenara bırakarak salt iktidar mücadelesine
odaklı olarak düşünenlere Makyavelist denilmesi hemen tüm dillere yerleşmiştir.
Oysa Machiavelli çok daha günümüze özgü bir yaklaşımla siyasal sistem içi ve sis-
temler arası iktidar mücadelelerinin mantığını ve mekanizmalarını gözlemlemeye
ve anlamaya yönelmiştir.

Endüstri devrimi sonrası Batı Avrupa'da güçlenen kapitalist ekonomiler dünya-
yı aralarında pay etmeye çalışan bir emperyalizm dönemini başlattılar. Böylece As-
ya, Afrika ve Latin Amerika topraklarını paylaşma kavgaları ve oralarda oluşan ye-
ni yönetimler ortaya çıktı. Bunlara sömürge (*colony*) yönetimi adını veriyoruz. Bu
yönetimler o toprakları işgal eden büyük devletler tarafından kurulmuş olduğun-
dan özerk veya bağımsız bir içerik taşımıyorlardı. Dünya ticaretinin kapsamı geniş-
ledi, yönetim yapılarında bir türdeşleşme ortaya çıktı, ama bunlar kendiliğinden
(*spontaneous*) üremiş olan siyasal olgular niteliğinde olmayıp, sömüren ana dev-
letlerin o topraklarda kurdukları idari yapılarıydı. Bu durumda, hem yeni siyasal yö-
netim alanları oluştu, hem de bunların siyasal uygulamaları önemli benzerlikler
göstermeye başladı. Tarihleri ve coğrafyaları çok farklı olan Hindistan ile Kenya ve
Uganda benzer bir idari yapıya İngiliz sömürgecileri eliyle sahip oldular. Bu du-
rum asıl olan birkaç temel siyasal yönetim biçimi olduğu görüntüsünü ortaya çı-
karttı. Bunlar da güçlü Avrupa kapitalist sistemlerinin siyasal yönetim biçimlerin-

**Machiavelli mutluluğu
sağlayacak mükemmel
devlet arayışını bir kenara
bırakarak, bir devletin
varlığını idame ettirmesi ve
refah, istikrar ve iktidarını
arttırmasının nasıl olacağı
sorusuna yönelmiştir.**

den ibaretti. Dolayısıyla, özellikle on dokuzuncu yüzyılda başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar egemen olan bir temel karşılaştırmalı siyaset kuramı kurumsal-yapısal yaklaşımla özdeş olarak anıldı.

Kurumsal - Yapısalcılık

Kurumsal-Yapısalcılık büyük sömürgeci devletlerin sahip olduğu siyasal kurumların çalışma esaslarını betimleyen, onların tarihi evrilişlerini anlatan, hangi tür anayasaların bu yapılarla birlikte oluştuğunu anlatan bir içeriğe sahiptir.

Bu kuram büyük sömürgeci devletlerin sahip olduğu siyasal kurumların çalışma esaslarını betimleyen (tasvir eden), onların tarihi evrilişlerini anlatan, hangi tür anayasaların bu yapılarla birlikte oluştuğunu anlatan bir içeriğe sahip oldu. Örneğin, Britanya'daki kraliyet kurumu, parlamento, başbakanlık ve kabine, yargının bağımsızlığı, siyasal partiler, baskı grupları ve seçimleri olabildiğince ayrıntılı olarak anlatan bir içerik bu kitaplarda ön plana çıktı. Sonra, Rusya'daki Çarlık rejiminin otoriter yapı ve geleneklerini, Fransa'daki devrim ve sonrasındaki monarşi ve cumhuriyet arasındaki gel - gitlerini betimleyen ve bunları Amerika Birleşik Devletleri (ABD) içinde uygulanan yerinden yönetimi federal yapı içindeki Başkan, Kongre, Yüce Mahkeme (*Supreme Court*), çıkar grupları, siyasal partiler ve seçimler çerçevesinde resmeden bir görüntüyü karşılatırdılar. Bu örneklerle 1870'lerden sonra Almanya veya İtalya'nın ulus-devlet olma mücadeleleri, onların oluşturduğu yeni monarşiler, bu yönetimlerin idari teşkilat yapılarını anlatan betimlemeler de eklendi. Burada siyaset hakkında genel bir bulguya ulaşmaktan çok adeta bir devlet nasıl yönetilebilir konusuna verilen görece mükemmel örnekler sergilenmekteydi. Tam bir emperyalist yukarıdan bakış ile sömürgelere adeta onları sömüren devletlerdeki sistemleri inceleyip onlardan hangisine aitseler ona göre bir gelişmeye öykünmeleri iması söz konusuydu. Anlatımların pozitif önermelerden ibaret olması, bir Batı, kapitalist, emperyalist üstünlüğünün peşin kabulünü içermiyordu izlenimini verse de, bu çalışmalarda tüm dünyadaki devlet yapıları incelenmiyor, sadece güçlü emperyalist devletlerin ayrıntılı kurumsal fotoğraflarının çekilmesiyle yetiniliyordu. Bu çalışmalarda söz konusu devlet yönetim kurumlarının bir eleştirisini yapmak da temel hedef gibi görünmüyordu. Bunların en azından iyi çalıştığı varsayımı kabul görmekteydi.

Yapısal İşlevsel Yaklaşımlar

Yapısal işlevsel yaklaşımlar kurumsal - yapısal yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıktı. Siyaset bilimindeki ilk örneklerini 1950'lerde vermekle birlikte bu konudaki ilk araştırmaların on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren sosyologlar tarafından yapılmaya başladığını biliyoruz. Bunlar arasında en etkili olanı **Alman sosyoloğu Max Weber** oldu. **Weber kapitalizmin Avrupa'nın batısındaki gelişiminde temel etkenin ne olduğu kurumsal sorusuna yanıt ararken karşılaştırmalı yöntemi kullandı.** Weber kapitalizmin ilk geliştiği Britanya, Hollanda gibi ülkelerde Protestan mezhebine mensup olan orta sınıfın sahip olduğu değerlere işaret etti. Weber'in Protestan Etik adını verdiği bu değerler yüzünden üretimde başarı elde eden sanayiciler lüks tüketime harcamayı günah olarak addettikleri için artan sermayeleriyle saraylar köşkler yapmak yerine işlerini büyütme zorunda kaldılar. Benzer zenginliğe sahip olan tacirler arasından Protestanlar yatırıma yönelirken Katolikler ve diğer Batı Avrupalı orta sınıf mensupları Weber'e göre lüks içinde yaşamayı tercih ediyorlardı. Bu durumda İngiliz ve Hollandalı tacir ve sanayiciler dev servetlere kavuşur kendi ülke siyasetlerinde ağırlıklarını koymaya başlarken, Fransızlar topraktan geçinen aristokrasiyi sanayi ve ticarete yöneltemeyip ancak bir toplumsal ihtilalle Fransız siyasetinde güçlü mevkilere gelebilmişlerdi. Weber daha sonraki yıllarda Fransız tarihçisi Fernand Braudel başta olmak üzere çok farklı düşünürler ta-

rafından eleştirilse bile, kültürün iktisadi ve siyasal yaşantıdaki önemine parmak basmış oldu. Weber'in karşılaştırmalı araştırmalara olan katkısı onların artık kültürün bir etken olarak oynadığı rolü göz ardı edememeleri oldu.

İkinci Dünya Savaşı yüzünden dünyadaki son imparatorluk olan Britanya İmparatorluğu da yıkılınca ortaya çıkan yeni bağımsız devletler eski sömürge yönetimlerinin yerinde yükselmişlerdir. Üstelik Çin ve Hindisan gibi ülkelerde yaşayan nüfusa dikkat edecek olursak, bunların dünyada yaşayan insanların çoğunluğuna sahip olduğu da görülmüştür. 1945 yılında 45 devletin katılmasıyla kurulan Birleşmiş Milletler'in (BM) üye sayısı şimdi 192'ye çıkmıştır. Bu durumda ortaya çıkan bu yeni olguyu araştırmaya yönelen siyaset bilimcilerin elinde kültürel öğeleri pek de ayrıntılı işlenmemiş veya tam bir uyumsuzluk içinde görülen ana sömürge devlet yapılarına ilişkin çalışmalar ve bir de Max Weber'in sosyolojik anlayışı bulunmaktadır. O tarihte de Karl Marx'ı izleyenlerin Marksist yaklaşımları mevcut olmakla birlikte yeni başlayan Soğuk Savaş ortamında özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin akademik ortamlarında revaçta değildi.

Karl Marks ve Frederich Engels'in tarihsel determinizm kuramını ilerdeki sayfalarda ayrıca ele alacağız.

DİKKAT

Bu bakış açısından yaklaşan Gabriel A. Almond ve Sidney Verba'nın üçü Avrupa'dan ikisi Amerika kıtasından olan beş devlette yürüttükleri *Civic Culture* araştırması 1950'lerde yapıldı ve aynı adla yayınlandı. Bu araştırmayı Princeton University Press tarafından basılan bir dizi araştırma Princeton Series in Political Development adıyla 1960'lar ve 1970'lerde izledi. Bu çalışmaların hedefi siyasal yapılar ve onların somut ve istikrarlı uygulamaları olan kurumların belirli işlevler (*fonksiyon*) görmek için kuruldukları varsayımından hareketle her yeni siyasal sistem için bu yapı - işlev bağlantısını modellemek olmuştur. Özellikle Gabriel A. Almond tarafından önerilmiş olan bu yaklaşım her uygulandığı sistemde aynı işlevlerin var olduğunu, fakat bu siyasal işlevleri gören yapıların çok farklı içeriklerde gelişebileceklerini ve hatta kurumsallaşabileceklerini kabul eder. Yapısal - işlevsel yaklaşım için işlevler evrenseldir ve her siyasal sistemde mutlaka olmaları gerekir, aksi halde siyasal sistemlerin işlemesi olanaksızdır. Almond'un bu yaklaşımına göre her siyasal sistem mutlak bağlayıcı karar üretme, bu kararları uygulama, uygulamada çıkacak uzlaşmazlıkları çözme, karar üreticilerine etkide bulunmak için çalışma, bu karar alıcıların seçilmesi (atanması veya halkoyuyla seçilmesi) v.b. işlevlere sahip olacaktır. Bu işlevler gelişmiş siyasal sistemlerde yasama meclisleri, yürütme organı (bakanlar kurulu, bakanlıklar, kamu bürokrasisi v.b.), yargı kurumları (mahkemeler, yargıç, savcı ve avukatlar v.b.), baskı grupları, siyasal partiler, medya ve basın, genel seçimler v.b. aracılığıyla yerine getirilecektir. Gelişmemiş sistemlerdeyse onların yerine bir emir, şeyh, sultan v.b. hem bağlayıcı kararları alacak hem uygulatacak ve belki de bir niza çıktığında tarafları divanına davet edip uzlaştırarak yargı işlevini de görecektir. Böyle bir sistemde siyasal partiler hiç olmayacak, basın ve medya ya hiç olmayacak ya da çok sınırlı ve denetimli olarak mevcut olacak, onun yerine dedikodu temel siyasal iletişim işlevini görecektir. Bu durumda ortaya bir *siyasal gelişme kuramının* da koyulduğunu söyleyebiliriz. Yapısal ve kurumsal sadelik ve zafiyet içinde olan siyasal sistemleri gelişmemiş, kurumsallık düzeyi yüksek, farklı işlevler gören çok sayıda yapıyı ahenk içinde çalıştırabilen sistemlere de gelişmiş siyasal sistemler nitelemesi böylece mümkün olmuştur. Bu tanımlamayı *Political Order of Changing Societies* adlı kitabında en açık bir biçimde kurumsallaşma temeline oturtan Samuel P. Huntington olmuştur.

DİKKAT

James K. Feibleman, (zikreden Gerhard Lenski ve Jean Lenski, 1974, 53) kurumları (institutions) toplumda tekrar eden hatta sürekli veya düzenli aralarla tekrar etme özelliği gösteren temel sorunları çözmek için üretilen donmuş yanıtlar (frozen answers to fundamental questions) olarak tanımlıyor. Dolayısıyla bir toplumsal yapı büyük bir istikrar ve yerleşiklik kazandığında artık ona sadece bir yapı olarak değil, bir kurum olarak da bakabiliriz.

Bu yaklaşım gelişmiş bir siyasal sistemi model aldığı için daha önceki kurumsal yaklaşımın bir diğer biçimi olarak eleştirilmiştir. Aynı zamanda, yine ABD, Britanya ve diğer Batı demokrasilerinin siyasal rejimlerini ve onların yapılarını dünyadaki tüm sistemlerin ereği olarak kabul ettiği ileri sürülerek gelişmekte olan dünya düşünürleri tarafından emperyalist Batı devletlerinin bir diğer biçimde takdimi olarak da yerilmiştir. Nihayet, Machiavelli'ye yapılan türden bir eleştiri ile ahlaki değerleri hiç dikkate almamakla da eleştirilmiştir. Bu eleştirileri yapanların önemli bir kısmının hareket noktası ise başka bir yapısal çözümleme yaklaşımı olan Marksizm ve onun temel hareket kaynağını oluşturduğu *bağımlılık kuramı (dependency theory)* olmuştur.

Bağımlılık Kuramı

Bu kuramsal yaklaşımda birey ve onun düşünce ve davranışları temel çözümleme ve gözlem birimi değildir. Karşılaştırmalı siyasette tarihsel yapısalılık diye adlandıracağımız ve kökeni Karl Marx'ın önerdiği tarihsel materyalizme giden bir düşünce sistematigi kullanılır. Siyasal yapılar tanım olarak eylemcilerin (*actor*) ilişkilerinden oluşur. **Bireylerin siyasal hayatta oynadığı rollerin oluşturduğu ilişkiler siyasal yapıları (political structures) oluşturur.** Yapısalcı çözümlemelerde temel çözümleme birimi yapıyı oluşturan ilişkiler ve yapılar arasındaki bağlantılar, dayanışmalar ve çatışmalardır. Yapısalcı yaklaşıma göre bireyin davranışları yapılar içinde ve onların koyduğu kısıtlar arasında, hatta bireyin yaşadığı toplumsal çevrenin etkisi ile oluşur. Bu çevre tarihsel temel olgular tarafından belirlenmiştir. **Marx'ın yaklaşımında bu temel olgu teknolojik değişim ve onun belirlediği ekonomik olgulardır.** Toplumdaki her kültürel, ideolojik, hukuki, siyasal olgu ekonomik ilişkiler tarafından belirlenir. Ekonomik güçler ise bir toplumsal ağ veya ilişkiler yumağı biçiminde yapılandırılmışlardır. Dolayısıyla, toplum sadece bireylerden oluşmamıştır. Bireyler ekonomik etkiler altında oluşan toplumsal yapılar ve tabakalar halinde yaşarlar. Bunların en önemlisi de toplumsal sınıflardır. Birey içinde yer aldığı bir toplumsal sınıfın konumu ile bilinçlenir, toplumu ve dünyayı anlar ve anlamlandırır. Her toplumsal sınıfın ekonomik temelleri farklıdır. Bu farklar Marx'a göre birbiriyle bağdaşmaz; çatışan, egemenlik ilişkileri oluştururlar. Bu çatışmalar siyasete de yansır ve sınıf çatışması, daha doğrusu sınıfsal çıkarların zıtlığından doğan çatışma, toplumdaki değişimin ve ona bağlı olarak siyasal değişimin de belirleyicisidir.

Tarihsel olarak bakıldığında, çok uzun dönemlerde toplumsal sınıf ilişkileri durağan ve dingin değildir; değişirler. Bu değişim sınıfların çatışmasının daha yoğun bir hal alması ve bir toplumsal ihtilalle egemen sınıfın tasfiye olup, yeni bir egemen sınıfın üretim araçları ve biçimiyle, teknolojiyle, hukuk ve siyasetiyle topluma egemen olmasıyla gerçekleşir. Bu değişim bağlamında bireyin önemi içinde bulunduğu toplum sınıfının önemine bağlıdır; kaderi de öyle. Batı toplumları feodalizmden kapitalizme geçerken daha önce köylü (*serf*) ile derebeyi (*efendi*) ara-

sındaki ilişki de önemini yitirmiş, yerine işçi (proleter) ve kentli, orta sınıf işveren (burjuva) ilişkisi geçmiştir. Feodal sınıf için serf-efendi ilişkisi en önemli sosyo-ekonomik yapısal ilişkiyi oluştururken, kapitalizmde de proleter-burjuva ilişkisi en önemli hal almıştır. Bu değişme birey tarafından durdurulamayacağı gibi, bu ilişki- de bireyin nerede olduğu, bundan ne kadar haberdar olduğu da bir şeyi değiştirmeyecektir. Toplumsal ihtilalin koşulları oluştuğunda onu durdurmak için bireyin yapabileceği bir şey yoktur. Yapısal ilişkiler ağının içeriği toplumsal ve siyasal olayların akışını belirleyecektir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Marx'ın fikirlerinden hareketle yola çıkan siyaset ve toplum bilimciler tarihsel yapısal değişimin tekil olarak bireysel etkilerle hareket etmeyeceğini kabul etseler de, kolektif bireysel hareketle değişim geçirebileceğini ileri sürmüşlerdir (bakınız Fernando H. Cardoso ve Enzo Faletto, 1979). Böylece, insan toplumlarının kolektif davranışı ile yapısal değişimin oluşması, ideolojilerin etkisiyle veya toplumsal hareketlerle toplumsal ve siyasal değişmelerin olabileceği savını ortaya çıkartmıştır. Bu düşünce ortaya atılırken, aynı zamanda devletlerarasındaki ilişkilerin yapısal ve sistemik bir içerikte olduğu, sömürgecilik çağı bağımsız devletlerin doğmasıyla yıkılmış gibi görünse de, aslında dünyadaki ekonomik ilişkilerin devletlerarasında bağımlılıkların sürmesini sağladığı ileri sürülmüştür.

Yeni devletler hammadde üreten ve ihraç eden ekonomileriyle, eski sömürge devletlerin işlenmiş maddelerine gereksinim duymaktadırlar. Petrolü eski sömürgesi Nijerya'da topraktan çıkartan ve satın alan Britanya şirketleri onu işleyip plastik araç ve gereç olarak Nijerya'ya geri satmaktadır. Hem madencilik hem de plastik üretiminden kar sağlayan Britanya şirketleri Nijerya'nın doğal kaynaklarını ve zenginliğini kendi kasalarına aktarmaya devam etmektedir. Bu durumda da Nijerya'nın Batılı çok uluslu şirketlere ve onların devletlerine ekonomik bağımlılığı sürmeye devam etmektedir. Bu görüntüyü daha genelleştirdiğimizde dünyada ekonomik gücü elinde bulunduran bir merkezin ve ona bağımlı olan çeşitli çevrelerin bulunduğunu ve bunların yapısal ve sistemik ilişkiler içinde konuşlandıklarını görmemiz mümkündür. Dünyadaki merkez sayısı çeşitli de olsa, en büyük ve etkin olan merkez ABD'nde konumlu olanıdır ve diğer merkezler onun adeta çevresini oluşturmaktadır. Böylece iç içe geçmiş çeşitli bağımlılık ilişkileri dünya ekonomi politikasını da, dünya siyasetindeki gelişmeleri de küresel olarak belirlemektedir. Bu çözümlemeyi ilerlettığımız zaman artık dünyayı küresel tek bir ekonomik yapı (piyasa) olarak görmek mümkündür. Onun içindeki bağımlılık ilişkilerini incelemeye başladığımız zaman da artık küresel (global) düzeyde çözümleme yapmak durumundayız ki, bu alan da artık karşılaştırmalı siyasetten çok uluslararası ilişkilerin konusu haline dönüşmektedir.

Bağımlılık kuramı öncelikle siyasal sistemler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklarını açıklama ve bunların ekonomik bağımlılık ilişkilerinden kaynaklandığını temel savına dayanır. Burada emperyalizmin ortadan kalkmadığı, kapitalist piyasa ekonomilerinin ürettiği güç dengesizliklerinin gelişmişlik düzeyi farklılığı üreteceği ve bu farkı korumak için çalışacağı da öngörülmektedir. Ayrıca, burada sömür, eşitsizlik, şirket karını maksimize etmek gibi temel olguların varlığını ön plana çıkartarak, insanların aşağılanması ve yoksulluğa mahkum edilmesini sağlayan bir dünya düzeni resmi de çizilmektedir. Yapısal - işlevsel yaklaşımın bireysel, ussal (rasyonel) yaklaşımına karşılık, burada belirli değerlere atıfta bulunan bir yapısal çözümleme söz konusudur. Bununla birlikte, bağımlılık kuramının az gelişmiş siyasal sistemlerin hep az gelişmiş kalacakları öngörüsü pek tutmamışa benzemek-

Batı toplumları feodalizmden kapitalizme geçerken daha önce köylü ile derebeyi arasındaki ilişki de önemini yitirmiş, yerine işçi ve kentli, orta sınıf işveren ilişkisi geçmiştir. Feodal sınıf için serf-efendi ilişkisi en önemli sosyo-ekonomik yapısal ilişkiyi oluştururken, kapitalizmde de proleter-burjuva ilişkisi en önemli hal almıştır.

Bağımlılık kuramı öncelikle siyasal sistemler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklarını açıklama ve bunların ekonomik bağımlılık ilişkilerinden kaynaklandığı temel savına dayanır.

tedir. Birçok az gelişmiş devlet 1950'lerden günümüze kadar büyük değişme göstererek gelişmiş siyasal sistemler arasına katılmışlardır. Bunlar içinde Güney Kore en önemlisidir. Ancak, bu listeye Çin Halk Cumhuriyeti, Singapur, Hindistan, Brezilya gibi farklı çaptaki başka örnekleri de dahil etmek mümkündür. Bu değişimin mümkün olması bireysel davranışların kolektif sonuçlarının yapısal değişikliklere önemli ölçülerde etki edebileceğinin bir diğer kanıtını oluşturmaktadır. Bireysel davranışların kolektif sonuçları sadece bağımlılık kuramının bir unsuru olarak gelişmemiştir. Bu yaklaşım ussal davranış üzerine kurulu olan geniş bir alanın temel çözümleme evrenini de oluşturmuştur.

Kolektif Eylem Kuramı

Birçok tekil, birbirinden bağımsız ve bireysel olarak alınan karar birbiriyle eşanlı veya çok yakın zamanlı olarak ortaya çıktığında ortaya ilginç kolektif sonuçlar çıkarırlar. Seçim günü sandık başında yaptığımız tekil, birbirinden bağımsız bireysel davranışlarımız bu içeriktedir. Akşam oylar sayıldığında sanki tüm seçmenleri oluşturan bir soyutlama olarak "millet" konuşmuş gibi bir sonuç ortaya çıkar. Doğal olarak, böyle bir "milli eylem" söz konusu değildir. Her seçmen tek başına, gizlilik içinde kendi bireysel kararının sonucu olan oy verme davranışı sonucunda oyunu kullanmış, oylar sayılmış, toplanmış ve ortaya bir genel sonuç çıkmıştır. Milletin kararı bir soyutlama ve hatta mantık yanılgısıdır. Söz konusu davranış kolektif, herkesin bir arada, bir kitle olarak yaptığı bir içerikte değildir. Aynı şekilde, bireysel olarak verdiğimiz birbirinden bağımsız olarak alınmış kararlarla gidip ayakkabı, buzdolabı, bilgisayar, kitap, kalem ve pek çok başka mal satın alıyoruz. Bunlar toplandığında da büyük çoğunluğun kırmızı ayakkabı, beyaz buzdolabı aldığı ortaya çıktığında, milletin tercihinin tecellisi olarak kırmızı ayakkabı veya beyaz buzdolabı çıktığını düşünmüyoruz. Buradaki milli tercih de bir soyutlama olup, bizi soyutlamaları eşyalaştırmaya (*reification*) yol açan bir mantık yanılgısına götürür.

Gerek iktisat gerek siyaset bilimi bireylerin çıkar olarak algıladıklarını azamiye çıkartma, zarar olarak kabul ettiklerini de asgariye indirmek için davrandığı varsayımına dayalı, tercihlerini daha yararlı kılma davranışını ussallık (*rationality*) olarak kabul eder. Bireyin davranışının ussal olacağı varsayımından hareketle seçim, katılma, dernekleşme veya ortaklıklar kurma ve yaşatma, vergi verme v.b. birçok anlamlı davranış biçimlerini açıklama ve öngörme mümkün hale gelmektedir. Siyasal parti üyeliği, dernek etkinlikleri, oy verme, koalisyonlar kurma gibi birçok davranış açıklamak ussal davranan tekil bireylerin başka bireylerle olan etkileşimleri aracılığıyla açıklanmaktadır. Burada güdülen hedef genel ve küresel olarak geçerli olan önermelere ve denenceler ulaşmak ve onların görgül sınavını yaparak bilimsel yasalara, yani yanlışlanması artık söz konusu olamayacak kesinlikte açıklamalara ulaşmaktır.

Yeni Kurumsalcılık

Aynı ussal davranış yaklaşımının karşılaştırmalı siyasete uygulandığı bir diğer alan da yeni kurumsalcılık (*neo-institutionalism*) olarak bilinen alandır. On dokuzuncu yüzyıldan gelen geleneksel kurumsalcı yaklaşımın hukuk ve normlara dayalı anlatımından tamamen farklı olarak, burada ussal davranan bireylerin kurumların oluşturduğu yapı içerisinde oynadığı rolleri inceleyen bir yaklaşımdır. Yeni kurumsalcılık kurumlara özgü değerler ve yazısız kurallara (normlara) birer gözlem birimi veya değişken olarak yaklaşır. Örneğin, yasama meclislerinin çalışabilmesi için yazısız kurallar vardır. Uygarca ve kibar davranmak, nezaket, sı-

Yeni Kurumsalcılıkta ussal davranan bireylerin oluşturduğu yapı içerisinde oynadığı rolleri inceleyen bir yaklaşım söz konusudur. Yeni kurumsalcılık kurumlara özgü değerler ve yazısız kurallara birer gözlem birimi veya değişken olarak yaklaşır.

ra ve süreye saygı göstermek bunların başlıca örneklerindendir. Bu yazısız kurallara uymamanın etkileri onları hiçe sayanları dışlamak, adam yerine koymamak olabilecektir. Bu bilgi ile donanmış kişilerin oluşturduğu ortamlarda kurumsal ortama uygun davranış kalıpları gelişecek, bireyler dışlanmak gibi maliyetlere katlanmamak için nazik davranmaya dikkat etmeleri gerekecektir. Bu davranışların ne derecede saygı gördüğünü görgül olarak gözlemek ve buna göre de yasama meclislerini kurumsal gelişmişlik açısından sıralamak mümkündür. Dolayısıyla, yeni kurumsalcılığa göre normlar kurumların üyelerinin davranışlarını mutlak olarak belirlemez. O davranışlara uyma ve uymama konusunda ortaya koydukları yaptırımlar aracılığıyla bireysel üyeleri belirli yönde davranmaya doğru yöneltirler. Bu yönelim gözlemlenebilen, yani görgül bir olgu olup, normatif değildir.

Yeni kurumsalcılık kuramına göre kurumlar önemli koşullar ve kısıtlar ortaya çıkartarak bireylerin ussal davranışına etkide bulunurlar. Onların sunduğu *çeşitli teşvik* edici etkiler (*incentives*) söz konusudur. Bu teşvikler ussal birey tarafından algılanır, üzerinde düşünülür, yarar - zarar hesabı yapılabilir ve buna göre de bireyin bir yönde veya bir diğer yönde davranması sağlanabilir. Örneğin, temsil kurumlarından olan seçimlerde uygulanan kurallar bireyin ussal olarak yarar - zarar hesabı yapmasını sağlayan teşviklere iyi bir örnek oluşturur. Eğer uygulanan seçim kuralına göre seçmenlerin oyları çok sayıda milletvekili adayını içeren listelere veriliyorsa (parti listesine oy verilen *geniş seçim çevreleri varsa*) ve olabildiğince orantılı olarak meclis sandalyesine dönüştürülüyorlarsa, o zaman seçmen en fazla kendi düşünce ve çıkarlarına yakın gördüğü liste için oy kullanmakta yarar görecektir. Bu oy vereceği parti çok az da oy alsa, oy aldığı oranda meclis sandalyesi ile ödüllendirilecektir. Bu yolla seçmen de kendisinin en fazla tercih ettiği bir partinin adaylarına oy vermiş olacaktır. Bu bireysel ussal tercihlerin ortaya çıkartacağı kolektif sonuç mecliste çok sayıda siyasal partinin oy aldıkları oranda temsil edilmesi olacağı gibi, bu durumda bir koalisyon hükümetinin kurulması da şaşırtıcı olmayacaktır. Oysa aynı ülke tek milletvekili sandalyesinin doldurulmasının söz konusu olduğu seçim çevrelerine (*dar bölge sistemi*) bölünecek olursa, o zaman nispi temsil kuralı değiştirilmese bile, sadece en fazla oy alan parti veya adayın seçimi mümkün olacağından, ussal seçmenin algıladığı kural onun davranış biçimini değiştirecektir. Bu durumda, seçmen en fazla tercih ettiği adayın seçilme şansı olup olmadığını dikkate alabilecek ve en fazla tercih ettiği adaya değil de, seçilmesi mümkün olan adaylar arasından en fazla tercih ettiğine oy vermeye yönelecektir. Kurumsal düzenlemenin (seçim sistemi) değişen koşulları ve kuralları (teşvikler) hem bireysel seçmen davranışını hem de bu bireysel davranışların kolektif sonuçlarını değiştirecektir. Zamanla bu davranışlar istikrar kazanarak kurumsallaşma özelliği göstereceklerdir.

Yeni kurumsalcılık kurumların siyasal hayatta başlı başına önem arz ettiklerini, siyasal hayatın değer verilen istikrarlı davranış örüntüleri olarak birçok siyasal olay ve olgunun belirlenmesinde sadece hukuki ve normatif olmayan etkilerinin bulunduğu ortaya koymaktadır. Kurumların yazılı ve yazısız çok sayıda kurala sahip oldukları, onların bireyin içinde yaşadığı ve ilişki içine girdiği siyasal ağları oluşturduğu da düşünülecek olursa, çevresel koşullandırıcılar olarak etkili olduklarını da görürüz. Burada esas olan sadece hukuka ilişkin düzenlemeleri sıralamak ve ayrıntılı olarak betimlemekle yetinmeyen, fiilen, gerçek yaşantıda ortaya çıktığı ve uygulandığı biçimiyle yazılı ve yazısız kurallar ve onların oluşturduğu teşvikleri ussal bireysel davranış açısından inceleyen bir kuram söz konusudur.

DİKKAT

Samuel Huntington tarafından önerilen kurum tanımı değer verilen ve düzenli olarak tekrarlanan (istikrarlı) davranış örüntüleridir. Orijinal İngilizce metinde kurum “valued and stable patterns of behavior” olarak tanımlanmıştır (bakınız Samuel P. Huntington, (1968, 12). Bu tanım yeni kurumsalcılık kuramları tarafından temel olarak kabul edilen kurum tanımı haline gelmiştir.

Konusal (Mevzii) Karşılaştırma Kuramları

Son yıllarda çeşitli toplumsal ve siyasal olgu, olay, gelişme veya eylemden etkilenecek gelişen karşılaştırmalı siyaset kuramları ortaya çıkmış bulunmaktadır. Örneğin, 1990'lardan itibaren biten Soğuk Savaş'la birlikte gelişen bir demokrasi dalgası dünyayı sarmış bulunmaktadır. Otoriter rejimlerin çöküşü, demokrasilerin kurulması, sürdürülebilmesi ve pekişmesi (*consolidation*) çok sayıda araştırmaya ve geniş bir yazına esin kaynağı olmuştur. Bu konunun **Demokratik Pekişme Kuramı** (*Democratic Consolidation Theory*) diye adlandırılacak bir alt dalı da son yirmi yılda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu kuramlar çerçevesinde otoriter rejimlerin nasıl ve neden çöktüğü, demokrasiye geçişin nasıl ve neden ortaya çıktığı öncelikle araştırılan konulardandır. Bu araştırmaları demokrasilerin sürdürülebilirliğini etkileyen koşulların araştırılması izlemiştir. Bu da demokrasi tasarımlarının (*design*) oluşturduğu siyasal rejim türelerinin araştırılmasına yol açmış bulunmaktadır. Bu konuda parlamenter, yarı-başkanlık ve başkanlık rejimlerinin özellikleri, sorunları ve dayanıklılıklarını açıklamaya yönelik araştırmalar 2000'li yıllardan beri ivme kazanmıştır.

Benzer olarak, 11 Eylül 2001'de el-Kaide'nin ABD'nin New York, Washington, D. C. ve Philadelphia kentlerinde estirdiği terör ile birlikte hız kazanan bir yeni kuramsal çalışma alanı da dinin siyasete etkileri üzerinde yeni kuramsal araştırmalardır. Özellikle köktendinciliğin (*religious fundamentalism*) her üç semavi dinde ortaya çıkması ve siyasal hayatı etkilemesi üzerine özellikle Hristiyanlık ve Müslümanlıktaki köktendincilik olgusu ve bunun siyaset üzerindeki etkilerini, demokrasi ile bağdaşırılığını araştıran araştırmalar 2000'li yıllarda ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Toplumsal cinsiyet açısından siyasal hayatı yorumlayan toplumsal ve siyasal araştırmaların da 1970'lerden sonra yaygınlaşmaya başladığını görüyoruz. Siyasal hayatın erkeklerin egemenliğine dayalı olarak geliştiğini vurgulayan ve toplumlardaki temel ilişkilerin kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rolleri etrafında kurgulandığını ileri süren araştırmalar genel olarak feminizm başlığı altında toplanmaktadır. Feminist kuramların yaygınlaşmasının da etkisiyle gerek onların savlarını araştıran, gerek kadının toplumlardaki rollerini, siyasal iktidarın kadınlara yönelik politikalarını araştıran ve karşılaştıran çalışmalar, Türkiye'deki uygulamaları da içine alacak biçimde gelişmiştir.

1950'lerden sonra ve özellikle Soğuk Savaş yıllarının son evrelerinde artan görünüşleriyle çevre örgütleri siyasetteki rollerini güçlendirmişler, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin siyasal hayatında önemli roller oynamaya başlamışlardır. Bazı ülkelerde toplumsal hareketler, bazılarında baskı grupları, bazılarında da siyasal partiler olarak önem kazanan çevre örgütlerinin oluşması, siyasetle olan ilişkileri, süren ve sürmeyen etkileri, farklı çevre siyasetlerinin oluşması yeni karşılaştırmalı araştırmalara yol açmıştır. Son yıllarda artan iklim değişikliği olgusu ve ona dikkat çeken doğa bilimi araştırmaları çevre örgütlenmelerine ve hükümetlerin çevre politikalarına yeni bir ivme kazandırmışa benzetilmektedir. Sürdürülebilir ekonomik gelişmenin hükümet politikalarında ağırlık kazanması gerektiğini savunan çeşitli görüşlere sahip çevre hareketleri, örgüt ve partilerinin yeni si-

Demokratik Pekişme Kuramı çerçevesinde otoriter rejimlerin nasıl ve neden çöktüğü, demokrasiye geçişin nasıl ve neden ortaya çıktığı öncelikle araştırılan konulardandır.

yasal gelişmelerin temel kurumları olma özellikleri ortaya çıkmıştır. Bu durumda yeni kurumsal yaklaşım ve kolektif bireysel davranış yaklaşımlarıyla yapılan çeşitli araştırmalar çevre konusunu siyaset biliminin de önemli bir araştırma alanı haline dönüştürmüştür.

Karşılaştırmalı Kamu Politikaları

Kamu politikalarının oluşturulması ve uygulama başarılarının araştırılması gerek merkezi devlet, gerek yerel yönetimler açısından en önemli siyaset bilimi araştırma alanlarından. Bu konuda yapılan siyaset bilimi araştırmaları da karşılaştırmalı bir kuramsal çerçeve içinde gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Özellikle ABD ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde devletin sosyal hizmet ve refah uygulamalarını araştıran ve karşılaştıran çalışmalar son otuz yıl boyunca artan bir sıklıkta yapılmaktadır. Bu son alandaki çalışmalar sosyal devlet uygulaması içinde olan gelişmiş ekonomilere sahip olan demokrasilerin benzerlik ve farklılıklarını ve farklı ideolojilerdeki siyasal partilerin iktidara gelmesiyle farklı sosyal devlet politikalarının üretilip üretilmediğini araştıran çalışmalardır. Kamu politikalarının seçmenin oy verme davranışına etkileri de bu araştırmalar tarafından incelenmektedir. Burada kamu politikalarının ekonomik gelişme düzeyi, ideoloji, iktidar partilerinin kimlikleri, v.b. değişkenlerin etkisiyle nasıl biçimlendiğinin araştırılması hedeflenmektedir.

Benzer olarak ekonomik ve siyasal ilişkilerin birbirine olan etkileşimini araştıran bir alt disiplin olarak *ekonomi politik* araştırmaların da bu çalışmalara paralel olarak geliştiğini görmekteyiz. Bu çalışmalar sadece Marx'ın fikirlerinden hareket etmeyen, ama ekonomik etkenlerin seçmen davranışına, siyasal partilerin iktidarda kalıp düşmelerine, izlenen vergi politikası, tarım destek politikaları v.b. alanlara olan etkilerini araştıran içeriktedir. Benzer siyasal sistemlerde ortaya çıkan ekonomi siyaset ilişkilerini araştıran bu politikalar herhangi bir ekonomik değişkenin seçmenin oyuna veya siyasal iktidarların politika tercihlerine etki edip etmediğini saptamaya yönelmektedirler. Farklı siyasal sistemlerde aynı siyaset ve ekonomi ilişkisini araştıran araştırmalar ise ekonominin, örneğin kültür veya toplumsal tabaka (sınıf) gibi değişkenlere göre görece önemini saptamaya, açıklamaya, anlamaya ve hatta öngörmeye yönelmektedirler.

Kamu politikalarının oluşturulması ve uygulama başarılarının araştırılması gerek merkezi devlet, gerek yerel yönetimler açısından en önemli siyaset bilimi araştırma alanlarından.

SİYASAL SİSTEMLERİ NASIL SINIFLANDIRABİLİRİZ?

Bundan önceki bölümde siyaseti değerlerin *bağlayıcı karar alma*, yani yaptırımlarla (ödüllendirme veya cezalandırmayla) desteklenen kararlar alabilme meşru yetkisine dayalı olarak paylaştırılması (tahsisi) olarak tanımlayan yaklaşımı esas almıştık. Bu durumda siyaset kimin veya kimlerin, nasıl, niçin ve kimler için yaptırım ile desteklenen kararlar üretebildiği ve bu kararlardan yararlanabildiği ile ilgilidir. Bu bir süreç olarak ortaya çıkar. Siyasal yetkelerin belirlenmesi, onların kararlarını etkilemek için siyasal topluluk üyelerinin yarışmaları, çabalamaları ve örgütlenmeleri söz konusu olur. Bu süreçte çeşitli ve karşılıklı etkileşimler, siyasal partiler, baskı grupları, Meclis, Bakanlıklar v.b. siyasal yapıların karşılıklı temasları, birbirlerini etkileyen karar ve davranışları söz konusudur. Bu etkileşimler siyasal yapılar arasında karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılıklar üretir. Bir yapının kararları bir diğer yapıyı etkileyecek, onun tepkisiyle de başka yapılar etkilenecek ve sonunda karar alma süreci de, karar alıcılar da bu sürecin etkisi altına gireceklerdir. Bu karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve hatta bağımlılıkla sağlanan bir bütünlük ortaya çıkacaktır ki biz bu bütüne **siyasal sistem** adını vermekteyiz.

Karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve hatta bağımlılıkla sağlanan bütüne siyasal sistem adını vermekteyiz.

Bir toprak parçasına egemen olma iddiası genel kabul gören, o toprak üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan sisteme **devlet**, devletin yurttaşı durumundaki bireylerin oluşturduğu bir arada yaşama alışkanlığı olan ve geleceği de paylaşma iradesi gösteren toplumlara **ulus** adını verilir.

Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, hakça yarıştığı bir ortam söz konusuysa bu rejime **demokrasi** adı verilir.

Fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğü kısıtlı olduğu veya bulunmadığı, yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemelerinin söz konusu olmadığı rejimlere **otoriter rejim** denir.

Toplumdaki her yapının, kurumun hükümet ve ajanları tarafından denetim altında tutulduğu, özgürlüklerin hiç olmadığı ve hatta rejim için tehdit olarak kabul edildiği rejimlere **totaliter rejimler** adı verilir.

Kurumsallaşmış siyasal rejimlerde siyasal rejimin kuralları ve bunların işleminde etkili olan yapıları gerek siyasal yetkeler gerek yönetilenler gözünde itibar ve saygıya sahip, istikrarlı bir içerik gösterirler.

Çağdaş dünyadaki siyasal sistemlerin temel görüntüsü belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan toplumu üzerinde fiziksel güç kullanma meşru tekeline sahip, sonsal karar alma erkini kullanan siyasal yetkeler ve kurumlar biçimindedir. Bu durumda bir toprak parçasına (yurt) egemen olma iddiası genel kabul gören, o toprak üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan bir sistem söz konusudur ki, buna **devlet** adını veriyoruz. Devletin yurttaşı durumundaki bireylerin oluşturduğu bir arada yaşama alışkanlığı olan ve geleceği de paylaşma iradesi gösteren toplumlara **ulus** adını vermekteyiz. Çağımızdaki siyasal sistemlerin en belirgin görüntüsü **ulus-devlet** olmalarıdır.

Ulus-devletlere biraz daha yakından baktığımızda her birisinin örgütleniş biçimlerinin tamamen birbirinin aynısı olmadığını kolaylıkla görürüz. Bu farklılıklar temel olarak tarihten, tarihin bugüne yansımaları olan siyasal kültürden, devletlerin kuruluş felsefelerinden, kuruldukları tarihlerdeki uluslararası ilişkilerin ve kuruluş antlaşmaları varsa onların içeriklerinden kaynaklanır. Ulus-devletin örgütlenme biçimleri, temel kurumları, bu kurumların iç işleyişini belirleyen yazılı ve yazısız kuralları ile bu kurumların birbirleriyle ilişkileri *siyasal rejimleri* oluşturur. Bir siyasal rejim parçası olduğu siyasal sistemdeki temel siyasal süreç, etkileşim ve davranışlara egemen olan kuralları bütünüdür. Basitleştirecek olursak, siyasal rejim unsuru olduğu sistemde oynanan siyasal oyunun kurallarından ibarettir.

Yönetimi oluşturma şekli, yöneticilerin yönetme biçimi (üslubu), yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin içeriğine bakarak siyasal rejimleri sınıflandırabiliriz. Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, hakça yarıştığı bir ortam söz konusuysa bu rejime **demokrasi** adını vermekteyiz. Bu koşulların olmadığı rejimlerde fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğü kısıtlıdır veya yoktur. Yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemeleri söz konusu değildir. Ancak, gerek birey gerek kurumlar iktidardakileri onamak için adeta bir noter görevi görebilirler. Bu rejimlere **otoriter rejimler** adını veriyoruz. Nihayet, toplumdaki her yapının, kurumun (aileden okula, okuldan işyerine kadar) hükümet ve ajanları tarafından denetim altında tutulduğu, özgürlüklerin hiç olmadığı ve hatta rejim için tehdit olarak kabul edildiği rejimlere **totaliter rejimler** adını veriyoruz. Totaliter rejimleri otoriter rejimlerden ayıran onların daha yüksek bir gelişmişlik düzeyinde, denetim kapasitesinde olmaları ve bir ideolojinin rehberliğinde siyasal sistemi yapılandırmak üzere hareket etmeleridir. Totaliter rejimler yönettikleri toplumu tam anlamıyla seferber etmek, tek tek her bireyi izlemek, davranışlarını düzenlemek ve denetlemek yeteneğine sahip olan rejimlerdir. Otoriter rejimlerin ideolojik eğilimleri ne olursa olsun, bu denli güçleri veya yetenekleri mevcut olmayıp, sadece yakalayabildiklerine yaptırım uygulayabilecek bir içeriktedirler.

Siyasal rejimler içinde bulundukları siyasal sistemlerin ne ölçüde yerleşik kurum ve kurallara sahip olup olmadığına göre de farklı bir görüntü alırlar. Siyasal rejimin kuralları ve bunların işleminde etkili olan yapıları gerek siyasal yetkeler gerek yönetilenler gözünde itibar ve saygıya sahip, istikrarlı bir içerik gösterirlerse onları **kurumsallaşmış siyasal rejimler** olarak kabul edebiliriz. Kurumsallaşmış siyasal rejimlere sahip olan siyasal sistemlerin gelişmiş siyasal sistemler olduğunu da varsayabiliriz (Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız Huntington, 1968,

12-96). Siyasal yapılar siyasal yetkiler ve yönetilenler gözünde itibar, saygı uyandırmayan ve istikrar kazanmamış olan bir görüntü sergiliyorlarsa, onları kurumsallaşmamış siyasal rejimler olarak kabul edebiliriz. Genellikle, herhangi bir siyasal yapısı hemen hiçbir kurumsallaşma sürecine girmemiş olan çağdaş devlet sayıları fazla değildir. Şu anda Somali, Afganistan, on yıl önce Sierra Leone ve Liberya gibi ülkeler bu konumda olarak kabul edilebilirler. Bunlar adeta kurumsallaşma düzeyi sıfır olan siyasal rejim örneklerini oluşturmaktadır. Buna karşılık İzlanda parlamentosu 1000 yılında kurulmuş olan ve kesintisiz on yüzyıldır çalışan, yasama içinden gücünü alan bir yürütme organına; saygı ve itibar gören bir yargı sistemine de sahip olan İzlanda devletinde yüksek düzeyde bir siyasal kurumsallaşmadan bahsedebiliriz.

Çağdaş dünyadaki siyasal sistemler bu iki uç arasında geniş bir kurumsallaşma yelpazesine yayılmışlardır. Bu kitapta kurumsallaşma düzeyleri itibarıyla birbirinden farklı olan rejimlere göre farklılaşan her türlü rejim uygulamasını inceleme şansımız yoktur. Onun için sadece temel siyasal rejim tiplerine ve bunlardan etkilenecek kurulmuş ama henüz kurumsallaşma yolunda olan siyasal rejim örneklerine bakarken seçici olacağız. Tamamen çökmüş olan bir devletteki kurumsal olmayan rejim uygulamasını ise incelemeyeceğiz. Kurumsallaşmanın uzun bir süreç olduğunu bilerek daha henüz bir yüzyılı geçmemiş olan örneklerin pekişmemiş olduğunu varsayarak bu örnekleri kurumsallaşma yolunda olan rejimler örnekleri olarak inceleyeceğiz.

DEMOKRASİLER

Demokrasi kavramı yeni üretilmiş bir terim değildir. Aristoteles'in Politika adlı bundan 25 yüzyıl önce yapıp yayınlanmış çalışmasını inceleyecek olursanız demokrasi adıyla bir rejimden bahsedildiğini görebilirsiniz. Aristoteles çoğunluğun yönetimi olarak *timokrasi* diye bir rejim tanımlamış ve bunun bozulmuş biçimi olarak "demos (halk)" ve "cratos (yönetim)" kavramlarını birleştirerek demokrasi kavramını üretmiştir (Barker, 1973, 373 - 374). Aristoteles'e göre erdemli bir halk yönetimi olan timokrasi bozulduğu, ayağa düştüğü ve devlet sokaktaki güruhlar tarafından yönetilmeye başlandığı zaman demokrasiye dönüşmekteydi. Ancak, yüzyıllar içinde timokrasi kavramı unutuldu ve halk yönetimi demokrasi olarak anılmaya başlandı. Amerikan başkanlarından Abraham Lincoln bu kavramı biraz daha rafineleştirerek demokrasiyi halkın halk için halk tarafından yönetilmesi olarak tanımladı. Soğuk Savaş döneminde bireyin özgürlüğünü vurgulayan demokrasi uygulamalarına Batı Demokrasisi veya Liberal Demokrasi, eşitliği vurgulayan totaliter rejim uygulamalarına da Halk Demokrasisi adı verildi. Daha sonraları da demokrasi farklı sıfatlarla nitelenerek kullanılmaya devam edildi. Günlük siyasal temaslarda da demokrasi kavramı sık kullanılmaya başlandığından pek çok ve farklı anlama çekilebilir bir içerik kazandı. Bu durumda demokrasinin bilimsel bir kavram olarak tek bir anlama gelebilecek biçimde uygulanıp uygulanamayacağı siyaset bilimciler arasında tartışılmaya başlandı.

DİKKAT

Bu kitapta çağdaş demokrasileri kapsıyoruz. Demokrasi ilk kez uygulandığında fevkalade küçük site devletlerinde ve halk olarak kabul edilen aile reisi erkeklerin tamamının bazen seçmen, bazen de siyasal yetke (otorite) olarak rol aldıkları bir siyasal uygulamaydı. Bu tür halk olarak kabul edilen herkesin hem seçmen hem de yetke rolü oynayabildikleri, her türlü kararın meydan toplantılarıyla ve herkese açık olarak tartışılarak alınabildiği demokrasilere doğrudan demokrasi adını vermekteyiz. İsviçre'deki devlet katında da kanton yönetimlerinde de bu tür bir yöntem günümüze kadar gelmiştir. ABD'nde de gerek kuruluşundaki süreçte, gerek zaman zaman bugün küçük yerleşim birimlerinde "kent toplantıları" (*town hall meetings*) adıyla toplantılar yapılarak bir ufak yerleşim birimini ilgilendiren bir konu burada tartışılıp herkesin oy verdiği bir genel oyla karara bağlanabilmektedir. Sadece çok az sayıda kişinin yaşadığı yerleşim birimlerinde kullanılabilen bu yöntemin milyon hatta milyarların yaşadığı toplumlarda uygulanma şansı yoktur. Onun yerine çağdaş toplumlarda uygulanan demokrasi çok sayıda halkın seçmen olarak verdikleri oylarla kendilerini, halkın yokluğunda halkın sahip olduğu yetkinin tamamen aynıysa karar alarak yönetecek temsilcilerini seçmesi esasına dayalı olan temsili demokrasidir. Burada çağdaş demokrasi olarak ifade ettiğimiz temsili demokrasi olup, çağdaş dünyada genel uygulamaya konu olmayan doğrudan demokrasi bu kitapta incelenmemektedir.

Dahl demokrasi kavramının günlük konuşmalara konu olduğunu, farklı anlamlar kazandığını ve bilimsel bir kesinlik içeren bir kavram olmaktan uzaklaştığını dolayısıyla bilimsel çalışmalarda kullanılmaması gerektiğini ileri sürerek demokrasi yerine, çoğunluğun yönetimi anlamına gelen poliarşi (*polyarchy*) kavramını önermiştir.

ABD'nin Yale Üniversitesi siyaset bilimcilerinden R. Dahl aslında demokrasi kavramının günlük konuşmalara konu olduğunu, farklı anlamlar kazandığını ve bilimsel bir kesinlik içeren bir kavram olmaktan uzaklaştığını dolayısıyla bilimsel çalışmalarda kullanılmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Dahl demokrasi yerine, çoğunluğun yönetimi diye Türkçeye çevirebileceğimiz poliarşi (*polyarchy*) kavramını önermiştir. Dahl'a göre poliarşinin gerçekleşebilmesi için aşağıdaki sekiz koşulun siyasal yaşamda kabul görmesi gereklidir ve bunlar şöyle sıralanabilirler. 1. Dernek kurma ve kurulmuş derneklere katılma özgürlüğü, 2. İfade özgürlüğü, 3. Genel oya katılma (oy verme) hakkı, 4. Kamu görevlerine seçilebilme hakkı, 5. Siyasal liderlerin seçmen tercihinin kazanmak için yarışabilme hakkı, 6. Değişik haberalma kaynaklarının varlığı, 7. Serbest ve hakça seçim, 8. Hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtme süreçlerine dayandırmak için gereken kurumların varlığı ve çalışması (Lijphart, 1984, 2). Dahl'ın tanımında vurgulanan ifade, örgütlenme, seçilmek için yarışma, seçime katılma, haberleşme özgürlükleri muhalefetin özgürce ve korkusuzca çalışabilmesine işaret etmektedir. Ancak, poliarşiyi hayata geçirmek için kamu politikalarının oylara ve seçmen tercihlerine dayanmasını sağlayan kurumsal altyapı, yani yasama organı, siyasal partiler, baskı grupları, mahkemeler v.b. yapıların özerk mevcudiyeti ve baskı altında kalmadan çalışması esastır. İster poliarşi, ister demokrasi diyelim, bu tür rejimler muhalefetin, muhalif fikirlerin ve iktidardan bireysel şikayetlerin özgürce, baskıdan, korkudan uzak ifade edilebildiği rejimlerdir. Sonuçta çağdaş demokrasi anlayışının Dahl'ın önerdiği poliarşi kavramına çok yakın gelen bir içeriği olduğu ve siyaset biliminde de bu içeriğiyle genel kabul gördüğünü söyleyebiliriz.

Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Demokrasi Tipleri

Demokrasiler yönetenlerin yöneticileri nasıl belirleyecekleri, ne tür kurallar ve kurumlar kullanarak hem yöneticileri seçeceklerini, hem de ne tür kurallar ve kurumlar aracılığıyla tercihlerini kamu politikalarına yansıtacakları konusunda önemli tasarım (*design*) farkları gösterirler. Bu açılardan yapılan düzenlemeler iki çağdaş

demokrasi tipini ortaya çıkartmıştır. Bunlardan ilki yönetilenlerin çoğunluğunun seçim ve yönetim sırasında etkili olması esasına dayanan **çoğunlukçu (majoritarian) demokrasi** tipi olup ilk uygulama modelini Britanya'da geliştirdiğinden *Westminster* tipi demokrasi diye anılmaktadır. Çağdaş demokrasilerin diğer temel tipi olarak kabul edilen uygulama ise İsviçre'deki çoğulculuk esasına göre yönetilenlerle yönetilenlerin ilişkisini kuran tasarımıdır. Bu demokrasi tipinde temel mantık siyasal karar üretirken tüm milleti olabildiğince karara katmak, hiçbir azınlığı dışarıda bırakmamaya çalışmaktır. *Westminster* tipi demokrasideki çoğunluğun dediği olur fikrinin tam tersi olan İsviçre'deki uygulama, azınlıkları dışlamamak, özellikle toplumun bir kesimini alınan siyasal kararlarda sürekli olarak azınlıkta bırakmamaktan geçmektedir. Onun için İsviçre'deki bu çoğulcu anlayışa dayanan demokrasi tasarımı **oydaşmacı (consociational) demokrasi** tipi adını vermektedir (Bu sınıflandırma için bakınız Lijphart, tarihsiz: 13 -19).

Yönetilenlerin çoğunluğunun seçim ve yönetim sırasında etkili olması esasına dayanan **çoğunlukçu (majoritarian) demokrasi** ilk uygulama modelini Britanya'da geliştirdiğinden *Westminster* tipi demokrasi diye anılmaktadır.

Azınlıkları dışlamamak, özellikle toplumun bir kesimini alınan siyasal kararlarda sürekli olarak azınlıkta bırakmamayı temel alan demokrasi modeline **oydaşmacı demokrasi** denir.

***Westminster* Britanya'daki kraliyetin nerdeyse bin yıla yakın süredir bulunduğu bölgenin adı olup, daha genel olarak Britanya'daki hükümeti işaret eden bir kavramdır. Bir anlamda Türkiye'de Çankaya denildiğinde anlaşılan türden bir siyasal iktidarın bulunduğu mevkî anlamını taşır.**

DİKKAT

DEMOKRATİK REJİM TÜRLERİ

Çoğunlukçu Demokrasinin Parlamenter Rejimi

Çoğunlukçuluk ve çoğulculuk esasına göre ikiye ayrılan temel demokrasi modellerinin siyasal hayata uygulanması sırasında demokrasi rejimlerinin yine farklılıklar gösterdikleri ve üç değişik tür uygulamaya konu olduklarını görmekteyiz. **Britanya'da uygulanan *Westminster* tipi çoğunluk rejiminde** hükümet kuvvetleri arasında yasama organının yürütme ve yargıya ve diğer her tür devlet kurumuna üstün tutulması söz konusudur. Demokrasinin temsile dayalı olarak uygulanması *Westminster* modeline göre yasama organını özel bir konuma taşır. Yasama organı doğrudan doğruya seçmenin (halkın) oyuyla seçilen üyelerden oluşan bir kamaraya (*chamber*) sahiptir. Britanya'daki yasama organının iki kamerası vardır. Bunlar seçmenlerin oyları ile seçilen ve halkın temsilcilerinden oluşan Avam Kamarası (*House of Commons*) ve Kraliyet'e bir kısmı kan bağı ile bağlı olan ve diğerleri Kraliyet tarafından genellikle kahramanlık veya evlilik yoluyla çeşitli unvan ve payeye layık görülen asillerden (aristokrasiden) oluşan Lordlar Kamarası (*House of Lords*). Avam Kamerası yıllar içinde gücünü arttırarak Kral veya Kraliçe'nin elindeki iktidarı da, asillerin elindeki ayrıcalıkları ve gücü de alarak, meşruti monarşi kalıpları içinde halkın demokratik temsilcileri eliyle yönetimini tesis etmiştir. Bu durumda temsili demokrasinin meşru güç merkezi Avam Kamerası olarak ortaya çıkmaya başlamış, Britanya Parlamentosu meşru iktidarın odak noktası haline gelmiştir. Bu durumda Avam Kamarası içinde en fazla sandalyeye sahip olan siyasal parti grubunun lideri aynı zamanda hem yasama organının gündemini ve kararlarını belirleyen, hem de yürütme-yi denetleyen kabinenin en önemli üyesi, başbakan haline gelmiştir. Böylece yasama ve yürütme adeta iç içe geçmiş ve tek bir siyasal yetke (başbakan) ve onun yakın mesai arkadaşları tarafından yönetilmeye başlamıştır. Uygulamada fiilen başbakanlık rejimine dönüşen bu uygulama, yasama organı çoğunluğuna olan vurgusu nedeniyle *parlamentar rejim* olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla, çoğunlukçu *Westminster* tipi demokrasinin bir uygulaması parlamenter demokrasi rejimi olmuştur.

Oydaşmacı Demokrasinin Parlamenter Rejimi

İsviçre başta olmak üzere, Hollanda, Belçika gibi Avrupa ve Lübnan gibi Asya ülkelerinde ise parlamenter rejim uygulamaları çoğulculuk esasına göre yaygınlık kazanmıştır. Burada özellikle mezhep ve etnik kimlik açısından büyük farklılıklar gösteren toplumlarda bu farklılıkları dikkate alarak temsilcilerin yasama organlarına seçilmeleri temin edilmiştir. Britanya ve ABD’nde olduğu gibi çoğunluk, tek bir Meclis sandalyesi için yarışan adaylardan en çok oyu alanın seçilmesi esası yerine, çoğulculuk esasına göre düzenlenen seçimlerde nispi temsil ilkesine göre seçmenlerin oyları Meclis sandalyelerine dönüştürülür. Burada esas olan her temsilcinin veya siyasal partinin aldığı oy oranında yasama organında temsilini temin etmektir. Böylece toplumdaki farklılıklar olduğu gibi ve çarpıtılmadan yasama organına yansımaktadır. Eğer toplumda çok sayıda farklılık varsa ve seçmenler çok sayıda kesime ayrılmışsa, bunların tamamını da çok sayıda parti yasama organında temsil eder. O zaman da hükümet kurmak için yasama organındaki grupların ortak bir zeminde uzlaşması ve bu uzlaşma esasına göre hükümetin kurularak yasama organının desteğini alması sağlanır. Seçmen yasama organındaki temsilcilerini belirler, o temsilciler de yasama organı içinde bir çoğunluğun hükümeti oluşturacak biçimde bir araya gelmesini sağlar. Seçmenin oylarıyla kurulamayan çoğunluk parti grubu, çeşitli parti gruplarının koalisyon oluşturacak biçimde birleşmeleriyle temsilciler eliyle kurulur. Çoğulcu demokrasinin doğal hükümet biçimi koalisyon hükümetidir. Çoğunlukçu demokrasilerdeyse tek bir partinin kurduğu kabinelerden oluşan parti hükümetleri iktidara gelebilir. Ancak, unutulmamalıdır ki çoğunlukçuluğun en uzun süredir uygulandığı Britanya, Yeni Zelanda, Avustralya, Kanada gibi ülkelerde bile, seçmen tercihlerinin bir hayli bölünmesi sonucunda, bugünlerde görüldüğü gibi koalisyon hükümetleri kurulmak zorunluluğu doğmaktadır. Bu durumda da koalisyon hükümet biçiminin sadece demokrasilerde mümkün olabilen bir hükümet biçimi olarak, demokrasinin çoğulcu içeriğine en uyumlu hükümet biçimi olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.

Bu iki temel tip arasında birçok karmaşık veya melez uygulama da mevcuttur. Ancak bunların tümünü burada ele almayacağız. Öğrencilerimizin parlamenter demokrasinin sadece çoğunlukçu veya sadece oydaşmacı içerikte olmadığını, ancak birçok parlamenter rejim uygulamasının daha çok çoğunlukçu veya daha çok çoğulcu bir içerikte ortaya çıktığını bilmesinde yarar vardır. Nihayet, 21. yüzyılın başından itibaren çoğulculuğun giderek daha ağır basmakta olduğunu, Westminster tipi demokrasinin de giderek daha fazla çoğulcu parlamenter rejimlerde görülen referandum, yazılı anayasa, bağımsız anayasa yargısı gibi kurumları geliştirdiğini ve hatta çoğunlukçuluğun temel kurumu olan seçim sistemini bile referanduma sunduğunu görmekteyiz. Bu noktada çoğunlukçuluk, milli irade ve yasama üstünlüğü temeline dayanan temsili demokrasi anlayışının yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığını her üç hükümet kuvvetini de aynı derecede meşru gören bir yazılı sözleşme anlamında bir anayasada meşruluğunu bulan bir temsili demokrasi uygulamasının yaygınlaştığını, özellikle Avrupa demokrasilerinde gözlemlemekteyiz.

Başkanlık Rejimi

Kuzey Amerika'da Britanya İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan sömürge topraklarında yaşayan, üst sınıftan olanların çoğunluğunun İngiliz etnik grubundan olduğu halk on sekizinci yüzyılda Britanya İmparatoru III. George'a karşı ayaklandıklarında Britanya'daki parlamenter rejim henüz yukarıda anlattığımız meşruti kraliyet içerisinde temsili demokrasi olma keyfiyetini tam olarak kazanmamıştı. Amerikan ihtilalcileri III. George'un rejimini keyfi bir siyasal yönetim biçimi, zalimane bir yönetim üslubu olarak betimleyerek, bunun nedeninin Britanya'da yasama organının yürütmeden yeterince bağımsız olamaması olarak görmüşlerdir. Yasama ve yürütmenin iç içe geçmiş olmasını ve Britanya'daki üst yargı organlarının da Lordlar Kamarası'nın bir komisyonu gibi çalışmasını kuvvetlerin birliği ve onlara egemen olan Kralı da bir despot olarak görmüşlerdir. Bu sakatlığı gidermeden demokrasinin hayata geçirilemeyeceğini savunarak, üç hükümet kuvveti olan yasama, yürütme ve yargıyı birbirinden tam anlamıyla bağımsızlaştırarak hiçbir kuvvetin diğerine egemen olamamasını sağlayacak biçimde eşit güçle donatmak yoluna gitmişlerdir. Böylece *Westminster* tipi çoğunlukçu demokrasinin farklı bir uygulaması ortaya çıkmıştır.

Seçmenin iki kamaralı Amerikan yasama organını (Kongre) doğrudan oy ile seçtiği, alt kamara olan Temsilciler Meclisi'nin (*House of Representatives*) tek kişi tek oy esasına göre, her seçim çevresinin eşit sayıda kayıtlı seçmene sahip olduğu ve tek Meclis sandalyesini doldurmak üzere 435 üyeden oluşmasını sağlamışlardır. Üst Kamara olan Senato'nun (*Senate*) ise seçmen nüfusu sayısına bakılmaksızın her eyaletten (*state*) iki senatörü seçerek oluşması esasını getirmişlerdir. Yürütmenin başına geçecek olan siyasal yetkenin de (Başkan) iki dereceli bir seçimle belirlenmesi ilkesini kabul ederek, yasama ve yürütmenin üyelerini halkoyuyla doğrudan ve dolaylı olarak ve farklı seçimlerle belirleme esasını kabul ederlerken monarşiyi de reddederek cumhuriyet esasını kabul etmişlerdir. Yüce Mahkeme'nin (*Supreme Court*) kuruluşu ile bir en üst temyiz mahkemesi halinde örgütlenmesini ve onun üyelerinin de Başkanın (yürütmenin başındaki yetkenin) önerisi ve Senato'nun onayı ile seçilmesi esasını kabul etmişlerdir. Burada hem hükümetin onların algıladıkları III. George yönetimi gibi tek elde toplanarak ceberutlaşmasını engellemek, hem de Amerikan halkının özgürce yaşamasını garanti altına almak endişesi rol oynamış gibi görünmektedir. Ancak, artık *Westminster* demokrasisinde olduğu gibi bir yasama üstünlüğü vurgusu ortadan kalkmakta, onun yerine devletin timsali de olan yürütmenin başı olan Başkan'ın dolaylı olarak halk tarafından seçilmesi ve Meclis'le eşit güçle sahip olarak denge üzerine oturan bir yapı kurulmaktadır. Bu hükümet kuvvetlerinin birbirinden bağımsız, eşit güçle birbirlerini dengeleyen ve denetleyen, onların uzlaşması durumunda yönetimin sağlandığı, uzlaşmadıkları durumda da yönetimin mümkün olmadığı bir demokrasi uygulaması Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde **başkanlık rejimi** adı ile anılmıştır. Bu rejim zaman içinde özellikle Latin Amerika, bazı Afrika ve Asya ülkelerinde uygulanmaya başlamıştır.

Hükümet kuvvetlerinin birbirinden bağımsız, eşit güçle birbirlerini dengeleyen ve denetleyen, onların uzlaşması durumunda yönetimin sağlandığı, uzlaşmadıkları durumda da yönetimin mümkün olmadığı bir demokrasi uygulaması Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde **başkanlık rejimi** olarak adlandırılmaktadır.

Yarı-Başkanlık Rejimi

Yarı-başkanlık rejimleri bir anlamda parlamenter rejimlerle başkanlık rejimlerinin bir karması görüntüsünde olan melez rejimler olup yalnızca cumhuriyet ile yönetilen sistemlerde kullanılabilirler. Devlet başkanının bir hanedanın üyesi olarak doğuştan belirlenen kalıtsal bir yöntemle işbaşına geldiği sistemlerde devlet başka-

Yarı-başkanlık rejimleri parlamenter rejimlerle başkanlık rejimlerinin bir karması görüntüsünde olan melez rejimler olup yalnızca cumhuriyet ile yönetilen sistemlerde kullanılabilirler.

nının seçmen tarafından seçimi gerçekleştiremeyeceği için, tıpkı başkanlık rejiminde olduğu gibi, yarı-başkanlık rejimi uygulaması da olanaksızdır. Dolayısıyla, gerek başkanlık gerek yarı-başkanlık rejimlerinin ön koşulu cumhuriyettir. Yarı başkanlık rejimleri ilk kez Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Finlandiya'da 1919 yılında kurulmuşlardır. Alman yarı-başkanlık rejimi demokrasiyi korumak ve geliştirmekte tam bir hezimete uğramış, 1930'larda Nasyonal Sosyalist (Nazi) Partisi'nin iktidara geçerek demokrasiyi sonlandırmasını engelleyememiştir. Finlandiya'da ise bugüne kadar varlığını sürdürmüştür.

Yarı-başkanlık rejimini esas popüler hale getiren uygulama 1958 yılında kabul ettiği Beşinci Cumhuriyet anayasası ile Fransa olmuştur. Bu anayasa devlet başkanlığına adeta yalvar yakar davet edilen General Charles de Gaulle'ün isteğine göre düzenlenmiş bir metindir. Başkan'a başkanlık rejiminde mevcut olmayan yasama organını feshetme ve altı ay süreyle olağanüstü hal ilan edip ülkeyi kendi başına yönetme gibi olağanüstü yetkiler vermiş olan bu rejim aynı zamanda başbakanlık kurumunu ve bakanlar kurulunu (Britanya'daki parlamenter uygulamadaki kabinayı) olduğu gibi yerli yerinde bırakmıştır. Parlamenter rejimin temel bir uygulaması olan yasama organının başbakan ve bakanlardan oluşan kurula ve onun her bir üyesine güvenoyu vermesi uygulamasını da koruyarak başbakan ve bakanlar kurulunu da yasama organının desteğine tabi kılmaya da devam etmiştir. Başbakan ve bakanlar kuruluna güvenoyu verilmemesi halinde yasama organının otomatikman kendi kendisini feshedeceğini de kabul eden bu uygulamada, güvenoyu verilmemesi de aşırı derecede zorlaştırılmıştır. Bu durum yasama organını da bir tür hükümet tasarruflarının tasdik makamı haline dönüştürmüştür. Aynı zamanda da hükümet seçmenin oyuyla doğrudan seçilen başkan ile seçmenin oyu ve yasama organının desteği ile seçilen başbakan ve bakanlar kurulu olarak ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Başkan meşru yetkisini doğrudan doğruya ulustan alırken, hükümetin geri kalanı meşru yetkisini ulusal yasama organından, o da ulustan almaktadır. Bu durumda iki başlı bir meşru yetki alanı ortaya çıkmakta, bu iki alandan birisi bir siyasal parti, diğeri de ona muhalefet eden bir siyasal partinin elinde bulunduğu da yönetmek ancak çok özel koşullara gerek duymaktadır. Fransa'da bu tür bir yönetim anayasada mevcut olmayan bir yazısız siyasal kural veya seçkinler uzlaşması ile yürütülmektedir. Buna da Fransız uygulamasında *bir arada yaşamama (co-habitation)* adı verilmektedir.

Yarı-başkanlık rejimi parlamenter rejimdeki yasama organının gücü ve üstünlüğünü ortadan kaldırarak, iki başlı yürütmenin üstünlüğü altında çalışan bir uygulama hayata geçirmiştir. Geniş olarak ve hoşgörü ile yorumlanan özgürlükler, dernekleşme ve ifade özgürlüğü, basın-yayın ve medya özgürlüğü ve çeşitliliği ile birleştiğinde Fransa'nın demokratik kültürüne has bir demokrasi uygulaması ortaya çıkmıştır. Siyasal protestoların yoğun yaşandığı, bol grev ve sokak gösterileriyle donatılan bir görüntüdeki Fransa'nın siyasal geleneklerine uyum gösteren bir evrim geçirerek uygulanabilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği'ne üye olan Doğu Avrupa ülkelerinin tamamı yarı-başkanlık uygulamasını benimsemiş ve halen sürdürmektedirler. Ancak, yarı-başkanlık rejimi Avrupa başta olmak üzere dünyadaki uygulamalarında Fransız veya Finlandiya uygulamasından çok 1919'da başlayan Weimar Cumhuriyeti Almanyası standartlarına daha uygun bir çerçeveye dönüşme eğilimi göstermiştir. Avrupa Birliği üyesi olmayan Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan yarı - başkanlık rejimlerinin ne derecede demokratik oldukları halen tartışmalıdır.

OTORİTER REJİMLER

Yarı-başkanlık rejimlerinin Doğu Avrupa'ya doğru yayılması 1990'larda Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte başlamış bir süreçtir. Marksist-Leninist partilerin iktidarındaki yapıda da bir Cumhurbaşkanı ve bir Başbakan'ın bir arada mevcut olması yarı-başkanlık uygulamasını demokratikleşmeyle birlikte Doğu Avrupa'da cazip kılmıştır. Doğu Avrupa'daki bu yayılma Avrupa Birliği üyesi olduktan sonra daha çok Finlandiya veya Fransa uygulamasını andıran bir görüntü vermiştir. Ancak, AB sürecinde ilerleyemeyen devletlerde daha çok kişisel, ceberut, muhalefete hoşgörüsüz, özgürlükleri isyan olarak görüp aşırı güç kullanarak bastıran, sadece başkanı öven ifade açıklamalarına izin veren bir diktatörlük biçimine dönüşmüştür. Önce Belarus'ta sonra Ukrayna ve Rusya'da istikrar kazanan bu uygulama artık bir demokrasi uygulaması olmayıp bir otoriter rejim uygulamasına dönüşmüş bulunmaktadır. Ancak, otoriter yarı-başkanlık görüntüsündeki rejim örnekleri bu ülkelerle sınırlı kalmamıştır. Batı Balkanlar'da Arnavutluk, Hırvatistan, Sırbistan gibi ülkelerle, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan da bu tür otoriter yapıyla yönetilmişlerdir. Bu ülkelerde serbest ve hakça olarak kabul edilen seçimler yapılabilse bile bu durum *seçimsellik* (*electoralism*) diye adlandırılabileceğimiz bir sonuç doğurmakta, demokrasiye yol açmamaktadır (Terry L. Karl, 2000). Dahl'ın poliarşi tanımını anımsayacak olursanız, orada sayılan sekiz unsurdan sadece seçmenin katılmasının özgürce olduğu serbest ve hakça yapılan bir genel seçim çağdaş demokrasiyi gerçekleştirmeye yetmemektedir. Çağdaş demokrasinin pekişmesi (*consolidation*) için aynı zamanda muhalefetin olabildiğince özgürce çalışabilmesi, bireylerin korkusuzca iktidardan şikâyet edebilmeleri, kendilerini ifade edebilmeleri ve dernekleşerek siyasal hayata katılabilmeleri, özgür ve muhalefeti de içeren bir basın ve medyanın varlığı gereklidir. Bu durumda da demokrasi seçim kampanyaları ile başlayan ve seçimle biten bir rejim değildir. Genel seçim demokrasinin günlük yaşama yerleşmesi için bir merhaleden ibarettir. Bu merhaleden sonraya gidip güçlü ve canlı bir muhalefeti içeren bir süreç hayata geçirilemezse, o zaman sadece seçimsel demokrasi gerçekleştirilmiş olur ki bu şartlarda yarı-otoriter bir rejimin varlığından veya otoriter bir rejimden demokratik bir rejime geçmeye çalışan bir siyasal sistemden bahsetmek daha doğru olur.

Otoriter rejimler büyük çoğunluğunun kitlesel halk desteğine dayandığı savını güçlendirmek için kitlesel seferberlik yaratacak yapılar olan siyasal partiler, dernek ve kuruluşları kullanırlar. Örneğin, Irak ve Suriye'de Baas Partisi ulusalcılık ve sosyalizm ideolojilerini birleştiren bir fikir hareketinin ürünü olarak 1940'larda ortaya çıkmış ve askeri darbelerin yardımıyla iktidara gelerek Irak'ta 2003 yılındaki Amerikan işgaline kadar varlığını sürdürmüştür. Suriye'de ise Baas halen iktidardaki tek partidir. Bu durumda bulunan otoriter rejim uygulamalarına **tek parti rejimi** adını vermekteyiz. Tek parti rejimi veya hükümeti siyaset biliminde sadece tek bir partinin meşru olarak mevcut olabildiği ve iktidara sahip olduğu rejimlere verilen addır. Eğer otoriter rejimler kitlesel siyasetin bir ürünü olarak ortaya çıkmışlar ve halka dayandıklarını iddia etmekteyseler, genellikle tek parti rejimleri olarak çalışırlar.

Ancak, çağımızdaki tüm otoriter rejimler modernliğin zorunlu kıldığı çağdaş uygulamalar değildir. Bu durumda geleneksel siyasal yetki kullanımı yöntemlerine dayalı olarak meşruluklarını iddia ederler. Geleneksel siyasal yetki savını kullanarak yönetilen otoriter rejimlere çeşitli örnekler Orta Doğu'da ortaya çıkmıştır. Bun-

Tek parti rejimi veya hükümeti siyaset biliminde sadece tek bir partinin meşru olarak mevcut olabildiği ve iktidara sahip olduğu rejimlere verilen addır.

lar arasında en ünlüsü Suudi Arabistan rejimidir. Bir mutlakiyetçi krallık olan Suudi Arabistan rejimi Suud hanedanının ülkeyi siyasal olarak yönetme yetkisini geleneklere bağlılığına ve özellikle İslam dininin Sünni-Hanbeli-Vahabi uygulamasına sahip çıkmasıyla meşrulaştırdığı görülmektedir. Bu görüntüsüyle Suudi Arabistan dünyada kitlesel siyasete ve onu hareketlendirmek için elzem olan siyasal partiye sahip olmayan, Nepal veya Brunei Sultanlığı gibi ender rejimlerden birisidir. Ancak, otoriter rejimlerin büyük çoğunluğu modernleşmeden etkilenen toplumların kitleselleşen siyasal hayatının ürünleridir.

DİKKAT

Alman sosyologu Max Weber ünlü eseri Ekonomi ve Toplum 'da (*Wissenschaft und Gesellschaft*'ta) geliştirdiği üçlü sınıflamaya göre meşru siyasal yetki gelenekleri temsil ettiğini, yönetilenlerin gözünde olağandışı güce sahip olduğunu veya yasaları ussal bir biçimde uyguladığını kanıtlayan iktidarlar tarafından kullanılırlar. Buna göre meşru siyasal yönetim hakkı ve yetkisi geleneksel, karizmatik ve yasal-ussal yetki tiplerine ayrılabilir. Gerçek hayatta bu üç tip teker teker bulunabileceği gibi ikisi veya üçü birden bir arada da ortaya çıkabilmektedir.

Otoriter rejimler arasında özellikle askeri darbelerle kurulan ve cunta hükümetleri tarafından sürdürülen uygulamalara Latin Amerika, Asya, Orta Doğu ve Afrika'da yirminci yüzyıl boyunca çok sayıda rastlanmıştır. Bu rejimler genellikle kısa ömürlü olmuşlardır. Mısır ve Suriye gibi Arap ülkelerinde darbeyi yapan askeri lider kadrosunun bir siyasal parti eliyle otoriter tek parti rejimine dönüş çabaları başarılı olmuş gibi görünmektedir. Bu iki ülkede askeri darbe ile kurulan hükümetler kurucuları olan askeri liderlerin ömürlerinden daha uzun süre iktidarda kalmayı başarmışlardır. Afrika'da bu derecede uzun ömürlü ve başarılı başka askeri darbe ile kurulmuş bir otoriter rejim örneği bulunmamaktadır. Latin Amerika'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok sayıda askeri darbe ile kurulan otoriter rejim ortaya çıkmış, ancak bunların hepsi Soğuk Savaş'ın bitimine doğru yıkılarak demokratik rejimlere yol vermişlerdir. Bu demokratik rejimler içinden Venezuela yakın zamanda güçlü ve askeri bir geçmişi olan Başkan Chavez eliyle bir tür otoriter rejime doğru evrim göstermesine karşın onun da uzun ömürlü olabileceğini söylemek zordur.

SIRA SİZDE

5

Otoriter rejimler niye sürekli olamamaktadırlar?

TOTALİTER REJİMLER

Totaliter rejim (totalitarianism) kavram olarak faşist İtalyan diktatörü gazeteci Benito Mussolini tarafından yirminci yüzyılın üstün rejimi olarak, çürüyüp gitmekte olan eski tür fikirler olarak takdim ettiği liberalizm ve demokrasi karşısında gelişen yeni rejim türü olarak ifade edilmiş veya onun tarafından icat edilmişe benemektedir (Rodee, Anderson, Chistol, Grene, 1987, 43). Totaliter rejim bir ideolojinin hayata geçirilmesi amacıyla hizmet eden bir uygulamadır. Toplumun ve tekil yurttaşın yaşantısının tamamının denetim altına alındığı ve en ufak bir mahrem yaşantının devletin bilgisi, onayı ve düzenlemesi dışında mevcut olmasının mümkün ve arzulanabilir olmadığı bir siyasal rejimdir totaliter rejim. Bu durumda toplum, aile, okul, işyeri, dernek ve kulüpler, sendikalar ve akla gelebilecek her türlü toplumsal, ekonomik ve kültürel yapı tek bir siyasal ideoloji, parti ve liderin denetimi ve düzenlemesi altında biçimlenecektir. Günün her saatinde herkes herkesi izleyecek, denetleyecek ve gerekli gördüğünde de devletin ajanlarına bildirecek-

Totaliter rejim bir ideolojinin hayata geçirilmesi amacıyla hizmet eden bir uygulamadır. Toplumun ve tekil yurttaşın yaşantısının tamamının denetim altına alındığı ve en ufak bir mahrem yaşantının devletin bilgisi, onayı ve düzenlemesi dışında mevcut olmasının mümkün ve arzulanabilir olmadığı bir siyasal rejimdir totaliter rejim.

tir. Bu durumda sadece anne ve babalar çocuklarını izlemeyecek, aynı zamanda çocuklar da anne ve babalarını, öğretmenlerini, sınıf ve spor yapıyorlarsa takım arkadaşlarını izleyecek, denetleyecek ve devletin ajanlarına jurnalleyecek biçimde yetiştirilirler. Fevkalade kapsamlı bir tekil ideolojik görüş, bir dünya görüşü veya felsefeden hareketle bir inanç sistemi ve davranış rehberi olarak topluma egemen kılınır. Bu ideolojik çerçeve mükemmel olarak kabul edilen bir siyasal sistemin de tanımını verir. Onun için totaliter rejimlerin değişmesi bir yana, bu rejimlerde reform fikri dahi fevkalade tehlikelidir. Mükemmelden ayrılış olsa olsa bir tür bozulma veya bir cennetten kovulma olgusu gibi düşünülebilir. Onun için totaliter rejimin baskıcı yapısının meşruluğunu tartışmaya açan reform girişimi onun sonunu da getirebilir. Nitekim Sovyetler Birliği'nin 1985'te reform yaparak daha açık ve güçlü bir yapıya kavuşmak üzere yola çıktıktan altı yıl sonra içine doğru çökerek yok olması bir tesadüf değildir.

Bu konudaki en kapsamlı araştırmalardan birisini yapmış olan Carl J. Friedrich ve Zbigniew K. Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, (New York: Praeger, 1962) tarihli eserlerinde totaliterliği “bir toplumun tüm üyelerinin uymak mecburiyetinde bırakıldıkları ve toplum hayatının tüm cephelerini kaplayan bir resmi ideoloji” (Aynı eser: 9) olarak tanımlamışlardır. Burada biz totaliter rejimi bu resmi ideolojiyi uygulayan siyasal sistemlerin sahip olduğu rejimler olarak tanımlayarak kullanacağız.

DİKKAT

Totaliter rejimler demokratik rejimlerin tam tersini oluşturan bir siyasal kültür ortamında gelişirler. Demokrasideki özgürlük ve çoğulcu kültür, aykırı düşünme ve davranışın (*dissent*) hoş görülmesi hatta teşvik edilmesi, totaliter rejimlerde yerini tek bir fikre sarsılmaz bir imanla bağlanmaya bırakır. Özgürlük de, aykırı ve hatta farklı düşünce de kabul edilemeyecek zafiyet, tehdit, düşmanlık v.b. olarak karşılanır ve cezalandırılır. Totaliter rejimler geleneksel toplumlarda mevcut olamazlar. Onların oluşabilmesi için fevkalade güçlü bir hükümetin tüm devlet yapı ve kurumlarını kullanarak toplumdaki her yapıyı ve hatta teker teker toplumun her üyesini gözetim ve denetim altında tutabilme yeteneğine sahip olmaktadır. Totaliter rejimler hem mükemmel bir toplum yaratmak için gerekli olan Marksizm-Leninizm, Faşizm veya Nasyonal Sosyalizm gibi bir ideolojiye, hem de bu ideolojiyi gerçekleştirecek siyasal izleme ve denetleme yeteneğine sahiplerdir. Bu iki yetenek bir araya gelmeden totaliter bir rejimin oluşması ve pekişmesi pek zordur.

Totaliter rejimler demokrasiler kadar uzun ömürlü olmamışlardır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan totaliter rejimlerin bir kısmı İkinci Dünya Savaşı'nda savaşı kaybederek çökmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkan ve daha sonra bir süper güç haline gelen Sovyetler Birliği de 31 Aralık 1991'de çökmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan totaliter devletlerden Çin Halk Cumhuriyeti halen hızla gelişen kısmen liberal bir ekonomiye sahiptir. Çin'in Marksizm - Leninizm - Maoizm ideolojisine göre oluşan bir devlet yapısı ve siyaseti olmakla birlikte, Mao'nun ölümünü takiben başa geçen Deng Ziao Ping döneminde ekonomisini ülkenin çeşitli yerlerinde serbest piyasa ekonomisi haline getirdikten sonra müthiş bir iktisadi gelişme gösterdiği görülmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti'nin totaliter ideolojiye sahip bir siyasal uygulama ile ekonomik özgürlüğe dayalı bu örneği daha ne kadar sorunsuz bir biçimde götürebileceği bilinmemektedir. Vietnam, Kamboçya, Laos gibi Çin Hindi ülkeleri, Küba gibi Karayip ülkelerinde de uzun süredir Marksizm - Leninizm ideolojisine uygun bir siyasal rejim mevcut olmakla birlikte, bu uygulamaların Sovyetler Birliği deneyiminden daha uzun süreli olup ol-

mayacağı bilinmemektedir. Britanya, İsviçre, ABD, Fransa, İzlanda, Kanada, Avustralya, Norveç, İsveç v.b başlangıçları on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılda olan demokrasiler yanında totaliter devletlerin bir yüzyıl bile sürmeyen geçmişleri bu rejimlerin demokrasi rejimlerine göre daha az dayanıklı olduklarını göstermektedir.

SIRA SİZDE

Totaliter rejimler neden siyasal reforma uğradıklarında çökme tehlikesi geçirmektedirler?

SİYASAL SİSTEMLERDE İKTİDAR DAĞILIMI

Siyasal sistemler güç kullanma tekeli meşru olarak ellerinde bulundurmamak suretiyle devlet haline gelseler bile, burada devletlerin farklı iktidar paylaşımı uygulamaları içine girdiklerini görüyoruz. Bu paylaşım her devlette görülen çeşitli kamu yönetimi katmanları arasında dikey olarak meşru iktidarın nasıl bölüneceği ile ilgili farklı kural ve uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Bu farklar genellikle devletlerin kuruluşunda yaşanan gelişmeler, kuruldukları tarihteki uluslararası sistemden kaynaklanan etkiler, siyasal kültürlerinin içerdiği özellikler göre farklılıklar gösterir.

Üniter Devlet

Genellikle tek bir etnik topluluktan oluştuğu fikri genel kabul gören ulus-devletler iktidar kullanımı için oluşturdukları tasarımları merkezde iktidarı yoğunlaştıran, tek ve standart (uniform) uygulama olan mutlak eşitlik esasına göre kural, yasa, yönetmelik v.b. siyasal kararlar üreten ve düzenlemeler yaparlar. Bu tür iktidar kullanımlarının **üniter** (tekdüze) devlet yapısını oluşturduğunu görmekteyiz. Üniter devletler genellikle çok büyük ve parçalı topraklara sahip olmadıkları gibi, tarihten gelen derin ayrımlarla bölünmüş etnik, mezhep, din v.b. kültürel topluluklara sahip değildir. Ancak, bu üniter devlet yapısı için bir ön koşul olmak niteliğinde de değildir. Örneğin, Britanya'daki Birleşik Krallık İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda topraklarından oluşmuş olup bu topraklardaki insan toplulukları farklı etnik kökenden gelen ve İngilizler tarafından işgal edilerek Londra'daki yönetime bağlanan bir geçmişe sahiplerdir. Britanya yirminci yüzyıl sonuna kadar fevkalade katı bir merkezîyetçi iktidar uygulaması içinde olmuş bir üniter devlettir. Ancak, son yıllarda Britanya bu katılığı attığı bir dizi güç devri (*devolution*) yasasıyla terk etmekte, daha az merkezîyetçi bir üniter devlet yapısına dönüşmektedir. Siyasal kararların tek elden ve merkezi hükümet tarafından alındığı ve tüm ülke ve ulusa eşit ve aynı biçimde uygulandığı devlet yapıları üniter yapılardır.

Burada dikkat edilecek olan husus merkezi hükümetin elindeki gücü mutlaka tamamen kendisinin kullanması değildir. Merkezi hükümet yasama organı eliyle çıkartacağı yasa veya yasalarla merkezdeki gücü uygun gördüğü ölçüde ve uygun gördüğü yöntemlerle bölge, il, kent, kasaba, köy yönetimlerine devredebilir. Bu durumda üniter devlet uygulaması ortadan kalkmayacak, belirli konularda yönetim daha çok yerinden yönetim (adem-i merkezîyet) esaslarına göre yürütülecektir. Önemli olan bu düzenleme yetkisinin sadece merkezde olup olmamasıdır. Merkezi hükümet bu yetkiyi verdiği gibi lüzum gördüğünde meşru ve yasal yollarla geri de alabilir. Daha alt yönetim birimlerinin bu merkezi hükümet tasarruflarını meşru ve yasal engelleme yolları mevcut olmadığı sürece üniter devlet yapısı sürecektir. Devletin yapısı anayasa ile belirlenecek bir niteliktedir ve bu belirleme sırasında da idare yapısı ve bu yapının çeşitli katmalarının yetki ve yükümlülükleri de tanımlanabilir. Bu tanımlamalar üniter bir nitelik taşıdığı sürece, merkezi hükümetin ağırlığı altında çalışan bir tekdüze idari sistemi mevcut olacak demektir.

Üniter devletler iktidar kullanımı için oluşturdukları tasarımları merkezde iktidarı yoğunlaştıran, tek ve standart uygulama olan mutlak eşitlik esasına göre kural, yasa, yönetmelik v.b. siyasal kararlar üreten ve düzenlemeler yaparlar.

Konfederal Devlet (Konfederasyon)

Özellikle komşularına göre görece olarak küçük, kaynakları kısıtlı, nüfusu az olan ve dolayısıyla zayıf olan üniter devletler, kendilerini tehdit ettiğini algıladıkları bir devlete karşı varlıklarını korumak için benzer devletlerle ittifaklar kurmak yolunu seçerler. Bu ittifaklar genellikle askeri yardım, savaş sırasında birlikte savaşmak, birbirlerinin kaynaklarını daha iyi kullanmak için iktisadi işbirliği v.b. uygulamaları içerir. Bu ittifakların daha sürekli ve sıkı hale getirmek için yapılan antlaşmalar bu üniter devletlerin her birinin bir parçasını oluşturduğu daha büyük bir devletin kurulmasını sağlar. Bu yolla İsviçre, özellikle Alman yayılmasına karşı, sekizinci yüzyıldan itibaren küçük üniter devletçiklerin birer kanton olarak katılmasıyla *Confédération Helvétique* adıyla kurulmuştur. İsviçre'nin adından da anlaşılacağı gibi kuruluşunda İsviçre devleti üniter devletlerin antlaşmasıyla kurulmuş olan bir **konfederasyondur**.

Konfederasyon üniter devletin tam tersi özellikte olup merkezi hükümeti fevkalade zayıf ve çok az konuda karar alma meşru yetkine sahiptir.

Konfederasyonda üniter devletin tam tersi özellikte olup merkezi hükümeti fevkalade zayıf ve çok az konuda karar alma meşru yetkine sahiptir. Üniter devletler kurucu unsurlar olarak iktidar kullanma meşru yetkisini olabildiğince kendilerine özge bir yetki olarak kabul etmişlerdir. Konfederasyonun merkezi hükümeti onu kuran üniter devletlerin devrettiği ölçüde yetki kullanma meşru ve yasal yetkisine sahip olur. Meşru siyasal iktidar kurucu devletlerindir. Zamanla bunlar konfederasyonun birer devleti, kantonu, ili v.b. de olsalar anayasal olarak siyasal iktidar onların elindedir. Bunlar anlaşıp da uygun gördükleri siyasal kararları alma yetkisini merkezi hükümete devrettiği kadarıyla merkezi hükümet bu yetkileri kullanır. Bu uygulama anayasada belirtilmiştir ve bu maddelerin değişmesi de kantonların ağırlıklı bir çoğunluğunun, örneğin dörtte üçünün veya üçte ikisinin, uygun görülen yöntemlerle onayı suretiyle olur. Burada genellikle merkezi hükümet savunma, güvenlik, dış temsil gibi işlevleri görmekle sınırlı yetki devrine mazhar olur. Onun dışında standart ve eşit uygulanan iktisadi, kültürel, toplumsal v.b. kararlar ender olarak alınabilir. Konfederasyonu meydana getiren parçalar arasında büyük farklar oluşturan eğitim, kültür, hatta ekonomi uygulamaları ortaya çıkabilir. Bu yapıda farklılık doğaldır ve yaygın kabul görür, eşitlik ise ender olarak gerçekleştirilen bir uygulamadır.

Çağdaş dünyada konfederasyon olarak yönetilen devletlere pek rastlamıyoruz. Adında konfederasyon olsa bile İsviçre 1850'lerde yaşadığı bir iç savaş sonrası merkezi hükümetin daha güçlü olduğu bir yerinden yönetim uygulamasına dönüşmek gereğini duyarak anayasasını değiştirmiş ve federal bir devlet olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de konfederasyon olarak kurulmuş ve o da federal bir devlet sistemine dönüşmüştür. Konfederasyonlar son derecede istikrarsız yapıdadırlar. Kuruluşlarının ardından ya yerinden yönetimi iyice güçlü ama daha sıkı bir birliktelik ve güçlü bir merkezi hükümet yaratmak gereksinimi duyarak federal bir devlete, ya da parçalanarak kendilerini oluşturan üniter devletlere geri dönmektedirler. Şu anda konfederasyon türünden bir siyasal gelişme örneği gösteren bir uygulama Avrupa Birliği projesidir. Bu kitabın on üçüncü bölümünde Avrupa Birliği örneği üzerinde uzun boylu durulacaktır.

Federal Devlet

Federal devlet sistemleri konfederasyon gibi merkezi hükümeti pek zayıf olan bir tasarımla, üniter devlet gibi merkezi hükümeti müthiş güçlü bir yapının arasında bir yerde durmaktadır. Federal devletlerde yine esas olan o devleti oluşturan bi-

Federal devlet sistemleri konfederasyon gibi merkezi hükümeti pek zayıf olan bir tasarımla, üniter devlet gibi merkezi hükümeti müthiş güçlü bir yapının arasında bir yerdedir.

rimlerin kendi kendilerini yönetmeleridir. Onların uzlaşması sonucunda ve uygun gördükleri ölçülerde, ama konfederasyonlarla karşılaştırılamayacak kadar çok ve kapsamlı işlev, özellikle tek bir ulusal piyasayı düzenleyecek ve denetleyecek yetkilerin hemen hemen tamamı merkezi hükümete devredilir. Bu yetkilerin neler olduğu yine anayasada belirtilir ve bunların değiştirilmesi de çok sayıda federe birimin onayına tabi kılınır. Bu onay mekanizmaları da federal anayasada ifade edilir.

Federal devletlerin merkezi hükümeti üniter devlete göre daha az güce sahip olmakla birlikte, federe birimler arasındaki ticareti, mali bütünlüğü, üretim standartlarını, insan hakları uygulamalarındaki farkları gidermeyi amaçlayan müdahalelerde bulunur. Örneğin, ABD federal (merkezi) hükümeti eğitim alanından sağlık alanına, işçi haklarından, kadın haklarına, din ve vicdan özgürlüğünden ırk ayrımcılığına kadar geniş bir alanda ülkede tek bir standart yaratmak için çaba göstermektedir. Bu farkları gidermek için eğitim kurumlarına federal yardım yapmak veya kesmekten vergisini ödemeyen dini cemaat liderlerini silah zoru ile vergi ödemeye icbar etmeye, istihdam ettikleri kadın, Afrika kökenli, İspanyol asıllı veya Asya kökenli çalışan sayıları yetersiz görülen devlet işletmelerine ceza kesmeye, bütçelerinden kesinti yapmaya kadar farklı uygulamalar yürütülür. Eyaletlerin de kendi anayasa ve hükümet yapıları vardır ve bunlar aracılığıyla vergi topladıkları gibi jandarma benzeri askeri veya milis kuvveti toplamaktan farklı eğitim, sağlık, kültür v.b. politikaları uygulamaya kadar karar alır ve uygularlar. Ancak, anayasada federal hükümete verilen bir yetki alanına girmeleri söz konusu olmadığı gibi, burada eyalet ile merkezi hükümetin sınırların ne olduğu konusu sürekli bir hukuki tartışma alanı oluşturmaktadır. Zaman içinde federal (merkezi) hükümetlerin güçleri büyük ölçüde artmış ve federal hükümetlerin elinde toplanan güç ile yerinden yönetime eğilimli üniter devletlerin merkezi hükümetleri elindeki güç birbirine yaklaşmıştır.

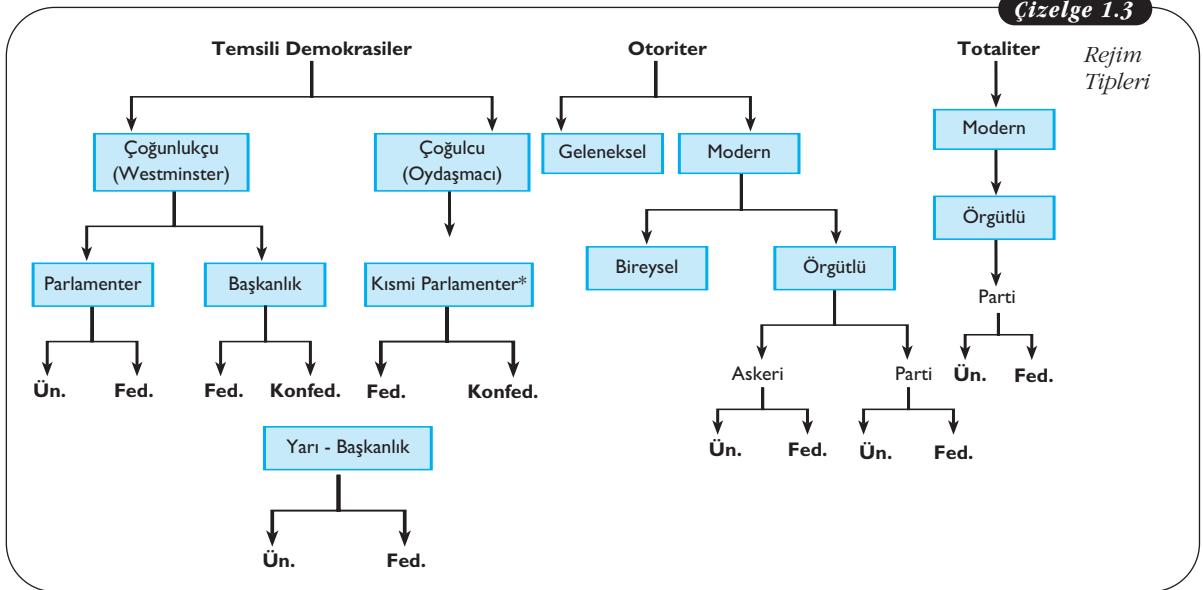
SONUÇ

Bu kitap öğrenciye karşılaştırmalı siyaset alanını tanıtmayı, farklı siyasal kültürlerde ortaya çıkan uygulamaları, onların başarı ve başarısızlıklarını göstermeyi, siyaset olgusunun değişik cephelerine dikkati çekmeyi hedeflemektedir. Karşılaştırmaların aslında bir yöntem olduğunu, bu suretle bilimsel araştırmada kullanılan denetim altında gözlemin mümkün olduğunu özellikle bir kez daha vurgulamak isteriz. Gözlemlenen siyasal olgunun hem birey, hem bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan grup, hem de grupların ilişkilerinden oluşan sistem düzeyinde oluştuğuna da dikkat edilmelidir. Bu yüzden karşılaştırmalı siyaset alanında geliştirilen kuramlar bireysel, grup ve sistem düzeylerinde oluşturulan soyutlama ve çözümlemelerden ve aynı düzeyde gözlemlenen birimlerden yararlanmak zorundadır. Bu yüzden, karşılaştırmalı siyaset sadece devletlerin karşılaştırılması olmayıp, aynı zamanda yasama organları veya mahkemeler gibi kurumların, dernek ve vakıflar gibi çıkar gruplarının, hatta tekil bireysel siyasal davranışlar olan oy verme, dilekçe yazma, protesto mitingine katılma gibi davranışları da kapsar.

Karşılaştırmalı siyaset kuramları da bu çeşitliliğe uygun olarak farklı çözümleme düzeylerinde, tek bir değişkenin bir siyasal olaya etkisinin olup olmadığını araştırmaktan, çoklu değişkenler arasındaki ilişkilerin varlığını saptamaya ve onlar hakkında evrensel genellemelere ulaşma hedefine yönelebilirler. Karşılaştırma yöntemi karşılaştırmaya elverişli kavram ve önermeler kullanılarak tek bir siyasal sistemi aşırmaq için de, iki siyasal sistemi, birkaç benzer veya farklı siyasal sistemi veya çok sayıda ve farklı siyasal sistemi araştırmakta kullanılabilir. Burada kar-

şılaştırmada kaç tane siyasal sistem kullanılacağından çok, kullanılan kavramların, denencelerin ve kuramların karşılaştırmaya elverişli olup olmadığı esastır. Ancak, karşılaştırmaya konu olan sistem sayısı arttıkça daha kapsayıcı genellemelere ulaşmanın ve bilimsel katkısı yüksek araştırmalara ulaşmanın olasılığı da artacaktır.

Çağdaş dünyadaki siyasal rejimleri demokrasiler, otoriter ve totaliter rejimler olarak üç ayrı sınıfa ayırdık. Ayrıca, demokrasileri çoğunlukçu ve çoğulcu (oydaşmacı) olarak iki temel tipe ayırarak inceleyebileceğimizi ve her iki temel demokrasi tipinin içinde parlamenter, başkanlık ve yarı-başkanlık demokratik rejimlerinin gelişebileceğini de önerdik. Ancak, çoğulcu rejimlerin temel özelliği İsviçre’de kendisine özgü bir uygulama olarak ortaya çıktığından, çoğulculuk esasına göre kurulan siyasal rejimlerin genellikle İsviçre’yi tam anlamıyla izlemediklerini ve parlamenter bir rejim olarak kurumsallaşmaya yöneldiklerini görmekteyiz. Onun için bu tipin yarı-başkanlık veya başkanlık uygulamaları pek hayata geçememiştir. Zaten Avrupa’da uygulandığı Hollanda veya Belçika gibi ülkeler cumhuriyet olmadıklarından devlet başkanları kral veya kraliçe olup oyla iktidara gelmemektedirler. Bu durumda da bu devletlerin yarı- başkanlıkla yönetilebilmeleri olanaksızdır. Nihayet, bu değişik rejim tiplerinin siyasal iktidarın devleti merkezi ve yerel yönetimleri arasında dikey olarak federal, üniter ve konfederasyon olarak üç ayrı tipe paylaşılabildiğini de gösterdik. Bu anlatımın basitleştirilmiş bir özetini de Çizelge 1.3’te göstermekteyiz. Sonuç olarak bu çizelgede sadece dünyamızda çağdaş olarak görülen temel rejim tiplerini ve bunların örgütlenme biçimlerini ve temel karakterlerini göstermekteyiz.

Çizelge 1.3*Rejim Tipleri*

Özet

Siyaset biliminin altı temel alanından biri karşılaştırmalı siyasettir. Karşılaştırmalı siyaset ulus-devletlerin özellikleri, rejimleri, içlerinde gelişen siyasal süreç, yapı ve kurumlar ile birey-siyaset ilişkilerini kapsar. Benzer siyasal olgulardaki farklılıkların, farklı siyasal olgulardaki benzerliklerin gözlemlenmeleri ve bunları ortaya çıkaran koşul ve nedenlerin ayrıştırılabilmesi karşılaştırma yoluyla olabilir.

Karşılaştırmalı siyaset alanında deney yapmak olasılığı olmadığı için siyasal olgular, yapılar, gelişmeler gözlemlenerek deney benzeri koşulların varlığı saptanır ve gözlemlerin sınıflandırılmasıyla bu koşullar içinden neden-sonuç ilişkileri ayrıştırılabilir. Karşılaştırmalı siyaset konusunda geliştirilen kuramlar şöyle sıralanabilir: kurumsal-yapısalcılık, yapısal işlevsel yaklaşımlar, bağımlılık kuramı, kolektif eylem kuramı, yeni kurumsalcılık, konusal karşılaştırma kuramları ve karşılaştırmalı kamu politikalarıdır.

Karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve hatta bağımlılıkla sağlanan bütünlüğe siyasal sistem denilmektedir. Çağdaş dünyadaki siyasal sistemlerin temel görüntüsü belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan toplumu üzerinde fiziksel güç kullanma meşru tekeline sahip, karar alma erkini kullanan siyasal yetkeler ve kurumlar biçimindedir. Bir toprak parçasına (yurt) egemen olma iddiası genel kabul gören, o toprak üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan bir sisteme devlet adı verilmektedir. Devletin yurttaşı durumundaki bireylerin oluşturduğu bir arada yaşama alışkanlığı olan ve geleceği de paylaşma iradesi gösteren toplumlara ulus denilmektedir. Ulus-devletler aynı zamanda uluslararası ilişkilerin de temel öğelerinden birisini oluştururlar ve uluslararası hukuk açısından da birbirlerinin ulusal yurtları üzerindeki meşru güç tekeline sahip olarak kabul edildikleri sürece hukuki varlıklarını sürdürürler. Bu durumda çağdaş siyasal sistemler bir toprak ve onun üzerinde yaşayan ulusları yöneten hükümetler biçiminde örgütlenmiş olan devletlerden oluşurlar.

Ulus-devletin örgütlenme biçimleri, temel kurumları, bu kurumların iç işleyişini belirleyen yazılı ve yazısız kurallar ile bu kurumların birbirleriyle ilişkileri siyasal rejimlerini oluşturur. Bir siyasal rejim parçası olduğu siyasal sistemdeki temel siyasal süreç, etkileşim ve davranışlara egemen olan kurallar bütünüdür. Yönetimi oluşturma şekli, yöneticilerin yönetme üslubu, yöneten ile

yönetilen arasındaki ilişkilerin içeriğine bakarak siyasal rejimleri sınıflandırılabilir. Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karara alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların var olduğu rejime demokrasi denilmektedir. Bu koşulların olmadığı, fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğünün kısıtlı olduğu veya hiç olmadığı rejimlere otoriter rejimler denilmektedir. Bu rejimlerde yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemeleri söz konusu değildir. Toplumdaki her yapının, kurumun (aileden okula, okuldan işyerine kadar) hükümet ve ajanları tarafından denetim altında tutulduğu, özgürlüklerin hiç olmadığı ve hatta rejim için tehdit olarak kabul edildiği rejimlere ise totaliter rejimler adı verilir.

Siyasal rejimler içinde bulundukları siyasal sistemlerin ne ölçüde yerleşik kurum ve kurallara sahip olup olmadığına göre de farklı bir görüntü alırlar. Siyasal rejimin kuralları ve bunların işleminde etkili olan yapıları gerek siyasal yetkeler gerek yönetilenler gözünde itibar ve saygıya sahip, istikrarlı bir içerik gösterirlerse onlar kurumsallaşmış siyasal rejimler olarak kabul edilebilir. Buna bağlı olarak, her iki demokrasi tipinin içinde de parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık demokratik rejimleri gelişebilmektedir.

Kendimizi Sınayalım

1. Karşılaştırmalı siyaset ile en yakından ilgili olan bilimsel yöntem hangisidir?

- a. İstatistik
- b. Gözlem
- c. Yapısalcılık
- d. Deney
- e. Yukarıdakilerin hepsi

2. John Stuart Mill tarafından önerilen fark yöntemi neyi bulmayı amaçlamaktadır?

- a. Karşılaştırmaların hepsinde doğru olan bir ilişki olduğunu
- b. Bir bağımsız değişkenin bir siyasal olgu ile ilişkili olduğunu
- c. Aslında her siyasal olgunun farklı devletlerde aynı olduğunu
- d. Koşullar ne olursa olsun, bir bağımsız değişkenin mutlaka var olduğunu
- e. Uyuşma yönteminin gerçekten var olup olmadığını

3. Gabriel Almond her siyasal sistemde aşağıdakilerden hangisinin var olduğunu ortaya koymuştur?

- a. Yapılarla işlevler arasında bir ilişki olmadığını bulmuştur.
- b. Yapılarla işlevler arasında aynı içerikte bir ilişki olması gerektiğini ispatlamıştır.
- c. Yapılar farklı da olsa aynı işlevlerin görüldüğünü ileri sürmüştür.
- d. İşlevlerin yapıları değiştirdiğini gözlemlemiştir.
- e. Yapısal karmaşıklığın gelişmeyle azalarak işlevlerin arttığını saptamıştır.

4. Adam Przeworski ve Henry Teune karşılaştırmalı siyasette evrensel önermelere ilişkin aşağıdakilerden hangisini ortaya koymuştur?

- a. Siyasette evrensel önermelere ulaşmanın olanaksız olduğunu göstermişlerdir.
- b. Siyasette evrensel önermelere ancak uzun süreli gözlem yoluyla ulaşılacağını önermişlerdir.
- c. Siyasette evrensel önermelere genel kuramlar aracılığıyla ulaşılacağını iddia etmişlerdir.
- d. Siyasette evrensel önermelere birbirine çok benzer sistemler içinde ortaya çıkan farklı siyasal olguları gözlemlemekle ulaşılacağını iddia etmişlerdir.
- e. birbirlerinden çok farklı sistemlerde aynı değişkenler arasında aynı ilişkilerin varlığının saptanmasıyla ulaşılacağını önermişlerdir.

5. John Stuart Mill'in uyuşum yöntemi önerisi ile aşağıdakilerden hangisini ortaya koymuştur?

- a. İki siyasal sistemdeki benzerliklerin ayrıştırılabileceği ilk kez ispatlanmıştır.
- b. Benzer etmenlerin koşulları sabit tutulurken, farklı olan tek bir olgunun değişmesi gözlenerek, ortaya çıkan bir siyasal olay üzerinde bu değişikliklerin etkisi saptanmaya çalışılmıştır.
- c. Benzer etmenlerin etkileri altında hareket eden değişkenlerin birbirleri üzerindeki farklı etkilerinin irdelenmesi mümkün olabilmektedir.
- d. Benzer etmenlerin değişimelerindeki farkların ortak etkisini dikkate alan bağımsız değişkenleri ayırtmamız mümkün olabilmektedir.
- e. Benzer siyasal sistemlerin nasıl farklı bağımsız ve bağımlı değişken ilişkilerine işaret edebilecekleri saptanmıştır.

6. Yeni kurumsalcı yaklaşım ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a. Yapısal-kurumsalcılığın eksiklerini tamamlayarak Soğuk Savaş sonrası dünyadaki Batı hegemonyasını sürdürmek için tasarlanmıştır.
- b. Kurumların aslında yapılardan farklı birer organizma olarak varlığının olduğunu göstermek için geliştirilmiştir.
- c. Kurumların bireysel davranışı biçimlendiren teşvikler üretebildiği savına dayanmaktadır.
- d. Kurumların bireylerin siyasal davranışlarında tek etkili olan bağımsız değişken olduğunu gösteren çalışmalara yol açmıştır.
- e. Kurumların artık siyasal hayatta bir yerinin olmadığını ve tüm siyasetin bireylerin davranışlarına indirgenebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

7. Ulus-devletlerde siyasetin gerçekleşmesinde etkili olan yazılı ve yazısız kuralların bütününe ne ad verilmekteyiz?

- a. Siyasal sistem
- b. Uluslararası ilişkiler
- c. Siyasal yaptırım
- d. Siyasal rejim
- e. Siyasal norm

8. Çağdaş demokrasilerin içeriğinin poliarşi olduğunu ifade etmek ne anlama gelmektedir?

- Çağdaş demokrasilerin sadece hakça ve özgür seçimlerle işbaşına gelen hükümetlerden ibaret olmadığı, aynı zamanda özgürlükler ve haklar rejimine de sahip oldukları anlamına gelmektedir
- Çağdaş demokrasilerin doğrudan demokrasi uygulamaları olan referandum gibi uygulamaları hayata geçirmeden saygınlık kazanamayacakları anlamına gelmektedir
- Çağdaş demokrasilerin çoğunluğa dayalı bir yönetim biçimi olarak çalışmalarının doğal hatta zorunlu olduğu anlamına gelmektedir
- Çağdaş demokrasilerin aslında temsili kurumlar aracılığıyla çalıştıklarından halkın kendi kendisini yönetmesinin artık imkansız hale geldiği anlamına gelmektedir
- Çağdaş demokrasilerin hükümetler sayesinde var olduğu anlamına gelmektedir

9. Derin toplumsal yarıklarla ayrılmış toplumlara uygulanan demokrasi tipine ne ad verilmektedir?

- Temsili Demokrasi.
- Westminster Demokrasisi.
- Oydaşmacı Demokrasi.
- Parlamentar Demokrasi.
- Yarı-başkanlık Rejimi.

10. Hükümetin gücünü sınırlamak için kurulan hükümet kuvvetlerinin eşit güçte olduğu ve birbirlerini denetleyip dengelediği siyasal rejime ne ad verilir?

- Başkanlık rejimi.
- Yarı-başkanlık rejimi.
- Başbakanlık rejimi.
- Diktatörlük.
- Poliarşi

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız yanlış ise “Yapısal İşlevsel Yaklaşımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Gözlem ve Önerme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise “Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Kurumsalcılık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Sistemleri Nasıl Sınıflandırabiliriz?” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise “Oydaşmacı Demokrasinin Parlamenter Rejimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “Başkanlık Rejimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu durumda söz konusu siyasal sistemin rejimi, siyasal kültürü, siyasal kurumları, bireylerinin siyasal davranışları, toplumsal yapısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi, v.b. bakımdan dünyada mevcut olan diğer 193 Birleşmiş Milletler (BM) üyesi olan ulus-devletlerin hiçbirine hiçbir bakımdan benzemediğini görgül olarak göstermemiz gerekirdi. Örneğin, ulusal istatistikleri, BM ve diğer uluslararası örgütlerin topladığı ve yayınladığı karşılaştırmalı istatistikleri, Dünya Değerler Araştırması, Eurobarometer, Latinobarometer, ISSP gibi veri bankalarının bulgularını tarayarak, bir ülkenin diğerlerine hiçbir bakımdan nasıl benzemediğini saptamamız gerekirdi. Tarihi, kültürü, sosyo-ekonomik ve toplumsal yapı ve kurumları, bireylerinin davranışlarının bu derecede kendine özgü olduğunu gösterebileceğimiz bir siyasal sistem örneği bulmak görgül olarak mümkün gibi görünmemektedir.

Sıra Sizde 2

Bu tür bir araştırma için karşılaştırmalı yöntemden çok istatistik yöntemine başvurmak daha doğru olur. Bir ül-

kede kent - kır yaşam çevresinde oturmakta olan, farklı meslek ve eğitim düzeyinde olan çok kimse bulunduğundan burada gözlem sayısı azlığı gibi bir sorunla karşılaşmamız söz konusu olmayacaktır. Bunun tam tersine fevkalade çok sayıda, örneğin Türkiye gibi 52 milyon seçmenin bulunduğu bir ülkede bu toplumsal konumlarda bulunan milyonlarca kişi olduğundan, bu tür farklılıkları saptamak için bu kişiler üzerinde gözlem yaparak toplanan verilerin sınanmasına gerek olacaktır. O zaman bu konumlardaki kişileri temsil edecek bir örnek çekilerek, bu kişilerle görüşmek, onlara çeşitli sorular yöneterek verecekleri yanıtları kaydetmek, sonra bu yanıtlar arasında istatistiksel olarak saptanacak farkların var olup olmadığını sınamak en uygun yaklaşımdır.

Sıra Sizde 3

Bir bireyin kendi içinde doğup büyüdüğü ülke hakkında en kısa zamanda en etkili bir biçimde bilgi sahibi olmasının yolu, bir başka ülkeyi ziyaret ederek, örneğin bir öğrenci mübadele programı ile başka bir ülkeye giderek bir yarı-yıl veya daha fazlasını geçirmesidir. Bu yolla, birey başka bir kültür ortamında insanların nasıl davrandığını, ne tür olaylara nasıl tepkiler verdiklerini, nasıl beslendiklerini, nasıl çalıştıklarını, nasıl dinlendiklerini v.b. yakından gözlemlemek olanağı bulacaktır. Bu durumda kendisinin ve kendisi gibi yetişenlerin neden bu durumlarda farklı davrandığını sorgulayabilecek, o zaman da kendi içinde doğup büyüdüğü kültürün özelliklerini, diğer kültürlerle göre olan farklarını, böylece kendisinin ve içinde doğup büyüdüğü toplumun kültürel özelliklerini gözden geçirme, anlamlandırma ve anlama olanağı bulacaktır.

Sıra Sizde 4

Seçmenlerin tercihlerinin yasama meclislerinde sandalyeye dönüştürülmesi için farklı yollara başvurulması temsil sürecinin ve onun ürettiği sonucu nasıl değerlendirdiğimize bağlıdır. Eğer temsilden bir toplumda yaşayan her topluluğun, kesimin, sınıfın, v.b. farklılıklarını aynen yasama meclisine yansımaları anlıyorsak, o zaman oyların meclis sandalyesine dönüşmesinde orantısızlık hoş görülemez demektir. O zaman temsildeki dağılımın toplumdaki farklılıkları aynen yansıtmasını sağlayacak bir biçimde yaparız ve bu durumda temsilde adalet temin etmiş oluruz. Bu tür bir sonuç farklılıkları korur, onlara saygı duymamızı ve hoşgörmemizi sağlar. Ancak, eğer temsilden bir seçim çevresinde, kentte veya ilde yaşayanların en çok tercih ettiği temsilciyi seç-

mesini ve bu yolla da sadece en fazla desteklenen adayları saptayarak çoğunluğun tercihinin ulaşmak istiyorsak, o zaman bu yolla adaletli olmasa da her seçimden sonra bir çoğunluğu yasama meclisine taşır ve hükümet kurulmasını sağlarız. Burada da amaç toplumda en fazla destek bulan temsilcileri çoğunluğun tercihinin hükümet edecek biçimde öne çıkartmaktır. Bu iki tanım birbirini ile genellikle bağdaşmaz niteliktedir. Onun için ya birinci yöntem ve çoğulcu bir yönetim biçimi, ya da ikinci yöntem ve çoğunlukçu bir yönetim biçimi seçilir. Toplumda derin toplumsal ve kültürel farklılıklar olan demokrasiler genellikle çoğulcu yöntemi, toplumda kültürel farkların pek olmadığı toplumsal ve iktisadi farkların ise bir tek boyuta indirgenebileceği demokrasilerde ise ikinci yöntem olan çoğunlukçuluğun tercih edildiği görülür.

Sıra Sizde 5

Otoriter rejimler ya geleneksel siyasal meşruluk anlayışına göre siyasal yetki kullanımına dayanır, ya siyasal istikrarsızlık dönemleri sonunda bir askeri darbeyle kurulur, ya da özellikle başkanlık rejimlerinde demokrasi ile işbaşına gelen bir siyasal liderin özgürlükleri ve insan haklarını artan ölçüde kısıtlamasına seçmenden aldığı destekle kururlar. Geleneksel otoriter rejimlerde değişme ve modernleşme eğilimleri ortaya çıktığında bu rejimler bazı reform uygulamaları içinde girerler. Oysa siyasal reform fikri geleneksel siyasal meşruluğun bir parçası değildir. Bu rejimler hızla siyasal meşruluklarını kaybederler ve yıkılma rizikoları artar. Askeri otoriter rejimler de bir istikrarsızlık döneminden sonra siyasal istikrar getirmek, ülkeyi tehdit eden bir tehlikeyi savuşturmak için iktidara el koyarlar. Bu tehdidin geçtiği ve siyasal istikrarın sağlandığı izlenimi doğunca siyasal meşruluklarını kaybetmeye başlarlar. Bu durumda ya yeni tehdit senaryolarının doğmasını veya üretilmesini temin ederek işbaşında kalmaya gayret ederler. Örneğin 1974 yılında meşruluğu sorgulanmaya başlanan Yunan askeri hükümeti Kıbrıs'ta bir askeri darbe yaparak Başpiskopos Makarios'un hükümetini devirmek ve Kıbrıs'ı bir oldubitti ile Helenleştirmek suretiyle bir askeri zafer kazanarak iktidarını pekiştirmeye girişmiştir. Darbe yapmakta başarılı olduğu halde, sonrasında Başpiskopos'u elinden kaçırmış ve arkasından gelen Türkiye'nin garantörlük haklarını kullanarak yaptığı Temmuz 1974 askeri müdahalesine de engel olamayınca iktidardan düşmüştür. Nihayet, demokratik seçimle işbaşına gelen bir siyasal liderin giderek özgürlük ve hakları kısıtlamasına seçmen desteği temin etmesi mümkündür. Bugün Venezuela'da bu tür gelişme Baş-

kan Chavez'in iktidarında yaşanmaktadır. Bu tür rejimler söz konusu liderlerin kişiliği ile yakından ilgili olduğundan, onların karizmatik bir kişilik olarak meşruluk kazanmasını sağlarlar. Kişinin karizmasını sürdürmesi de bu karizmayı iktidarı sonrasında, örneğin ölümünden sonra, başka bir lidere devretmesi de fevkalade zordur. Özellikle kuşaktan kuşağa karizma naklinin başarılı olabildiğini gösteren kanıta pek rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, Arjantin'de Peron, Portekiz'de Salazar gibi diktatörler zamanla karizmalarını yitirmişler, bazen kendi hayatlarında bazen de ölümlerinden sonra otoriter rejimleri yıkılmıştır. Bu rejimlerin çöküşünü hızlandıran ekonomik daralma, savaş, iç savaş v.b. olguların olduğunu da görmekteyiz.

Sıra Sizde 6

Totaliter rejimler belirli bir ideolojiyi mükemmelen uygulamak suretiyle dünyada mümkün olan en iyi siyasal sisteme sahip oldukları iddiasıyla kurulurlar. Mükemmel olan bir siyasal yapı hiçbir biçimde daha iyi bir hale getirilemez. Nitekim mükemmel devlet hakkında ilk temel yapıtlardan birisini oluşturan Platon, "Devlet" adlı yapıtında mükemmel olan devleti değişmez, mutasyona tabi olmayan "idea"lar aleminin bir unsuru olarak tanımlamıştır. Platon'a göre değişme sadece bozulma biçiminde olur ve değişen her şey çürür ve yok olmaya mahkumdur. Tüm totaliter rejimlerde bir parça Platonik mükemmellik yani değişmezlik içeriği vardır. Oysa reforma gereksinim duymak demek bazı özelliklerin yerli yerinde olmaması, iyi çalışmaması, en azından daha da iyi hale getirilebilmesi imasını taşır. Bu nedenle, siyasal reform gereksinimini dillendiren totaliter devlet yöneticileri rejimlerinin mükemmelliğini de ve ona dayana siyasal meşruluğunu da sorgulamış olurlar. O zaman bireysel özgürlüğün hiç olmadığı bir ortamı ve vatandaşlardan beklenen bireysel özverileri artık makul olarak anlatmak olanaksızlaşır. Siyasal reform yoluna giren totaliter rejimler kendi elleriyle varlıklarını tehlikeye atıp rejimlerinin çökmesine yol açabilirler. Örneğin, Sovyetler Birliği yeniden yapılanma ve açıklık politikalarını uygulamaya başladıkları andan itibaren giderek artan ölçüde özgürlük talepleriyle karşılaşmış, özgürlük arttıkça da refah düzeyinin Batı demokrasilerine göre daha düşük olduğu olgusu daha açık bir biçimde halk tarafından gözlenebilmiştir. Bu durumda da özgürlük talepleri daha da artmış ve sonunda Sovyetler Birliği reformların hayata geçirildiği 1985'ten altı yıl sonra 31 Aralık 1991'de sona ermiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Almond, G. A. ve Verba, S. (1963). **Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, (Princeton, New Jersey: Princeton University Pres.
- Almond, G. A. ve Powell, Jr., G. B. (1967). **Comparative Politics: A Developmental Approach**, Boston, Massachusetts: Little Brown and Co.
- Aristoteles (2001). **Politika**, (çeviren Mete Tunçay), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cardoso, F. H. ve Faletto, E. (1979). **Dependency and Development in Latin America**, Berkeley, California: California University Pres.
- Chilcote, Ronald H. (1994). **Theories of Comparative Politics: The Search for a Paradigm Reconsidered**, (2nd Ed.), Boulder, San Francisco, Oxford: Westview, ss. 3-118.
- Davies, J. C. (1962). "Towards a theory of revolution," **American Sociological Review**, vol. XXVII,; ss. 5—18.
- Dogan, Mattei ve Kazancigil, Ali (1994). **Comparing Nations: Concepts Strategies**, Substance, Oxford UK & Cambridge, Oxford, Blackwell.
- Dogan, M. ve Pelassy, D. (1990). **How to Compare Nations: Strategies in Comparative Politics**, Chatham, N. J., Chatham House Pub.
- Duverger, M. (1954). **Political Parties**, New York, New York: John Wiley.
- Easton, D. (1953). **The Political System**, New York, New York: Alfred A. Knopf.
- Holt, Robert T. ve Turner, John E. (1973). "Competing Paradigms in Comparative Politics" in Holt and Turner (der.) **The Methodology of Comparative Research**. New York, The Free Press.
- Huntington, S. P. (1968). **Political Order of Changing Societies**, New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Huntington, S. P. (1991). **The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century**, Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. P. (1996). **The Clash of Civilization and the Remaking of the World Order**, New York, New York: Simon and Schuster.
- Inglehart, R. (1997). **Modernization and Post Modernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Countries**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

- Lassman, P. and Spiers, R. (2002). **Weber: Political Writings, Cambridge Texts in the History of Political Thought**, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- King, G., Keohane, R. O. ve Verba, S. (1994). **Designing Social Inquiry**, Princeton, N.J., Princeton University Press.
- Landman, T. (2000). **Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction**, London, New York: Routledge.
- Lenski, G. ve Lenski, J. (1974). **Human Societies: An Introduction to Macrosociology**, (2. Baskı), New York, New York: McGraw Hill.
- Lijphart, A. (Eylül, 1971). "Comparative Politics and Comparative Method," **American Political Science Review**, vol. 65, no. 3, ss. 682 - 693.
- Migdal, J. S. (1991). "A Model of State-Society Relations" in Howard J. Wiarda (ed.) **New Directions in Comparative Politics**, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview Press), pp. 45-58, Mill, John S. (1959). **A System of Logic**, London, UK: Longman.
- Nettl, J. P. (Temmuz, 1968). "The State as a Conceptual Variable," **World Politics**, vol. 20, no. 4: ss. 559 - 592.
- Pennings, P., Keman, H. ve Kleinnijenhuis, J. (1999). **Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics**, London, Beverly Hills, Calif., Sage Publications.
- Peters, G. (1998). **Comparative Politics: Theory and Methods**, New York, New York University Press.
- Popper, K. (2002). **Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge**, London, UK: Routledge.
- Przeworski, A. and Teune, H. (1970). **The Logic of Comparative Social Inquiry**, New York, New York: John Wiley.
- Ragin, C. (1994). **Constructing Social Research**, Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press.
- Riker, W. H. (1962). **The Theory of Political Coalitions**, New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Riker, W. H. (1990). "Political Science and Rational Choice," in J. E. Alt and K. A. Shepsle (der.), **Perspectives on Positive Political Economy**, Cambridge, UK: Cambridge University Press, ss. 163 - 181.
- Rustow, D. A. ve Erickson, K. P. (eds.) (1991). **Comparative Political Dynamics: Global Research Perspectives**, New York, Harper Collins.
- Skocpol, T. (1979). **States and Social Revolution: A Comparative Analysis of France, Russia and China**, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Skocpol, T ve Somers, M. (1980). "The Uses of Comparative History in Macro-social Theory" **Comparative Studies in Society and History**, vol. 22: 174-197.
- Skocpol, T. (1984). **Visions and Methods in Comparative in Historical Sociology**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C. (1984). **Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons**, New York, Basic Books.
- Weber, M. (2001). **The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism**, (yeni çeviri ve giriş Stephen Kalberg), Chicago, Illinois: Roxbury Publishing Co.
- Wilson, J. Q. (1995), **Political Organizations**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- Afrika Sosyal Barometreleri (Afrobarometer): <http://www.afrobarometer.org/>
- Asya Sosyal Barometreleri (Asian Barometer): www.asianbarometer.org/
- Birleşmiş Milletler Yayınları: <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml>
- Dünya Değerler Araştırmaları (WVS): www.worldvaluessurvey.org
- Latin Amerika Sosyal Barometreleri (Latino Barometro): www.latinobarometro.org/
- Uluslararası Sosyal Tarama Programı (ISSP): www.issp.org/

2

Amaçlarımız

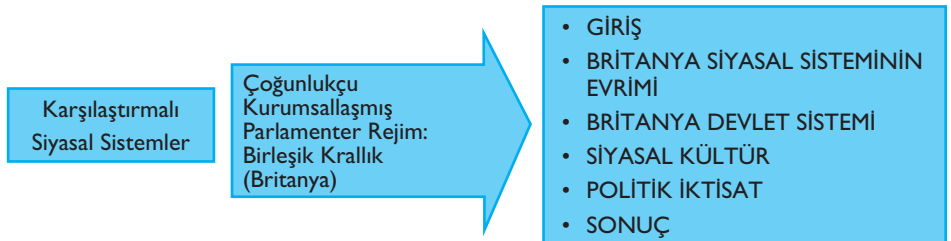
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Britanya'nın mevcut siyasal sisteminin özelliklerini açıklayabilecek,
- Britanya'nın yasama üstünlüğü rejimini, parlamenter sistem uygulamasını oluşturan çoğunlukçu temsil fikrini, üniter devlet uygulamasını değerlendirebilecek,
- Britanya'nın mevcut seçim ve parti sistemini, vatandaşların siyasete katılma süreçlerini açıklayabilecek,
- Britanya'nın bir ülke olarak son yıllardaki siyasi ve ekonomik gelişiminin arkasında yatan kamu politikaları, toplumsal değişim ve halen karşı karşıya olduğu ekonomik ve siyasal bunalımlar gibi konuları analiz edebilecek, kitabımızda yer alan diğer gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerle karşılaştırma yapabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Temsili demokrasi
- Parlamenter demokrasi rejimi
- Üniter devlet
- Çift parti sistemi
- Çoğunlukçu seçim sistemi (first-past-the-post)
- Merkezîyetçilik
- Liberal piyasa ekonomisi (Thatcherism)
- Sosyal refah devleti

İçindekiler

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Parlamente Rejim: Birleşik Krallık (Britanya)

GİRİŞ

Birleşik Krallık (*United Kingdom*) endüstri devriminden beri dünya siyasetinin en belli başlı güçlerinden birisi olagelmış olan ve günümüzde de meşruti monarşi ile yönetilen bir devlettir. Özellikle 19. yüzyılda dünyanın en büyük imparatorluğunu oluşturan bu meşruti monarşi toprakları üzerinde güneşin batmadığı, yani yer kürenin hemen her tarafından sömürgelere sahip olan bir büyüklüğe ulaşmıştır. Britanya toprakları üzerinde İngiltere (*England*), İskoçya, (*Scotland*), Galler (*Wales*) ve Kuzey İrlanda (*Ulster*) olmak üzere dört bölgeden oluşan Birleşik Krallık, dünya dillerinin birçoğunda ve Türkçe’de de kısaca İngiltere olarak anılmaktadır. Hem endüstri devrimini ilk gerçekleştiren ülke olması, hem çağdaş temsili demokrasinin kendiliğinden ortaya çıktığı ilk topraklardan birisini oluşturması dolayısıyla Birleşik Krallık güçlü kökleri olan, doğal bir siyasal uygulama olarak demokrasiyi adeta bir siyasal hayat tarzı olarak yaşayan ve kendine özgü bir demokrasi modeline sahip olan bir devlettir. Bu bölümde Britanyalıların ürettiği yasama meclisi üstünlüğüne dayalı bir köklü (kurumsallaşmış) parlamente siyasal rejim uygulaması olan Britanya siyasal sistemini inceleyeceğiz. Bu demokrasi uygulaması benzer siyasal sistemlere esin kaynağı olarak örneğin Hollanda, Belçika, İtalya, İsveç, Danimarka gibi Avrupa ülkelerinde, hem de Hindistan gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığına kavuşan eski sömürgelerindeki başarılı demokratik rejim uygulamalarına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda, on sekizinci yüzyılda İngiliz siyaseti iki önemli olaya kaynak teşkil etmiştir. İngiliz parlamente demokrasi uygulaması henüz daha gelişme göstermeden mutlakiyetçi monarşi dönemi sonlarına doğru dünyadaki sömürgeleri arasından ilk bağımsızlık savaşı da Birleşik Krallığa karşı Amerikan kolonilerinde ilan edilmiş ve on sekizinci yüzyıl İngiliz rejiminin bir eleştirisi üzerine Başkanlık Rejimi ve onu belgeleştiren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) anayasası oluşturulmuştur. 1748 yılında Manş Denizi’nin karşı kıyısındaki Fransa’da Baron de Montesquieu, Kanunların Ruhu adlı eserini yayınlayarak İngiltere’de hükümet kuvvetleri olan yasama, yürütme ve yargının birbirinden bağımsız oldukları ve bu yüzden bu ülkedeki siyasal uygulamaların Fransa’daki gibi baskıcı siyasal uygulamalara yol açmadığını savunmuştur. Daha sonraları, Britanya siyaseti ABD ile hemen hemen aynı zamanda, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında bugünkü siyasal partilerinin ilk örgütlenmelerine sahne olmuş, siyasal partisi Britanya ve ABD’ndeki uygulamalarından dünyaya yayılmıştır. Zaten, arada bir bağımsızlık savaşı olmasına karşın Britanya ile ABD’nin ilişkileri aynı dili pay-

laşan benzer kültürel özellikleri olan iki demokrasinin özel yakınlığını koruyagelmıştır. **Temsili demokrasinin temel kurumları olan yasama meclisi (Parliament) üs-tünlüğü, kuvvetler ayrılığı, temsili demokrasi, siyasal parti gibi uygulamalarda ön-cü ve esin kaynağı bir siyasal sisteme sahip olan Britanya'da** siyasetin nasıl oluştu-ğunu bu bölümde daha yakından inceleyeceğiz.

BRİTANYA SİYASAL SİSTEMİNİN EVRİMİ

Britanya Avrupa kıtasından Manş Denizi ile ayrılan, Kuzey Atlantik'te iki büyük ve çok sayıda küçük ada üzerine yayılmış bir ada devletidir. Birleşik Krallık tüm bu adaların toplamı olan 242,514 km² kadar bir alana sahiptir (UK 2004, 2003, 1). Ül-ke, Büyük Britanya adası üzerinde güneyde İngiltere (*England*), Kuzey'de İskoç-ya (*Scotland*), Batı'da Galler (*Wales*) ve ayrı bir ada olan İrlanda'nın kuzeyinde Ku-zey İrlanda (*Ulster*) olarak dört büyük bölgeden oluşmuştur. 1800 yılında kabul edilen Birlik Yasası (*Act of Union*) ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı (*United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*) (UK) adıyla res-men bugünkü devlet yapısını içerecek biçimde oluşturulmuştur (UK 2005, 2004, 1). İrlanda adasının büyük çoğunluğu eskiden Birleşik Krallığın sömürgesi olan ve 1926 yılında kendi kendini yönetmeye ve 1937'deyse bağımsız bir devlet haline gelen İrlanda Cumhuriyeti'ne aittir. Birleşik Krallığın başka bir kara komşusu yok-tur. Doğu'da İskandinavya'dan Polonya, Almanya, Fransa, Portekiz ve İspanya'ya uzanan tüm Batı Avrupa devletleri ile deniz üzerinden ilişkileri çok eski tarihler-den beri mevcuttur ve halen de devam etmektedir. Batısında İrlanda Cumhuriyeti dışında İzlanda ve onun ötesinde ABD, Grönland ve halen dominyonu olan Kana-da ile yakın ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler içerisinde.

Birleşik Krallık'ta son nüfus istatistiklerine göre 60.975.300 kişi yaşamaktadır (<http://www.statistics.gov.uk/STATBASE/Product.asp?vlnk=5399>). Bu nüfusun en yoğun olarak yaşadığı bölge Büyük Britanya adasının İngiltere bölgesidir. Bol ya-ğışlı bir iklimi olan İngiltere'nin ekonomik ilişkilerinde denizin ve deniz ticaret yol-larının büyük önemi olagelmıştır. Gerek coğrafi konumu, gerek nüfus büyüklüğü, gerek yüzölçümü itibarıyla aslında Avrupa kıtasının bir köşesinde bulunan Birleşik Krallığın nasıl olup da dünyayı yöneten bir imparatorluğa dönüştüğünü anlamak ilk bakışta kolay değildir. Britanya'nın tarihine baktığımızda uzun yıllar boyunca Keltler (Celts), Romalılar, Danimarkalılar (Vikinger) ve nihayet 11. yüzyılda bu-günkü Fransa'nın batı kıyılarında hüküm süren Norman Kralı Fatih William (*Willi-am the Conqueror*) tarafından fethedildiğini görmekteyiz. Fazla bir direnişle karşı-laşmayan bu güçler Büyük Britanya adalarını kolaylıkla ele geçirerek onun toprak-ları üzerinde egemen olmuşlardır. Bu istila ve fetihler adanın kuzeyindeki İskoç ve batısındaki Galya'yı ve Kuzey İrlanda'yı içermemişlerdir. Ancak, zamanla adanın güneyindeki İngiltere bölgesinin kralları İskoçya, Galler ve İrlanda'nın tamamını kılıç zoruyla egemenlikleri altına almışlardır.

Birleşik Krallık bir anlamda 1066'dan itibaren Norman (Frenk) lordları (toprak ağası şövalyeler) tarafından kurulmuş bir monarşidir. Bu nedenle de Manş Denizi-nin iki kıyısı arasındaki bağ uzun yıllar boyunca sürmüş, Fransa ve Birleşik Krallı-ğın birbirleri üzerinde egemenlik tesis etme mücadelesi 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar ve çok ciddi bir tehdit olan Alman devleti kurulup güçleninceye değin sür-müştür. Ancak, 16. yüzyılın başlarında İngiltere'de de etkili olmaya başlayan Re-form hareketi Kral VIII. Henry'nin papayı siyasal güç mücadelesi yapan bir kral olarak kabul etmesi ve kendisini İngiltere Kilisesi'nin (*Church of England*) başı ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece kurulan Anglikan Kilisesi Roma'daki Kato-

Birleşik Krallık, güçlü bir deniz kuvvetine ve deniz ticaret filosuna sahip olduğu için güçlü bir sanayi ülkesi haline dönmüş ve Endüstri Devrimini ilk gerçekleştiren devlet ve ekonomi haline gelmiştir.

lik Kilisesi ve Papa'ya karşı önemli bir güç olarak yükselmeye başlamıştır. VIII. Henry'nin Katolik Kilisesi'nin İngiltere'deki mallarına el koyması ile o zamanın tarım ekonomisinde büyük bir toprak sahibi olmasına ve önemli bir zenginliğe yol açmıştır. Bu serveti deniz kuvvetleri başta olmak üzere ordunun güçlenmesine harcamaya başlayan VIII. Henry gerek Fransız Krallığı, gerek onun müttefiki olan Iskoçya Krallığı'nı savaşta yenerek Birleşik Krallığı bir güç olarak yükselmesini sağlamıştır (Elias, 2000, 277 - 289).

Amerikan kıtasının 1492'de keşfi ile birlikte başlayan kıtanın istila ve yağması, Kuzey Atlantik ticaretini dünyanın egemen ticaret bölgesi haline getirmiş, deniz kuvvetleri giderek güçlenen İngiltere ise İspanya, Portekiz ve Fransız deniz kuvvetlerini yenerek Kuzey Atlantik ticaret bölgesinin temel gücü haline gelmiştir. 17. yüzyıldan itibaren gerek Büyük Britanya ve İrlanda'nın tamamını, gerek Kuzey Amerika, Hindistan ve Afrika'nın batı ve doğu bölgelerini egemenliği altına alan İngiltere, dünya ticaretine de egemen olmaya başlamıştır. Buharın enerji üretiminde kullanımında öncülük ederek daha hızlı deniz ulaşımını gerçekleştirmeyi başaran Birleşik Krallık hem güçlü bir deniz kuvvetine hem de deniz ticaret filosuna sahip olmuştur. Bu gelişmeler İngiltere başta olmak üzere Britanya'nın bir **sa-nayi ülkesi** haline dönmesine ve **Endüstri Devrimini ilk gerçekleştiren devlet** ve ekonomi haline gelmesine de olanak sağlamıştır. Endüstri'den elde ettiği ekonomik gücü, ordunun emrine veren Birleşik Krallık, deniz kuvvetlerinin tüm dünya denizlerinde başat güç haline gelmesiyle dünyanın en büyük İmparatorluğu'nu da kurmuştur.

Bu gelişmeler Britanya'nın Protestan (Anglikan) ve Katolik olarak farklı Hristiyan mezheplerine sahip olmasına, farklı etnik gruplardan oluşan adalılara, Karayiplerden, Hindistan'dan, Afrika'dan gelen göçmenlerin yerleşmesiyle farklı ırklardan gelen Britanya vatandaşlarının da eklenmesini sağlamıştır. 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve hemen arkasından da Pakistan ve Hindistan'ın ayrılmasından sonra Britanya'ya göç eden Müslüman Hintli nüfus artmış ve bugün Birleşik Krallık Müslüman, Sih, Hindu ve Budist azınlıkları da barındıran, beyaz, siyah ve sarı ırktan azınlıklara sahip olan karmaşık kültürel yapıda bir topluma dönüşmüştür.

Dünya Savaşları taşımaları fevkalade zor olan bir mali külfeti imparatorlukların sırtına yüklemiştir. Yirminci yüzyılın Dünya Savaşları sonunda tüm imparatorluklar çökmüştür. Birleşik Krallık da bu gelişmeden payını almış ve İmparatorluğun geniş toprakları üzerinde çok sayıda bağımsız ulus-devlet ortaya çıkmıştır. Bu bağımsız devletlerle özel antlaşmalar yapan Birleşik Krallık onları Britanya Devletler Topluluğu (*British Commonwealth*) olarak yeni bir statüde bütünleştirmiştir. Bu sayede Britanya'nın eski sömürgeleriyle özel ilişkileri ekonomik ve kültürel olarak yeniden tanımlanarak sürmüş, uluslararası siyasal ilişkiler de yeni bir içerikte devam etmiştir. **Britanya'nın sömürgelerinde başarılı bir biçimde kültürel miras olarak bıraktığı İngiliz dili ve kültürü dünyada en fazla konuşulan dilin de İngilizce olmasında yardımcı olmuştur.** Ancak, bu gelişmeler Britanya'nın 19. yüzyıldaki egemen dünya gücü konumunu ortadan kaldırmış, onun yerine ABD ve Rusya önemli güçler olarak yükselmiş ve bilahare ABD Birleşik Krallığın oynadığı rolü 20. Yüzyılın son çeyreğinde üstlenmiştir.

Britanya'nın ekonomik gücü de 20. yüzyıl boyunca hızla azalmıştır. 1930'lar Dünya Krizinde ABD Britanya'yı ekonomik olarak geçmiştir. 20. yüzyılın sonuna kadar Britanya Fransa, Almanya, Japonya gibi ekonomiler tarafından geride bırakılarak, büyük ölçüde 1970'lerde keşfedilen Kuzey Denizi petrol gelirleri ve liberal

Yirminci yüzyılın Dünya Savaşları sonunda İmparatorluğun geniş toprakları üzerinde ortaya çıkan bağımsız devletlerle özel antlaşmalar yapan Birleşik Krallık onları Britanya Devletler Topluluğu (*British Commonwealth*) olarak yeni bir statüde bütünleştirmiştir.

bir piyasa ekonomisi uygulamalarına dayanarak ekonomisindeki çöküntüyü durdurabilmiştir. Bugün dünyanın finans kapital merkezlerinin en başında gelen başkenti Londra'ya sahip olan Britanya aynı zamanda G-7 ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesidir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden birisi olan Birleşik Krallık eski sömürgesi ABD ile yakın uluslararası siyasal dayanışma içinde Kuzey Atlantik Antlaşması örgütü (NATO) kurucu üyesi olmuştur. Aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin de kurucu üyesi olan Birleşik Krallık, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (daha sonraları Avrupa Birliği, AB) Fransa'nın uzun boylu direncini sonunda kırarak 1972'de tam üye olmuştur.

BRİTANYA DEVLET SİSTEMİ

Siyasal Rejim (Anayasa) ve Uygulama

Birleşik Krallıkta gücü azalarak bir devlet simgesi (timsali) haline dönüşen Taç'ın temel siyasal işlevi artık sadece Başbakan'ı atamak ve devleti temsil etmek, yani ulusal siyasal dayanışmanın simgesi olmaktan ibarettir.

Birleşik Krallık halen bir monarşidir, ancak uzun yıllar süren evrim sonunda mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçmiştir. Bu süreç içerisinde Taç'ın (*Crown*) gücü azalarak bir devlet simgesi (timsali) haline dönüşmüştür. Halen kalıtsal olarak aile içinde en büyük evlada geçen Taç, şu anda Britanya tarihinin en uzun süreden beri görevde bulunan kraliçelerinden birisi olan Kraliçe II. Elizabeth tarafından taşınan bir görevdir. Onun tahttan feragati veya vefatı durumunda Galler Prensi (*Prince of Wales*) unvanını taşıyan aile üyesine geçmesi beklenmektedir. Taç'ın temel siyasal işlevi artık sadece Başbakan'ı atamak ve devleti temsil etmek, yani ulusal siyasal dayanışmanın simgesi olmaktan ibarettir. Diğer işlevleri, örneğin Anglikan Kilisesi'nin başı olmak, her Parlamento (yasama organı) açılışında hükümetin programını okumak, Başbakan'dan düzenli olarak siyasal gelişmeler hakkında bilgi almak gibi işlevlerinin içeriği siyasal etkiden arındırılmış bulunmaktadır. Hükümet programı iktidar partisinin de lideri olan Başbakan tarafından yazılmakta Kraliçe tarafından Parlamento'da okunmaktadır. Kraliçe'nin Anglikan Kilisesi'nin başında gördüğü dini bir işlev yoktur. Başpiskopos statüsünde bir dini lider Kilise'nin dini işlevlerini yönetmektedir ve fiiliyatta (de facto) bu dini lider de Başbakan tarafından seçilmektedir. Taç'ın sahip olduğu ve VIII. Henry gibi güçlü Krallar tarafından fevkalade kanlı bir biçimde uygulanan siyasal karar alma hakkı, çeşitli ayaklanmalar ve 1648'deki bir savaş sonunda Kral II. Charles'ın yenilmesi gibi gelişmelerle Taç'tan alınarak yasama organı olan Parlamento'ya (*Parliament*) devredilmiştir. Bu süreç aynı zamanda yasama organının güçlenmesine ve zamanla Parlamento'nun alt meclisi olan Avam Kamarası'nın (*House of Commons*), üst meclis olan Lordlar Kamarası'nın da (*House of Lords*) yetkilerini ele geçirmesiyle halkın temsilcisi olarak seçilen Avam Kamarası çoğunluklarının eline geçmesiyle sonuçlanmıştır. Bu evrim 19. yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde tamamlanmıştır. Aynı zamanda İngiltere'de Endüstri Devrimi ile ortaya çıkan orta sınıfın da sigortacılık ve bankacılık sermayesine ve onun uzantısı olan sanayi kapitaline hükmetmeye başladığı andan itibaren tarım ekonomisinin egemenleri olan aristokrasinin de (*Lordların da*) gücü zayıflayarak orta sınıfa (*burjuvaziye*) boyun eğmesi söz konusu olmuştur. Lordlar Kamarası korunarak, tıpkı Taç gibi siyasal gücü törpülenmek suretiyle daha çok bir simgeye dönüştürülmüş, fiilen Avam Kamarası Britanya'nın meşru siyasal karar alma mercii (yetkesi, *authority*) haline dönüşmüştür.

Britanya siyasetinin bu gelişmelerini içeren bir yazılı anayasaya Birleşik Krallık hiçbir zaman sahip olmamıştır. 19. yüzyılda Bagehot tarafından yazılmış olan *The English Constitution* (1867) adlı çalışma bu alandaki ilk derli toplu anlatımla Birle-

şik Krallığın siyasal rejimini betimleyen ve Amerikan başkanlık rejimi ile karşılaştıran bir içeriktedir. Bugüne kadar da Bagehot'un bu çalışması Britanya siyasal rejimini anlamak için kullanılan temel eser işlevi görmüştür. Fransız düşünürleri ve onları izleyen Türk hukuk ve siyaset uzmanları bu anayasası'nın "yazısız" bir anayasa olarak mevcut olduğunu kabul etmişlerdir. Oysa, Britanya'nın yazılı veya yazısız bir anayasası olmamıştır. Ancak, 21. yüzyılın başında AB yargısı tarafından verilen kararların Britanya halkını ve hükümetini kapsamaması ile Britanya bir haklar katalogu (*Bill of Rights*) hazırlayarak kabul etmek gereğini duymuştur. Böylece Birleşik Krallık, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olmalarının ötesinde bir yazılı Haklar Beyannamesi'ne sahip olarak yazılı anayasa oluşturma yoluna girmiş bulunmaktadır. Britanya siyasal yönetim kültürü yazılı anayasa yerine Parlamento ve giderek Avam Kamarası'nın çıkarttığı yasalarla oluşan siyasal mevzuat, buna dayalı olarak doğan ve kök salan kurum, norm, mevzuat ve uygulamalara dayalı olarak yönetilen bir siyasal rejime sahip olmuştur.

Bu siyasal rejimin kökeninde belirgin bir temsili demokrasi anlayışı yatmaktadır. 17. yüzyıl liberal siyaset felsefesine kadar uzanan bu siyasal rejim uygulamasına göre halkın yönetimi onun seçtiği temsilcileri ile olur. Halkın yokluğunda halkı temsil etme yetkisi dürtüst, hakça ve serbest yapılan seçimlerle tescil edilen temsilcileri heyeti eliyle ki, bu heyet de **Avam Kamarası'ndan ibarettir, aynen halkın sahip olduğu siyasal erke ve yetkilere sahip olarak karar alır.** Yasama meclisi ile halk özdeş, yani mükemmelen tam ve aynıdır. Devlet erki Britanya Parlamentosu'ndadır ve o yasama organında da halkın temsilcileri Avam Kamarasındadırlar. Zaten lordluk uzun zaman kalıtsal olarak aile içinde bir kuşaktan diğerine geçen bir görev niteliğinde sürmüştür. 1990'larda İşçi Partisi hükümeti bu tür kalıtsal lord unvanlıların sayısını azaltmış, Margaret Thatcher gibi büyük liyakate şayan olduğu düşünülen kişilere Taç tarafından verilen bireysel başarı ve liyakate dayalı Lordluk veya Lady'lik unvanına sahip olanların oranını arttırmıştır. Ancak, bunlar ne kadar devlete hizmet eden liyakat sahibi kişiler olarak tanımlansalar da, yine de halkın temsilcisi olmayıp Taç'ın ihsanına mazhar olmuş kimselerdir. Onun için fiiliyatta Britanya Parlamentosu'nda siyasal güç halkın temsilcilerinin oluşturduğu Avam Kamarasındadır.

Bu anlayışa göre oluşan siyasal rejimlere (anayasalara) yasama egemenliği rejimi adını vermekteyiz. Türkiye Cumhuriyeti'nin de, kuramsal olarak da olsa, kuruluşundan beri aynı siyasal anlayışı yansıtan yasama egemenliği esaslı anayasalarla yönetildiğini, bir anlamda Britanya siyasal geleneğinden etkilendiğini veya esinlendiğini ifade edebiliriz. Yasama üstünlüğü rejiminde meşru siyasal yetki sadece halkın temsilini mükemmel olarak gerçekleştirdiği varsayılan yasama kurumundadır. Britanya devletinin de kurumsal adresinin hukuken sonsal (nihai) karar alma yetkisini kullanan ve egemen meşru iktidar kurumu olarak Parlamento'dan ibaret olduğunu ifade edebiliriz.

Yasama

Britanya siyasetinin eğer bir özelliği yasama egemenliğine bağlı bir parlamenter demokrasi rejimi uygulamasıysa, diğer özelliği de bu parlamenter rejim uygulamasının dayandığı temel ilkenin **çoğunlukçuluk** (*majoritarianism*) ilkesi olmasıdır. Daha sonra göreceğimiz gibi, seçim sisteminin de yardımıyla Britanya siyasetinde bir siyasal partinin tek başına seçimden sonra hükümeti kurması için gereken koşullar yaratılmaya çalışılmış ve 21. yüzyıla kadar da fazla bir tartışmaya yol açma-

Britanya siyasal yönetim kültürü yazılı anayasa yerine Parlamento ve giderek Avam Kamarası'nın çıkarttığı yasalarla oluşan siyasal mevzuat, buna dayalı olarak doğan ve kök salan kurum, norm, mevzuat ve uygulamalara dayalı olarak yönetilen bir siyasal rejime sahip olmuştur.

Britanya siyasetinin bir özelliği yasama egemenliğine bağlı bir parlamenter demokrasi rejimi uygulaması, diğer özelliği ise bu parlamenter rejim uygulamasının dayandığı temel ilkenin çoğunlukçuluk (*majoritarianism*) ilkesi olmasıdır.

dan bu ilkenin çalışması sağlanmıştır. Buna göre her seçime siyasal partiler başkanlarının seçimi kazanması durumunda başbakan olacağı ve yanındaki mesai arkadaşlarının da bakan olarak görev yapacakları varsayımı ile katılırlar. Yine siyasal partiler aynı anlayışın bir uzantısı olarak uygulayacakları politikaları içeren programlarını yayınladıklarında seçmene hangi politikaların hangi politikacılar tarafından uygulanacağını beyan etmiş olurlar. Seçmen de bu kişileri ve politikaları değerlendirerek oy kullanacağı varsayımıyla hareket eder. Bu durumda yapılan seçimler sonunda seçmenin ilk tercihi olan siyasal kadro ve politikaları seçilmiş ve bir dönem için ülkeyi yönetmek üzere Parlamento'nun Avam Kamarasındaki çoğunluğu oluşturmuş olurlar. Aynı zamanda ikinci en fazla oyu alan parti de ana muhalefet partisi olarak Avam Kamarasındaki yerini almış olur.

Britanya Parlamentosu'nun genel kurul salonunun mimarisi de bu tür bir çalışmayı yansıtacak biçimde düzenlenmiştir. Majesteleri'nin hükümeti olarak adlandırılan siyasal parti grubu birbirine paralel olarak oluşturulan sıralarda (*bench*) otururlar, onların karşısında da Majesteleri'nin muhalefeti aynı sıra düzeninde yerlerini alırlar. Bu durumda gerek iktidar gerek muhalefet partilerinin Majesteleri'ne sadık olduğu ve siyasal sistemin temel unsuru olan partiler oldukları da bir kez daha vurgulanmış olur. Genel Kurul'da iktidar ve muhalefet partileri birbirleri ile karşı karşıya ve yüz yüze yerlerini almış olurlar. Her iki grubun yanında ve ikisine de eşit mesafede Avam Kamarası'nın Başkanı (*Speaker*) yer alır. Başkan üyeler arasından oy çoğunluğu ile seçilir, deneyimli ve saygın bir üye olmasına özen gösterilen bir siyasal kişiliktir. Avam Kamarası'nın çalışmasını Başkan parlamenter çalışma geleneklerine ve teamüllere göre düzenler ve yönetir. İktidar partisi sıralarının ilkinde (*front bench*) başbakan ve bakanlar otururlar ve bu sıraların Başkanlık kürsüsüne yakın olan kısmında büyükçe bir masa görüntüsünde bir kürsü bulunur. Başkan söz verdikçe Başbakan ve Bakanlar yerlerinden kalkarak bu kürsüye gelir ve gerekli konuşmaları yaparlar. Aynı kürsünün karşı tarafından da ana muhalefetin başkanı tam başbakanın karşısında ve en ön sırada oturur ve onun da yanında gölge bakanlar (*shadow ministers*) tabir edilen parti önde gelenleri yerlerini alırlar. Muhalefet parti grubunda da her bir iktidar partisi bakanına tekabül eden bir gölge bakan görev yapar. Eğer bir dahaki seçimde muhalefet partisi iktidara seçilirse, o gölge bakanın bu sefer Başbakan'ın Kabinesi'ndeki bakanlık koltuğunu dolduracağı varsayılır. Muhalefet de iktidar kadar politikaların içeriğine gölge bakanları aracılığıyla hakim bir konumdadır. Bunu da muhalefetin verdiği sözlü ve yazılı sorularla yaptığı yasama denetimleri sırasında görmek mümkündür.

Britanya'nın meşru siyasal karar alma mercii (yetkesi, authority) fiilen Avam Kamarası'dır.

Britanya Parlamentosu'nun görevi sadece hükümeti kurmaktan ibaret değildir. Avam Kamarası'ndaki çoğunluk lideri Taç tarafından başbakan olarak atanır, ama görevini sürdürebilmesi için Parlamento'nun güvenoyuna sahip olmak zorundadır. Güvenoyu başbakan atanıp kabinesini ve hükümet programını açıkladığında Avam Kamarası'ndaki oylama sonucunda verilir. Zaten çoğunluk parti grubunun başkanı olan başbakanın o gruptaki milletvekillerinden güvenoyu alamaması söz konusu değildir. Britanya parlamenter demokrasisinde yasama organındaki partiler disiplinli partilerdir. Her parti grubunu başında bulunan bir grup başkanı temsilcisi, ülkemizdeki adıyla grup başkan vekili (*whip*) her parti grubu üyesi milletvekilini yakından izler ve oy verileceği zaman onlara ne şekilde davranmaları gerektiğini anımsatır veya icabında ikazla oy vermeleri için gerekli teşvikte bulunur. Britanya Avam Kamarası'nda standart oylama uygulaması milletvekillerinin evet veya hayır anlamı taşıyan kapılardan yürüyüp geçmeleri suretiyle olur. Onun için her milletvekilinin ne yönde oy kullandığı veya oylamada bulunup bulunmadığını saptamak

kolaydır. Başkan vekilinin ikazlarına karşın oylamaya katılmayan veya partinin istediğinden farklı oy kullanan milletvekilleri *whip* tarafından disipline tabi tutulur. Bu uygulamada partiden ihraç edilmek gibi cezalar da mevcuttur ki, bu durumda o milletvekilinin siyasal kredisi yok olduğundan başka siyasal partilerde görev devam etmesi imkansızca yakın bir zorluktur. Seçildiği partiden atılan bir milletvekilinin seçmen gözünde de itibarı ve güvenilirliği kalmadığı için bir daha seçilmesi de hemen hemen olanaksızdır. Buna karşın bulundukları siyasal partinin ideolojisinde ve uygulamalarında sapma olduğu savıyla onu eleştiren ve o partiden ayrılıp kendi görüşlerine uyan bir ideolojik konumu bulunan başka bir partiyi kuran veya böyle bir partiye katılan milletvekilleri rastlanmıştır. Bu durumda ise siyasal kredinin tamamen zarar görmediği ve milletvekilinin seçilebilirliğinin sürdüğü de göze çarpmaktadır.

Güvenoyu aynı zamanda iktidarı denetim işlevi de görür. Özellikle bazı hassas politik tercihlerin konu olduğu durumlarda milletvekilleri seçim çevrelerinden ağır baskı altında kalabilmektedir. O zaman partinin önde gelenlerinin veya başbakanın belirli bir yasa taslağında ısrar etmesi Avam Kamarası'nın arka sıralarında oturan çoğu yeni milletvekili olan parti grubu üyelerinin çok sayıda veya topluca ayak diremesine neden olabilir. İktidar partisi içinden gelen bu tür bir direnme bir anlamda güvenoyunun kaybedilmesi olarak yorumlanır. Buna Britanya siyasetinde arka sıraların isyanı (*back bench revolt*) denmektedir ki, bu tür bir direnme genellikle başbakanın hem parti başkanlığı hem de başbakanlık koltuğunu kaybetmesine yol açar.

Avam Kamarası'nın önemli bir işlevinin iktidarın denetlenmesi olduğu açıktır.

Bu amaçla güvenoyu dışında yazılı ve sözlü soru sormak ve bu sorulara başbakan ve bakanların yanıt vermesi esası sıkı sıkıya uygulanmaktadır. Britanya Avam Kamarası'nda bir başbakanın kendisine sorulan soruları savsaklaması, yanıtlamaması, yanıtları geciktirmesi gibi uygulamalar iktidar partisine ciddi kredi ve oy kaybettiği sonuçlar doğurmaktadır. Kritik soru seansları Britanya medyası tarafından yayınlandığından seçmenin de bu denetim sürecini izlemesi söz konusudur. Onun için hükümetin bu konuda vereceği yanıtlar kritik içeriktedir. Örneğin, Irak'ta 2003 yılında ABD işgaline destek veren Britanya Başbakanı Tony Blair'in Pârlamento'da yaptığı ve sonra medyada tekrar ettiği açıklamaların temelsiz olduğu duygusunun yaygınlaşması hem seçmenlerin protestolarına hem de Başbakan'ın soruşturmayla hedef olmasına yol açmıştır.

Yürütme

Britanya siyasetinde hukuken, yürütme yasamadan bağımsızdır. Ancak, fiilen hem yürütmenin en etkili kurumu olan başbakanlık hem de Avam Kamarası çoğunluğu tek bir kişinin denetiminde olduğundan adeta her iki hükümet gücünün birbirine kaynaşması söz konusudur. Onun için başbakanlık kurumunda muazzam bir iktidar birikimi (temerküzü) oluşmakta, parlamenter rejim adeta bir "başbakanlık rejimi" olarak çalışmaktadır. Bu durumda, fiilen yasama ve yürütme bağımsızlığı bir hayli kuramsal bir içerikte kalmaktadır. Yürütme başbakan ve onun Taç'tan devralmış olduğu kabinesi ki, orada da harcama gücü olan bakanlıklar bulunmaktadır, tarafından yönetilir. Britanya sisteminde Bakanlık görevinin uygulamada uzun süreli olmadığı, çoğu bakanın ortalama bir yıldan daha az bir süre görevinde kaldığı da bir gerçektir. Bu duruma karşılık, Bakanlık bürolarında çalışan bürokratlar (civil servants) çok uzun birer kariyer ve itibar sahibidirler. Bakanlıklar idari bakımdan süreklilik arz eden müsteşarlıklar (under secretariat) tarafından yönetilirler.

Bakanlık müsteşarları siyasal iktidarın değişimiyle göreve gelmez ve görevlerini kaybetmezler. Liyakatle (merit) hizmet ettikleri sürece iktidar olan partinin değil Birleşik Krallığın çıkarlarına hizmet ederler. Onun için bu rolü oynayan kişilere sürekliliğe vurgu yapmak üzere daimi müsteşar olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz "permanent secretaries" adı verilmiştir. Kuvvetli hukuki gerekçeleri olmadan hiçbir daimi müsteşar görevden alınamaz ve alınmaz. Bu tür bir davranış aşırı partizanlık olarak algılandığı için söz konusu başbakan veya bakanın olduğu kadar iktidar partisinin de seçmen gözündeki kredisi fevkalade zarar görebilir. Bu nedenle kamu personeli kendi kariyer ilkeleri, normları ve kültürleri içinde partizan tehditlerden vareste çalışırlar. Britanya tabii bu noktaya kolay gelmemiştir. Uzun yıllar süren ve ciddi partizanlık uygulamalarından sonra kamu bürokrasisini yozlaşmadan korumak için bu tür bir özerklik Britanya'da kabul edilmiş, liyakatli bürokrat yetiştirme ve özerk olarak çalıştırma konusunda seçilmiş siyasal seçkinler arasında genel bir siyasal uzlaşmaya varılmıştır. Bu düzenlemede başbakan ve bakanlar bürokratlarından aldıkları hizmete güvenmek, bürokratlar da siyasal efendilerinden aldıkları desteğe itibar etmek durumundadırlar. Kamu bürokrasisinin siyasal iktidara istediği uzman destek, bilgi ve hizmeti vermesi ilke olarak kabul edilmekle birlikte, kamu bürokrasisinin de bu hizmeti verirken Birleşik Krallığın çıkarlarını savunacağı genel kabul görmekte, aksine davranışlar da hoşgörü ile karşılanmamaktadır.

İngiltere'de aslında Parlamento çatısı altında toplanan yasama, yürütme ve üst yargı, yirmi birinci yüzyılda, biraz da AB'nin etkisiyle kurumsal olarak ayrılıp yasama tasarruflarının anayasaya uygunluk denetimini yapmaya başlayarak yasama egemenliği ilkesini bir hayli zayıflatmış bulunmaktadır.

Kamu yönetimi açısından bakıldığında yasama üstünlüğü ilkesi özellikle kamu siyasalarının (*public policy*) üretilmesi ve uygulanmasında pek dikkate alınmaz. Hükümetin siyasaları dış politikadan savunmaya, güvenlikten enerjiye, ekonomiden eğitime kadar uzanan bir alanda kamu bürokrasisi ve baskı grupları arasında sürdürülen düzenli ve sürekli temas, görüşme, bilgi ve fikir alış veriş, pazarlıklar aracılığıyla Başbakanlığın ve genel anlamda hükümet binalarının bulunduğu mekanda yürütülmektedir. *Whitehall* adı verilen hükümet bürolarının bulunduğu bu semt İngiliz kamu yönetiminin mutfağı konumundadır. Burada iş ve endüstri temsilcileri, işçi temsilcileri ve bakanlık temsilcilerinin oldukça gayri resmi ve pek çoğu aynı okullardan yetişmiş olmanın verdiği yakınlık içerisinde sürdürülen (İngilizcesiyle *old boy networks*) düzenli temaları Britanya'daki kamu siyasetinin içeriğini her sektör için belirler. Parlamento bu kararların odağında olmayıp, hükümet tasarıları olarak önüne gelen yasa taslaklarını tartışmak ve parti disiplini içinde onmakta devrededir.

SIRA SİZDE

Birleşik Krallığın siyasal rejimine zaman zaman başbakanlık rejimi dendiği de olmuştur. Bu tür bir ifade kullanmaya niye gerek duyulmuştur?

Yargı

Britanya parlamenter demokratik rejiminde yargı da, yasama ve yürütmeden bağımsız bir konumdadır. Ancak, yakın zamana kadar üst yargı veya en yüksek temyiz mahkemesi olarak kabul edebileceğimiz bir işlevi Lordlar Kamarası'ndaki Hukuk Lordları (*Law Lords*) görmekteydi. Bu mahkeme ayrıca parlamenterlerin yargılanmasında da ilk aşama mahkemesi olarak görev yapmaktaydı. Bu durum 2005'de çıkan bir yasayla değişmiş ve Hukuk Lordları Lordlar Kamarası'nın dışında Birleşik Krallık Yüce Mahkemesi (*The Supreme Court of the United Kingdom*) adıyla yeni bir en üst temyiz mahkemesi ve anayasa mahkemesine dönüştürülmüş ve 2010'dan itibaren de Parlamento dışında çalışmaya başlamıştır. Bu yolla üst yargı tamamen yasama meclisi dışına hem işlev hem de mekan olarak taşınmış ve anayasa yargı-

sı anlamında bir üst yargı makamı oluşturulmuştur. Daha önceleri mevcut olmayan yasama erkinin kullanımında anayasaya uygunluğun denetiminin yargı tarafından yapılmasının da önü açılmış bulunmaktadır. Böylece İngiltere’de aslında Parlamento çatısı altında toplanan yasama, yürütme ve üst yargı, yirmi birinci yüzyılda, biraz da AB’nin etkisiyle kurumsal olarak ayrılıp yasama tasarruflarının anayasaya uygunluk denetimini yapmaya başlayarak yasama egemenliği ilkesini bir hayli zayıflatılmış bulunmaktadır. Bu arada Britanya AB hukuk sistemini ve Avrupa Konseyi’nin İnsan Hakları Konvansiyonu’nu kabul ederek, yasamanın değiştiremeyeceği bir dizi hukuk normunu da hukuk sistemine dahil etmiş bulunmaktadır. Artık Parlamentosu’nun çıkardığı yasalar bu Avrupa insan hakları antlaşmalarına da uygun olmak zorunluluğu altına girdiğinden, Britanya’da uygulanan yasama üstünlüğü anlayışı daha da törpülenmiş bulunmaktadır.

Demokrasi Modeli Olarak Britanya Parlamenter Rejimi

Bazen siyaset bilimi yazınında *Westminster Demokrasisi* diye anılan siyasal rejimin içeriği yukarıdaki anlatımda ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu rejimin temel dayanaklarının dokuz noktada toplanabileceğini A. Lijphart (1984, 4 - 6) önermiştir: 1. Yürütme gücü tek bir parti ve onun oluşturduğu bakanlar kurulunda (kabine) toplanmaktadır. 2. Yürütme ve yasama yakın bir ilişki içinde olup neredeyse kaynaşmıştır. 3. Yasama organı iki meclisten oluşmuş olmakla birlikte halkın seçtiği alt meclis hemen tüm siyasal iktidarı elinde bulundurmaktadır (asimetrik meclis ilişkisi). 4. Bu sistem biri iktidar birisi de ana muhalefet rolü oynayan iki büyük partiden oluşan bir parti sistemi sayesinde çalışır. 5. Bu iki partililik toplumu oluşturan bireyleri birbirinden ayıran tek bir toplumsal fay hattına sahip olduğunda ki, (bu ayrım Britanya’da sosyo-ekonomik bir ayrım olan sınıfsal farklılıklardan ibarettir), işlerlik kazanır. 6. Çoğunluk oyunu kazanan aday veya siyasal partinin seçimi kazandığı anlayışına göre düzenlenen bir seçim sistemi iki partili sistemi güçlü kılmaktadır. 7. Britanya hükümeti üniter ve merkezîyetçi bir yapıya sahiptir. 8. Britanya’nın çok yakın zamana kadar anayasası yoktur. Yerleşik adetler, normlar, geleneklerden oluşan hukuk uygulamaları *Bagebot’un* 1867’de öne sürdüğü gibi adeta yazısız bir anayasa olarak kabul edilmiştir. Bu durum Parlamento üstünlüğünün uygulanmasının bir sonucudur. Yazılı bir anayasa ve anayasa yargısı yasamanın tabi olacağı sınırlamalar getirir. Oysa Parlamento’nun üstünlüğü ilkesine göre çalışan sistemde yasamanın sınırları yoktur. Yasama kurumu istediği gibi karar alır ve aldığı kararlar yasal olarak bağlayıcı ve halkın yokluğunda onların temsilcileri tarafından alınan kararlar olduğundan halkın kararları ile özdeş ve demokratik olarak da meşrudur. Bu durumda anayasaya gerek yoktur. 9. Yasama organı her durumda gerekli olan kararı alıp yasal düzenlemeyi özgürce yapacak konumda olduğundan yazılı bir metin olarak anayasa üretmek yoluna gidilmemiştir. Mutlak bir temsili demokrasi uygulaması biçiminde olan *Westminster* demokrasisinde siyasal iktidar Parlamento’da, daha doğrusu Avam Kamarası’nda toplanmış olduğu için doğrudan demokrasi uygulamalarına hiç yer vermez.

Westminster Demokrasisi diye anılan siyasal rejimde Yasama kurumu istediği gibi karar alır ve aldığı kararlar yasal olarak bağlayıcı ve halkın yokluğunda onların temsilcileri tarafından alınan kararlar olduğundan halkın kararları ile özdeş ve demokratik olarak da meşrudur.

Birleşik Krallığın neden hiçbir zaman yazılı bir anayasası olmamıştır?

SIRA SİZDE

Üniter Devlet ve Siyasal Evrim

Bu temel özellikleriyle *Westminster* demokrasisi on dokuzuncu yüzyılın başından Britanya’nın ilk olarak Galler ve İskoçya’ya iktidar devri ile ilgili olarak yaptığı 1973 tarihli referanduma kadar devam etmiştir. Birleşik Krallık iki yıl sonra da Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) üye olduktan sonra üyelik konusunda çıkan

Britanya siyasal sistemi anayasasız yasama egemenliğinden yazılı anayasası olan sınırlı, dengeli ve denetimli hükümet biçimine doğru evrim içerisinde olan bir demokrasi rejimine sahiptir.

tartışmaları sonlandırmak için istişari (*consultative*) bir referandum yaparak bu halk oylamasını iyice yerleşik hale getirmiştir. Bu referandumlar aslında *Westminster* demokrasisinin temel ilkelerini sarsan bir içerikte değildir, çünkü yasal olarak bağlayıcı değildi. 1975 referandumundan evet yerine hayır oyları daha çok çıksa AET'deki üyeliğin devam edip etmeyeceğini hiç kimse bilemeyecektir. Ancak bu referandumun ardından 1979 ve 1997 yıllarında, merkezdeki yetkilerin bir kısmının İskoçya'ya ve Galler'e devrine ilişkin iki referandum daha yapılmış, bunu Galler'de 4 Mart 2011 referandumu izlemiştir. Bu referandumların sonucunda da Britanya Parlamentosu'nun çıkarttığı yasalarla İskoç ve Galler ulusal meclisleri kurularak birçok konuda bu meclislere yasa yapma yetkisi devredilmiştir. 5 Mayıs 2011 tarihinde de Britanya seçim sistemini daha temsili hale dönüştürecek bir seçim sistemi olan Alternatif Oy uygulamasına geçip geçmemek için bir referandum daha yapmıştır. Alternatif oy teklifi oy verenlerin %70'e yakını tarafından reddedilmiş olmakla birlikte yasama egemenliği ilkesi bir kez daha göz ardı edilmiştir (<http://www.bbc.-co.uk/news/uk-politics-13297573>). Bu arada 2000'li yıllarda Londra büyük şehir belediye başkanını da halkoyu ile seçme ilkesini kabul eden Britanya Parlamentosu yerinden yönetime daha fazla olanak tanımaya başlamıştır. Böylece merkezîyetçi devlet örgütlenmesi de yerini adem-i merkezîyetçi (yerinden yönetim) ilkelerine göre düzenlenmiş bir uygulamaya terk etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler *Westminster* demokrasisinin mutlak temsili demokrasi özelliğini büyük ölçüde yitirmeye başladığını göstermektedir.

Britanya Parlamentosu artık iktidarı kuramsal olarak da tekeline bulundurmayan, anayasa yargısının denetimine tabi, referandumlarla yönetimi çok sık olmasa da kabul eden ve bazı konular itibarıyla halk adına ve halk olarak karar alma yetkisine sahip olmadığını teyit eden bir konumdadır. Böylece Britanya siyasal sistemi anayasasız yasama egemenliğinden yazılı anayasası olan sınırlı, dengeli ve denetimli hükümet biçimine doğru evrim içerisinde olan bir demokrasi rejimine sahiptir.

SIYASAL KÜLTÜR

Britanya'nın siyasal kültürü endüstri - ötesi (*post - industrial*), sosyal sınıfların bireyin siyasal kimliğini derinden etkilediği, ancak giderek daha fazla Britanya Devletler Topluluğu'ndan gelen bireylerle kültürel karmaşıklık gösteren bir toplumun *Westminster* demokrasisi ile etkileşimi sonucunda üretilmiş olan bir içeriktedir. Son yıllarda etnik ve dini farklılıklar yüzünden ortaya çıkan çok kültürlü (*multi-cultural*) görüntüye karşın Britanya siyasal kültürü temsili demokrasi kurumları olan Parlamento, ulusal ölçekte örgütlenmiş siyasal partiler, çok sayıda ve yine siyasal olarak örgütlenmiş ekonomik ve sosyal çıkar grubu ve çoğunlukçu bir mantıkla düzenlenen seçim sistemi etrafında oluşmuştur.

Siyasal Partiler ve Parti Sistemi

Britanya siyasal partilerinden ikisinin uzun geçmişleri vardır. **Muhafazakâr Parti**'nin (*Conservative Party*) kökleri Britanya Parlamentosu içinde *Tory* adıyla anılan ve aristokrat kökeninden gelen çok sayıda parlamenter barındıran bir grubun on sekizinci yüzyılda güçlü bir hizip olarak ortaya çıkmasına kadar uzanır. 1980'lerin sonunda Sosyal Demokratlarla birleştikten sonra adını **Liberal Demokrasi Partisi** (*Liberal Democracy Party*) olarak değiştiren Liberal Parti de benzer olarak aynı dönemlerde Britanya Parlamentosu içinde örgütlenen burjuva (orta sınıf) kökenli *Whig* adıyla anılan parlamenter hizbin on dokuzuncu yüzyıl içinde Parlamento dışında da ulusal çapta

örgütlenmesiyle ortaya çıkmıştır. İşçi Partisi (*Labour Party*) ise işçi sendikalarının birliğinin (*Trade Union Congress - TUC*) büyük desteği ile işçi sınıfını temsil eden siyasal parti örgütü olarak aristokrasinin Muhafazakâr Partisi, burjuvazinin Liberal Partisi'ne karşı kurulmuş olan bir partidir. Kökleri on dokuzuncu yüzyıla uzanmakla birlikte bugünkü adıyla kuruluşu yirminci yüzyıldadır ve 1920'lerden itibaren Britanya siyasal hayatında ağırlık kazanmış olan İşçi Partisi ilk kez tek başına 1945'ten sonra iktidara gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Britanya siyaseti Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi arasında geçen bir rekabet ortamı olarak görülebilir. Ancak, 2010 yılında yapılan seçimlerden güçlenerek çıkan Liberal Demokratlar, Muhafazakâr Parti'nin tek başına iktidara gelebilecek sayıda parlamento sandalyesi kazanamaması üzerine onlarla bir koalisyon kurarak nerdeyse bir yüzyıl sonra tekrar iktidara gelebilmişlerdir. Ancak, 2011 yerel seçimleri ve seçim sistemini değiştirmeyi öneren referandumu kaybetmeleri, özellikle Liberal Demokratların müthiş oy kaybına uğramasıyla koalisyon hükümetinin de zorlanmasına yol açmıştır (<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-13297573>). Bu koalisyon hükümetini de *Westminster* demokrasisinin değişen içeriğinin bir başka tezahürü olarak kabul edebiliriz.

Muhafazakâr Parti genellikle aristokrat veya diğer üst sınıf İngiliz liderlere sahip olmasına karşın alt sınıfların da oyunu almayı beceren, pek ideolojik bir görüntü vermeyen, piyasa ekonomisi uygulamalarını savunan ve AB karşıtı bir parti görünümündedir. Büyük mali olanaklara, iyi eğitim görmüş liderlere, zamanın koşullarına göre değişebilen ideolojik bir özelliğe sahip olan Muhafazakârlar yirminci yüzyıldan beri Britanya'nın en başarılı siyasal partilerinden birisini oluşturmuşlardır. Britanya toplumundaki katı sınıf ayrımlarını aşarak alt ve orta sınıfların da oyunu alma becerisini gösteren Muhafazakâr Parti, 1997 - 2010 arasında olduğu gibi uzun süreli muhalefete düşse de, geri gelip iktidara geçmeyi başaran canlı bir örgüt yapısına sahiptir.

Liberaler ise uzun süredir Britanya'nın üçüncü partisi konumundadırlar. 1980'lerde İşçi Partisi'nden ayrılan ve kendi Sosyal Demokrat Partileri'ni kurup seçim yarışlarında başarılı olmayan Sosyal Demokratlarla 1987'de birleştiklerinden beri Liberal Demokratlar üçüncü parti konumlarını sadece koruyabilmişlerdir. Bunu biraz da İşçi Partisi'nin iktidara geldiği 1997'den itibaren izlediği iktisadi, eğitim ve sağlık gibi sosyal politikalarındaki başarıları sağlamıştır. Liberal Demokratların İşçi Partisi'ni ekarte edebilmesi için gereken eleştirileri yapacak pek bir alan bulamayan Liberal Demokratlar İşçi Partili Başbakan Tony Blair'in Irak'taki savaşa katılma kararına karşı çıkışları ve son yıllarda Britanya ekonomisinin girdiği mali kriz yüzünden oy kazanabilmişlerdir. 2010 yılı Britanya seçimleri Liberal Demokratların oy kazanmaları kadar İşçi Partisi'nin başkanı ve Başbakan Gordon Brown'in kaybı olarak da görülebilir.

İşçi Partisi diğer iki partiye göre daha farklı bir geçmişten gelmektedir. Tory ve Whig'ler Parlamento'nun içinden çıkan "sistem partileri" olarak ifade edilebilirler. Oysa İşçi Partisi, Parlamento dışından büyük bir mücadele ile önce on dokuzuncu yüzyılda oy verme hakkını elde eden, sonra yirminci yüzyıl başlarında farklı ve birçoğu da köktenci (*radical*) olan sendikaların birleşmesiyle kurulmuş olan bir "sistem dışı" parti geçmişine sahiptir. İdeolojik köktenciliklerini çok uzun bir süreçte yumuşatarak sosyal demokrat, solcu bir parti özelliği taşımaya başlamıştır. İşçi sınıfının partisi olma iddiasına karşın tüm işçi sınıfının, özellikle beyaz yakalı ofis çalışanlarının oylarının çoğunu Muhafazakâr Parti ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Mavi yakalı, kol gücü ile çalışan ve sayıları giderek azalan işçiler arasında daha popüler olmasına karşın İşçi Partisi onların da tamamının oyunu alamamış, onların da

Britanya siyasal kültürü temsili demokrasi kurumları olan Parlamento, ulusal ölçekte örgütlenmiş siyasal partiler, çok sayıda ve yine siyasal olarak örgütlenmiş ekonomik ve sosyal çıkar grubu ve çoğunlukçu bir mantıkla düzenlenen seçim sistemi etrafında oluşmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya siyaseti Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi arasında geçen bir rekabet ortamında şekillenmektedir.

küçük bir kısmının oylarını Muhafazakâr Parti'yle paylaşmıştır. İşçi partisinin TUC ile olan ilişkileri her zaman ciddi ideolojik çalkantılar içinde olmasına yol açmıştır. Bu zaman zaman partiden ayrılmalara yol açtığı gibi, partinin ideolojik görünümünü zamana uyarlayarak (*adaptation*) seçim yarışında öne geçmesini de zorlamıştır. Ancak, buna rağmen Tony Blair başkanlığında bir Yeni İşçi hareketi ve ideolojisi (New Labour) ortaya konarak 1979'dan beri süren Muhafazakâr Parti iktidarı 1997'de sonlandırılabilmiştir.

Britanya'da dar bölgede (tek Parlamento sandalyesinden oluşan seçim çevresinde) çok sayıda partili ya da bağımsız adayın girdiği seçim yarışında en fazla oyu alan, yani tek bir oy farkıyla da olsa önde olan aday seçimi kazanır.

Britanya'da bunların dışında yerel olarak güçlü olan çeşitli partiler vardır. İskoçya'da Scottish *National Party* (İskoç Ulusal Partisi, SNP), İngiltere'de *British National Party* (Britanya Ulusal Partisi, BNP), Galler'de *Plaid Cymru* (Party of Wales - Gallerin Partisi) ve Kuzey İrlanda'da (Ulster) Katolik İrlandalıların *Sinn Féin* (Sadece Bizler Partisi) ile Protestanların *Ulster Unionist Party* (Kuzey İrlanda Birlik Partisi) gibi siyasal partiler de mevcuttur. Yerel siyasal hayatta ve 1990'ların sonundaki yetki devrinden sonra Britanya'yı oluşturan bölgelerde güç kazanan bu partiler, Britanya siyasetinde ve özellikle Parlamento'da çok az sayıda temsil edilmekte veya hiç temsil edilememektedirler. Bunlar genellikle yerel milliyetçi kuruluşlar olup, örneğin bunlardan Britanya Ulusal Partisi göçmen ve Müslüman düşmanı bir aşırı ulusalcı programa sahiptir. 2011 bölgesel seçimlerinden büyük bir başarı ile İskoçya'da çoğunluk desteğini alan ayrılıkçı SNP ilk kez İskoç Parlamentosu'nda çoğunluğu ele geçirmiştir. Birkaç yıl içinde bağımsızlık için referanduma gitmeyi hedeflediği düşünülen SNP'nin yaratacağı yeni durum Britanya'da daha büyük değişikliklere de yol açabilecek gibi görünmektedir. Dolayısıyla, küçük partiler ancak yerel düzeyde başarılı olsalar da ulusal düzeyde büyük değişiklikleri zorlayabilecek yetenektedirler.

Seçim Sistemi

Britanya'da uygulanan seçim sistemi tipik bir çoğunluk sistemi uygulaması olan ipi ilk göğüsleyen kazandığı (*first-past-the-post*, FPTP) adeta atletizm yarışı içeriğinde olan bir sistemdir. Bu uygulamada dar bölgede (tek Parlamento sandalyesinden oluşan seçim çevresinde) çok sayıda partili ya da bağımsız adayın girdiği seçim yarışında en fazla oyu alan, yani tek bir oy farkıyla da olsa önde olan aday seçimi kazanır. Çoğunluk seçim sistemi uygulamada çokluk, yani en fazla oyu alan adayın kazandığı bir niteliğe dönüşür. Böylece bir partinin adayının kazanması için o seçim çevresinde oyların basit çoğunluğunu (%50 + 1 oy) alması gerekmez, sadece en fazla oyu alması, bu oy miktarı ve yüzdesi ne kadar düşük olursa olsun yeterlidir. Bu durumda zaman zaman gayet düşük oranda oy alan bir aday en fazla oyu aldığı için o seçim çevresini temsil etmeye hak kazanmaktadır. Bu içerikte ve oyların çoğunun heba olduğu ve seçim çevrelerinde yaşayan seçmenin çoğunluğunu her zaman temsil etmeyen milletvekilleri uygulaması Britanya'da iki yüzyıldan fazla süreyle uygulanmaktadır. Bu sistemin amacı seçim biter bitmez kimlerin sandalye kazandığının hızlı ve tartışma götürmeyecek biçimde belli olmasıdır. Bu yolla, hangi partinin en çok sandalyeye sahip olarak Parlamento çoğunluğunu sağladığı kolayca ve genellikle belli olur. Bu koşullarda hükümet genellikle bir tek parti tarafından kurulan bir **parti hükümeti** olacaktır. Buna rağmen 2010 yılı seçimlerinde hiçbir parti tek başına sandalyelerin çoğunu kazanamamış ve dolayısıyla Britanya **koalisyon hükümeti** ile yönetilmeye başlanmıştır. Muhafazakâr - Liberal Demokrat koalisyon hükümetinin kuruluş anlaşmasında seçim sistemini çoğunluk sisteminden uzaklaştıracak ve daha temsili yapacak bir uygulama olan Alternatif Oy sistemine geçilebilmesi için bir referandum yapılması kararlaştırılmış ve 5 Mayıs

2011'de de bu referandum gerçekleştirilen bu referandumdan değişiklik lehine bir sonuç çıkmamıştır.

Bir siyasal partinin tek başına kurmak hakkını kazandığı hükümete parti hükümeti, birden fazla, iki veya daha çok siyasal partinin bir arada kurduğu hükümete ise koalisyon hükümeti adını veriyoruz. Örneğin, Türkiye'de 2011 genel seçimleri sonrasında AKP tarafından kurulmuş olan parti hükümeti vardır. Oysa 1999 genel seçimleri sonrasında DSP - ANAP - MHP tarafından kurulmuş olan bir koalisyon hükümeti vardı. Britanya'da da 2005 seçimleri sonrasında kurulan İşçi Partisi hükümeti parti hükümetiydi. Oysa 2010 genel seçimleri sonrasında Muhafazakar - Liberal Demokrat Partiler tarafından kurulan hükümet ise koalisyon hükümetidir.

DİKKAT

Seçimler ve Siyasal Sonuçları

Britanya siyasal hayatında demokratik hayatın bir unsuru olarak seçimlerin çok uzun bir geçmişi vardır. Ancak, gelir, sınıf, cinsiyet gibi kısıtların tamamen kaldırılarak kitlesel siyasete geçilmesi yirminci yüzyıla kadar sürmüştür. İşçi sınıfı on dokuzuncu yüzyılın sonunda, kadınlar ise 1920'lerden itibaren seçme ve seçilme haklarını elde etmişlerdir. Bu gelişmelere karşın seçim sistemi esas itibarıyla çoğunlukçu bir içerikte ve aynı kalmıştır. Ancak, seçim çevreleri on dokuzuncu yüzyıldan itibaren sürekli olarak sınır değişikliğine uğramıştır. İktidara geçen siyasal partilerin gayretlerini seçim çevrelerinin sınırlarını değiştirerek kendi adaylarına daha çok oy vermeye eğilimli olanların yaşadıkları çevreler üretmek olduğu görülmektedir. Bu durum, en fazla oy alan iki siyasal partiye zaman zaman aldıkları oya oranla daha fazla Parlamento sandalyesi kazanma olanağı sunarken, üçüncü ve daha geriden gelen partileriyse sistematik olarak aldıkları oyun çok altında sandalyeye sahip olmak sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Örneğin, 1891 - 1955 yılları arasında Liberal Parti Britanya Avam Kamarasında aldığı oy oranının çok altında kalan oranda sandalyeye sahip olabilmektedir (Grumm, 1958, 361). Oysa 1945 seçimlerinde İşçi Partisi % 47.8 oranında oyla % 61.5 sandalyeye sahip olabilmiş, 1951 yılındaysa oy oranı % 48.8 olduğu halde sandalye oranı % 47.2'de kalmıştır (Grumm, 1958, 361). Bu farklılıklar seçim çevrelerinin niteliğine göre oy toplamının dağılımının yarattığı bir etkidir. Belirli bölgelerde toplanan oylar oy oranını yükseltse bile seçilen aday sayısını arttırmamaktadır. Bir adayın bir seçim çevresinde %1 oyla veya bir tek oyla seçimi kazanması ile %30 farkla veya binlerce oy farkla seçimi kazanması sandalye sayısı açısından hiçbir fark yaratmamaktadır. Bir seçim çevresinde kazanmaya yetecek oydan daha fazlası o partinin aldığı ulusal oy oranını kabartmakta, ama Parlamento sandalyesinin sayısını arttırmamaktadır. Bu durumda seçim çevrelerini iyi ayarlayabilen siyasal parti, daha az fakat iyi dağılmış toplam oyla daha fazla sandalyeye sahip olabilmektedir. Örneğin, İşçi Partisi 1929'da % 37 oyla sandalyelerin % 46.8'ini kazanabilmektedir (Grumm, 1958, 361).

İngiliz seçimlerinin çoğunlukçu kuralları büyük bir çoğunlukla tek bir siyasal partinin yalnız başına iktidara gelmesini sağlamıştır (bakınız Tablo 2.1). İkinci Dünya Savaşı sırasında görülen koalisyon hükümeti 1974'te bir kez daha ortaya çıkmak zorunda kalmış ve nihayet 2010 seçimlerinden sonra da bir koalisyon hükümeti kurulmak zorunda kalmıştır. Yirminci yüzyılın başından 2010 yılındaki son genel seçimlere kadar bu ender koalisyon uygulamaları dışında sadece parti hükümeti egemen olmuştur. Üstelik nadiren aynı parti iki seçimden fazla iktidarda kalabilmiştir. Üç ve daha fazla kez üst üste seçim ka-

Britanya'da işçi sınıfı on dokuzuncu yüzyılın sonunda, kadınlar ise 1920'lerden itibaren seçme ve seçilme haklarını elde etmişlerdir.

zanmak ender görülen bir durumdur. Bu durumda iki siyasal parti ki, yirminci yüzyılın başından itibaren bu partiler Muhafazakar ve İşçi Partileri olmuşlardır, iktidar ve ana muhalefet konumlarını kendi aralarında değiştirerek Birleşik Krallığı yönetmişlerdir (bakınız Tablo 2.1). Onun için **Britanya'daki temsili demokrasinin parti sistemine çift parti sistemi (two - party / bi-party system) adı verilmektedir.** İki partiden birisinin bir seçimde iktidara geçme eğiliminde olduğu, seçimi kaybeden partinin de en fazla üç seçim sonra iktidar olma beklentisinin olduğu sistemlere çift parti sistemi adı verilir. Bu sistemin en önemli örneklerinden birisini Britanya'daki sistem oluşturur.

Britanya'da seçimler sadece Parlamento seçimlerinden ibaret değildir. Yerel seçimler, bölge, kent veya belediye düzeyindeki seçimler de giderek önem kazanmaktadır. Ayrıca, daha önce belirttiğimiz gibi referandum uygulamaları da sıklaşmaktadır: 8 Mart 1973 ila 5 Mayıs 2011 arasında Britanya on referandum yaşamıştır (<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/>). Britanya'da referandumların yaygınlaşmasıyla adeta halkın dördüncü bir kuvvet olarak yasama - yürütme - yargı üçlemesinin yanında belirginleşmesi de söz konusudur. Sadece sınıf farklarının egemen olduğu toplumsal ayrımın yanı sıra deri rengi, din, cinsiyet ve benzeri kültürel ayrımların da belirmesiyle seçmen oyunun parçalanması, Britanya'daki yasama üstünlüğü ilkesine bağlı siyasal rejimin artık iyice değişmeye başladığının bir diğer işaretidir.

Tablo 2.1
Birleşik Krallık:
Genel Seçimler
(1918-2010)

Kaynaklar:
<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2004/rp04-061.pdf>
ve

<http://www.parliament.uk/business/publications/research/key-issues-for-the-new-parliament/the-new-parliament/general-election>.

Seçim Tarihi	Muhafazakâr Parti	İşçi Partisi	Liberal/Liberal Demokrat Parti	Diğer Partiler
1918	38,40%	20,90%	25,90%	14,90%
1922	38,20%	29,50%	28,90%	3,40%
1923	37,90%	30,50%	29,60%	2,10%
1924	47,20%	33%	17,60%	2,20%
1929	38,20%	37%	23,40%	1,40%
1931	60,70%	30,70%	6,80%	1,70%
1935	53,50%	37,90%	6,50%	2,10%
1945	39,70%	47,70%	9%	3,60%
1950	43,30%	46,10%	9,10%	1,50%
1951	48%	48,80%	2,60%	0,70%
1955	49,60%	46,40%	2,70%	1,30%
1959	49,40%	43,80%	5,90%	1%
1964	43,30%	44,10%	11,20%	1,40%
1966	41,90%	47,90%	8,50%	1,70%
1970	46,40%	43%	7,50%	3,20%
1974 Şubat	37,80%	37,20%	19,30%	5,80%
1974 Ekim	35,70%	39,30%	18,30%	6,70%
1979	43,90%	36,90%	13,80%	5,40%
1983	42,40%	27,60%	25,40%	4,60%
1987	42,20%	30,80%	22,60%	4,40%
1992	41,90%	34,40%	17,80%	5,80%
1997	30,70%	43,20%	16,80%	9,30%
2001	31,70%	40,70%	18,30%	9,40%
2005	32,40%	35,20%	22%	10,40%
2010	36%	29%	23%	12%

Tablo 2.1'i dikkatlice inceleyiniz. Bu tabloda Britanya'da neden genellikle parti hükümeti kurulduğu ve neden 2010'da koalisyon hükümeti kurulmak zorunda kaldığı hakkında bir sonuca ulaşılabilir mi?

SIRA SİZDE

Çıkar Grupları

İngiltere'nin son on yıllarda merkezîyetçiliğini ciddi ölçülerde azaltacak adımlar atan bir üniter devlet görüntüsü arzetmesine karşın, merkezîyetçilik geleneği hala kuvvetli olan bir görünümde-dir. Bunun bir doğal sonucu olarak siyasal örgütlenmelerin tamamı da ulusal düzeyde güçlü olan, yerel düzeyde pek esamesi okunmayan kuruluşlar görüntüsündedir. Aynı zamanda da sosyal sınıf ilişkilerinin çok uzun zamandır güçlü olması nedeniyle bu temelde örgütlenmiş olan sendikalar ve işveren üst kuruluşları sık sık iktidara gelen İşçi ve Muhafazakâr Partilerle yakın ilişki içerisinde-dir. İşçi sendikaları konfederasyonu (TUC) İşçi Partisiyle, Britanya Sanayi Konfederasyonu (CBI) da Muhafazakâr Parti ile ayrıcalıklı ilişki konumundadırlar (Hauss, 1997, 93).

Yasama organındaki disiplinli partiler içerisinde güçlü koalisyonlar ve onların başında hizip lideri olarak çıkan ve partiler arası temasları yürüten milletvekillerinin belirmesini engellemektedir. Bu durumda da çıkar grupları yasamaya fazla rağbet etmeyerek, daha çok yürütme ve özellikle bakanlıkların kariyer memurları ile temas içinde çalışmaya başlamışlardır.

Britanya'da çok sayıda sendika ve gayet iyi örgütlenmiş çok sayıda ticari ve sanayi kuruluş ve gönüllü dernek mevcuttur. Ayrıca, ticaret ve sanayi odaları da özel kuruluşlar olup yerel ve ulusal ekonomik çıkarları güçlü bir biçimde temsil etmektedirler. Ancak çıkarların ifadelendirilmesi ve talepler olarak siyasal iktidara aktarımı sadece iktisadi kuruluşların tekelinde değildir. Britanya siyasal hayatında güçlü bir çıkar örgütlenmesi ve baskı grubu etkinlikleri alanı mevcuttur.

Britanya'da çok sayıda gönüllü kuruluş kültürden sanata, eğitimden sağlığa, çevreden hayvan haklarına kadar geniş bir alanda örgütlenmiş ve faal bir biçimde çalışmaktadır. Son yıllarda hayvan hakları savunucularının üniversitelerde ve araştırma laboratuvarlarda yapılan deneylerde hayvan kullanımını engelleme çabaları, savaş ve küreselleşme karşıtı kitlesel gösteriler, genetik olarak değiştirilmiş gıda maddeleri protestoları yeni dönem çıkar grubu etkinliklerine örneklerindendir. Bu etkinlikler sınıfsal temelde olmamakla birlikte 2000 yılında yakıt fiyatlarına yönelik ülke çapında çalışanların yaptığı ve İşçi Partisi Başkanı ve Başbakan Tony Blair'in liderliğinin sonra ermesinde etkili olan kampanya kadar ses getirmektedirler. Kırsal alanda da çıkar gruplarının gerek deli dana hastalığı ve şap hastalığı sırasında, gerek tilki avını İşçi Partisi Hükümetinin yasaklama kararına karşı yaptıkları eylemlerde çizdikleri görüntü çıkar gruplarının sadece kentsel ve sanayi temelli olmadığını göstermektedir. 2010 yılında üniversite harçlarını yıllık 9000 sterline kadar üniversitelere arttırma yetkisi veren yasanın çıkması sırasında yapılan lise öğrencilerinin eylemleri de hem ulusal hem de uluslararası çapta ses getirmiştir. Bu eylemlerin zaman zaman şiddet içermesi onların popülerliğini azaltsa da siyasal hayattaki etkilerini azaltmamaktadır. Britanya'da egemen olan yasama üstünlüğüne dayalı çoğunlukçu demokrasinin karşısında bu çıkar grubu etkinlikleri önemli birer denge ve denetim unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Çıkar gruplarının bu etkinlikleri aynı zamanda seçmenin başbakanlar ve hükümetler hakkında sahip olduğu fikirleri sorgulamalarına ve hatta değiştirmelerine de yol açabilmektedir. Tabii, bu konuda bir diğer çıkar grubu olarak medya ve bası-

Britanya'da çok sayıda gönüllü kuruluş kültürden sanata, eğitimden sağlığa, çevreden hayvan haklarına kadar geniş bir alanda örgütlenmiş ve faal bir biçimde çalışmaktadır.

nın da fevkalade özgür bir ortamda çalışan etkili bir kamuoyu yapımcısı olduğu hususunu göz ardı etmememiz gerekir.

POLİTİK İKTİSAT

Gelişmiş Ekonomide Değişim

Britanya'nın geçmiş yüzyıldaki ekonomik gelişmeleri bir imparatorluk'tan sadece gelişmiş bir liberal demokrasinin kapitalist ekonomisine sahip bir devlete dönüşmesi olarak özetlenebilir. İki Dünya Savaşı'nın ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Birleşik Krallık ekonomisine yüklediği ağır yükün altında Britanya ekonomisi ciddi ölçüde güç kaybetmiştir. 1945 sonrasında dünyadaki başat konumunu hızla terk eden Birleşik Krallık yerini gönüllü olarak eski sömürgeci olan ve bir ölçüde de aynı kültür, siyaset ve ekonomi anlayışına sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'ne barışçıl bir yaklaşımla terk etmiştir. Bundan sonra daha çok bir ekonomik yeniden yapılanma dönemine giren Britanya, önce devletçi (kollektivist), sonra özel sektör öncelikli bir anlayışı 1979'dan sonra geliştirmiştir. Kuzey Atlantik petrol ve doğal gaz sahalarından gelen katma değer ve Avrupa Birliği üyeliğinin getirdiği rekabetçi ortamın da katkılarıyla 1980'lerde dünyanın en gelişmiş yedi ekonomisinden (G-7) birisi haline gelmiştir.

Ekonomik Sistem Tartışmaları, Millileştirme, Özelleştirme ve Liberalleşme

1945 sonrasında dünyadaki başat konumunu hızla terk eden Birleşik Krallık yerini gönüllü olarak eski sömürgeci olan Amerika Birleşik Devletleri'ne barışçıl bir yaklaşımla terk etmiştir.

1945 sonrasında iktidara gelen İşçi Partisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çöken bir imparatorluk, yıkım içinde bir ekonomi ve güçlü bir siyasal birlik devralmıştır. Hükümet işsizliği düşürmek için yüksek kalkınma hızına ulaşmak, büyük yoksulluk içinde olan kitlelere sosyal hizmetleri, özellikle sağlık hizmetini ucuza veya bedavaya temin etmek hedeflerine yönelmiştir. Bu amaçla ünlü İngiliz iktisatçısı Lord Maynard Keynes'in kuramını yürürlüğe koyan İşçi Partisi hükümeti büyük kamu harcamaları yapmıştır. Aynı zamanda hükümet millileştirme politikası izleyerek hem çok sayıda sanayi kurumunu devletleştirmiş, hem de özellikle sağlık alanının (National Health Service, NHS) bir devlet işletmesi halinde güçlenmesini sağlamıştır. Bu aşamada gerek işçi sendikalarını, gerek sanayi ve ticaret çıkarlarını kamu politikası yapımı süreci içinde güçlü olarak temsil eden bir sistem geliştirilmiştir. Bu güçlü çıkarların temsilcileri hükümete önemli birer bilgi kaynağı oluştururken, aynı zamanda kamu bürokrasisi ile düzenli ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkiler Britanya'da iktisat siyaseti uygulamalarının da temelini oluşturmuştur. Ancak, Britanya'da devlet eliyle yapılan bir ekonomik planlama söz konusu değildir. Makro iktisadi politika hükümetlerin ürettiği teşvikler (*incentives*), kamu harcamaları ve salınan vergiler veya mali reformlar kadar Britanya Merkez Bankası (*Bank of England*) tarafından yürütülen para politikası araçları aracılığıyla belirlenir.

Bu devletçi sistem Britanya ekonomisini küresel ilişkilerinde daha rekabetçi bir konuma taşımamıştır. 1970'lere gelindiğinde iktisadi büyüme yavaşlamış, işsizlik yaygınlaşmış ve güçlü işçi sendikaları daha esnek çalışan rekabetçiliği güçlendiren bir liberal pazar ekonomisinin önünü tıkamaya başlamıştır. İşçi hareketinin sert muhalefetine karşın Britanya Avrupa pazarına açılan, küresel rekabeti karşılamak zorunda olan, ihracatını ve üretimini arttırarak işsizliği gidermeye çalışan bir ekonomik uygulamaya geçme gayreti içine girmiştir.

1979 yılında genel seçimleri kazanan Muhafazakâr Parti'nin başkanı ve Başbakan Margaret Thatcher rekabet gücü azalmış bu ekonomiyi devralmıştır. Bu za-

manlarda Kuzey Denizi'nde petrol kaynaklarının keşfedilmesi Britanya ekonomisinin mali kaynak derdine derman olmuştur. Bir politikacı olarak daha çok işveren çevrelerine yakın olan Thatcher geniş bir özelleştirme çabasına girişmiş ve buna karşı çıkan işçi sendikalarına adeta savaş açmıştır. Özelleştirmelerle liberal piyasa ekonomisi uygulamalarını hayata geçiren Britanya, Kuzey Denizi petrol ve doğal gaz gelirleriyle de güçlü ve hızlı bir büyüme göstermiş, enflasyon ve işsizlik azalmaya başlayınca işçi sendikalarının direncini de kırmayı başaran Thatcher adeta Birleşik Krallığın ekonomik batışını önleyen kahraman haline dönüşmüştür.

1979 yılında genel seçimleri kazanan Muhafazakâr Parti'nin başkanı ve Başbakan Margaret Thatcher özelleştirmelerle liberal piyasa ekonomisi uygulamalarını hayata geçirerek Birleşik Krallığın ekonomik batışını önleyen kahraman haline dönüşmüştür.

Bu ekonomik yaklaşım 1997 seçimlerinden sonra 2001 ve 2006 genel seçimlerini de kazanan İşçi Partisi'nin tek başına iktidara gelmesiyle de aynen sürmüştür. Buna rağmen işçi sendikaları da işveren kuruluşları da yürütme ile olan ayrıcalıklı ilişkilerini sürdürmeye devam etmiş, kamu politikalarının içeriğini büyük ölçüde bu çıkar gruplarının üst kuruluşlarının kariyer bürokratlarıyla yaptıkları bilgi teatileri, görüşme ve hatta pazarlıklar belirlemeye devam etmiştir. Halen Britanya Parlamentosu'nun çıkarttığı yasaların çok büyük kısmı bu ilişkilerden kaynaklanan hükümet tasarıları olmaya devam etmektedir.

2008 yılında ortaya çıkan yeni Dünya Ekonomik Bunalımı Britanya ekonomisini, özellikle bankacılık kesimini derinden yaralamış, bu bankaların kurtarılması için İşçi Partisi Hükümeti'nin aldığı önlemlerle ülkenin borç stoku da bütçe açığı da artmış, işsizlik yine tırmanmıştır. Bunun sonucunda Başbakan Gordon Brown ve İşçi Partisi'nin 2010 yılında yapılan genel seçimlerde uğradığı hezimet ortaya çıkmıştır. Ancak, bu seçimleri tek başına kazanan bir siyasal parti olmamıştır. Bunun üzerine kurulan Muhafazakâr - Liberal Demokrat koalisyon hükümeti Başbakan David Cameron yönetiminde bir kemer sıkma politikası uygulamaya başlamış ve birçok bütçe yardımı ve teşvikini ortadan kaldırarak özelleştirmeye yeniden hız vermiştir. Kamu üniversitelerine yapılan destekler de azaltılarak öğrencilerin harç yükü maksimum 3000 sterlinden 9000 sterline çıkartılmaya çalışıldığında da yukarıda belirttiğimiz lise öğrencilerinin ve ailelerinin büyük ve ülke çapındaki protestolarıyla karşılaşmıştır. Bütün bu gelişmelere karşın koalisyon hükümeti kamu harcamalarını azaltma, sanayicilerin vergi yükünü azaltarak özel teşebbüsü teşvik esasına dayalı bir liberal piyasa ekonomisini sürdürmeye devam etmektedir.

Sosyal Refah Devleti

Birleşik Krallık İkinci Dünya Savaşı sırasında yükselen devlet harcamalarının bir devamı olarak hayata geçirdiği devletçi politikalarla kapsamlı bir sosyal güvenlik ağı oluşturmuştur. Burada amaç yoksul - varlıklı farkını azaltmaktan çok yaşlılar, hastalar, özürlüler, işsizler ve genel olarak gereksinim içinde olanlara yardımcı olacak bir anlayış egemen olmuştur. Sosyal refahı arttırmak için farklı düzenlemeler yapılabilir. Kamu kaynakları kullanılarak bir sosyal hizmet tamamıyla üretilip tüm vatandaşlara sunulabileceği gibi, sadece gereksinim sahiplerine sunulabilir. Kamu kaynaklarından sadece gereksinim duyanlara belirli oranlarda mali yardım yapılabilir. Fırsat eşitsizliklerini giderici önlemler olarak ağzında altın kaşıkla doğanlara yardım yapılmazken, yoksul bir çevrede, anne ve/veya babasız hayata başlayanlar için eğitim, sağlık v.b. hizmetler devlet tarafından ücretsiz olarak sunulabilir. Yahut bu gibi gereksinimi olanlara belirli bir yaşa veya konuma gelinceye kadar mali yardım yapılabilir. Britanya'da uygulanan Sosyal Refah devleti modeli sağlık hizmetinde tüm ülkeyi kapsayan ücretsiz bir sağlık hizmeti sunmaktadır. Ancak, her türlü sosyal hizmet bu çerçevede düzenlenmemiştir. İskandinav ülkeleriyle karşılaştırıldığında Britanya'daki sosyal refah uygulamaları oldukça dar kapsamlı uygu-

Britanya'da sosyal refah harcamalarının piyasa ekonomisinin çalışmasını zedelemeyecek bir içerikte olmasına özen gösterilmektedir.

lamalardır. Sosyal refah harcamalarının piyasa ekonomisinin çalışmasını zedelemeyecek bir içerikte olmamasına da özen gösterilmiştir.

1979'daki Thatcher Hükümetinden itibaren sadece sağlık değil, aynı zamanda eğitim ve sosyal güvenlik (emeklilik) harcamalarının da kısmen özelleştirilmesine çalışılmıştır. Paralı özel okulların yaygınlaştırılması, sağlık sigortası ödeme gücü olanların sağlık masraflarının bu sigortalar eliyle görülmesi, emeklilerin özel fonlarda birikimlerini toplayarak sosyal güvenlik harcamalarının yükünün kamu bütçesinden özel kaynaklara kısmen de olsa aktarılması yoluna gidilmiştir. Benzer olarak konut edindirme programlarıyla öncelikle yerel yönetimlere ait evlerde oturan kiracılara bu konutlar satılmak suretiyle iki milyona yakın ailenin konut sahibi olması sağlanmıştır.

1997 sonrasındaki İşçi Partisi Hükümeti "Yeni İşçi Partisi" (*New Labour*) ve hem Muhafazakâr Thatcher'in liberal piyasa ideolojisi, hem de İşçi Partisi'nin geleneksel sosyalist ideolojisinin dışında bir "Üçüncü Yol" (*Third Way*) gibi yenilikçi söylemlerle iş başına gelmiştir. Bunların temel yönelimi işsizliği çözmek için çeşitli teknik eğitim programları geliştirmek olmuştur. Özellikle üniversiteye devam etmeyen gençlere meslek kazandırmak üzerine kurulu programlar geliştirmişlerdir. Ayrıca, kamu sosyal hizmet programları ve kurumlarını daha verimli çalışacak biçimde yeniden örgütlemeyi hedeflemişlerdir. Özellikle NHS gibi büyük programların kalitesini yükseltmeye çalışmışlardır. Bu hedeflere kısmen ulaştıkları da görürse, 2008 Dünya Ekonomik Bunalımı sosyal hizmetlerin kamu kaynaklarından üretimini bir kez daha zora sokmuş gibi görünmektedir. Kamu harcamalarını azaltmak isteyen Muhafazakâr - Liberal Demokrat hükümet eğitim, emeklilik, sağlık hizmetleri konularını da kapsayan alanlarda kesintilere gitmek zorunda kaldığından, Britanya'da sosyal refah devleti ile ilgili tartışmalar yeniden alevlenmiştir.

Bu tartışmaları yeni bir boyuta taşıyan bir dizi önemli gelişme de hem Birleşik Krallığın bir AB ülkesi olması, hem de başta kendi Milletler Topluluğu'ndan (*Commonwealth*) olmak üzere Britanya'ya göçen ve sığınanların sayısının zaman içinde gösterdiği artış ile ortaya çıkan çok kültürlü toplumsal yapıdır. Şu anda kamu kaynaklarıyla desteklenmeye gereksinim duyanların önemli bir kısmı Afrika, Asya, Karayipler ve Latin Amerika'dan Britanya'ya göçmüş olanlardır. Bunların arasında büyük bir Pakistanlı Müslüman topluluğu da mevcuttur. Bu kitlelerin kamu kaynaklarını artan ölçüde kullanması Anglo Sakson nüfusta yeni tepkilere yol açarak Britanya Ulusal Partisi (*British National Party*, BNP) gibi göçmen karşıtı bir partinin doğup güçlenmesine neden olmaktadır. Özellikle ulusal Britanya siyasetinde güçlü olmasa bile yerel seçimlerde yer yer güçlenen bu gelişmeler, Britanya sosyal refah devletinin bir sorunu olarak da algılanabilir.

Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık

Birleşik Krallık ilk kez 1960'larda o zamanki adıyla Ortak Pazar olan AB'ne tam üyelik için başvurmuş, ancak Fransa'nın şiddetli direnci ile karşılaşmıştır. Ancak 1972'de Fransız vetosunu aşabilen Birleşik Krallık Ortak Pazar (AB) üyesi olabilmektedir. O zaman özellikle İşçi Partililerin karşı çıktığı bu gelişme Britanya'nın siyasal sistemini kökten değişikliğe uğratacak olan bir gelişme olan 1975 referandumuyla kabul edilmiştir. Birleşik Krallığı yöneten siyasilerin gözünde bu karar sadece ve öncelikle bir iktisadi nitelik taşımaktaydı. Britanya Ortak Pazara, yani Avrupa'da gelişen bir piyasaya kolay katılma olanağına sahip olmuştu. Oysa AB bunun çok ötesinde bir siyasal, toplumsal ve kültürel gündemlere sahipti. Bu gündemlerle karşılaştıkça Britanya siyaseti büyük ölçüde zorlanmaya başlamıştır. Bu kez

Thatcher'in başını çektiği Muhafazkar Parti hizbi başından itibaren Britanya'nın AB içerisinde daha fazla siyasal bir birlik olarak gördüğü uygulamalara direnç göstermeye başladı.

Britanya gerek Maastricht Antlaşmasına, gerek Tek Avrupa Yasasına (*Single European Act*) üye olmaktan geri duramadı. Ancak, Muhafazakâr Parti'nin Avrupa'ya şüphe ile yaklaşan bakışında bir değişiklik olmadığı gibi bu şüpheler daha da arttı. AB kurumları ister komisyon, ister adalet divanı olsun, ne zaman Britanya ile ilgili sınırlayıcı bir karar alsın, Britanya Parlamentosu tarafından kendi egemenlik haklarına büyük bir saldırı iddiasıyla ciddi tepki toplamaya başladı. Kendisini demokrasinin beşiği olarak gören, siyasal meşruluğu Parlamento'nun egemenliğine dayayan bir siyasal sisteme sahip olan Britanya, Avrupa'nın çok dalgalı demokrasi performansı gösteren ülkelerine her zaman kuşku ile yaklaşmıştır. Özellikle Britanyalıların gözünde Avrupa'daki ülkelerin ihtilallerle, savaşlarla ve demokratik rejim çöküntüleriyle dolu tarihi onları Britanya'ya oranla daha az demokratik meşruluğa ve istikrara sahip kılmıştır. Britanya Muhafazakârları kendi demokrasi düzeylerini Avrupa'nın istikrarsız demokrasilerinin düzeyine indirmeyi kabullenmediklerini sistematik olarak ifade etmişlerdir. Benzer gerekçelerle ortak para birimi olarak avro (euro) üreten ve kullanan ülkelere dahil olmayı reddeden Britanya, sadece 1997'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni iç hukukun bir unsuru haline getirmiş 2007'den sonra Lizbon Antlaşmasına giden yolda Britanya en büyük engeli çıkartmamıştır. Bu antlaşma çerçevesinde oluşturulan AB dış politikasını yürüten Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamına 1 Aralık 2009'da getirilen Lady Catherine Ashton da bir Britanya vatandaşıdır.

AB ile Britanya arasındaki ilişkiler, Britanya'nın siyasal meşruluk ve egemenlik anlayışı, Avrupa kıtasına her zaman için tehdit olarak ve kuşku ile yaklaşan bir dış politika izlemesi dolayısıyla inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. İngiltere Roma İmparatorluğu'ndan itibaren Avrupa kıtasından gelen istilacı ordular tarafından istila edilmiş veya tehdit edilmişlerdir. On sekizinci yüzyıl sonu ve on dokuzuncu yüzyıl başında Napoleon Bonaparte'ın orduları, yirminci yüzyılda da Alman orduları tarafından iki defa saldırıya uğrayan Britanya, Avrupa kıtasını kendisini zaman zaman tehdit eden gelişmelerin beşiği olarak algılamıştır. Avrupa kıtasındaki Almanya, Fransa, İtalya gibi önde gelen ülkeler devrimler, iç savaşlar, uluslararası savaşlar, otoriter veya totaliter rejimlerle karşılaşmışlardır. Bu gelişmeler son üç yüz yıldır istikrarlı bir demokrasi olarak gelişen Britanya'nın gözünde Avrupa kıtası istikrarsız, belirsiz, güvensiz ve fevkalade tehlikeli topraklar olarak görülmektedir. O yüzden Britanya kıta Avrupasını dizginleyecek, orada oluşacak ittifakların Britanya'yı tehdit etmesini engelleyecek bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Bu politikada başarılı olamadığı durumlarda da savaşmıştır. Avrupa'nın belirsizlikten kurtulduğuna henüz kani olmayan Britanyalı politikacıların kendi egemenliklerine sarılmalarını yadırgamamak gerekir. Bu durumda da Britanya'nın Avrupa siyasetinin AB yanlıları ile AB karşıtları arasında ciddi bir sürtüşme ile geçmeye devam edeceğini öngörmek de zor değildir. Buna rağmen Britanya giderek daha fazla AB ile kaynaşmaya eğilim göstermiştir. Öyle görünmektedir ki bu süreç ileride de zorluklarla da olsa sürecektir. Son tahlilde Britanya için çok geniş bir pazar olan, ama siyasal bakımdan çok da güçlü ve kaynaşmış olmayan bir Avrupa çekici olmaya devam edecekmiş gibi görünmektedir.

AB ile Britanya arasındaki ilişkiler, Britanya'nın siyasal meşruluk ve egemenlik anlayışı, Avrupa kıtasına her zaman için tehdit olarak ve kuşku ile yaklaşan bir dış politika izlemesi dolayısıyla inişli çıkışlı bir yol izlemektedir.

Avrupa Birliği'ne üye olması Birleşik Krallığın iç siyasetinde nasıl bir siyasal etki oluşturmuştur?

SIRA SİZDE

4

SONUÇ

Britanya temel bir temsili demokrasi modeli olarak yaşayan bir siyasal sisteme sahip olagelmıştır. Bu model kendiliğinden ve halkın siyasal seçkinlerle etkileşimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Esasları yasama üstünlüğü anlayışına dayanan bir egemenlik anlayışı, sürekli oluşan ve değişen bir anayasal yapı (rejim), başbakan ve kabinesinin fiili üstünlüğü, çoğunluk esasına dayanan seçimler ve yasama süreçlerinden ibarettir. Yürütme bu sistemde fiilen artan bir siyasal ağırlığa sahip olmuş, yasamanın çalışmaları üzerinde de büyük bir etki kurmuş olmakla birlikte, yürütme içinde Taç (kral/kraliçe/monarşi) ağırlığını kaybederek bir ulusal simge haline dönüşmüştür. Monarşi ile yakın ilişki içinde bulunan ve Britanya'daki arazilerin çoğunluğuna sahip olan aristokrasi de zamanla gücünü yükselen orta sınıfa devretmek zorunda kalmış ve sadece Parlamento'nun üst meclisi olan Lordlar Kamarası'nda temsil olunmuşlardır. Özellikle son yıllarda kalıtsal lordlukların da bu mecliste temsili azaltılarak aristokrasinin görüntüsü daha da marjinal bir hal almıştır. *The English Constitution*'ın yazarı Walter Bagehot'un deyiimiyle vakarlı (*dignified*) siyaset ile gerçek (real) siyaset birbirinden iyice ayrılmış ve gerçek güç Parlamento'nun alt meclisi olan Avam Kamarası aracılığıyla Başbakan ve Kabinesi'nin denetimindeki siyasetçilerin eline geçmiştir.

On yedinci yüzyıldan itibaren dünya siyasetinde giderek artan öneme sahip olan bir İmparatorluk haline gelen Britanya, yirminci yüzyılda iki dünya savaşı ve 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından yediği darbelerle çökmüştür. 1945 sonrasında ekonomik devletçilik uygulamaları ile toparlanan Britanya ekonomisi, 1979'dan sonra uygulanan liberal piyasa ekonomisine dayalı ve Kuzey Atlantik petrolerinden gelen kaynakla da tekrar güç kazanarak G-7 ülkelerinden birisi haline gelmiştir. 1972'den itibaren AB üyesi olan İngiltere, bir yandan Avrupa siyasetinde bir yandan da dünya siyasetinde önemli rol oynamaya devam etmektedir. AB ile ilişkilerinin çizeceği manzara hala belirsizliğini korusa da Britanya'nın AB ile olan ilişkilerindeki eğilim gevşemekten çok sıkılaşmaya doğru bir evrime işaret etmektedir.

Britanya'nın siyasal hayatında son yıllarda önemli değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. AB'den gelen tepkilerle bir haklar katalogunu Parlamento'da kabul eden Birleşik Krallık böylece bir yazılı anayasa yapımına doğru evrilmeye başlamıştır. Yasama üstünlüğüne dayalı çoğunlukçu temsili demokrasi modeline önemli ölçüde değişiklikler getiren referandum uygulamaları ile AB üyeliği ve yerleşme ve yerinden yönetim uygulamalarını da hayata geçirmiştir. Merkezi üniter bir devlet yapısından adem-i merkezîyetçi bir üniter devlet yapısına doğru evrim gösteren Britanya siyaseti, temsili demokrasi kurumları yanı sıra referandum yoluyla adeta halkı da dördüncü bir kuvvet olarak yasama - yürütme - yargının yanına eklemiş gibi görünmektedir. 2009'dan sonra attığı adımlarla bir bağımsız anayasa yargısını da hayata geçiren Britanya, Westminster demokrasisini yasama üstünlüğü modelinden daha oydaşmacı bir modele doğru değiştirmektedir. Önümüzdeki yıllar bu gelişmelerin varacağı yeni merhalelerin neler olacağını bize gösterecektir.

Özet

Birleşik Krallık meşruti monarşiye doğru evrilerek, dünyanın Endüstri Devrimi sonrasında en önemli siyasal gücü haline gelmiş ve yirminci yüzyılın ortalarına kadar da bu gücünü korumuştur. Bir hayat biçimi olarak temsili demokrasiyi geliştiren Britanya adalarındaki Birleşik Krallık, Parlamentosunun bulunduğu semtin adı olan Westminster demokrasisi olarak anılan, çoğunlukçu bir siyasal biçim (uslup) ve yasama egemenliğine dayalı bir siyasal rejim olarak varlığını sürdürmüştür. Tüm meşru siyasal iktidarı halkın temsilcilerinden oluşan yasama ile özdeşleştiren Britanya demokrasisi bir yazılı anayasa yapma gereğini de duymamıştır. Tüm siyasal kararları, anayasal konular dahil, Parlamento'da alan Britanya sisteminde ayrıca anayasa yapma gereği duyulmamıştır. Britanya'da devletin fevkalade merkezi ve üniter bir yapıda olması da bu gereksinimi azaltmıştır. Ancak, 1990'ların sonlarından itibaren İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya geniş iktidar aktarımında bulunan Londra (merkezi iktidar), bu yerinden yönetim uygulamasına geçişle birlikte hem anayasa yapmak, hem de daha önce mevcut olmayan güçlü ve bağımsız bir anayasa mahkemesi üretmek yoluna girmiştir. Artan oranda referanduma başvurmaya başlayan Parlamento ve hükümet, daha önce mutlak bir temsili hükümet rejimi olan Westminster demokrasisini kökten değiştirmeye başlamışlardır. Son yıllarda bir haklar katalogu-

nu kabul eden Parlamento adeta bir anayasa yazmaya başlamış olarak da kabul edilebilir. Dar bölgede uygulanan çokluk sistemine dayalı FPTP olarak anılan seçim sistemi ile genellikle parti hükümetleriyle ve çift parti sistemi olarak yönetilen Britanya siyasal sistemi, yavaş yavaş üç siyasal partinin de rol oynayabileceği koalisyonlarla yönetilmeye doğru değişmektedir. Güçlü bir sosyal refah devleri uygulamasıyla liberal piyasa ekonomisini bağdaştıran bir sınıf toplumu olan Britanya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çöken İmparatorluğu'ndan sürekli olarak göç alarak çok kültürlü bir topluma dönüşmektedir. Bu gelişmenin de etkisiyle seçmen artık eskisi kadar önde gelen iki siyasal partiyi desteklememekte, böylece dağılan oy FPTP gibi temsilde adalet hiç öngörmeyen bir sistemde bile koalisyon hükümetleri üretmektedir. Güçlü ve canlı bir sivil toplum hayatına sahip olan Britanya'da ekonomi politikası genellikle baskı gruplarıyla kamu bürokrasisinin yakın teması ile oluşturulmaktadır. Avrupa Birliği'ne (AB) 1972'den beri üye olan Birleşik Krallık, yavaş da olsa Avrupa kıtasında daha fazla bir rol oynayan bir devlet haline dönüşmüştür. Ancak, AB ile ilişkilerini özellikle ekonomik ilişkilerle sınırlamak isteyen Britanya siyasal seçkinleri, daha uzun yıllar sorunlu ilişkiler yöneteceklermiş gibi görünmektedirler.

Kendimizi Sınayalım

1. Britanya'nın sahip olduğu devlet sistemi aşağıdakilerden hangisidir?

- Çoğunlukçu temsili demokrasi
- Kuvvetler ayrılığı
- Meşruti monarşi
- Üniter sistem
- Teokrasi

2. Aşağıdakilerden hangisi Birleşik Krallığın topraklarına verilen addır?

- İngiltere
- İskoçya
- Galler
- Britanya
- Ulster

3. Britanya'da başbakanın göreve gelmesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Halkın oyları ile seçilir.
- Parlamento'nun alt meclisi olan Avam Kamarası'ndaki milletvekillerinin oylarıyla seçilir.
- Parlamento'nun her iki kamarasının ortak toplantısında seçilir.
- Yasama organı tarafından seçilen bakanlar kurulunun özel toplantısında seçilir.
- Kral veya Kraliçe tarafından atanır ve Parlamento'da güvenoyu alarak göreve başlar.

4. Britanya'nın *Westminster* demokrasisi diye anılan rejiminin dayandığı temel toplumsal aşağıdakilerden hangisidir?

- Toplumdaki temel ayrışmanın sadece toplum sınıfları olan aristokrasi - bujuvazi -işçi sınıfı biçiminde olması, diğer ayrışmaların görece olarak önemsiz olmasıdır.
- Toplumdaki temel ayrışmanın endüstri ötesi bir toplumdaki ekonomik ve kültürel çoğulculuk olmasıdır.
- Britanya toplumunda merkezi bir idare yapısına göre baskı gruplarının ve onların kurduğu partilerin halkla yakın ilişkiler içinde olmasıdır.
- Britanya toplumunun 20. yüzyılda Britanya Milletler Topluluğundan gelen göçlerle zengin ve çoğulcu bir kültürel manzara göstermesidir.
- Britanya toplumundaki tüm toplumsal ayrışmaların etkili ve önemli olmasıdır.

5. Britanya'daki büyük siyasal partilerin gelişimine Parlamento'nun etkisi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Britanya'nın siyasal partileri Lordlar Kamarası'na girebilmek için aristokratlarla zorlu bir mücadele içine girmişlerdir.
- Muhafazakâr ve Liberal parti Parlamento'nun içinde uzun yıllar bulunmuş, İşçi Partisi ise ancak 20. yüzyılda zorlu bir mücadeleden sonra Parlamento'da temsil olunabilmiştir.
- Britanya'da Parlamento her zaman siyasal partilerin bulunduğu bir demokrasi beşiğidir, onun için Parlamento siyasal partilere okul olmuştur.
- Parlamento sadece Tory'lere aristokrat oldukları için kucak açıp diğer partilere soğuk davrandığından seçim çevrelerini istediği gibi düzenleyenler seçimlerde avantaj elde etmişlerdir.
- İşçi Partisi uzun yıllar Parlamentoda temsil edilmiştir.

6. Britanya parti sisteminin 21. yüzyıla geldiğinde gösterdiği gelişme ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- İki partili sistem hakimiyetini sürdürmüştür.
- Parlamentoya çok sayıda yeni parti girmiştir.
- İki parti sistemi yerine tek bir partinin ağırlığı altında egemen parti sistemi gelişmiştir.
- Britanya iki parti sisteminden üç partinin rol oynadığı çok parti sistemine doğru gelişme eğilimleri göstermeye başlamıştır.
- Karmaşık tek partili sisteme geçilmiştir.

7. Britanya'nın uyguladığı **FPTP** olarak bilinen seçim sisteminin **en** önemli özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- Köklü olması ve temsilde güçlü sonuçlar vermesi
- Seçim sonunda genellikle sonuçların açıkça kazanan bir partiye işaret etmesi ve iktidardan hesap sorulmasının kolaylığı,
- Her zaman iki partili bir Parlamento kurulmasını sağlaması,
- Britanya toplumuna ve kültürüne uygun bir sistem olması,
- Hem temsil adaletini hem de hükümet istikrarını bağdaştırması,

8. Britanya'nın endüstri-ötesi bir ekonomiye sahip olması ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a. Çıkar gruplarının siyasetteki rolünü azaltmıştır.
- b. İşçi sendikalarını daha köktenci (radikal) ve güçlü kılmıştır.
- c. Çıkar gruplarının sayısını daha da arttırmıştır..
- d. Çıkar gruplarını ön plana çıkmasına ve siyasal partilerin ise ülke yönetiminde etkinliklerini kaybetmelerine yol açmıştır.
- e. Kırsal hayattaki çıkar örgütlenmelerinin etkili bir biçimde Britanya siyasetinde rol oynamalarını engellememiştir.

9. Britanya'da 1997 yılı sonrasında kullanılan Üçüncü Yol (*Third Way*) ifadesiyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Hem Muhafazakârların liberal piyasa ideolojisi, hem de İşçi Partisi'nin geleneksel sosyalist ideolojisinin dışında bir pragmatik pozisyonun da olabileceği savına işaret etmektedir.
- b. Sosyal refah devletinin artık ideolojilerle yönetilemeyeceğine, onun yerine teknik bir programa gereksinim olduğuna işaret etmektedir.
- c. Geleneksel ideolojilerin yoksulluğa çare olabilmesi artık mümkün olmadığı için, onların dışında bir yaklaşımla yoksullukla mücadele edilmesine işaret etmektedir.
- d. Britanya siyasetindeki değişmelerin getirdiği yaklaşımların sosyal refah devleti ile bağdaşmadığına, bunun için yeni bir yaklaşıma gereksinim duyulduğu anlatılmak istenmektedir.
- e. Sosyal refah devletinin yoksullukla mücadelede yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir.

10. Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a. Avrupa Birliği'ne olan destek tüm Parlamento-daki partiler arasında eşit biçimde dağılmıştır.
- b. Avrupa Birliği'ne olan destek önceleri İşçi Partisi'nde azken, 1970'lerden itibaren Muhafazakâr Parti içinde giderek azalmış, İşçi Partisi'ndeysen artmıştır.
- c. Avrupa Birliği'ne olan destek tüm Parlamentoda da halk arasında da azalmaktadır.
- d. Avrupa Birliği'ne olan destek aslında fazla değişmeden sürmüştür, sadece son yıllarda Britanya ekonomisinin krize girmesiyle azalmıştır.
- e. Avrupa Birliği'ne olan destek özellikle İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'da düşük İngiltere bölgesinde yüksektir.

Yaşamın İçinden

“

Çerçeve 1: Whitehall Çoğunluk Parti Grubu Olmayan Parlamento'ya Hazırlık Yapıyor.

Britanya'nın en kıdemli memurlarının Liberal Demokrat partinin lideri Nick Clegg ile eğer gelecek seçimlerden (2010) sonra Liberal Demokrat parti hükümet kurmakta temel denge rolü oynayacaksa nasıl bir plana sahip olduğu konusunda görüşmeye hazırlandığı anlaşılıyor. Geçen genel seçimde (2005) izledikleri uygulamanın dışına çıkan Clegg kendi partisinin ileri gelen (*front bench*) üyelerinin *Whitehall*'un daimi müsteşarlarının davetine icabet ederek partisinin manifestosunu tartışmayı kabul etmiştir. Bu toplantıları yapma kararını ki, Tory (Muhafazakâr Parti) ileri gelenlerine de aynısı önerilmektedir, *Whitehall*'un en tepesinde "altın üçgen" diye anılan mevkilerde bulunan kamu görevlilerinin, eğer yapılacak seçimlerde herhangi bir parti tek başına Parlemnto'da çoğunluğa sahip olmazsa, ne yapılacağı konusundaki hazırlık yapmak için aldıkları anlaşılmaktadır.

Kamuoyu yoklamaları Britanya'nın 1974 yılından beri ilk defa bir parti grubunun çoğunluğa sahip olmadığı bir parlamentoya (*hung parliament*) doğru yöneldiğine işaret etmektedir. Tory lideri David Cameron'un geçtiğimiz yaz aylarında kamuoyu yoklamalarında sap-tanan ivmeyi sürdürüp açık ara öne geçmekteki başarısızlığı üzerine *Whitehall* koalisyon planları yapmaya başlamıştır.

Bir kıdemli *Whitehall* üyesine göre kabine (bakanlar kurulu) genel sekreteri Sir Gus O'Donnell, Başbakanlık daimi müsteşarı (*no. 10 permanent secretary*) Jeremy Heywood ve Kraliçe'nin özel kalem müdürü Christopher Geldt'ten oluşan "altın üçgen" 1974 Şubat'ının siyasal gelişmelerini derinlemesine incelemeye alacaklardır.

Aynı *Whitehall* kıdemlisi "kamu bürokrasisi kara kaplı kitapların tozunu almaya başlayacaktır" demiştir. "Kraliçe'nin divanındaki hukukçularla konuşmaya başlayacaklardır. Başbakanlık müsteşarı, kabine genel sekreteri ve Kraliçe'nin özel kalem müdürü ne olacağı konusunda her üçünün de tamamen aynı anlayışa sahip olmasını garanti altına alacaklardır" diye de ilave etmiştir. Bu üçlü çoğunluk parti grubuna sahip olmayan bir parlamento ortaya çıktığında nazik bir duruma karşı karşıya kalacaklardır. Eğer İşçiler veya Tory'ler bir çoğunluğa sahip olamazlarsa, bu üçlü Kraliçe'yle kimi başbakan olarak ataması gerektiği konusunda müzakere etmek durumunda kalacaklardır.

1974 Şubat'ındaki seçimlerden sonra Ted Heath [Muhafazakâr Başbakan] İşçi Partisi Muhafazakârlar'dan dört tane daha fazla sandalye kazandığı halde koltuğunu Harold Wilson [İşçi Partisi lideri] terk etmeyerek bir koalisyon kurmak için direnmisti. Buna rağmen Heath bir zaman sonra istifa etmiş, Harold Wilson azınlık hükümeti kurmak üzere Kraliçe tarafından göreve getirilmiş ve sekiz ay sonra Ekim 1974'te yapılan seçimlerde de parlamento çoğunluğuna sahip olmuştur.

Bu üç kıdemli bürokrat (*mandarin*), çoğunluk parti grubu bulunmayan bir parlamento konusunda, *Whitehall*'daki bütün bakanlıkların müsteşarları tarafından Tory ve Liberal Demokratların koalisyonu halinde planladıkları hükümet konusunda bilgilendirilecektir (*briefed*). Kamu bürokrasisi bu üçlünün İşçiler veya Tory'ler (Muhafazakâr Parti) Liberal Demokratlarla koalisyon görüşmelerine başladıklarında çekişmeye yol açacak konular hakkında iyice aydınlanmasını sağlayacaklardır.

Kaynak: Nicholas Watt, *Guardian Weekly*, 09.01.2009, 15

”

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise "Giriş" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise "Giriş" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise "Britanya Devlet Sistemi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise "Demokrasi Modeli olarak Britanya Parlamenter Rejimi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b Yanıtınız yanlış ise "Siyasal Partiler ve Parti Sistemi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise "Siyasi Partiler ve Parti Sistemi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız yanlış ise "Seçim Sistemi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız yanlış ise "Çıkar grupları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Refah Devleti" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Britanya'daki yasama egemenliği sisteminin işlemede temel olan Avam Kamarası'nın çoğunluğunun desteğini (güvenoyu) alan parti grubu ve onun lideri olan başbakandır. Başbakan hem Avam Kamarası'ndaki çoğunluk desteği, hem de yürütmenin (bakanlıkların) en üst düzeyde denetimini elinde tutar. Bu durumda başbakan yasama ile yürütmeyi adeta kendisinin oynadığı rolde birleştiren bir konumdadır. Bu nedenle hem yasama, hem de yürütme doğrudan doğruya başbakanın liderliğine tabi olarak çalışır. Geniş seçmen ve yasama çoğunluğu desteğine sahip olan bir başbakanın iktidarı neredeyse bir mutlak kral kadar muhteşemdir. Bu nedenle başbakanlığı bu derecede öen çıktığı bir rejime zaman zaman başbakanlık rejimi dendiği de olmuştur.

Sıra Sizde 2

Birleşik Krallık yasama egemenliği denilen bir siyasal rejime sahiptir. Bu rejim türünde egemenlik halkın olup, temsili bir demokrasi içinde halkın temsilcilerinden oluşan Parlamento tarafından oluşur. Siyasal temsil ilişkisi milletvekillerini halkın yokluğunda halkın sahip olduğu siyasal meşruluğun aynısı ile karar alma ve uygulama yetkisiyle donatır. Britanya'da halk özdeştir yasama organıdır (Parlamento). Uygulamada Parlamento'nun doğrudan doğruya seçmenlerin oyuyla tek sandalyeli seçim çevrelerinde (dar bölge) en çok oy alan adayın temsilci (milletvekili) olarak seçilmesi esasıyla belirlenen Avam Kamarası halkın yokluğunda halk olarak kabul edilmiştir. Bu durumda da her türlü siyasal kararı üretmek yetkisi Parlamento'nundur. Parlamento halkın yokluğunda halkın temsilcileri olarak karşılaşılan her durumda çözüm yeridir. Bu kararlar zamanla yapılacak olan seçimlerde halkın onayına sunulur; halk beğenmediği takdirde milletvekillerini değiştirir. Bu sistemde mutlak egemenlik yasama kurumunda olduğundan, onun demokrasi geleneklerine göre hareketi ile anayasaya ait olan her türlü karar üretilir. Üstelik Britanya sistemi üniter ve merkezi bir devlettir. Bu nedenle yazılı anayasaların belirlenmesi zorunlu olan farklı hükümet kademeleri arasındaki iktidar paylaşımı Britanya'da mevcut değildir. Parlamento egemenliği yasama ve diğer hükümet kuvvetleri arasındaki ilişkileri de Parlamento'nun belirlenmesi esasını getirdiğinden, bu ilişkilerin yazılı halde anayasaya işlenmesi gereksinimi ortaya çıkmamıştır. Nihayet bireysel ve topluluk haklarının da tek bir katalog olarak derlenerek anayasa olarak yazıl-

ması da Britanya hukuk sistemi tekil davalarla alınan kararlara (*case law*) ve onların oluşturduğu birikime bağlı olduğundan gerekli görülmemiştir.

Sıra Sizde 3

Evet, ulaşılabilir. Tablo 2.1'deki veriler göstermektedir ki, Britanya seçmenin yüzde 80 - 90 gibi yüksek bir oranı uzun yıllar boyunca ya iki siyasal partiden birisine oy vermiştir. 1924 genel seçimlerinden sonra bu iki parti ve İşçi partisi olmuştur. Ancak, 1970'li yıllardan itibaren bu oran yüzde 70 civarına inmiş, 2010 yılındaki genel seçimlerdeyse yüzde 65'e inmiştir. O zaman FPTP çoğunluk seçim sisteminin dar bölgede uygulanması dahi artık parti hükümeti üretilmesine yetmemektedir. Bir ülkede seçim sonuçlarını ve hükümet biçimini belirlemede seçim yasaları kadar ve hatta onlardan da daha önemli olarak ortaya çıkan etken seçmen davranışlarıdır.

Sıra Sizde 4

Avrupa Birliği'ne üye olması Birleşik Krallığın iç siyasetinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Yasama üstünlüğünü aşındıran referandum uygulamaları Birleşik Krallığın AB üyeliğinden sonra sayıca artmıştır. Üyelik için yapılan referandumu, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda bölgelerine yetki devri sırasında da Britanya tekrarlamıştır. Nihayet, 2010'da da seçim sistemini referanduma tabi tutmuştur. Oysa Britanya gibi yasama egemenliğine göre düzenlenen temsili bir demokrasi de referandumun yeri olamaz, çünkü Parlamento halkla özdeş olarak kabul edilmektedir. Bazı konuların doğrudan halkoyuna sunulması demek, halkla milletvekilleri arasındaki temsil ilişkisinin halkın yokluğunda temsilcilerinin halk olmadığı anlamını taşır. O zaman, Britanya'nın yazılı kuralların bulunduğu bir anayasaya gereksinimi ortaya çıkar. Bu anayasa hangi konuların hangi koşullarda halkoyuna sunulacağını tanımlamak ve böylece yasama egemenliğinin sınırlarını belirtmek zorunluluğunu ortaya çıkarır. Bu nedenle Britanya önce haklar katalogundan başlamak üzere bir anayasa yazımına başlamış ve Britanya temsili demokrasi modelini kökten değiştirmenin yolunu açmıştır. Bu haklar katalogunun da bir anayasal kurallar bütünü olarak kabulü de AB'nin insan hakları mevzuatını Britanya'yı da kapsayacak biçimde oluşturma çabaları nedeniyledir. AB yargısına başvurarak Britanya hükümetini şikayet eden halk lehine karar veren AB, Britanya'nın bu hakları iç hukukunun bir parçası haline getirerek bu başvurulara gerek

bırakmayacak bir durum oluşturmaya yol açmıştır. Bunun yolu da anayasada haklar katalogu oluşturmak biçiminde olmuştur. Son olarak AB'nin bölgeler Avrupa projesi ile üye ülkelerin yerinden yönetim uygulamalarına geçmelerini teşvik etmesi sonucunda Britanya da 1990'ların sonunda İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya da yerel meclisler açma, bu meclislere vergi salma yetkileri veren bir dizi düzenlemeye yönelmiştir. Bu düzenlemeleri de referandum yoluyla halkoyuna sunan hükümet bu konularda halkın desteğini almak gereğini duymuştur. Bu gelişmelerin hepsinde AB ile olan ilişkilerin ve AB mevzuatındaki değişimlerin önemli etkileri olmuştur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bagehot, W. (2001). **The English Constitution**, Oxford, England: Oxford University Press, 2001.
- Beer, S. (1973). **The British Political System**, New York, New York: Random House.
- Beer, S. (1982). **British Politics in the Collectivist Age**, New York, New York: Norton.
- Butler, D. S. ve Stokes, D. E. (1976). **Political Change in Britain** (İkinci Baskı), New York, New York: St. Martin's.
- Elias, N. (2000). **The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations**, (Revised Edition) (çeviren Edmund Jephcott), Oxford, England: Blackwell.
- Giddens, A. (1998). **The Third Way: The Renewal of Social Democracy**, Cambridge, England: Polity Press.
- Grumm, J. G. (1958). 'Theories of Electoral Systems', **Midwest Journal of Political Science**, vol. 2, no. 4: s. 357-76.
- Hauss, C. (1997). **Comparative Politics: Domestic Responses to Global Challenges** (İkinci Baskı), Minneapolis / St. Paul: West Publishing Co.
- Kavanaugh, D. (1990). **Thatcherism and British Politics: The End of Consensus**, (İkinci Baskı), London, England: Oxford University Press.
- Krieger, J. (1999). **British Politics in the Global Age: Can Social Democracy Survive?** New York, New York: Oxford University Press.
- Krieger, J. (2004). "The Making of the British State," Mark Kesselman ve arkadaşları, **Introduction to Comparative Politics**, (Üçüncü Baskı), 27 - 80.

- Leach, R., Coxall, B., ve Robins, L. (2011). **British Politics**, (İkinci Baskı), New York, New York: Palgrave - Macmillan.
- Lijphart, A. (1987). **Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğulcu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, (çevirenler Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Türk Derneği Ortak Yayını.
- Marsh, D., Buller, J., Hay, C. ve Johnston, J. (1999). **Postwar British Politics in Perspective**, Cambridge, England: Polity Press.
- Norton, P. (1994). **The British Polity** (Üçüncü Baskı), New York, New York: Longman.
- Norton, B. (2007). **The Politics of Britain**, Washington, D.C.: CQ Press.
- Rentoul, J. (1996). **Tony Blair**, London, England: Warner Books.
- Riddell, P. (1989). **The Thatcher Decade**, Oxford, England: Basil Blackwell.
- Rose, R. (1984). **Do Parties Make a Difference?** Chatham, New Jersey: Chatham House.
- Shaw, E. (1996). **The Labour Party Since 1945**, Oxford, England: Blackwell.
- UK 2004 (2003). **The Official Yearbook of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland** (London, England: TSO)
- UK 2005 (2004). **The Official Yearbook of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland** (London, England: TSO).
- Wright, T. (2000). **The British Political Process: An Introduction**, London, England: Routledge.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-13297573>.
- <http://www.statistics.gov.uk>.
- <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2004/rp04-061.pdf>
- <http://www.parliament.uk/business/publications/research/key-issues-for-the-new-parliament/the-new-parliament/general-election>.

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Fransa'nın konumunu, genel coğrafi ve beşeri özelliklerini açıklayabilecek,
- Fransa'nın geçirdiği evrimin temel özelliklerini değerlendirebilecek,
- Fransa'nın siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini tanımlayabilecek,
- Fransa'da kamu siyasetlerinin oluşum süreçlerini açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Fransa
- Siyasal Kültür
- Siyasal Katılma
- De Gaulle
- Anayasa
- Fransız Devrimi
- Beşinci Cumhuriyet

İçindekiler

Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı-Başkanlık Rejimi: Fransa

- KONUMU, GENEL COĞRAFİ VE BEŞERİ ÖZELLİKLERİ
- FRANSA'NIN GEÇİRDİĞİ EVRİM VE TEMEL ÖZELLİKLERİ
- FRANSA'DA SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA
- FRANSA'DA KAMU SİYASETLERİNİN OLUŞUMU
- SONUÇ

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı-Başkanlık Rejimi: Fransa

KONUMU, GENEL COĞRAFİ VE BEŞERİ ÖZELLİKLERİ

Fransa, Batı Avrupa coğrafyasında yer alan bir ülkedir. Kuzeyinde Belçika ve Luxembourg, batısında Atlantik Okyanusu, güneyinde İspanya ve Akdeniz, doğusunda İtalya, İsviçre ve Almanya ile çevrili altıgen şeklinde bir coğrafyaya sahiptir. İspanya ile arasında Pirene Dağları yer alır. Güney-doğusunda İtalya ve İsviçre'yle birlikte paylaştıkları Alp Dağları bulunur. Fransa, Avrupa'nın akarsu kaynakları açısından zengin ülkelerinden biridir. Ortaçağlardan beri Fransa, bu sularını ulaşım aracı olarak kullanmaktadır. Bugün birçok akarsu, yapay kanallarla birbirine bağlanmıştır. Fransa, coğrafyası çok yağış alan bir coğrafyadır. En önemli düzlüğü Beauce Ovası'dır. Bu ova, Fransa'nın tahıl deposu diye bilinir.

Farklılıklar içeren zengin coğrafyası, Fransa'ya tarım alanında zengin bir ülke olma fırsatını sağlar. Bu yüzden Fransa, şarapçılık ve peynircilik alanlarında dünyaca ünlüdür. Fransa, aynı zamanda ileri sanayi ülkelerinden biridir. Otomotiv, gemi inşası, demiryolu çekicileri, uçak, kimya, petrol, uzay teknolojisi, nükleer enerji üretimi ve kozmetik alanlarında oldukça ileridedir. Keza Paris, kadın ve erkek giyiminde çoğu zaman önderlik eden bir moda merkezidir; önemli ölçülerde Türk kökenli çalışanların bulunduğu gelişmiş bir hazır giyim sanayisine dayanır. Çok gelişmiş bir turizm işkolu, yaz ve kış aylarında her yıl 60 milyonun üzerinde turist ağırlar. Sosyal ve doğa bilimlerinde ciddi araştırma merkezlerine sahiptir. Her alanda seçkin elemanlar yetiştirmeye yönelik bir eğitim-öğretim sistemi geliştirilmiştir. Altmış milyon nüfusu olan Fransa, Avrupa Birliği içinde büyük ülkelerden biridir. Almanya ile birlikte, Birliğin iki önemli ayağından birini oluşturur. Fransa'nın kurucuları arasında bulunduğu Avrupa Konseyi Parlementosu ve Konsey'in Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi kuruluşları, bir Fransız kenti olan Strasbourg'u merkez edinmişlerdir. Keza UNESCO'nun ve OECD'nin merkezi Paris'tedir. Fransa, dünya siyasetinde önemli kararların tartışıldığı G8 ve G20'nin yanı sıra AGİT'in de en faal üyeleri arasındadır. Siyasal olarak çekilmediği NATO' nun askerî kanadına yakın zamanda geri dönmüştür. Fransızca konuşan ve çoğu Afrikalı başka ülkelerle birlikte oluşturulan ve kültürel işbirliğiyle ilgilenen uluslararası yarı resmi örgütlerin kurucusudur.

Fransa, 280 bin km tutan karayoluna, çok yaygın ve faal demiryolu ağlarına sahiptir. En büyük kentleri arasında, başta başkent Paris olmak üzere, Marseille, Lyon, Bordeaux sayılabilir. Mezra, köy, kasaba ve kent biçiminde 40 bin civarında yerleşim birimi vardır. Ülkenin faal nüfusunun en çok biriktiği alan hizmetler ke-

Batı Avrupa'da yer alan Fransa, tarım ve sanayi alanlarında zengin bir ülkedir.

Fransa, Avrupa coğrafyasının en eski devletlerinden biridir.

simidir, onu sanayi ve tarım çalışanları izler. Tarım çalışanlarının faal nüfusa oranı % 4 civarındadır. Diğer birçok Avrupa ülkesi gibi, Fransa da önemli bir yaşlı nüfus dilimine sahiptir. Bununla beraber, genç nüfusunu yenileyebilecek yeterlilikte doğum oranları söz konusudur. Başta Mağrip gelmek üzere, Afrika ülkelerinden Fransa'ya ciddi ölçülerde göç hareketi vardır. Fransa'ya göçen işgücünün çok önemli bir oranı, Fransa'nın Afrika'daki eski sömürgelerinden gelenlerden oluşur ve göçmenlerin çoğu Müslüman'dır. Bu durum, son yıllarda aşırı sağın kışkırtıcı söylemleri nedeniyle ciddiye alınması gereken bir yabancı karşıtlığı yaratmıştır. Sol ve merkezde duran siyasilerle sivil toplum kuruluşlarının yükselen yabancı karşıtlığından rahatsızlık duyduklarını ve bu rahatsızlıklarını dile getirdiklerini, önüne geçmek için mücadele verdiklerini belirtmek gerekir.

FRANSA'NIN GEÇİRDİĞİ EVRİM VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Fransa, Avrupa coğrafyasının en eski devletlerinden biridir. Bugünkü sınırlarına ulaşması bin yılı aşkın bir sürenin sonunda gerçekleşmiştir. Fransızlar, 1789'da yaşanan ve kraliyet düzenini kaldırdıkları Devrim'den beri, meşruti monarşiler dahil, çok farklı siyasal düzenleri denediler. Bunlar arasında beş cumhuriyet, iki imparatorluk ve 1815-1848 arasında tekrar ihya edilen meşruti krallık dönemleri sayılmalıdır. Bugünkü anayasal düzeni, Beşinci Cumhuriyet diye anılır ve yarı başkanlık rejimini öngörür; 1958'de kabul edilmiştir. Başlangıcından beri bu son cumhuriyet düzeninde de bazı önemli değişikliklerin yapıldığı görülür. Hemen belirtmek gerekir ki, Fransa'nın tarihi, Avrupa'nın diğer ülkelerinin tarihiyle adeta iç içe geçmiş gibidir. Bu tespit, Devrim öncesini ilgilendirdiği kadar, Devrim sonrasını da ilgilendirir. Fransa, kendi tarihini yaşarken, Avrupa'nın diğer ülkelerinde değişimlere bazen öncü olmuş, bazen de o ülkelerden etkilenmiştir.

Büyük Devrim, Fransa'nın modernleşme sürecinde bir milat noktası gibi düşünülebilir. Devrim, Fransa'da ulusal egemenlik gibi, yurttaşların kanun önünde eşitliği gibi, ulusal dayanışma gibi yeni ilkelerin ortaya çıkmasına ve benimsenmesine vesile oldu. Devrimin en fazla rağbet gören ilkesi, özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkesidir. Bu üç sözcük, tüm resmi binaların cephelerinde okunabilir. Fransız Büyük Devrimi, ileri sürdüğü ilkeleriyle birlikte, izleyen yıllarda adeta mitleştirildi. Bizzat Devrim ve onunla siyasal ve toplumsal hayata giren tartışmalar, laiklik ilkesiyle birlikte çok uzun süreler zarfında Fransızların gündemini oluşturdu. Çağdaş Fransız toplumu, bu tartışmalardan geçerek bugünkü haline gelmiş sayılabilir (Gauchet, 1998, 2-60; Remond, 1998, Bölüm 8 ve 9).

Fransa'nın 1789'da yaşadığı değişimi tahlil etmeden önce, biraz gerilere gitmek ve orada uç veren eğilimleri saptamak gerekiyor. Nitekim, Devrim üzerinde düşünülmüş ve yazmış tarihçi ve siyaset bilimciler, Devrim'le gelen yeniliklerin çoğunun eski düzen döneminde filizlendiği konusunda hemfikir görünürler. Bunlar arasında sayılması gereken en önemli kalem, Alexis de Tocqueville olmalıdır. Keza tarihçi Michelet de hatırlanmalıdır. Tocqueville'in konuya ilişkin metninin başlığı "Eski Düzen ve Devrim"dir. Tocqueville bu kitabında, Devrim öncesi Fransa'nın krallık dönemindeki toplumsal, yönetsel ve siyasal eğilimlerinden söz eder. Gözlem ve tespitlerine göre, "eski düzen" diye nitelendirdiği bu Devrim öncesi dönemde, sürekli bir merkeziyetçi eğilimin varlığına değinir (Tocqueville, 1968-98-109). Ona göre, Fransa'nın merkeziyetçi alışkanlıklarının kökeni feodal dönemin sonlarına kadar iner. Merkeziyetçilik eğilimi, doğal olarak krallığın bürokratik örgütlenmesini yaygınlaştırmış, toplumu kuşatan yönetsel bir ağ haline gelmiştir. Ya-

1789 Fransız Devrimi, Fransa'da ulusal egemenlik, yurttaşların kanun önünde eşitliği ve ulusal dayanışma gibi yeni ilkeler ortaya çıkarmıştır.

nı sıra, aşırı ölçülere varan, bazen ayrıntıları da ilgilendiren yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. Taşradaki her sorunun çözümü zamanla Paris'e havale edilmektedir. Aslında bu merkezci eğilimin temelinde eşitlikçilik anlayışı yatar.

Tocqueville metinlerinin yorumu için bkz. Raymond Aron, (Çev. Korkmaz Alemdar) Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, İş Bankası Yayınları. 1991. Keza bkz. Cemil Oktay, Siyaset Bilimi İncelemeleri, Alfa, 2005. s.103-116. Merkeziyetçi eğilimler ve düşünceler için bkz. Pierre Legendre, "Histoire de La Pensée Administrative Française", Traité de Science Administrative, Mouton, 1966. Legendre, burada " aşırı merkeziyetçilik eğiliminin doğallığı"ndan söz eder; s.10.

K İ T A P

Fransızlar, statü farklılıklarına, bu farklılıklardan doğan ayrıcalıklı durumlara giderek daha az tahammül göstermektedir. Eşitlik arayışları adeta dinsel bir tutku halini almış gibidir. Eşitlik arayışları, bir örnek yönetim uygulamalarının doğal zemini. Böylesi bir zemin üzerinde Paris'in iktidarı, Devrim yıllarına gelirken hep biraz daha güçlü, biraz daha toplumsal çevresine nüfuz etmiş bir iktidar olarak temayüz eder. Tocqueville, eski düzenin bu açık seçik yönelimlerinin Devrim'le ve sonrasında ivme kazandığını, hızlandığını kaydeder. Devrim'le ne yapılmışsa, Devrim sonrasında ne gerçekleştirilmişse, tüm bunlar eski düzenin ağır ağır sergilediği dönüşümlerin doğal sonuçlarıdır. Fransa'da ortaya çıkan devrim ve giderek gelişen yeni eşitlikçi hayat, bir anlamda eski düzenin devamı gibidir. Devrim, hem bir kırılmayı hem de bir sürekliliği ifade eder. Toprak mülkiyeti, uzunca bir zamandır zaten küçük mülkiyetler halindeydi. Birey ile iktidar arasında duran ara iktidarlardan budanmıştı. Soyluluk ayrıcalıkları artık ciddi bir anlam ifade etmiyordu. Fiili toplumsal iktidar araçları burjuvazinin elindeydi. En önemlisi, kentli kitleler katında, onlardan daha da fazla aydınlar katında yaygın bir dünyevileşme eğilimi görülüyordu. Devrim, tüm bunların üstüne geldi ve aslında artık fiilen olmayan ayrıcalıkları, hukuki anlamda da iptal ederek kaldırdı. Yüzyılların soyluları ve ruhbanıyla (*din adamlarından oluşan sınıf*) halk yığınları aynı eşitlik çizgisinde görülmeye başlandı. Yeni dönemin iktidar kaynağı, artık Fransa halkıdır. Genel irade veya milli irade adlandırmaları altında bu yeni iktidar, adeta kutsanmıştır. Yasaların arkasındaki iradenin yerini halk iradesi, yani Fransızların iradesi alır. Unutmayalım ki, 1830 ayaklanmaları sonrasında ıslah edilen meşruti monarşinin kralı Louis Philippe bile, kendisini "*Fransa'nın Kralı*" diye değil, "*Fransızların Kralı*" diye adlandırmayı tercih etmekteydi. Bu yolla, tahtının altında toplumsal bir zemini ve halk onayını güvence altına alma siyaseti izliyordu. Artık hanedan'dan gelenlerin de meşruiyetlerinin halk iradesine dayanması gerçeğini sergilemesi bakımından bu örnek oldukça önemli sayılmalıdır. Zaten yemin töreni de Katedral'de değil, Meclis önünde cereyan etti ve Kral, kutsal kitap üzerine değil, Anayasa'ya el bastı (Schulze, 1996, 229). Marcel Gauchet'nin tespitlerine göre, Fransız Büyük Devrimi'nin yönünü, temelde yasal-ussal bir otoritenin oluşturulması arayışları belirlemiştir (Guachet, 2003, 285-286).

Devrimin efsaneleşmesini, devrimle gelen değerlerin kutsanmasını, ünlü Fransız antropolog Lévi-Strauss tarihçi Michelet'ye atfen Anthropologie Structurale'da şu veciz ifadelerle anlatır: "İşte o gün, her şey imkan dahilindeydi; (...) Gelecek balın içindeydi(...) âdeta zaman yoktu; yalnızca ebediyen çakacak bir şimşegün aydınlığı vardı" (Lévi-Strauss, 1974, 231).

D İ K K A T

Devrim, gerçekten de başlangıcından itibaren, Fransızların siyasal tarihindeki olaylar zincirinde yer alan sade bir halka gibi görülmez. Fransızlar, tarihlerinin bu

dönemine çok yoğun bir duygu ve değer yüklerler. Edebiyatta, tarih yazımında, okul müfredat programlarında bu durum açıkça görülebilir. Devrim, neredeyse iki yüzyıla yakın bir süre, dahası bugün bile, adeta siyasal hayatın anlamı ve siyasal kültürün atf kaynağıdır. 1989'da, yani devrimin iki yüzüncü kutlamaları sırasında yayımladığı kitap ve makalelerinde tarihçi François Furet, devrim sürecinin artık sonlanabileceğinden, belki de artık sonladığından söz eder (Furet, 1989, 28).

Resim 3.1

İnsan Hakları Tablosu

Kaynak:

http://fr.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9claration_des_droits_de_l'homme_et_du_citoyen_de_1789

Devrim öncesi Fransa Krallığı'nın en parlak dönemleri 17. ve 18. yüzyıllardır. 1643-1715 arasında, çocukluk yılları dışında tahtı yöneten 14. Louis, Fransızların "Güneş Kral" diye adlandırdıkları ve mutlak iktidar sahibi bir simadır. Merkeziyetçiliğin ve mutlak monarşinin simgesi haline gelen "Devlet benim!" deyişi ona aittir. Döneminde Fransa,

edebiyat ve diğer güzel sanatlarda parlak başarılar elde eder; Avrupa siyasetinde de ciddi bir ağırlık kazanır. Keza 17. yüzyılın ilk yarısına rastlayan dönemde yirmi yıldan fazla Fransa'yı bilfiil başbakan sıfatıyla yöneten Kardinal Richelieu, ülkesinin her alanda ilerlemesi için ısrarla sürdürülen siyasetler izler. Katolik Kilisesi'nin çok önemli bir mensubu olmasına karşın, Avrupa dengeleri içinde Fransa'nın önemli rakibi Katolik Avusturya'nın Protestan prenslerle girdiği ünlü otuz yıl savaşlarında (1618-1648), Katolikliğinin değil, Fransa'nın başbakanı olmasının gereklerini yerine getiren siyasetlerin mimarıdır. Herkes ondan Avusturya'yı desteklemesini beklerken, Kardinal, Fransa'nın uluslararası çıkarları açısından böyle davranmamayı yeğler. Onun Papalık makamıyla ters düşen bu siyaseti, dinî eğilimlerden bağımsız dış siyaset seçimi alanında ünlü ilkler arasında sayılır. Bu

siyasette dinî akıl değil, "Raison d'Etat" (Hikmet-i Hükümet) akli başta gelir ve önceliklidir (Kissenger, 1996, 48-49).

Yine Devrim öncesinde, özellikle 1789 tarihini önceleyen son iki yüzyıl zarfında, Fransa'nın fikri ve edebi hayatında sonraki dönemleri ciddi biçimde etkisi altına alan akımlar ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi örneğin 18. yüzyıl, "Aydınlanma Çağı" diye adlandırılır. Bu çağda gelişen fikir akımlarının ve edebi yaklaşımların hiç kuşkusuz Devrim'in zeminini yaratmakta ciddi ölçülerde payı vardır. Ansiklopedistler olarak bilinen Diderot ve d'Alembert gibi kalemler, bu çağın kalemleridir. Voltaire bu çağın filozofları arasındadır. Siyaset bilminde ve anayasa hukukunda adı sık geçen Montesquieu'nün metinleri, en başta "Kanunların Rubu" kitabı, örneğin devrimden önce, 1747 yılına rastlar. "Genel irade" ve "toplum sözleş-

Fransa'da Devrimciler feodal dönemden beri süre gelen ayrıcalıkları iptal etmişler ve tüm insanların doğuştan özgür oldukları ilkesi üzerinden insan hakları ilan etmişlerdir.

mesi” kavramlarıyla Cenevrelî J.J. Rousseau’nın devrime giden yolda fikrî anlamda ayak izleri bulunur (Rousseau, 2010). Bu isimlere, bir de Sieyes’i eklemek gerekiyor. Sieyes, Fransa’daki halk sınıfını tahlil eden yazılarında, iktidarın kaynağı olarak soylular ve ruhban dışındaki büyük kitleleri işaret eder.

Montesquieu, l’Esprit des Lois, Gramer Freres, tarihsiz. Paris. Türkçesi için bkz. Kanunların Rubu Üzerine, (Çev. Fehmi Baldaş), Seç Yayınları, 2004. Yorum için bkz. Politika ve Tarih, (Çev. A. Şenel/Ö. Sezgin) V Yayınları, 1987.

K İ T A P

Özetle devrim arifesinde, burjuva sınıfının, aydınların ve kentli nüfusun iktidar da söz sahibi olma taleplerinde bir yükselme söz konusudur. Tam bu sırada Kral’ın mali güçlüklerin üstesinden gelmek için yeni vergiler talep etmesi, bu amaçla yüz elli yıldır toplanmayan parlamentoyu toplantıya çağırması, Büyük Devrim’e giden yolu açmıştır. Adet olduğu üzere, toplanan parlamentonun üç sınıf esasına göre oy kullanması gerekiyordu. Bu üç sınıf da ortaçağdan beri soylulardan, ruhbandan ve halktan oluşuyordu. Sınıf esasına göre oylamada ruhban ve soylular karşısında büyük kitleleri temsil eden halk sınıfı, ikiye bir oylamayı kaybetmeye mahkumdu. Halk temsilcisi olan vekiller, önce bu oylama yöntemine karşı çıktılar. Başlangıçta Kral 16. Louis kararsız davrandı, ayak diredi; karşısındakilerin kararlılığını görünce boyun eğmek zorunda kaldı. Bir süre sonra da toplanan meclisi dağıtmaya teşebbüs etti. Bu noktadan itibaren ipler kopmuş ve halk temsilcileri, toplanmak için Kral’ın olurlarına gerek olmadığı iddiasıyla, kendiliklerinden toplanmışlar, kurulu düzene karşı da kafa tutmaya başlamışlardır. Fransa, işte böylece devrim sürecine girmiştir. **Devrimciler, ruhban ve soylulara karşıydılar** ve bu karşıtlıklarının gereğini yerine getirmeye başladılar. Feodal dönemlerden beri süregelen ayrıcalıkları iptal ettiler; eşitlik esasını getirdiler; tüm insanların doğuştan özgür oldukları ilkesi üzerinden ilan ettiler. Vergi toplanmasında iltizam yöntemini (*vergi gelirlerini ihaleyle satmak*) yürürlükten kaldırdılar. Mültezimlerin (*vergi gelirlerini satın alıp toplayan*) yerini, merkezi yönetimin denetimi altında çalışan, zaten kraliyet döneminde bir hayli önem kazanmış olan vergi daireleri aldı. Köylülerin üzerinde büyük bir yük oluşturan aşar vergisi (tarım ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi) ve angarya türünden çalışma zorunlulukları kaldırıldı. Kilise mensuplarının ve soyluların ayrıcalıklarına son verildi. Soylu ve ruhban sınıfının bazı ileri gelenleri Fransa’yı terk ederek, diğer komşu ülkelere sığındı ve oralardan itibaren devrimci yönetime karşı güç örgütlemeye başladılar. İlk çatışma Valmy’de cereyan etti ve devrimciler, bu muharebeden zaferle çıktılar. “Yaşasın ulus!..” nidaları, Fransa’da bu zaferden sonra siyasal hayata geçti. Ancak izleyen aylardaki hoşnutsuzluklar, köylü ayaklanmaları, sürgünlerin düzenlediği dış baskılar arasında Devrim, 16. Louis ve Kraliçe’yi giyotine kadar götüren çok yoğun bir şiddet ayracına dönmüştü. Ardından Devrim’in çocukları kendi aralarında anlaşmazlığa düştü ve birbirlerini sırayla ölüm cezalarına mahkum ettirdiler. Devrim’i izleyen Birinci Cumhuriyet yıllarında görülen bu kanlı karmaşanın durması, General Napoléon’un diktasını kurmasına kadar sürdü. Böylece Avrupa tarihinde, siyasal kargaşaların eninde sonunda general esasına davetiye çıkarmaları dönemi başlamış oluyordu. Napoléon Bonaparte’ın iktidar olduğu dönemde Fransa’da, izleri günümüze kadar süren çok köklü yönetsel ıslahatlar gerçekleştirildi. Taşra yönetimi elden geçirilerek yeniden düzenlendi. Fransa, belli ölçüler çerçevesinde illere, iller ilçelere ve ilçeler de komün tabir edilen daha küçük birimlere ayrıldı. Valilere merkez adına önemli ölçülerde yetkiler tanındı. Polis, ordu ve mali kuruluşlar yeni ihtiyaçlara ce-

Fransız Devriminden itibaren Avrupa’da yirmi yılı aşkın süren savaşırlara “Avrupa Koalisyon Savaşları” denir.

vap verecek biçimde yeniden örgütlendi. Merkezde Danıştay ve Sayıştay gibi kuruluşlar ıslah edildiler. Birçok alanda yeni hukuki düzenlemeler yapıldı. Dönem, hukuk kurallarının sistemli biçimde derlendiği bir dönemdir. Fransız Medeni Yasası bunlardan biridir. Bu yenilikçi siyasetler olurken Bonaparte'ın Fransası, Avrupa'nın diğer güçlerine karşı sürekli savaş halindedir.

Fransız Devrimi'nden itibaren tüm bir Avrupa, yirmi yılı aşkın süre bir uçtan diğer uca savaş alanına dönüştü. Fransızlar, 1798'de Mısır seferini düzenleyerek Osmanlı İmparatorluğu ile de karşı karşıya geldiler. Yirmi yılı bulan bu savaşlara "Avrupa Koalisyon Savaşları" denir. Devrim'in Avrupa'da meydana getirdiği yıkımlar, 1804'de imparatorluğunu ilan ederek Papa'nın katıldığı törenle taç giyen Napoléon'un Waterloo yenilgisinin ardından 1815'de Viyana Kongresi'nde kısmen onarıldı. Daha doğrusu, Fransız Devrimi öncesindeki Avrupa güçler dengesi siyaseti, koalisyon savaşlarıyla bozulduğu için tekrar ihya edildi. Böylece hem Fransa'da hem Avrupa'da bir restorasyon (*eski düzeni ihya etme*) dönemi açıldı. Fransa'da da parlamenter monarşi rejimi kuruldu. Bu rejim, aradaki 1830 ve 1848 devrim hareketleriyle iki kez halk direnciyle karşılaştı. 1848'deki ayaklanmaların ardından önce 2. Cumhuriyet, hemen ardından da 2. İmparatorluk dönemi başladı. Louis Napoléon imparator unvanı aldı. Otoriter demokrasi olarak nitelendirilen bu rejim de, 1870'e kadar sürdü ve Fransa'nın Prusya önündeki yenilgiyle son buldu (Caron, 1985). Yenilgiyi izleyen aylarda, önce ünlü Paris Komün hareketi yaşandı. Bu hareket, 1572'deki Saint-Barthélemy katliamından sonra, Fransa tarihinin en kanlı olaylarından biridir. Otuz bini aşkın Komün taraftarı, ya kurşuna dizildiler; ya da Versailles güçlerinin (*bükrümet güçleri*) top ateşleri altında can verdiler. On beş bin civarında Komüncü de Fransa dışındaki sömürge hapisanelerine sürgüne gönderildi (Thomas, 1984, 264). Bu olaylar da toplumun belleğinde efsaneleşmiş olaylardır. 2. İmparatorluk dönemi Fransası, başta demiryolu siyaseti gelmek üzere hızla sanayileşen, kentleşme hareketlerinin ivme kazandığı bir Fransa'dır. Paris, yeniden inşa edilir. Bu Fransa, aynı zamanda çoktandır sürdürülen sömürgecilik siyasetini de geliştirir. 2. İmparatorluk düzeninin özgürlükler açısından baskıcı olduğunu belirtelim. Başta Victor Hugo gibi isimlerin yer aldığı birçok aydın, Fransa'yı terk etmek zorunda bırakıldılar. 3. Napoléon diye adlandırılan Louis Napoléon, baskıcı ve kişisel bir yönetim sürdürdü. Osmanlı Sultanı Abdülaziz'in Fransa gezisi ve Yeni Osmanlıların Paris'e gönüllü sürgünleri onun saltanatına rastlar. Eşi Kraliçe de, daha sonra İstanbul'u ziyaret etmiş, Süveyş Kanalı'nın açılışına katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Birleşik Krallık ve Sardunya Krallığı ile koalisyon oluşturarak Rusya'ya karşı girişilen Kırım Savaşı (1854-1855), döneminin önemli olaylarından biridir.

1870'lerin başında kurulan 3. Cumhuriyet, Fransa'nın modern tarihinde en uzun ömürlü olan rejimdir ve 2. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Nazi ordularının önünde Fransız ordusunun yenilgisine kadar sürmüştür. Modern Fransa'yı ortaya çıkaran siyasal düzen de esas itibarıyla bu 3. Cumhuriyet rejimidir. Parlamento üstünlüğünün hâkim olduğu bu rejim yıllarında Fransa, okullaşma, sanayileşme ve bilimsel araştırmalarda önemli başarılar kaydetmiştir. Otomobil ve uçak sanayilerinin başlatılması, keza bu dönemdedir. Bu rejim, Birinci Dünya Savaşı'nı da yöneten rejimdir. Genel olarak, Radikal Parti'nin egemenliği altında geçmiştir. Özellikle 1936'da kurulan Halk Cephesi hükümetlerinde, çalışanlar için sosyal hakların genişletilmesi bu rejimin son yıllarına rastlar. Sosyalist önder, Jaures, onun yolunda ilerleyen Blum gibi siyasetçiler, bu rejimin öne çıkardığı isimlerdir. Keza Birinci Dünya Savaşı'nı Fransa açısından yöneten Radikal Parti kökenli Clemenceau, Fran-

1870'lerin başında kurulan 3. Cumhuriyet Fransa'nın modern tarihinde en uzun ömürlü rejimdir ve 2. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür.

sız siyasal hayatının en ünlü kişileri arasındadır. 3. Cumhuriyet'in yaşadığı ve Fransa'yı derinden etkileyen iç siyasal olayların başında 1894 ve 1906 arasını işgal eden Dreyfus Davası gelir. Bu dava Fransa'yı ikiye bölmüş gibidir. Fransa sağ, antisemit (*Yahudi karşıtı*) yaklaşımlarının da katkısıyla Yüzbaşı Dreyfus'u sadece Yahudi olması nedeniyle ve tamamen önyargılarla ortaya çıkan bir casusluk olayı sırasında suçlu ilan etmişti. Bu yıllar, özellikle siyasal yelpazenin sağ kanadından kaynaklanan uydurma komploların havada bolca uçtuğu yıllardır. Yüzbaşı'nın masumiyetini kanıtlamak için başta sosyalist önder Jaures ve yazar Zola, liberal ve sol düşünceli aydınlarla birlikte amansız bir mücadele verdiler. Fransa, hukuk devletinin gerekleri üzerinde bu dava dolayısıyla derinlemesine tartışmalara sahne oldu. Tartışmaların sonucunda sadece Yüzbaşı'nın masumiyetinin kanıtlanmasıyla kalmadı; aynı zamanda Fransa'da hukuk alanında ciddi zihniyet değişiklikleri yaşlandı. Dreyfus'e de itibarı seneler sonra iade edildi (Aslan, 1999). Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi, sendikal hareketlerin ve sosyalist akımın güç kazanmasıdır. Özellikle Jaures'in önderliğinde anti militarist (*silablanma karşıtı*) hareketler de gelişti. Keza, okullaşma alanında Fransa önemli başarılar elde etti. Bu rejim, Fransız öğretmenlerinin siyaset sahnesine çıktıkları bir rejimdir. Okul da, toplumsal ilerlemede başat rol oynayan bir kurum haline geldi. Laiklik tartışmaları, özellikle 20. yüzyıl başlarında ciddi ölçülerde alevlendi. Kamu otoritesi-kilise ilişkileri de ele alınıp, tartışmaları sakinleştirici yönde yeniden düzenlendi.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, 3. Cumhuriyet'in Nazi orduları karşısında aldığı yenilgiden sonra, Fransa'da Vichy rejimi kuruldu. Bu, Alman işgal gücüyle işbirliği yapan faşist bir rejimdi. Özgür Fransa yönetimi ise, General de Gaulle'in önderliğinde Londra'da oluşturuldu. Savaşın Birleşik Devletler'in önderliğindeki müttefik güçlerce kazanılmasının sonucunda, Fransa işgalden kurtuldu ve direnişin önderi De Gaulle başkanlığında, geçici bir hükümet kuruldu; milletvekili seçimlerine gidildi. Çok kısa süren ve genellikle işgal yaralarını saran, ABD'nin mali yardımlarıyla iktisadi ve ticari yaşamını yeniden canlandıran bu dönemin ardından gelen siyasal düzen, 4. Cumhuriyet diye tarihe geçer.

Savaş sonrasının 4. Cumhuriyeti de parlamenter bir sistemdir. Rejim, varlığını ancak 1958 yılına kadar sürdürebildi. Önce Fransa'nın sömürgesi olan Vietnam'daki yenilgi, arkasından uzun süren Cezayir bağımsızlık savaşı, Süveyş Kanalı'nın Mısır tarafından millileştirilmesi nedeniyle Birleşik Krallık'la birlikte başlatılan Kanal Harekâtı'nın ABD'nin uyarısıyla yarıda bırakılması, tüm bunlar, 4. Cumhuriyeti aşırı ölçülerde yıprattı. Bu dönemde rejimin başarı hanesine yazılabilecek işlerin başında, Avrupa Kömür Çelik Birliği Antlaşmaları ile Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Roma Antlaşması'nı anmak gerekiyor. Özellikle Mendes-France'ın başkanlığı yıllarında Fransa, başta planlı ekonomi anlayışları gelmek üzere önemli siyasetlere imza atmış sayılmalıdır. Nükleer enerji alanındaki siyasetler hatırlanmalıdır. Ancak, sık değişen koalisyon hükümetleri ve Cezayir'deki şiddet olayları sonucunda, 1958 yılına gelindiğinde artık rejim iflas noktasındadır ve Fransa'yı yönetememektedir. De Gaulle'cü milletvekillerinin zemini hazırlamaları sonucu, siyasal karmaşaya son verilebilmesi için, Fransa'nın kurtuluşunu izleyen ara yönetimden sonra köşesine çekilen ulusal kahraman De Gaulle'e çağrıda bulunulur. Fransa'nın tek umudu, General'in ülkeye düzen getirmesi ve Cezayir'deki şiddete son vermesidir. General ise, Fransa için öngördüğü ve benimsenmeyen rejim önerilerini senelerce önce ünlü Bayeux Söylevi'nde dile getirmişti. O söylevinde öngördüğü anayasal düzenin benimsenmesi koşuluyla sorumluluk alabileceğini belirterek işe başladı. Fransa, böylelikle 5. Cumhuriyet diye adlandırılan bugünkü anayasal düzenine

Fransa'da 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan 4. Cumhuriyet parlamenter bir sistemdir ve 1958 yılına kadar sürmüştür.

geçti. Bu düzenin esası, yarı başkanlık sistemini öngören bir sistem olmasıdır. Parlamento'nun yetkilerini sınırlandıran, Cumhurbaşkanı ağırlıklı yürütme erkini güçlendiren bir anayasal düzen inşa edildi. Yeni anayasa, halkoylamasıyla kabul edildi. Muhafifler, yeni düzeni De Gaulle'ün ölçülerine göre biçilmiş bir anayasal düzen olarak nitelediler. Fransızlar, 58'de kurulan düzeni, üzerinde zaman içinde parça parça yapılan değişikliklerle içselleştirdiler. Anayasa üzerinde 58'den beri toplam yirmi dört değişiklik gerçekleştirildi. Değişiklikler, başlangıçta kabul edilen düzenin ana çizgilerine dokunmamıştır. Çoğu, zamanla ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamaya yönelik değişikliklerdir.

SIRA SİZDE

“1789 tarihli Büyük Fransız Devrimi, tabula rasa siyaseti izlemiş; başka bir deyişle, her şeyi sil baştan ele almıştır” yargısına katılmak sizce neden olanaklı değildir?

Beşinci Cumhuriyet Fransası'nın Anayasal Yapısı

Fransa, anayasal ve yönetsel konularda başlangıcı 18. yüzyıla kadar giden çok köklü bir geçmişe ve geleneklere sahip bir ülkedir. Devlet erkleri arasında karşılıklı sınırlandırmayı kuramsallaştıran Montesquieu'nün ülkesidir Fransa. Büyük Devrim'den beri bu alanda değişik seçenekler denenmiştir (Soucramanien, 2010, 105-107). Ciddi ölçülerde bir deneyim birikiminin olduğu bilinmelidir. Keza, merkezîyetçi alışkanlıkların Fransız siyasal ve yönetsel yaşamını hiç terk etmediği göz önünde bulundurulmalıdır. Yönetim Hukuku alanında olsun, Anayasa Hukuku alanlarında olsun zengin bir fikrî birikimin varlığı da hatırlanmalıdır.

Beşinci Cumhuriyet Anayasası, Fransızlar'a ciddi boyutlardaki siyasal bir bunalımdan geçerken önerildi. Halk oylaması sonucunda da kabul edildi. Cezayir Bağımsızlık Savaşı, geriye dönüşü olmayan bir noktaya gelmişti. Özellikle çatışmalar, sadece Fransız güvenlik güçleriyle Cezayirli direnişçiler arasında olmaktan çıkmış, sayıları 1,5 milyonu aşan ve Cezayir'de yaşayan Fransa uyruklular ile yerli Cezayirliiler arasına sıçramaya başlamıştı. 4. Cumhuriyet meclislerindeki siyasal partilerin kendi aralarındaki çekişmeler, tarafların kabul edebileceği bir siyasetin oluşmasını engelliyordu. Fransa'da tam bir kamu otoritesi boşluğu ve yönetilemezlik iklimi hakimdi. Bunalımdan çıkış yolu olarak De Gaulle'e çağrı yapıldı. General, daveti ancak kendi ilkelerine uygun bir anayasanın yapılması koşuluyla kabul edebileceğini, olağanüstü yetkilere gereksinmesi olduğunu ileri sürerek iktidar mevkiine geldi. Yeni cumhuriyet rejiminin başlangıcı, bu şartlar çerçevesinde yaşanmıştır. General, anayasal düzenlemelere ilişkin görüşlerini, yukarıda belirtildiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Bayeux Söylevi'nde açıklamıştı. Dolayısıyla yeni düzenin genel hatlarını bu söylevde aramak gerekir.

General'in Bayeux Söylevi, 16 Haziran 1946 tarihli. De Gaulle, bu söylevindeki tahliller ve öne sürdüğü ilkeler konusunda, baştan beri hep ısrarlıdır. Söylev, ana hatları itibarıyla şu tespitleri yapıyor ve şu ilkeleri savunuyordu: Devlet işlerindeki kargaşa, kurumlara karşı yurttaşlarda ilgisizliğe ve soğukluğa neden oluyordu. Bu tür iklimlerde, dikta tehditlerinin ortaya çıkması sadece bir fırsat sorunu haline geliyordu. Diğer taraftan, modern toplumlar, kamu makamlarının çarklarının doğru dürüst dönmesi konusunda aşırı duyarlıydılar. Söylevde, tespit ve iddialar örneklenilerek, Fransa'da daha önceki cumhuriyet rejimlerinin sonlanışlarına, Almanya'da Weimar döneminin Nazilerin iktidarıyla bitişine, Faşist İtalya'daki ve Franco İspanyası'ndaki otoriter rejimlere atıf yapıyordu. Dikta düzenleri, er veya geç toplumları felaketli sonlara doğru sürüklemekteydi. Siyasal kargaşaları dengeleyecek, özgürlüklerin tehlikeye düşmemesini sağlayacak bir kamusal örgütlenmeye gereksinim vardı.

5. Cumhuriyet 1958 yılında halk oylaması sonucu kabul edilmiştir.

De Gaulle, *Mémoires de Guerre*'de bu hususta şöyle demektedir (1959:240): “Şurası bir gerçektir ki, demokrasinin özünde farklı kanaatlerin kendilerini ifade etmeleri, anlayışları çerçevesinde oylarıyla kamusal eylemleri ve yasama işlerini yönlendirebilmeleri gerçeği yatar. Diğer taraftan, tüm ilkeler ve tüm yaşanmış deneyimler, yasama, yürütme ve yargıdan oluşan kamusal erklerin tartışmasız bir biçimde ayrılması ve her birinin diğerini dengelemesi gerektiğini işaret ederler. Özellikle, sürekli değişen siyasal olayların ve terkiplerin ortasında, kamu işlerinin kalıcılığını sağlayan ulusal bir hâkemiğe de yer olmalıdır”.

DİKKAT

5. Cumhuriyet rejiminin kurucusunun düşüncelerine göre, ulusal düzeyde hâkemiğin ihtiyacını, siyasal partilerden ve günlük tartışmalardan bağımsız olarak yerine getirecek makam Cumhurbaşkanlığı makamıdır. Devletin bir “baş”ı, bir “şef”i olmalıdır. Bu makam, ulusun geleceğini, yüksek çıkarlarını, anayasal düzenin korunmasını ve devlet yaşamında sürekliliği sağlayan bir makam olmak durumundadır. Partilerin üstünde yer alabilmelidir. Seçmenlerle doğrudan diyalog kurma vasıtalarıyla donatılmalıdır. Yürütmenin asıl sorumluluğu da Cumhurbaşkanı’nın uhdesinde bulunmalıdır. De Gaulle, ulusal düzeyde ve herkesin üzerinde bir şef konumunu düşünürken, yanı sıra partiler arasındaki “kısır” çekişmelerin üstesinden gelebilecek ve bu yolla “genel çıkar”ı koruyabilecek bir makam oluşturma peşindedir. Partiler, tekil konuların peşinde oldukları için, parlamentolar tüm ulusun çıkarlarını birlikte korumakta aciz kalmaktadırlar. Demokratik rejimin olmazsa olmaz unsurları olmakla birlikte, gerekli siyasetlerin oluşturulmasında hep geride kalırlar. General’in gözünde siyasal partiler, çekişmeci tavırları dolayısıyla açıkça pek mutemet kuruluşlar değildir. Ülke yönetimi sadece onlara bırakılamaz. Geneli gözetecek, yetkili bir başkana şiddetle gereksinim vardır.

İlk başlarda, General’in bir dikta rejimi heveslisi olduğu yolunda kuşkular dile getirildi; dahası bir basın toplantısında bu tür kuşkuların olduğu yolunda soru da soruldu. Yanıt, salonda gülüşmelere yol açan bir yanıtı. “Ben, der yanıtında de Gaule; özgürlükleri ve kamu düzenini güvence altına almak için iş başına geldim. 60 küsur yaşımdan sonra neden diktatörlük kariyerime başlayacağım ki..”

DİKKAT

5. Cumhuriyet, 1958’de ilanını izleyen aylarda, önce Cezayir’de çatışmalara son verdi. Cezayir’in bağımsızlığı tanındı. Barışa giden yolda, ciddi sıkıntılarla karşılaşıldı, Cezayir’deki Fransız ordusu, De Gaulle’e karşı başarısızlıkla sonuçlanan askerî darbe girişiminde bile bulundu. De Gaulle, iktidarının ilk yıllarında, Cezayir’deki savaşa son vermenin dışında, Afrika sömürgelerinin de bağımsızlık taleplerini karşılayarak onlarla yeni bir işbirliği siyasetini uygulamaya koydu. Yeni cumhuriyetin bu başlangıç yılları, Fransa’nın eteğindeki sömürge taşlarını döktüğü, böylelikle dışarıdaki çatışmalara ve huzursuzluklara son verdiği yıllar oluyor. Fransa’nın siyasal yaşamının sakinleşmesi 60’lı yılların ortalarına kadar sürdü. Arada De Gaulle, Fransa’yı NATO’nun askeri kanadından çıkardı ve aynı zamanda, İttifak’ın merkez örgütünün Fransa’yı terk etmesini istedi. 1965 Cumhurbaşkanlığı seçimleri genel oyla yapıldı ve De Gaule, kendisini ikinci tura bırakan rakibi solcu aday Mitterrand’ı geçerek yedi yıl için tekrar seçildi. 1969 Halkoylaması sonucunun istediği biçimde sonuçlanmaması nedeniyle, Cumhurbaşkanlığı’ndan istifa ederek köşesine çekildi. De Gaule ile birlikte Fransız siyasal yaşamına televizyonun etkisi de girmeye başladı. General, ünlü basın toplantıları dışında Fransızlar’a televizyon aracılığı ile doğ-

rudan hitap etmeyi sürekli yeğlemiştir. Siyasal partileri kısa devreye alarak, bizzat seçmenlerle diyalog kurma siyasetini benimsediği söylenebilir. 5. Cumhuriyet'in sonraki başkanları da aynı yöntemi izlediler. **Yeni düzen, alışılmış Millet Meclisi çoğunluğunun yanı sıra bir de başkanlık çoğunluğu kavramını Fransız siyasal yaşamına getirdi.** Yeni başkanlık çoğunluğu, siyasal yaşamda giderek önem kazandı ve sistemin ana unsurlarından biri haline geldi. Bu durum, Fransızların parlamenter siyasal geçmişlerinde yaşadıklarından farklı bir durum oluyordu. **Yürütmenin içinde ve üst bir konumda, arkasında seçmen çoğunluğunu bulunduran yeni bir iktidar odağı oluşturuldu.**

SIRA SİZDE

2

5. Cumhuriyet dönemi Fransız siyasal yaşamında, Cumhurbaşkanlığı çoğunluğu ile Millet Meclisi çoğunluğunun asimetrik bir biçimde ortaya çıkması halinde, sistemde kilitlenmeye neden olmadan sorun nasıl çözülebildi?

Yeni Anayasanın Öngördükleri

5. Cumhuriyet Anayasası, bazı alanlarda Fransa'nın anayasal geleneklerini sürdürürken, bazı alanlarda da önemli değişiklikler öngörüyordu. Anayasa'nın Giriş metninde Fransızlar, "1789 Beynamesi'yle açıklanan ve 1946 Anayasası'nın girişindeki ifadelerle de onaylanan ulusal egemenlik ve insan haklarına olan saygılarını ilan" ediyorlardı. Keza, egemenliği düzenleyen maddeyle **"Fransa, laik, demokratik, sosyal ve bölünemez bir Cumhuriyet"** diye tanımlanıyordu. Köken, ırk veya din farkı gözetilmeksizin bütün yurttaşların kanun önünde eşitliği teminat altına alınıyor; **"tüm inançlara saygılı"** olunacağı vurgulanıyordu. Cumhuriyet'in döviz, öteden beri olduğu gibi yine **"Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik"**ti. Temel ilke olarak, **"balkın halk tarafından ve halk için yönetimi"** esastı.

Yeni Anayasa, pek açık olmamakla birlikte, militan demokrasi iklimini yansıtan hükümlere de yer verir. Örneğin, siyasal partilerin halkoyunu kazanmak için özgürce yarışabileceklerini belirttikten sonra, **"ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelelerine saygı göstermeleri"** gereği vurgulanır. Bu tür hükümler 2. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemlerde kaleme alınan anayasalarda sık görülen hükümlerdendir. Bilindiği gibi bu savaş, acı deneyimlerin sonunda demokrasilerin korunması gereğini gündeme getirmişti. Korumanın önemli araçlarından biri de, siyasal partilerden içinde bulundukları düzenin genel ilkelerine ve rejimin kurucu ruhuna sadakat göstermelerini emreden yasal düzenlemelerdi.

1958 Anayasası, Giriş'i izleyen **"Egemenlik"** maddesinden sonra, hemen Cumhurbaşkanlığı maddesine yer verir. Anayasal metnin tertip tarzında bu noktanın varlığı bile, benimsenen yeni anlayışın çok belirgin bir siyasal tercihin ürünü olduğunu kanıtlar. Yeni kurulan rejimde, artık en başta gelen makam, Cumhurbaşkanlığı makamıdır. Anayasa'ya saygının sağlanmasıyla o görevlidir; hakemlik yaparak, kamusal erklerin düzenli işlemlerini gözetecek, devlet yaşamında sürekliliği güvenceye alacaktır. Ulusal bağımsızlığın, ülke bütünlüğünün, uluslararası antlaşmaların bekçisi ve güvencesidir.

Başlangıçta, Cumhurbaşkanlarının yedi yıllık bir süre için seçimleri öngörülmüştü. Anayasal olarak ikinci bir görev süresi tanınmıştı. Yakın zamanda yapılan bir değişiklik, süre beş yıla sınırlandırılmış, ikinci bir dönem için aday olma hakkı korunmuştur. **De Gaulle'in ilk göreve gelişi dışında tüm Cumhurbaşkanlığı seçimleri genel oyla gerçekleştirilmiştir.** Seçim, fiilen hep iki turludur. Çünkü Anayasa'nın 7. Maddesi, seçilme şartı olarak mutlak çoğunluğu gerektirir. İlk turda bu oy oranını bulan aday, elli yıldır hiç vaki olmadı. Dolayısıyla ikinci tura kalan iki adayın ken-

1958 Anayasası
Cumhurbaşkanlığı
makamına Anayasaya
saygının sağlanması,
hakemlik yaparak kamusal
erklerin düzenli işlemlerini
gözetmesi ve devlet
yaşamında sürekliliği
güvence altına alması gibi
görevler yüklemiştir.

di aralarındaki yarışma ile Cumhurbaşkanı'nın kim olacağı belirlenir. Bugünkü başkan, beş yıl için seçilen ilk başkandır. Daha önceki başkanlar, hep yedi yıl için seçilmişlerdi. Bazıları ölüm nedeniyle, bazıları yeniden seçilememe nedeniyle birer dönem başkanlık yaptılar. İki dönem başkanlık görevini sürdürebilenler, De Gaulle, Mitterrand ve Chirac'tır. General, ikinci dönemini tamamlamadan istifa ederek ayrıldı. Keza General'den sonra başkanlığa seçilen Pompidou, dönemini tamamlamadan vefat etti. İkinci tur seçim sonuçları, genellikle kazanan adayla kaybeden aday arasında ciddi oy farklarının olmadığını gösterir. Bunun tek istisnası, Chirac'ın ikinci kez seçiminde yaşandı. Sosyalist rakibi ikinci tura kalamadığı için Chirac, bu turda aşırı sağ adayla yarıştı ve sosyalist parti seçmenlerinin de cumhuriyetçilik temelinde kendi ismi etrafında toplanmaları sonucunda % 82 oyla seçimi kazandı.

Anayasa metninin öngördüğüne göre, Fransa'nın önemli siyasal sorunlarında en yetkili makam Cumhurbaşkanlığıdır. Başkan, Başbakan'ı ve onun önerilerine göre Bakanlar Kurulu'nu atar. Hükümetin istifasını kabul eder. Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder. Kanunları yayınlar. Uygun görmezse, tekrar görüşülmesi istemiyle Ulusal Meclis'e geri gönderebilir. Gerekli gördüğü yasaları, halkoylamasına sunabilir. Özellikle De Gaulle, görevli olduğu dönemlerde, halkoylamalarını kendi siyasetlerine yönelik seçmenlerin güvenlerini tazelemek için kullanmıştır. Fransa'nın siyasal yaşamında, başlangıçtan beri halkoylaması, başkanlar gereksinme duydukça zaman zaman kullanılmıştır. Anayasa'da yapılan son değişiklikler arasında, Avrupa Birliği'ne yeni üye alınması konusunda da halkoylamasına başvurma olanağı sağlanmış görünüyor. Böyle bir yöntemin, De Gaulle'den sonra Cumhurbaşkanı seçilen Pompidou döneminde Birleşik Krallık'ın üyeliği konusunda ve ilk kez uygulandığını belirtelim.

Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasında Millet Meclisi'ni feshetme yetkisi de sayılmalıdır. Ancak Cumhurbaşkanları, bu yetkilerini Başbakan'a, Millet Meclisi Başkanı'na ve Senato Başkanı'na danışarak kullanabilir. Feshedilen meclis, bir yıl süreyle tekrar feshedilemez. Başka bir ifadeyle, fesih yetkisi oldukça sınırlı bir yetkidir. Fesih yetkisinin uygulamada sık rastlanan bir yöntem olmadığı görülür. Bir kez De Gaulle, 68 olaylarının ardından bu yetkiyi kullandı; bir kez de Chirac, kendisine yakın bir siyasal çoğunluğun varlığına karşın bu yetkiyi kullandı ve hiç beklemediği halde, muhalefetteki sosyalistlerin çoğunluk sağladığı bir Millet Meclisi'nin ortaya çıkmasına vesile oldu. Cumhurbaşkanları, sözü geçen yetkilerinin yanı sıra, Bakanlar Kurulu'nun kararnamelelerini imzalar; sivil ve askerî makamlara atamalar yapar. Silahlı güçlerin başıdır; bu sıfatla ulusal savunma kurullarına başkanlık eder. Dış siyasetin yönlendirilmesinde ve ulusun genelini ilgilendiren güvenlik gibi temel siyasal konularda, birinci derecede yetkili makamdır.

Anayasa, 16. maddesiyle olağanüstü durumlarda kullanılmak üzere, 5. Cumhuriyetin cumhurbaşkanlarına çok üstün yetkiler tanıır. Bununla beraber, başlangıçtan beri De Gaulle dâhil, hiçbir başkan, olağanüstü yetkiler tanıyan anayasal yetkileri kullanma gereğini duymadı. Bu yetkilerin kullanılması halinde Anayasa, denge kurmak kaygısıyla, Millet Meclisi'nin toplantı halinde olması zorunluluğunu getirmiş, olağanüstü yetkilerin kullanıldığı dönemde, Meclisin feshedilmesini yasaklamıştır.

Anayasa'nın Üçüncü Başlığı, yürütme organı olarak hükümetin yetki ve sorumluluklarını düzenler. Yürütmenin izleyeceği siyasal çizginin ana hatlarını Cumhurbaşkanı tayin eder (Belorgey, 1967, 104-105). Dış siyaset ve güvenlik konuları söz konusu olduğunda, bu öncelikle ve özellikle böyledir. Başbakanı ve Bakanlar Kurulu üyelerini Cumhurbaşkanı atadığına göre, Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık yapma yetkisi de göz önüne alınırsa, yürüt-

Fransa'da önemli siyasal sorunlarda en yetkili makam Cumhurbaşkanlığıdır. Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve onun önerilerine göre Bakanlar Kurulu'nu atar.

me organının asıl unsurunun Cumhurbaşkanı olduğu gerçeği ortaya çıkar. Bununla beraber Fransa, 5. Cumhuriyet düzenlemeleri ile iki başlı bir yürütme organı oluşturmuştur. Yürütme erkinin bir başı Başbakanlar ise, diğer ve daha üst konumda bulunan başı, Cumhurbaşkanları oluyor. Yine anayasal metinlerin gerektirdiği biçimde Bakanlar Kurulu, Millet Meclisi tarafından güven oylamasıyla devrilebilir. Yeni Cumhuriyetin öngördüğü düzenin yumuşak karnının da bu noktada ortaya çıktığını belirtelim.

Fransa'nın yarı başkanlık düzeninin sorunsuz işlemesi, büyük ölçüde Cumhurbaşkanı'nı seçen çoğunlukla Millet Meclisi'ni seçen çoğunluğun akraba çoğunluklar olması durumlarında olanaklı olabiliyor (Guillaume, 1992, 29). En azından sistemin kuruluş yıllarında bu tehlikeye hep dikkat çekilmişti. Uygulamalar zaman içinde endişelerin pek de haklı olmadığı gerçeğini gösterdi. Önce sosyalist Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın döneminde, bir de merkez sağ adayı olarak seçilen Chirac'ın Cumhurbaşkanlığı dönemlerinde, Cumhurbaşkanlığı'nı seçen çoğunlukla Millet Meclisi'ni seçen çoğunluk, siyasal yelpazenin farklı yerlerinden geldiler. Birinci durumda, Cumhurbaşkanı sol seçmenin oylarıyla seçilmişti; Millet Meclisi'nin çoğunluğu ise sağ ve merkez sağ seçmenlerin oylarıyla. İkinci durumda ise, Cumhurbaşkanı Chirac, merkez sağın oylarıyla Cumhurbaşkanı olmuştu; fesih sonucu yenilenen Millet Meclisi'nin çoğunluğu ise sol partilerden oluşuyordu. Her iki durumda da Bakanlar Kurulu üyeleri, Cumhurbaşkanı'ndan farklı bir siyasal eğilimde bulunuyorlardı. Sık kullanılan bir adlandırmayla "*topal ördek*" terkinini çağrıştıran bu asimetrik durumlar Fransa'nın yönetiminde aşılması güç sorunların oluşması sonuçlarını doğurmadı. Sistem oyuncularını, buna "*birlikte yaşama*" siyaseti dediler ve Anayasa'yla seçmen iradesine saygı çerçevesinde Fransa'yı birlikte yönettiler. Burada hiç kuşkusuz Fransız toplumunun 3. ve 4. cumhuriyetlerde gözlemlendiğinin aksine artık "*yatışmış*", aynı zamanda barışık toplum olmasının önemli bir payı vardır. Gerçi ufak tefek sürtüşmelerin yaşanmadığı, zaman zaman soğuklukların görülmediği söylenemez. Birlikte yaşama deneyimlerinin sorunsuz geçmiş olması, ileride ortaya çıkabilecek asimetrik durumların da sorunsuz yaşanacağını bir güvencesi sayılmamalıdır. Dolayısıyla yürütmenin iki başının farklı eğilimlerden geldiği yeni bir durumun toplumu ve sistemi aşırı ısıtan yakıcı bir sorunla çıkışmasının, ne gibi sonuçların ortaya çıkmasına neden olabileceği sorusunun yanıtını bugünden vermek güçtür. Şimdilik Fransa'nın iki başlı yürütmeyle elli yılı aşkın bir süredir yönetilebildiğini belirtmekle yetinelim.

Günümüz Fransız Anayasası, Bakanlar Kurulu üyelerinin, hükümet üyeliğinin yanı sıra parlamento üyesi olmasını engellemektedir. Bu anayasal engelin arkasındaki mantık, kuvvetler ayrılığı anlayışına dayanır. Eğer bir Millet Meclisi üyesi, bakan olarak atanırsa, onun Meclis'teki sandalyesi yedek milletvekili tarafından kendiliğinden doldurulur. Bu konudaki madde gereğince, Bakanlar Kurulu üyesi olmak için doğal olarak milletvekili olma koşulu aranmaz.

Hükümet organının yetki ve sorumluluklarını düzenleyen üçüncü başlık altındaki 20. maddeye göre, "*Hükümet, ulusun siyasetini tayin eder ve yürütür*". Yönetim örgütleri ve silahlı güçler bu amaçla emrindedir. Hükümet, Anayasa'nın öngördüğü biçimde, programını veya genel siyaset konularını Millet Meclisi'nde onaya sunar. Meclis de gerekli görürse, güven oylamasıyla hükümetin sorumluluğunu tartışma konusu yapabilir. Eğer Meclis, hükümet tarafından geliştirilen programı onaylamaz, genel siyaseti benimsemezse, Başbakan, Cumhurbaşkanı'na istifasını sunmak zorundadır. Yukarıda açıklanan Meclis çoğunluğu ile Cumhurbaşkanlığı

Fransız Anayasası, kuvvetler ayrılığı ilkesi uyarınca Bakanlar Kurulu üyelerinin, hükümet üyeliğinin yanı sıra parlamento üyesi olmasını engellemektedir.

çoğunluklarının aynı yönde olmasının istikrarı sağlayıcı niteliği, Anayasa'nın bu hükümleri çerçevesinde daha iyi anlaşılabilir. Millet Meclisi'nin yürütme organını güven oylamasıyla görevinden ayrılmak zorunda bırakabilmesi, Fransız sisteminin önceki cumhuriyetlerden beri çok alışık olduğu bir yöntemdir. Sistem, bu açıdan bakıldığında zaman daha çok bir parlamenter sistemi andırır. Ne var ki, gerek Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı yetkiler, gerek Cumhurbaşkanı'nın genel oyla seçilmesi, sistemi belli ölçülerde başkanlık sistemine doğru çekmiştir. Melez bir düzenle karşı karşıya olduğumuzu bilelim. Nitekim anayasacılar, **Fransız 5. Cumhuriyet düzenini yarı başkanlık sistemi diye adlandırırlar.**

Fransız sisteminde, yürütme organını siyasal anlamda Millet Meclisi, yargısal anlamda da Yönetim Mahkemeleri ile Danıştay denetler. Yönetim Mahkemeleri birinci derece yargı makamları olarak çalışırlar; Danıştay ise, birinci derece yargının temyiz yeridir. Keza Sayıştay, yürütme organının devlet bütçesinden yaptığı harcamaların hem yasalara hem de bütçe yasasına uygunluğunun denetimiyle sorumludur. Bunlara ek olarak bir de 70'li yıllarda İsveç Ombudsmanı'ndan esinlenerek kurulmuş olan *Yönetişel Aracı* makamı söz konusudur. Yönetişel Aracı, Millet Meclisi adına yürütme organındaki eksiklik ve yanlışları her yıl bir raporla Meclis başkanlık makamına bildirir.

Fransız sistemi iki meclisli sistemlerdendir. Anayasa'nın kendi diliyle "*Parlemento, Millet Meclisi ve Senato'dan oluşur*". **Hükümetin programının oylanma yeri sadece Millet Meclisi'dir.** Her iki meclisin üyeleri, dokunulmazlık ayrıcalığına sahiptirler. Üyesi olsun veya olmasın Bakanlar Kurulu mensupları, her iki meclisin oturumlarına katılabilirler. Talep üzerine bu meclislerde açıklama yapabilirler. Yeni bir yasa önerisi veya mevcut yasalarda değişiklik önerilerini Millet Meclisi üyeleriyle Bakanlar Kurulu her biri ayrı ayrı sunma yetkisine sahiptir. Ancak, uygulamanın kanıtlandığı gerçeğe bakılırsa, yasa tekliflerinin neredeyse tamamı hükümet kökenlidir. Diğer taraftan milletvekillerinin yasa önerileri, harcama gerektiren yasa önerileri ise, buna yetkileri yoktur. Malum olduğu gibi, günümüz dünyasında harcama kalemleri yaratma olasılığı bulunmayan bir yasal düzenleme hemen hemen hiç söz konusu değildir. **Savaş ilanı yetkisi de Parlamento'ya özgü bir yetkidir. Oysa anayasal metinler, sıkıyönetim ilanına Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmıştır.** Yine de, on iki günü aşan sıkıyönetim programları ancak Parlamento'nun onayı ile olanaklıdır. **Millet Meclisi seçimleri de tıpkı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde olduğu gibi, iki turludur. Milletvekili adayının seçim bölgesi ise dar bölgedir.**

5. Cumhuriyet Anayasası'nın getirdiği en önemli yenilik, Fransa'nın yerleşik anayasal gelenekleri çerçevesinde düşünüldüğünde, yasaların anayasallık denetimiyle yetkili Anayasa Konseyi'ni öngörmesi oluyor. Gerçekten Fransız siyasal geleneklerine göre, genel iradenin üzerinde başkaca hiçbir irade olamaz. Bu nedenle Fransız siyasetçileri, yasaların yargı tarafından denetimi seçeneğine hep soğuk bakmışlardır. 58 Anayasası, söz konusu geleneğin aksine, yasaların anayasal denetimini metne geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki diğer ülkeler gibi, artık Fransa da bir anayasal yargıçlar kuruluna sahiptir. Yasaların yargısal bir makam tarafından iptal edilebilmesine ilişkin olarak günümüz Fransası'nda hiçbir siyasetçi veya kalem, bu yöntemin bir yargıçlar yönetimi olduğu iddiasını dile getirmemektedir. Anayasa'nın 7. Bölümü, Anayasa Konseyi adı altında bir tür anayasa mahkemesinin yetkilerini düzenler. Konsey, dokuz üyeden oluşur. Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Senato Başkanı, ayrı ayrı üçer üye atama yetkisine sahiptir. Bunun dışında eski Cumhurbaşkanları da Konsey'in doğal üyeleri sayılırlar. Kurulun başkanını görevdeki Cumhurbaşkanı belirler.

Fransız sisteminde iki meclis vardır: Millet Meclisi ve Senato

Konsey'in yetkilerini iki ayrı başlık altında değerlendirmek gerekiyor. Konsey, tıpkı Türkiye'deki Yüksek Seçim Kurulu gibi, Cumhurbaşkanı ve Millet Meclisi üyeleriyle Senato üyelerinin seçimlerinin kurallar çerçevesinde cereyanını denetler. Resmi sonuçları ilan eder. Seçimlere ilişkin itirazları sonuca bağlar. Keza, halkoylaması sürecinin de kurallar çerçevesinde yürütülmesiyle yükümlüdür. Konseyin daha çok halkoylaması ve seçimlerin kurallara uygun biçimde gerçekleştirilmesiyle ilgili bu işlerinin yanı sıra, asıl önemli işi, yasaların anayasal olarak denetlenmesi işidir. Başka bir deyişle yasaların anayasaya uygunluğunu inceler. Parlemen-toların iç tüzükleri ve Cumhuriyet makamlarını ilgilendiren yasaların yayımlanma-sından önce Anayasa'ya uygunluklarını inceler ve sonuca bağlar. Yine Parlemen-tolar'dan geçen bir yasanın aleyhine iptal davası açılması halinde, iptal davasına konu yasanın anayasal uygunluğunu yayımından önce karara bağlar. Konsey önün-de iptal davası açma yetkisi, Cumhurbaşkanı'na, Başbakan'a ve Millet Meclisi Baş-kanı ile Senato Başkanları'na tanınmıştır. Belirli sayıya ulaşan parlamento üyeleri de iptal davası açabilirler. Konsey, acil durumlarda ve Hükümet talebiyle sekiz günde, olağan durumlarda da bir ay içinde önüne gelen davayı sonuçlandırmakla sorumludur. Davaların sonuçlanmasına kadar, ilgili yasaların yayımlanması durdu-rulur. Doğal olarak, Anayasa Konseyi'nin kararlarına karşı herhangi bir merci önünde itiraz söz konusu edilemez; kararlar, kesin kararlardır ve bu kararlara, si-yasal ve yönetsel makamların uyma yükümlülüğü vardır.

Fransa'da yasaların anayasallık denetimiyle yetkili olan Anayasa Konseyi'dir.

Konsey, kuruluşundan beri ilginç kararların altına imza atmıştır. Örneğin, seçil-miş Parlamento üyelerinin bazılarının seçim harcamalarının yasalarca öngörülen miktarların üstüne çıkmasını neden göstererek üyelik sıfatlarını iptal etmiştir. Bu tür uygulamaların, ender uygulamalar olduğunu belirtelim (Leyrit, 1995, 226). Bu-günkü Cumhurbaşkanı'nın isteğiyle yasalaştırılan Çevre Vergisi Yasası da, Anaya-sa'nın öngördüğü eşitlik ilkesini ihlal gerekçesiyle iptale konu olmuştur. Sosyalist Jospin Hükümeti'nin önerisiyle Parlamento'dan geçen Korsika Bölgesel Yönetim Yasası'nda Fransa Halkı'nın bir parçası olan "*Korsika Halkı*" tabirinin kullanılması, açılan iptal davası sonucunda anayasal bir tabir olmadığı gerekçesiyle onaylanma-mış; yargıçlar, "*Fransız Halkı*" tabirinin anayasal bir kavramı ifade ettiğini savun-muşlar; Birleşik Devletler Anayasası'yla Federal Almanya Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına atıfta bulunmuşlardır. Yargıçlara göre, eğer Korsika Halkı'ndan yasal metinlerde söz edilebilirse, benzer şekilde, Müslüman Halk'tan, Musevi Halk'tan veya başkaca bir bölge halkından da söz edilebilir. Böyle bir düzenleme de Cum-huriyet'in anayasal geleneklerine ve bütünlüğe zarar verici olur. Bu unsurlar, hu-kuki ve özellikle anayasal anlamda halk değil, daha çok "*yöre sakinleri*" olarak ad-landırılabilirler. Belirtmek gerekir ki, Konsey, söz konusu yasanın diğer maddeleri hakkındaki itirazları haklı görmemiş ve Korsika'ya tanınan yerel yetkileri uygun bulmuştur.

K İ T A P

Karar metni için bkz: *Revue Française de Droit Constitutionnel*, 7, 1991, s. 476-481. Kararın kısmen Türkçe'ye çevrisi ve yorumu için bkz: Cemil Oktay, "Fransız Halkı'nın Unsuru Korsika Halkı İfadesinin Anayasal Olanaksızlığı Konusunda Bir Not", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, n. 10, Ocak 1995. S.57-58.

Fransız anayasa yargıçlarının aldığı kararlar, hiç kuşkusuz hukukçular tarafın-dan incelenir; kararlar hakkında akademik görüşler dile getirilir. Ancak, Fransa'da hiçbir siyasetçi, Konsey'in kendi siyasetlerine uygun düşmeyen kararları karşısın-da, "*genel irade*" nin üstüne çıkıldığını savlarını ileri sürmez.

Fransa, temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla uluslararası yargı mercilerinin yetkisini kabul eden bir ülkedir. Fransız ulusal yargı makamlarında hakkını teslim etmediğini düşünen bir yurttaş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilir. Mahkeme, Aralık 1986 ile Haziran 1996 tarihleri arasında, Fransa'nın davalı olduğu konuların otuz altısında Sözleşme'nin bazı maddelerine uyulmadığını saptamıştır. Fransız yargısı, Sözleşme'nin lafzına ve ruhuna aykırı kararlarının sayısı konusunda, Birleşik Krallık, İtalya ve Avusturya'nın hemen arkasından gelir (Marguénaud, 1997, 119). Diğer birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, Fransa'da da yargıya ilişkin çözüm gerektiren ciddi sorunlar vardır. Belli başlı sorunlar arasında, davaların sürüncemede kalması, pahalı yargı, yargıçların biriken dosyalarla baş etmek zorunda olmaları gibi sorunlar sayılabilir.

5. Cumhuriyet düzeninin zaman içinde geliştirdiği kurumlardan bir diğeri de, Fransa'nın aşırı merkeziyetçi geleneklerini yumuşatma düşüncesiyle 80'li yıllardan başlayarak bölgesel özerklik içeren bölge yönetimlerinin kurulması ve bu yönetim birimlerinin halkoyu ile belirlenmesidir. Benzer bir yenileşme girişiminde De Gaulle de bulunmuştu. Fakat siyasal nedenlerle öngördüğü halkoylaması "*bayır*"la sonuçlanmıştı. Bu alanda bir reformun gerçekleştirilmesi, sosyalistlerin iktidarda oldukları döneme rastladı. Fransa, yerel özellikler çerçevesinde 22 bölgeye ayrıldı. Bölge düzeyinde meclisler oluşturuldu. Her bölge, kendisiyle ilgili kararları alabilmekte ve bölgenin sorunlarını Paris'ten geçmeden çözme olanaklarını elde edebilmektedir.

Bölge meclislerine üyelik seçimleri de diğer seçimler gibi iki türlü seçimlerdir. Bölge meclisinin başkanı da aynı zamanda bölgenin başkanıdır. Son iki bölge yönetim seçimlerini büyük bir çoğunlukla Sosyalist Parti'nin kazandığını belirtelim. Bugün sosyalistler, 22 bölgenin 21'inde iktidardadır. Bir önceki seçimlerde de benzer sonuçlar elde edilmişti. Bazı bölgelerin, yatırımlarına kaynak bulmak amacıyla Avrupa Birliği kurumlarıyla Paris üzerinden geçmeden doğrudan ilişkilere girdiği durumlar olmuştur. Bu tür yaklaşımların merkezin eleştirisine muhatap kaldığı görülür. Nitekim, Chirac'ın ikinci döneminde bir süre başbakanlık yapan Raffarin'in, müdahalede bulunarak, bölge yönetimlerinin benzer girişimlerini onaylamadığı bilinir. Fransız bölgesel yönetimine ilişkin olarak, önemli sayılabilecek bir tespitin dile getirilmesi gerekiyor. Başlangıçta, bölge yönetimleri kurma düşüncesi, Fransız merkezî sistemi ile il sistemine ayak bağı oluşturacağı, yönetim ağını ağırlaştırıcı sonuçlar doğuracağı gerekçeleriyle eleştirilmişti. Sonuçlar, eleştirileri pek de haklı çıkarmadı. İl sisteminin üzerinden ciddi ölçülerde bazı yükler kalktı.

Fransız bölge yönetimlerini federalist bir yönetim üslubu olarak değerlendirmek olanaklı görünmüyor. Alman, ABD veya İsviçre örneklerine göre, oldukça zayıf bir adem-i merkeziyetçilikten söz edilebilir. Fransa hâlâ daha, üniter yapıda bir devlettir ve bu özelliği üzerinde aşırı derecede duyarlılık gösterilir. Bununla beraber, 1950'li yıllardan günümüze kadar geçen sürede, anlayışlarda ciddi değişimler ortaya çıkmıştır. Örneğin yerel dillerin Fransızca'nın yanı sıra öğrenilmesi özgürlüğü, günümüzde benimsenmiş özgürlükler arasında sayılabilir. Keza, yerel televizyon ve radyolarda yerel müzik yayınları sınırsız olarak yapılabilir. Fransa'nın tüm bu gelişmelere karşın, Korsika gibi yörelerdeki milliyetçi sorunları aştığı söylenemez. Bu küçük ada, aşırı ve tavizsiz milliyetçilerinin şiddete başvurmaları nedeniyle Fransız yönetiminin zaman zaman başını ağrıtan sorunlar arasındadır. Son yirmi yıl içinde, kamusal ve özel binaları bombalama, milliyetçi örgüt içinde hesaplaşma, dahası Ada valisini katletmeye kadar giden eylemlere tanık olunur.

Bazı siyaset bilimciler, Fransız 5. Cumhuriyet Anayasası'nın Cumhurbaşkanlarını öne çıkaran hükümleri ve uygulamaları nedeniyle, sistemi "*seçimle gelen krallıklar*"

Fransa'da aşırı merkeziyetçi gelenekleri yumuşatma düşüncesiyle 80'li yıllardan itibaren bölgesel özerklik içeren bölge yönetimleri kurulmuş ve bu yönetim birimlerinin halk oyu ile belirlenmesi benimsenmiştir.

diye adlandırmayı tercih etmektedirler (Duverger, 1975). Yakıştırmanın pek de hak-sız bir yakıştırma olduğunu söylemek kolay görünmemektedir. Ünlü bir yayınevi-nin her yıl çıkardığı yıllıkta, Fransa Cumhuriyeti üniter bir devlet olarak tanımlan-dıktan sonra, siyasal rejimin doğası şu ifadelerle tanıtılır: “Başkanlık iktidarıyla bir-likte parlamenter demokrasi...” (la Découverte, 2000, 513)... Gerçekten de Fransız-lar, 5. Cumhuriyet’in başlangıcından beri önceleri yedi yılda bir; yakın zamanda ya-pılan değişiklikle beş yılda bir; anayasal monarklarını seçim sandıklarına giderek belirliyorlar. Başlangıçtaki yüksek muhalefet seslerine karşın, seçimle gelen krallar yöntemi benimsenmiş gibi görünüyor. Hiç kuşkusuz, bu gelişmede özgürlüklerin teminat altına alınmış olmasının, Parlamentoların öteden beri varolan gelenekleri-nin sürdürülmesinin büyük payı vardır. Diğer taraftan, uluslararası kriz dönemleri dışında, yeni düzenin, iktisadi ve sosyal alanda çarkların iyi ve sorunsuz döndüğü zamanlara rastlaması da hesaba katılmalıdır. Fransa, özellikle birinci petrol şokunun yaşandığı 70’li yılların başına kadar, iktisadi büyüme alanında ciddi başarılar elde etti. Keza, sosyalistlerin iktidar olduğu 80’li yıllar da bazı iktisadi sorunlara karşın, Fransa’nın ticari ve sanayi alanında atılımlar kaydedebildiği yıllardır.

5. Cumhuriyet Anayasa’sı, Cumhurbaşkanlarını öne çıkaran hükümleri ve uygulamaları nedeniyle sistemi “seçimle gelen krallıklar” olarak nitelendirmektedir.

Diğer taraftan, burada evrensel sayılabilecek bir siyasal gerçeğe de değinmek gerekiyor. Siyasal modernleşme süreci, esas itibarıyla hukuk devletini yaşayan bir gerçeklik haline getirme sürecidir. Tekil anayasal düzenler ise, bize sadece bu sü-recin tarihin belli bir döneminde, yine belli bir ülkede nasıl yaşandığını gösterir. Başka bir anlatımla, başkanlık sistemi, parlamenter sistem veya yarı başkanlık sis-temleri, o sistemleri uygulayan ülkelerin özelliklerini yansıtan birer tarihsel örnek sıfatıyla anlam taşırlar. Aslanan, bireysel hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilebilme-si ve bu çerçevede hukukla sınırlı kamu erkleri oluşturulmasıdır. Bunun bir başka adı, anayasal çoğulcu düzenlerin kurulmasıdır. Başka bir ifadeyle Aristo’dan beri bilinen *politeia*’nın gerçekleştirilmesidir. Çoğulcu anayasal rejimler, yasal düzen-lemelerin yanı sıra, o düzenlemeleri işleten bir siyasal kültürü de gerektirir. Bir benzetmeyle bu tespiti açmaya çalışalım. Nasıl ki, bilgisayar donanımına sahip ol-mak, o donanımın yazılım programlarıyla desteklenmemesi durumunda bir anlam ifade etmezse, çoğulculuğu ve hukuk devleti ilkelerini içeren bir anayasanın varlı-ğı da, çoğulcu siyasal kültür yokluğunda fazla bir anlam ifade etmez. Keza, yasa-lara atfedilen anlam, mevcut kurumların saygınlığı, benzer tüm etkenler de bu bağ-lamda sayılmalıdır. Fransız 5. Cumhuriyet rejiminin ortaya çıkan fırsatlara karşın, bugüne kadar kurumlar arası bir kilitlenmeyle karşılaşmaması gerçeğinin arkasın-daki asıl neden, işaret edilen kültür değişkeninden kaynaklanıyor olmalıdır.

Anayasa’nın öngördüğü yasama-yürütme-yargı dengesi konusunda çok önemli bir tespitin altını çizmek gerekir. Erkler ayrılığı veya erkler dengesi sorunu sadece bir anayasal sorun olarak görülemez. Bu konuda da donanım-yazılım ayrımı geçer-li olmalıdır. Şöyle ki, erklerin birbirini frenlemesi yöntemini, Fransız siyaset ve ana-yasal yazınında etraflı biçimde ele alıp inceleyen ünlü kalem Montesquieu’nün an-layışı da bu yöndedir. Erklerin birbirini frenlemesi, eğer toplumsal kuruluşların bir-birini frenlemesi mekanizmalarıyla desteklenmiyorsa, erkler ayrımının anayasal metinlerde kesin hükümlere bağlanmasının ciddi bir anlamı olamaz. Aslanan, top-lumu oluşturan farklı güçlerden herhangi birinin diğerlerini sindirecek derecede öne çıkmaması; çıkamamasıdır. Bu da, iyi niyet ifadelerine değil, toplumdaki fark-lı çıkar ve görüş gruplarının kendi sorunlarını savunabilecek derecede örgütlü ol-malarına bağlıdır. Belirtmek gerekir ki, Fransız toplumu her alanda örgütlü hare-ket etme alışkanlıklarını geliştirmiş bir toplum gibi görünüyor. Özetle anayasaların öngördüğü erkler ayrımı ve dengelerin uygulamada canlılık göstermesi, toplum

katında da farklı güçlerin kendi aralarında denge kurabilmesine bağlıdır. Başka bir deyişle, toplum yapısı çoğulcu, çoğulcu olduğu oranda da pazarlıkçı ve dengeli olmalıdır. Toplumsal güçlerden birisi, diğerlerinin aleyhine nalıncı keseri gibi sürekli kendine yontabilen bir güç ise, orada erkler ayrımının ağırlığı, anayasa derslerinin sıkıcı konusu olmaktan ileriye gidemez.

Fransa'da kadın nüfus dışında uygulamaya konulan genel oy hakkı, 19. yüzyıl ortalarından itibaren gelişmiştir.

Fransızlar, geleneksel olarak genel irade üzerinde bir denetimi kabul etmezler. 58 Anayasası'nda bu anlayıştan ayrılarak bir istisna getirilmiştir. Bu istisnayı size göre hangi kurum oluşturuyor?

? SIRA SİZDE
3

FRANSA'DA SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA

Fransızlar için, bugün geldikleri çoğulcu kültür noktasına ulaşmak kolay gerçekleşmemiştir. Fransa, tarihinde hem Devrim döneminde, hem de Devrim'den sonra baskıcı dönemler yaşamış bir ülkedir. Tarihçilerin tespitlerine iltifat etmek gerekirse, Büyük Devrim'in hedeflerine varması için iki yüzyılı aşkın bir süre farklı siyasal mücadelelerden ve deneyimlerden geçilmiştir. En önemli mücadele alanını siyasal katılma tabanının genişletilmesi ve sosyal hakların tanınması sorunları oluşturur. Devrimden neredeyse yarım yüzyıl sonra bile, seçme seçilme haklarının pek sınırlı kaldığı görülür. 1830 liberal hareketleri sırasında yapılan yeni seçim yasasının öngördüğüne bakılırsa, ancak her 200 Fransız'dan sadece biri seçmen olma hakkına sahiptir. İşaret edilen 1830 ıslahatı sırasında, Birleşik Krallık'ta geçerli seçmen oranı 30 yurttaştan biriydi. Kısıtlı oy hakkı uzun süre uygulama bulmuş görünüyordu. Fransızlara genel oy hakkının tanınması, Büyük Devrim sırasındaki kısa süren ve tam anlamıyla uygulama bulmayan girişim sayılmazsa, 1848 devrimlerinden sonra ve bu devrimler sayesinde. Belirtmek gerekir ki, genel oy tanımlamasının içine henüz kadın nüfus, başka ülkelerde olduğu gibi Fransa'da da girmez. Genel oy denildiği zaman, bundan anlaşılan erkek nüfusun genel oy hakkıdır. Kadınların da seçmen olabilmeleri için bir yüzyıla yakın daha zaman geçmesi gerekecektir.

Günümüzde de, Kuzey Avrupa ülkeleri sayılmazsa, birçok Batı ülkesinde olduğu gibi, Fransa'da da kadın nüfusun siyaset alanındaki temsili, erkek nüfus kadar yoğun değildir. Kadın haklarının geliştirilmesi konusunda Fransa'nın da, bir hayli yol almak zorunda olduğu görülür. Adaylık ve seçilme konularında, yasal engeller bulunmamasına karşın, uygulamada kadınlar yerel ve ulusal meclislerde daha düşük oranlarda temsil edilmektedirler. Bunun çok özel siyasetleri devreye sokarak çözülmeye çalışılan bir sorun olduğunu belirtelim. Nitekim Fransa, 1999 yılında gerçekleştirilen bir değişiklik ile siyasal temsilde kadın-erkek eşitliğini sağlamayı hedefledi. Yasa, ilk kez Mart 2001 yerel seçimlerinde uygulandı ve kadın temsilcilerin oranında ciddi artışlar sağlandı. Buna rağmen kadınların temsili konusunda elde edilen gelişme, eşitlik sağlama amacıyla çıkarılan yasanın öngördüğü oranların hâlâ çok gerisindedir.

Özetle, kadın nüfus dışında uygulamaya konulan genel oy hakkı, 19. yüzyıl ortalarının bir gelişmesidir. Yadırgatıcı bir biçimde Fransız seçmenler, ilk genel oy haklarını kullanırken, bunu İkinci İmparatorluk dönemini açan 3. Napoléon lehine kullandılar. Tarihçi siyaset adamı ve edebiyatçı Lamartine'in naklettiği bir sahne oldukça ilginçtir. Onun anlattığına göre, bir pazar günü herkes en iyi, en temiz giysilerini kuşanır ve ailece kilisede ayine katılır; ayinde papazın söylevi dinlendikten sonra, topluca oy verme yerine gidilerek oylar kullanılır. Sandıktan çiçeği burnunda İkinci Cumhuriyet'in Cumhurbaşkanı 3. Napoléon imparator olarak

çıkarak. Hiç kuşkusuz, bu tür sahneler çok gerilerde kalmıştır. Ancak bir siyasal düzenin nerelerden ve nasıl geçtiğini hatırlamak açısından önemlidir.

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısında, Fransız siyasal yaşamında sık sık yüksek gerilimli dönemlere tanık olunur. Bu yıllar, kırsal nüfusun kentsel alanlara akın ettiği, sanayileşmenin geliştiği, okul kurumunun ve demiryollarının Fransızların yaşamına aşırı nüfuz ettiği yıllardır. Aynı zamanda ülkenin tüm bölgelerini içine alan kitle iletişim araçları yaygınlaşır. Modern Fransa oluşurken, bu Fransa, yanı sıra kitle örgütlerinin de gelişip serptiği bir Fransa olacaktır. Köyünde yüzyıllardır sadece kilise papazının söylemine ve Bloch'un anlatımıyla köy "*ibtiyarlari*"nın anılarına muhatap olan Fransızlar, giderek kendilerini farklı söylemlerle çevrelenmiş bulmaya başlarlar. Bu farklı söylemleri dile getirenlerin en başında öğretmen gelir; onu gazete yazıları; oy talep eden siyasetçiler izlerler. İlk siyasal bölünmeler, Devrim dönemine kadar geriye gider, işçi örgütlerinin uç vermesi ise, esas itibarıyla 19. yüzyıl ortalarında. Kitle örgütleri olsun, siyasal partiler olsun Devrim döneminden beri "*sağ*" ve "*sol*" olarak ikiye ayrılır. Sağda odaklanan hareketler, genellikle 20. yüzyıl ortalarına kadar, kırsal kesimlerin, Kilise'nin, çoğu imalat ve sanayide sermayedar olan yerel ileri gelenlerin ve tabii ordunun desteğini arkalarında hissetmişlerdir. Sol kesim ise, genellikle laiklik yandaşlarının, kentli aydınların, üniversite öğrencilerinin, 19. yüzyıl ortalarından itibaren işçilerin desteği sayesinde giderek yeni alanlar kazanan bir kesimdir.

DİKKAT

"Kırsal toplumlarda" diyor Bloch, (...) çocuklar, tüm gelenekleri ve adetleri yaşlılardan öğrenirler", *Revue de Synthèse Historique*, 1925, n.118-120, s.79. Nakleden Maurice Halbwachs, *La Mémoire Collective*, 2. Baskı, PUF, 1968, s.50.

Partilerin siyasal yelpaze üzerindeki güçleri zaman içinde çok değişime uğrar (Goguel ve Grosser, 1964, 4. Bölüm). Örneğin, 3. Cumhuriyet'in ağırlık sahibi partilerinden biri olan Radikaller'den günümüzde hemen hemen hiç eser kalmamış gibidir. İkinci Dünya Savaşı ertesinde, Fransız Millet Meclisleri'nin önde gelen partisi niteliğindeki Fransız Komünist Partisi, günümüzde artık marjinal bir unsur halindedir. Bu tür değişimlerle, toplumun faal nüfusunun tarım, sanayi ve hizmetler arasındaki dağılımında ortaya çıkan dönüşümler arasında belli koşutluklar vardır. Sanayi işçilerinin önemli bir ağırlık taşıdığı dönemler, Komünist Parti'nin de yüksek oy alabildiği yıllardır. Radikaller, uzunca bir süre, 3. Cumhuriyetin neredeyse önemli bir bölümünde küçük ve orta boy kasabaların birinci partisiydi. Büyük kentlerde zaman içinde solda gitti. Günümüz **Fransası'nın iki önemli akımını solda sosyalistler, sağda ise De Gaulle'cü çizgi üzerinde yürüdüklerini söyleyen merkez sağ oluşturur.** Bunların dışında son zamanlarda giderek güçlenen çevreci hareketler ve girdikleri seçimlerde zaman zaman %10'ların üzerine çıkma becerisi sergileyen, kökeni itibarıyla Troçkist partiler söz konusudur. Bunlara, bir de son yirmi yıl içinde oy oranını %18'lere çıkaran ve yabancı karşıtı siyasetleriyle ünlü aşırı sağ partiyi eklemek gerekir. Bu partinin önündeki en büyük engel, diğer partilerin ikinci tur seçimlerde kendisiyle ilişki kurmaktan geri durmalarıdır. Diğer partiler, aşırı sağ partiyi, cumhuriyet karşıtı bir parti olarak değerlendirmekte, bu partiyle ittifakı, cumhuriyetçi ilkelere karşı bir ihanet diye nitelemektedir. Bir anlamda, Fransız aşırı sağının temsilcisi, siyasal yelpaze içinde "vebalı" muamelesiyle karşılaşan bir partidir. Bununla beraber, son Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden beri, Fransız merkez sağ, aşırı sağın kimi söylemlerini daha yumuşak sözcüklerle tekrar ederek ikinci turdaki seçimlerde, aşırı sağ seçmeni kendi tarafına çekme çabasıdadır.

Fransız siyasal partilerini sadece sağ ve sol ayrımı çerçevesinde değerlendirmek eksik bir değerlendirme olur. Partilerin bazıları sistem partileri olarak görülebilir partilerdir; bir diğer kısmı ise daha çok sistem karşıtı partiler diye adlandırılabilirler. Birincilere örnek, merkez sağ, sosyalistler ve merkezçilerdir. Bu partilerin esas itibarıyla sistemin genel ilkeleriyle ciddi sorunları söz konusu değildir. İkinci gruba giren sistem karşıtı partiler ise, söylemleri ve seçmen sayısı açısından daha marjinal görüntü sergilerler. Çevrecilerin bir bölümünü ve Troçkistleri bu bağlamda tanımlayabiliriz. Bu akımlar, asıl yarışma sayılabilecek olan ikinci tur seçimlerde, genellikle sosyalist partinin adayı yanında yer alırlar. Bunu, bazen açıkça, bazen yarım ağızla yaparlar. Kendine özgü kimliği dolayısıyla farklılıklar içerdiği gerçeğini dikkate almazsak, aşırı sağcı Milliyetçi Cephe'yi de sistem karşıtı partiler arasında saymak gerekecektir. Söylemi tüm seçmenlere seslenen bir söylem değildir. Cumhuriyetin kurumlarıyla ve temel ilkeleriyle sorunludur. Ancak bu parti seçmenleri, aşırı yeminli olanları dışında, ikinci turda genellikle sağ aday lehinde oy kullanırlar.

Fransız siyasal yelpazesini temelde biçimlendiren seçim sistemi oluyor. Seçimler her konuda iki türlü cereyan eden seçimlerdir. Sadece Avrupa Parlamentosu'na gönderilecek temsilcilerin seçimi nispi sisteme göre gerçekleşir. **Yerel ve bölgesel seçimler olsun, ulusal düzeydeki seçimler olsun, tüm seçimler, iki türlü seçimlerdir.** Birinci tur, her partinin katıldığı, bakıldığında oldukça renklilik sergileyen bir seçim gibidir. İkinci tur ise, iki tur arasında kurulan koalisyonlara tanıktır. **İkinci tur** aşamasında, seçmen de, birinci tura renklerini katan partiler de, sağ ve sol olarak ikiye ayrılırlar. Bu tura, **birinci turun sonunda sadece en başta gelen iki aday katılır.** Millet Meclisi seçimlerinde ender olarak üçlü seçenek durumuyla da karşılaşılabilir. **Seçim bölgesi dar bölgedir. Başka bir deyişle, seçmen, kendi bölgesinde bir temsilci belirler.** Dolayısıyla seçmen, verdiği oyla, kimi temsilci seçtiğini bilir. Fransız seçmenlerinin partilerine sadık olanlarının oranı çok yüksek sayılamaz. Yüzergezer oylar, seçim sonuçlarında daha fazla etkili olur. Gerçi, sol seçmenin, sağa; sağ seçmenin de sola kayması zor olsa da, yelpazenin her yarısı içindeki oynamalar daha kolay gerçekleşebilir. Genelde Fransız seçmenlerin, Savaş sonrasının ilk onlu yıllarına oranla, günümüzde daha az ideolojik yönlendirmelere itibar ettiği görülmektedir. Adayların söylem ve programlarındaki tutarlılıkların artık ciddi bir ağırlığından söz edilebilir. Fransız seçmeni, geçmiş dönemlerden farklı olarak, biraz kılı kırk yaran seçmen haline dönüşmüş gibidir. Lamartine'nin naklettiği sahnedan adeta eser kalmamıştır.

Fransız seçmenlerinin siyasal hayata katılmalarının tek yolu, yerel ve ulusal düzeyde temsilcilerini seçmekle sınırlı görülmemelidir. Yerel ve ulusal temsilcilerin belirlenmesi dışında, halkoylaması da seçmenlerin tercihlerinin belirlenmesinde ve bu yolla siyasal yaşama katılmalarında önemli bir araçtır. Özellikle Cumhurbaşkanları, bir fırsat olarak gördüklerinde bazı konuları halkoylamasına sunabilirler. Örneğin De Gaulle, her halkoylamasını kendisine yönelik seçmen güvenini tazeleme aracı olarak değerlendirmişti. Bunun, izleyen Cumhurbaşkanları tarafından pek iltifat gören bir yöntem olmadığını kaydedelim. 5. Cumhuriyetin diğer Cumhurbaşkanları da halkoylamasına başvurmuşlar, fakat bunu güven tazeleme aracına dönüştürme gereği duymamışlardır.

Oy pusulasını, oy sandığına atma dışında da Fransızların siyasal yaşama katılma olanakları vardır. Toplu gösterilere katılmak, grev ve boykot düzenlemek ve bunlarda faal rol üstlenmek sayılabilecek örneklerdir. Kapalı ve açık hava toplanmalarını da saymak gerekir. Fransa, konunun kamuoyunda yarattığı öneme göre,

Fransa'da seçimler, Avrupa Parlamentosu temsilcilerinin seçimi hariç, iki türlü olarak yapılmaktadır.

Fransa'nın siyasal kültürü "katılımcı kültür" olarak tanımlanabilir.

yoğun siyasal gösterilerin sık tekrar ettiği bir ülkedir. Sendika ve derneklerin örgütlediği bu tür etkinlikler, bazen çok sayıda katılımcı bulabilir. Fransızlar, siyasal

Resim 3.2

Fransa'da Bir Toplu Gösteri

Kaynak:

http://fr.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9claration_des_droits_de_l'homme_et_du_citoyen_de_1789

olaylar karşısında tepkilerini gösterme konusunda hiç de suskun değildir. Fransa halkı, “hayır” demeye, benimsemediği siyasetleri yadsımaya çok yatkın bir halktır. Tarihsel olarak, siyasal otoritelere kafa tutma alışkanlığı yaygındır. Üstelik bu tür durumlarda farklı farklı yaklaşımlar ortaya dökülebilir. De Gaulle’e göre “Fransa’yı yönetmek çok zor bir iştir. Çünkü bu ülke, iki yüz kusun peynir türünün olduğu bir ülkedir”.

Siyaset biliminin diliyle tekrar edilirse, Fransa’nın siyasal kültürünün “katılımcı kültür” olduğunu söylemek gerekiyor. Bu şu anlama geliyor: Fransız yurttaşlar, sergiledikleri siyasal eylemleriyle, bekledikleri sonucu alabileceklerine inanıyorlar. Elde etmeyi umdukları sonuç doğrultusunda örgütlü eylemlerde bulunuyorlar. Kendilerini sistemin gerekleri

ve kavramları çerçevesinde ifade edebiliyorlar. Davalarını kazanmanın yolları konusunda yeterince aydınlanmış olduklarını da belirtelim. Fransız yurttaşlarının siyasal bilincinin bir hayli gelişmiş olduğu kuşku götürmez. Toplumun sivil katmanları aşırı örgütlüdür. Gerçi, sendikacı işçilerin tüm çalışanlara oranı düşük görünse de, sendikalardan kaynaklanan muhalefet, oldukça güçlü bir muhalefet manzarası sergiler. Dernekler veya birlikler halinde hareket etmek, sadece sanayi işçilerine özgü değildir; tarım kesimini de saymak gerekir. Öğretmen camiası olsun, üniversite ve lise gençliği olsun, ulusal düzeyde federasyonlar halinde örgütlüdürler. Keza, sanayi kesiminde ve bankacılık alanında yönetici konumunda bulunan çalışanların da örgütleri vardır. İşveren örgütleri de sivil toplum kuruluşları arasında önemli bir yer tutar. Bunlara, belli bir konu etrafında, sadece o konuyu ele alan *ad hoc* örgütlenmeleri de ekleyelim. Toplumsal müzakereler, bazen bu sivil toplum örgütlerinin kendi aralarında cereyan edebilir. Ancak, çoğu sıcak konularda en başta gelen müzakere tarafı, kamusal otoriteler olmaktadır. Sivil nitelikli örgütlerin bir bölümü sağ görüşlere eğilimli, bir diğer bölümü de sol görüşlere eğilimlidir. Keza her sivil örgütün iç bünyesinde bazen çok farklı yaklaşımları savunan grup veya grupçuklar vardır. Şaka yollu peynir çeşitliliğine yapılan atıf, aslında ciddi bir toplumsal gerçeği yansıtır.

Bu özelliklerin yanı sıra, Fransa’yı zaman zaman tutuklaştıran başkaca özelliklerin varlığı da bilinmeyen bir husus değildir. Örneğin, Fransa’nın merkezîyetçi siyasetleri, onu bazen toplumdaki koparmakta, karar alıcıları toplumsal gereklerden uzaklaştırmaktadır. Yerel alan veya kamusal çevre, sorunlarının ne olduğunu bilmekte; fakat yetkisizlik nedeniyle çözüm yollarını karara bağlayamamaktadır. Karar alma yetkileri çoğu zaman merkezde toplandığı için, kararın muhatapları, sık sık beklemedikleri ya da ihtiyaçlarını tam karşılamayan siyasetlerle karşılaşır. Çevre gerekleriyle merkezcilik, adeta fasit bir çember içindedir (Crozier, 1963, 255). Bu

nedenle bazı toplumbilimciler, değişim sürecine direncini işaret etmek amacıyla, Fransa hakkında “*tutuk toplum*” nitelemesini kullanırlar (Crozier, 1987, 69,75; Seiler, 1982, 79, 80). Belirtmek gerekir ki, Fransa’nın bölgesel yönetim düzenlerine geçmesi, büyük ölçüde bu fasit çemberin kırılması amacıyla gündeme getirilmişti.

Merkezci eğilimlerin aşılmasında, merkezin taşradaki yetkililerine de bir hayli fazla iş düşüyor. Esnek davranmaları, yerelin ihtiyaçlarını değerlendirebilmeleri önemli oluyor. Yapılan toplumbilimsel araştırmaların gösterdiği sonuçlara göre, artık çoğu durumda gerek valiler, gerek yatırımcı bakanlıkların mühendisleri, bulundukları yerde merkezi temsil etme yerine, karşılaştıkları sorunları bazen hakem sıfatıyla, bazen rollerini tersine çevirerek ve yerelin temsilcisi gibi davranarak çözme yollarını yeğleyebiliyorlar. Doğal olarak, bu, her zaman olanaklı olamayabiliyor. Bu alanda en başarılı grubun, geçmişi çok eskilere dayanan karayolları mühendis ve yöneticileri olduğunu söyleyelim (Grémion, 1970, 51-71; Thoening, 1973, 178-179).

Parisçilik, Fransız yaşamında üstesinden tam anlamıyla gelinemeyen müzmin bir rahatsızlık gibi (Peyrefitte, 1976, 329). Ortada nesnel anlamda bir Parisçilik siyaseti olmadığı zamanlarda bile, yurttaşlar, içinde bulundukları olumsuz durumu açıklamak için genellikle bu eğilime vurgu yapabiliyor. Bu da doğal olarak yurttaşın sorunlara koyduğu teşhislerde bazen yanlışmasına yol açıyor. Fransızların, kendilerini oldukça derin yoksunluk duygusu içinde buldukları dönemler az değildir. Bu türden dönemleri genellikle toplumsal patlamalar izler. Toplumsal patlamalar sırasında, yaşanan sorunların toplum tarafından derinlemesine tartışılması gündeme gelir. Örneğin 68 *Olayları* diye bilinen hareket, bu türden bir hareketti. Bu hareketin arkasından toplumun âdap ve âdetlerinde ciddi dönüşümler geldi. Bazı tabular yıkıldı; toplum güncel yaşamında daha liberal olmaya başladı. Belki en önemli gelişme Fransız sosyalistleri ile Komünist Parti arasındaki ilişkilerde yaşandı. 20’li yıllardan beri düşman kardeşler olarak siyasal yaşamda faal olan, ancak İkinci Dünya Savaşı öncesi Halk Cephesi koalisyonlarında çok kısa süreyle birlikte olabilmiş solun bu iki kanadı, 70’li yılların başında aralarındaki pazarlıklar sonunda tanımladıkları ortak bir zeminde hareket etmeye başladılar. Birlikte hareket siyaseti, başlangıçta her iki taraf için kazandırıcı sonuçlar doğurdu ve Fransız solu iktidara geldi. 5. Cumhuriyet döneminin bu sol iktidar deneyimi, hiç kuşkusuz yeni cumhuriyetin daha fazla benimsenir olmasında önemli bir rol oynamıştır. Düzeni siyasal yelpazenin her iki tarafından da kullanılabilir bir düzen olduğu uygulamayla görülmüştür.

Fransız yaşamının yönlendiricisi en temel kurum okuldur. Okul, esas itibarıyla öğrencilere cumhuriyetçi olmayı, dünyevi düşünmeyi adeta aşılar. Okul, aynı zamanda Fransız halkının yoğrulduğu mekândır. Anatole France’ın bir ifadesi hatırlanırsa, “*Öğrenci, boş bir şişedir; öğretmenler, onu bir huni yardımıyla dolduracaklardır*”. Günümüz rakamlarına iltifat etmek gerekirse, Fransızların yaşamlarında okul, ortalama 12 yıl süren bir dönemin geçtiği kurum oluyor. 3. Cumhuriyet yıllarında hız kazanan okullaşma siyasetleri bu alanda önemli başarılar kaydetmiş görünüyor. Toplumbilimsel araştırmaların sonuçlarına göre, okul kurumu Fransızların yaşamlarını köklü denebilecek biçimlerde etkilemektedir. Örneğin eş seçmede benzer öğrenim düzeyleri en başat etkiye sahiptir. Yine çocuk ve gençlerin okul başarılarında, ebeveynlerin öğrenim düzeyi temel bir rol oynar. Kültürel ürünlerin tüketiminde de en önde gelen toplum grupları, öğrenim görmüş Fransızlardır. Bu tabloya dikkatli bakıldığında, okulun bilgi yayma işlevinin yanı sıra, biyolojik olarak toplum nüfusunun yeniden üretilmesine vesile olduğu; kültür mirasının yeni kuşaklara devredilmesinde sürükleyici ve taşıyıcı işlevi üstlendiği; niha-

Fransız yaşamının yönlendiricisi en temel kurum okul olarak nitelendirilmekte ve öğrencilere cumhuriyetçi olmayı ve dünyevi düşünmeyi aşılamaktadır.

yet kendi ürünlerini yine kendi mensuplarına tükettirdiği görülür. Başka bir açıdan, biraz şeytan avukatlığı yaparak incelenirse, okul kurumu etrafında bir tür fa-sit çemberin oluştuğu da söylenmelidir. Üstelik bu kurum, tüm başarılarının yanı sıra, toplumda ayrıcalıklı durumları yaratan bir kurumdur. Okullar arasında nitelik farkı, Cumhuriyetin eşitlik anlayışının aksine, toplumda kayda değer eşitsizliklerin oluşmasının nedenidir. Toplumbilimci Bourdieu ve arkadaşlarının son onlu yıllarda gerçekleştirdiği araştırmalar, bu konularda bir hayli öğretici araştırmalardır (Bourdieu, Pesseron, 1964). Okul, uzun süre Fransız sisteminde çok önemli bir toplumsal yükseltici işlevi görüyordu. Tahsil yapmak, geleceği güvence altına alma ve toplum içinde saygınlığı artırma yolu olarak algılanıyordu. Son zamanlarda bu algıda ciddi aşınmalar görülür oldu. Özellikle, çoğu göçmen kökenli ve olanakları kısıtlı kenar mahalle çocuklarının gözünde okul, sıkıcı bir mekândır. Birçok gencin gözünde okulda ve tahsil görmekte umut yoktur; oradan itibaren kader değiştirilemez. Siyasal iktidarlar ve eğitim alanının uzmanları, toplumsal bütünlüğü sağlama adına, bu konularda pozitif ayrımcılık türünden yeni siyasetler geliştirmeye çabalasa da, şimdilik sorun, olanca yakıcılığı ile toplumun gündemindedir.

SIRA SİZDE

Ülkelerin tarihsel deneyimlerinin siyasal modernleşme süreçlerini etkilediği ve yönlendirdiği savı, sizce Fransa örneğinde ne kadar geçerlidir?

FRANSA'DA KAMU SİYASETLERİNİN OLUŞMASI

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda, temel ilkelerden biri iktisadi yaşamın piyasa koşullarına bağlı olma ilkesidir. Bununla beraber, devlet aygıtının da piyasa oyuncularını arasında bulunması önemli bir başka değişkendir. Öncelikle, yerel ve merkezî kamu kuruluşları, piyasada mal ve hizmet alıcısı olarak önemli rol oynarlar. Kamu otoriteleri, bunun yanı sıra ya teşvikler ya da mali yardımlarla, ihtiyaç duyan kesimleri desteklerler. Fransız Elektrik İdaresi ve Demiryolları türünden kuruluşlar ise, doğrudan doğruya kamu iktisadi teşebbüsleri olarak faaliyet gösterirler. Otomotivde ve uzay sanayisinde de devlet önemli paylara sahiptir. İster devlet doğrudan sahip olsun, ister önemli oranda payı bulunsun, bu türden kuruluşlar, esas itibarıyla piyasa koşullarında çalışanlar ve kârlılık temel amaçlarıdır. 4. Cumhuriyetin başlarında öngörülen planlı iktisadi yaşam, temelinde piyasa koşullarını hiç yadsı-mamış, piyasayı, serbest ticareti ve girişimciliği asıl kural olarak benimsemiştir.

İktisadi alanda Fransız kamu siyasetlerini düşünürken, Avrupa Birliği'nin koyduğu çerçeveleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Kömür-Çelik Birliği girişiminden günümüze kadar geçen süre zarfında Fransa, birçok alanda giderek daha fazla Avrupa Birliği'nin koyduğu çerçeveler içinde siyasetlerini geliştirmek ve uygulamak durumundadır. Özellikle Maastricht Antlaşması'nın getirdiği koşullar, taraflar açısından oldukça ciddi koşullardır. Öngörülen oranlar dışında kamu bütçelerinde açık verilemez. Birlik içindeki serbest ticareti engelleyecek türden, ulusal önlemler alınmaz. Önemli ve üst düzey kararlar, Bruxelles merkezli kararlardır. Fransa, 1960'lı yıllardan beri, iktisat siyasetlerinde Almanya ile ortak anlayışlar üzerinden hareket etmeye çalışır. Çünkü bu iki iktisadi düzen, sermaye, teknoloji ve uyulması gerekli koşullar açısından birbirine aşırı derecelerde nüfuz etmiş düzenlerdir. Örneğin, Federal Almanya, Fransız piyasalarındaki yabancı sermaye payında en başta gelir; Fransa ise, Alman piyasalarında üçüncü sıradadır. Avrupa Birliği, büyük ölçüde Fransa-Almanya işbirliği biçiminde gerçekleşmektedir.

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumundaki etkenler arasında hiç kuşkusuz sayılması gereken bir üçüncü etken de karar mekanizmalarının çoğulcu nitelikte olmasıdır. Piyasanın asıl belirleyici rolü üstlendiği, devletin oyuncu sıfatıyla ancak gere-

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda, temel ilkelerden birisi iktisadi yaşamın piyasa koşullarına bağlı olma ilkesidir.

ken hallerde işe karıştığı ortamda, bu özelliği, olağan görmek gerekiyor. Piyasanın ve siyasal karar mekanizmalarının mutlaka bilinmesi gereken bir diğer oyuncusu da sendikalar ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Sendikalar, istihdam ve sosyal haklar alanlarında aşırı duyarlılık gösterirler. Diğer karar alıcılar, bu durumu bildikleri için, ya kendi kararlarının sendikalara çok ters düşmemesine dikkat ederler; ya da en azından çıkacak tepkileri asgariye indirme konusunda duyarlı davranmaya çalışırlar.

Fransız iktisadi ve ticari düzeninin dışı açık olması, doğal olarak onu küresel piyasalarda rekabetçi olmaya yönlendirmektedir. Günümüzde rekabet edebilmenin koşullarından biri de emek maliyetini ve enerji maliyetini düşük tutmayı gerektiriyor. Bu türden zorunluluklar, ister istemez bazı Fransız firmalarını Fransa dışına, ucuz emek bulunan ülkelere doğru yönlendiriyor. Söz konusu yeni siyasetlerin, sorunsuz cereyan etmediğini belirtelim.

Fransa'da gerek özel kesimde gerek kamu yönetiminde karar alma ve uygulama noktalarında bulunan yöneticilerin Fransa'ya özgü özellikleri vardır. Bu özelliklerin öğrenim sisteminden bağımsız özellikler olmadığını bilelim. Fransa'yı, iktisadi düzeni de dahil, esas itibarıyla yönlendiren ve yöneten kadrolar, ülkenin yüksek okullarından mezun seçkinleridir. Bu okulların bir kısmı mühendislik okulları, bir kısmı da sosyal bilim içerikli okullar oluyor. En önemlileri arasında, Politeknik, Ulusal İdarecilik Okulu ve Yüksek Ticaret Okulu sayılabilir. Söz konusu okullar, Fransa'nın yönetici fidanlıkları gibi çalışırlar ve bu kurumlarda öğrenci olmak, çok zorlu sınavlardan başarıyla geçmeyi gerektirir. Okulların müfredatları son derece ağırdır. Yüksek okullardan mezun gençler, bilirler ki, mezuniyetlerini izleyen ilk yıllardan itibaren ülkenin seçkinleri arasına katılacaklardır. Gerçekten de merkezdeki bakanlıkların tüm üst düzey yöneticilerinin bu fidanlıklardan çıktığı görülür (Mandrin, 1967; Bon, Burnier, 1971). Dahası, Fransa'nın önemli siyasetçileri de genellikle bu öğrenim kurumlarından diplomalı olanlardır. Hiç tereddütsüz şu genelleme yapılabilir: Fransa'da kamusal ve özel kesim siyasetlerinin mimarları, ya Ulusal İdarecilik Okulu mezunları, ya Politeknik çıkışlı mühendisler; ya da Yüksek Ticaret Okulu'ndan diplomalı olanlardır. Bu açılarıdan bakıldığında Fransa, seçkinliğin öğretimi sistemiyle yeni bir soylular sınıfı inşa etmiş sayılmalıdır. *Yeni Soylular*'ın eski düzen soylularından çok önemli farkının altını çizmek gerekir. Yenilerin soyluluk sıfatı, başarılı geçen öğretim yaşamlarından, dolayısıyla liyakatlerinden kaynaklanan bir sıfat oluyor. Keza, bu yeni seçkinlerin çok önemli bir çoğunluğu toplumsal köken olarak, eğitilmiş orta sınıf ailelerden gelenlerdir. Onların liyakat ölçülerine bağlı olmaları, demokrasilerde zaman zaman öne çıkan avam yönelmelerinin önünde fren rolü oynayabilmektedir. Kendi alanlarında donanımlı olmaları, çağın çetrefil sorunlarının çözümünde vazgeçilemeyecek kaynaklardan birini oluşturur. Başta bakanlıklar gelmek üzere, özel ve kamusal kuruluşların kendi aralarında hemen hemen her dönemde en yakıcı sorunlardan biri olan eşgüdüm sorunlarının çözümünde, taşıdıkları anlam ve kavram birliği sayesinde kolaylaştırıcı etkileri vardır. Kaldı ki, bu diplomalı seçkinler kendi aralarında oldukça çoğulcu bir terkip oluştururlar. Bakıldığında açıkça görünen gerçeklerden biri de, her türden siyasal eğilimin içinde bulunabilmeleridir. Çoğu zaman kanaat önderliği işlevini üstlendikleri olur. Fransız siyasal yaşamındaki bu diplomalı seçkinler gerçeği, demokrasilerin liyakat ilkesine önem vermeden iyi işleyemeyeceğine ilginç bir örnektir. Nitekim diğer çoğulcu anayasal düzenlerin de, liyakat ilkesine oldukça sadık kaldıkları görülür. Örneğin Birleşik Krallık, bu konuda anılmaya değer örnekler arasındadır (Pouydesseau, 1967, 127).

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda Avrupa Birliği'nin koyduğu çerçeveler göz önünde bulundurulmaktadır.

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda karar mekanizmalarının çoğulcu niteliği etkilidir.

Kamu siyasetlerinin oluşturulmasında Fransız yönetiminin sık başvurduğu yöntemlerden biri de, “*Bilgeler Kurulu*” uygulaması oluyor. Fransa, toplumu veya siyasal düzeni ilgilendiren kimi konularda, konunun incelenmesi için *ad hoc* mahiyette “*Bilgeler Kurulu*” oluşturmayı adet edinmiştir. Bu tür kurullara, kurulun ele alacağı konularda genellikle deneyimli ve bilgili kişiler atanır. Kurul üyelerinin farklı siyasal eğilimleri yansıtmasına özen gösterilir. Konuların sağ duyuya ve soğuk kanlılıkla incelenebilmesini olanaklı kılacak isimler üzerinde durulur. Kurul üyelerince oluşturulan nihai rapor metinleri basına yansıtılır. Dolayısıyla, konunun belli bir bilgilendirme çerçevesinde toplumda tartışılması sağlanmış olur. Geçici ve özel bir görevle sınırlı olduğu için, raporun sunulmasının ardından Kurul’un görevi de biter. Bu tür yaklaşımların, kimi durumlarda gündemdeki sıcak tartışmaları bir süreliğine yatıştırmak amacıyla kullanılmasına da tanık olunur.

Kamusal siyasetlerin tanımlanmasında olsun, özel kesimin siyasetlerinin tanımlanmasında olsun, Fransız sisteminin üzerinde durduğu zeminin bir yönü de sağlıklı ve işlemselleştirilmiş nitelikte veri tabanlarına sahip olunması ve bu verilere ulaşmada kolaylıkların bulunmasıdır. Fransa’nın iktisadi ve ticari faaliyetleri sürekli kayıt altındadır. Kayıtlı bir toplum söz konusudur. Dolayısıyla derlenen verilerin sağlıklı veriler oldukları konusunda kuşku yoktur. Kamusal ve özel bir dizi araştırma kuruluşu, düzenli olarak bu verileri derleyip tahlil ederler. Veri derleme ve değerlendirme çalışmaları sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de gerçekleştirilir. Bunlar, raporlar halinde yayımlanır. Belli bir tahlilden geçirilmiş olan bu türden veriler, karar alıcıların başvurabildikleri önemli kaynaklar arasındadır.

Fransız kamu siyasetlerinin tanımlanması sırasında, sık görülen olgular arasında, katılımcılardan özellikle sendikaların, işverenler veya kamu otoriteleri karşısında sergiledikleri gerginliklere kadar varan tavırlar oluyor. Bu alanda hangi taraf olursa olsun, karşılıklı bir güven sorunu olduğunu itiraf etmek gerekir. Fransa, bu türden sorunların aşılmasında özel gayretler gösterilmesine karşın, tam bir başarıya ulaşmış sayılamaz. Bu yüzden bazı işbirliği girişimleri olumlu sonuçlanmaz. Sık görüldüğü gibi, işveren-sendika; kamu otoritesi-sivil toplum ilişkilerinde tıkanmalar oluşur. Diyalog, belli bir süre sonra bilek güreşine dönüşebilir. Fransız sendikalarının sürekli diken üstünde bir siyaseti izlemeleri bu açıdan bakıldığında anlaşılabilir bir durumdur. Keza, Kuzey Avrupa Ülkeleri’nin tartışmalar sırasında imrenilerek anılması boşuna değildir. Fransızların toplumsal belleği tarih içinde öylesine biçimlenmiştir ki, bu belleğe göre, sosyal hakların korunmasında ve geliştirilmesinde, çalışanların mücadeleye hazır olmaları gerekir. Çetin mücadelelerden geçmeden, işverenlerden veya kamu otoritelerinden hiç bir hak alınamaz. Bu açıdan bakıldığında diyalog süreci, mücadele süreciyle yan yana yürür. İşin bu yönü, adeta kültürel bir sabite haline gelmiş gibidir. Grev yönteminin, sık başvurulan yöntemlerden olmasını anlayabiliyoruz. Fransızlar, neresinden bakılırsa bakılsın, kamu ve işveren otoritelerinin karşısında *çetin ceviz bir halk* oldukları izlenimi verirler. Üstelik kamusal konulara ilişkin yaklaşımlarda aşırı bir çeşitlilik görüntüsü egemendir. Kimliklerinin bu son özelliği, eğer Roma İmparatoru Sezar’ın *Galya Savışları*’nda dile getirdiği gözlemlerine iltifat edilecek olursa, kadim dönemlere kadar uzanır (César, 1981, 227).

Fransa’da kamu siyasetlerinin oluşturulmasında, deneyimli ve bilgili kişilerden oluşan “*Bilgeler Kurulu*”na başvurulmaktadır.

SONUÇ

Fransa örneği, ülke tarihinin günümüz kurumları üzerinde ağırlığını duyurduğu örneklerden biri oluyor. Fransa, çoğulcu anayasal demokratik rejimini kendi tarihinin içinde, yerine göre o tarihin önüne çıkardığı engelleri aşarak, yerine göre sunduğu fırsatları değerlendirerek kurmuş görünüyor. Keza, Fransa’ da demokrasi ciddi ve derin toplumsal mücadelelerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Fransız halkını, Fransız halkı yapan da temelde bu geçmiş mücadeleler tarihidir. Söz konusu mücadelelerin en belirgin özelliği, siyasal merkez etrafında biçimlenmiş olmalarıdır denebilir. 5. Cumhuriyet rejimi ise, demokrasi ile merkezçiliğin; toplumsal çoğulculukla yönetebilir yürütme düzeninin bir uzlaşması gibi görünüyor. Uzlaşmanın istikrar içinde sürüyor olmasında, tarihsel temeller kadar, hiç kuşkusuz günümüz Fransız toplumunun daha ılımlı, daha uçlardan uzaklaşmış, yaşamı daha araçsal değerlerle örgütleyen bir toplum haline gelmesinin önemi vardır. Fransa, bugün artık eski zamanlardaki gibi tutkuların ve ideolojik tercihlerin var güçleriyle çektiği bir toplum olmaktan uzaktır. Pierre Manent, Tocqueville üzerine yaptığı çalışmasının sonunda vardığı yargıda haklıdır; “demokrasiler, aşırı tutkuların değil, *da-ba çok ve özellikle ılımlı yaklaşımların rejimleridir*”(Manent, 1982, 181). Her zaman ve her mekânda geçerliliği savunulan *amaçsal* değerlerin başat olduğu toplumlar, pazarlıkçı olmakta güçlüklerle karşılaşır. İnanç içeren aşkın ve amaçsal değerler, pazarlık konusu edilemezler. Dolayısıyla toplumsal oyuncular, uğrunda büyük fedakârlıklara katlanabilecek davalar peşinde koşan tutku insanları haline getirirler. Bu türden durumlar, genellikle toplumsal çatışmaların ana rahmi gibidir. Günümüz Fransası, daha çok zaman ve zeminle sınırlı içkin değerlerle, dolayısıyla araçsal değerlerle hareket edebilen bir toplum haline geldiği ölçüde, farklılıkları yaşatma olasılıklarını genişleten, gündemindeki konuları karşılıklı tavizlerle ve pazarlıklarla sonuca bağlayabilen bir Fransa oluyor. Fransa’nın bu zemine, zaman zaman şiddetin de devreye girdiği önemli mücadeleler ve tartışmalar sonunda gelebildiğini belirtmek gerekiyor.

Özet

Fransa, Batı Avrupa coğrafyasında yer alan bir ülkedir. Avrupa coğrafyasının en eski devletlerinden biri olan Fransa'nın bugünkü sınırlarına ulaşması bin yılı aşkın bir sürenin sonunda gerçekleşmiştir. Fransızlar, 1789'da yaşanan ve kraliyet düzenini kaldırdıkları Devrim'den beri, meşruti monarşiler dahil, çok farklı siyasal düzenleri denediler. Bunlar arasında beş cumhuriyet, iki imparatorluk ve 1815-1848 arasında tekrar ihya edilen meşruti krallık dönemleri sayılmalıdır. Bugünkü anayasal düzeni, Beşinci Cumhuriyet diye anılır ve yarı başkanlık rejimini öngörür. 1789 Devrimi, Fransa'nın modernleşme sürecinde bir milat noktası gibi düşünülebilir. Devrim, Fransa'da ulusal egemenlik gibi, yurttaşların kanun önünde eşitliği gibi, ulusal dayanışma gibi yeni ilkelerin ortaya çıkmasına ve benimsenmesine vesile olmuştur. 5. Cumhuriyet Anayasası, bazı alanlarda Fransa'nın anayasal geleneklerini sürdürürken, bazı alanlarda da önemli değişiklikler öngörüordu. Anayasa'nın Giriş metninde Fransızlar, "1789 Beyanname-si'yle açıklanan ve 1946 Anayasası'nın girişindeki ifadelerle de onaylanan ulusal egemenlik ve insan haklarına olan saygılarını ilan" ediyorlardı. Keza, egemenliği düzenleyen maddeyle "Fransa, laik, demokratik, sosyal ve bölünmez bir Cumhuriyet" diye tanımlanıyordu. Köken, ırk veya din farkı gözetilmeksizin bütün yurttaşların kanun önünde eşitliği teminat altına alınıyor; "tüm inançlara saygılı" olunacağı vurgulanıyordu. Cumhuriyet'in dövizini, öteden beri olduğu gibi yine "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik"ti. Temel ilke olarak, "balkın balk tarafından ve balk için yönetimi" esastı.

Anayasa metninin öngördüğüne göre, Fransa'nın önemli siyasal sorunlarında en yetkili makam Cumhurbaşkanlığıdır. Başkan, Başbakan'ı ve onun önerilerine göre Bakanlar Kurulu'nu atar. Hükümetin istifasını kabul eder. Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder. Kanunları yayınlar. Fransız sisteminde, yürütme organını siyasal anlamda Millet Meclisi, yargısal anlamda da Yönetim Mahkemeleri ile Danıştay denetler. Yönetim Mahkemeleri birinci derece yargı makamları olarak çalışırlar; Danıştay ise, birinci derece yargının temyiz yeridir. Keza Sayıştay, yürütme organının devlet bütçesinden yaptığı harcamaların hem yasalara hem de bütçe yasasına uygunluğunun denetimiyle sorumludur. 5. Cumhuriyet Anayasası'nın getirdiği en önemli yenilik, Fransa'nın yerleşik anayasal gelenekleri çerçevesinde düşünüldüğünde, yasaların anayasallık denetimiyle yetkili Anayasa Konseyi'ni öngörmesidir.

Fransız siyasal yelpazesini temelde biçimlendiren seçim sistemidir. Seçimler her konuda iki türlü cereyan eden seçimlerdir. Sadece Avrupa Parlamentosu'na gönderilecek temsilcilerin seçimi nispi sisteme göre gerçekleşir. Yerel ve bölgesel seçimler olsun, ulusal düzeydeki seçimler olsun, tüm seçimler, iki türlü seçimlerdir. Fransa, konunun kamuoyunda yarattığı öneme göre, yoğun siyasal gösterilerin sık tekrar ettiği bir ülkedir. Sendika ve demeklerin örgütlediği bu tür etkinlikler, bazen çok sayıda katılımcı bulabilir. Fransızlar, siyasal olaylar karşısında tepkilerini gösterme konusunda suskun değillerdir.

Kendimizi Sınayalım

1. Fransız 5. Cumhuriyet sistemi, aşağıdaki özelliklerden hangisi dolayısıyla, hâlâ bir parlamenter sistem olarak görülebilir?
 - a. Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin hükümetin yetkilerinden daha sınırlı olmasından
 - b. Millet Meclisi'nin, "güven oyu" aracılığı ile hükümeti düşürme yetkisine sahip olmasından
 - c. Hükümetin icraat sırasında emri altında bakanlıkların yönetim birimleri ve bütçesi olmasından
 - d. Güçler ayrılığı ilkesini getirmesinden
 - e. Seçim sisteminin iki turlu olmasından
2. Cumhurbaşkanı'nın, kısa aralıklarla Millet Meclisi'ni fesih yetkisi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Cumhurbaşkanı her istediklerinde Millet Meclisi'ni feshederek seçimleri yenileme yetkisine sahiptir.
 - b. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini kullandıktan sonra bir yıl süreyle bu yetkiyi artık kullanamazlar. Olağanüstü yetkilerini kullandıkları dönemlerde de hiç bir surette Meclis'i feshedemezler.
 - c. Cumhurbaşkanı, fesih yetkisini sadece savaş halinde kullanabilir.
 - d. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini olağanüstü durumlarda kullanır.
 - e. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini ancak referandumdan sonra kullanır.
3. 58 Anayasası, Fransız geleneklerinin dışına çıkarak yasaların anayasaya uygunluğunu nasıl güvence altına almıştır?
 - a. Seçmene başvurarak
 - b. Hükümetin Cumhurbaşkanı'na şikayet yolunu açarak
 - c. Yasaların yargısal denetimiyle yetkili Anayasal Konsey sayesinde
 - d. Ombudsman sistemini düzenleyerek
 - e. Laiklik ilkesini getirerek
4. 58 Anayasası'nın, siyasal partilerin, "ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine saygı göstermeleri" gereğini vurgulaması bu, aşağıdaki nedenlerden hangisine dayandırılabilir?
 - a. Siyasal partilerin, demokrasinin olanaklarını kullanarak dikta rejimlerini geliştirmelerini engellemek için
 - b. Siyasal Partilerin Cumhurbaşkanı'na eleştirme yetkilerini engellemek amacıyla
 - c. Siyasal Partilerin hükümetleri eleştirmelerini engellemek amacıyla
 - d. Cumhurbaşkanı'na daha güçlü ve etkili kılabilmek için
 - e. Parlamenter rejimin etkisini hafifletmek için
5. Fransız Anayasası'na göre, Cumhurbaşkanı kaç kez bu makama seçilebilirler?
 - a. 1
 - b. 2
 - c. 3
 - d. 4
 - e. 5
6. 5. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen ne tür bir yönetsel reform, Fransa'nın merkezîyetçi ve üniter yapısını yumuşatıcı sonuçlar doğurmuştur?
 - a. Hükümetin yetkilerini genişleten reformlar
 - b. Millet Meclisi'nin yetkilerini geliştiren reformlar
 - c. Bölgesel yönetimlerin kurulması
 - d. Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini genişleten reformlar
 - e. Başbakanın yetkilerini genişleten reformlar
7. "Seçilmiş Krallar" nitelemesinin gerekçesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Genel oyla seçilen Cumhurbaşkanı'nın geniş yetkilerle donatılması
 - b. Cumhurbaşkanı'nın adeta krallar gibi davranması
 - c. Cumhurbaşkanı'nın eskiden kralların oturdukları sarayları kullanmaları
 - d. Kraliyet düzeninin geçerli olması
 - e. İngiliz siyasi sistemine benzemesi

8. Tarihsel Sosyoloji ülkelerin siyasal düzenlerini nasıl açıklar?

- Ülke nüfusunun gelir dağılımını nasıl gerçekleştirdiğine bakarak
- Yürürlükteki anayasa ve yasaların neyi öngördüklerine bakarak
- Ülkenin siyasal kurumlarının geçmişine sosyolojinin kavramlarıyla bakarak
- Seçim sistemlerini değerlendirerek
- Diğer ülkelerin siyasi yapılarıyla karşılaştırmalar yaparak

9. Fransız Parlemantosı kaç meclisten oluşur?

- Fransa'da palemento tek meclislidir.
- Fransız sisteminde, biri Millet Meclisi; diğeri, Senato olmak üzere iki meclis vardır.
- Fransız sistemi yarı başkanlık sistemi olduğu için parlamentoya gerek duymaz; dolayısıyla herhangi bir meclisle donatılmamıştır.
- Fransız sisteminde üç ayrı parlamento vardır.
- Fransız sisteminde parlamento alt meclislerden oluşur.

10. Fransa Anayasası'nın Cumhurbaşkanlarına gereğinde olağanüstü yetkiler kullanma hakkı tanıyan 16.maddesi kaç kez uygulanmıştır?

- Bu yetkiler uygulamada hiç kullanılmadı;
- De Gaule bir kez kullandı;
- Her Cumhurbaşkanı, birer kez kullandı.
- Ancak referandumdan sonra kullanıldı
- Referandum sonucu kullanılmadı

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise "Beşinci Cumhuriyet Fransa'sının Anayasal Yapısı" konusunu gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız yanlış ise "Yeni Anayasanın Öngördükleri" konusunu gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise "Yeni Anayasanın Öngördükleri" konusunu gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise "Yeni Anayasanın Öngördükleri" konusunu gözden geçiriniz.
5. b Yanıtınız yanlış ise "Beşinci Cumhuriyet Fransa'sının Anayasal Yapısı" konusunu gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise "Yeni Anayasanın Öngördükleri" konusunu gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise "Yeni Anayasanın Öngördükleri" konusunu gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise "Fransa'da Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma" konusunu gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise "Yeni Anayasanın Öngördükleri" konusunu gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise "Yeni Anayasanın Öngördükleri" konusunu gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Fransızların 1789'da gerçekleştirdikleri Büyük Devrim, birçok alanda yenilikler getirmiş olmasına karşın, aslında Devrim öncesinin merkezilik gibi eğilimlerini de alabilmesine güçlendirmiştir. Eski düzen dönemindeki olgulara hız kazandırmış olduğunu düşündürecek pek çok bulgu vardır. Tocqueville, Eski düzen ve Devrim başlıklı çalışmasında bu konuları ayrıntılı olarak nakleder.

Sıra Sizde 2

Böyle bir durum iki kez ortaya geldi. Her iki durumda da Fransızlar, adına "birlikte yaşama" dedikleri bir anlayışla sistemi kilitlenmeden yürüttüler. Böyle bir becerinin sergilenmesinde, Fransız siyasal kültürünün ve anayasal kurallar çerçevesinde siyaset yapma gereğinin benimsenmiş olmasının payı vardır. Aslında, sözü edilen asimetrik durumlar, sistemin zaaf noktasıdır. Zaafın aşılması, karşılıklı anlayışla olanaklı olabilmıştır. Asimetrik seçim sonuçlarının ileride kesin olarak sorun kaynağı oluşturmayacağını söyleyemeyiz.

Sıra Sizde 3

58 Anayasası, Fransız anayasacılık tarihinde ilk kez olarak, yasaların yargısal denetimini yapmaya yetkili Anayasal Konsey adında bir yargı makamı öngörmüştür. Konsey, kendisine başvuru halinde, yasaların Anayasa'ya uygunluğu hakkında karar verir. Söz konusu yasa, daha sonra yayımlanır.

Sıra Sizde 4

Fransa'nın modernleşme tarihi, bu türden bir sava haklılık payı tanınmasına olanak veren bulgular içermektedir. Fransızlar, siyasal yaşamlarını ve kurumlarını modern çağlara uydururken, geçmiş deneyimlerinden, geleneklerinden bazen açıkça bazen de örtülü olarak yararlanmış görünüyorlar. Fransa'nın modernleşme tarihi, bu türden bir sava haklılık payı tanınmasına olanak veren bulgular içermektedir. Fransızlar, siyasal yaşamlarını ve kurumlarını modern çağlara uydururken, geçmiş deneyimlerinden, geleneklerinden bazen açıkça bazen de örtülü olarak yararlanmış görünüyorlar.

Sıra Sizde 5

Hiç kuşkusuz, kuvvetler ayrılığı ilkesinin anayasalarda düzenlenmiş olması, hukuk devleti olma ve çoğulcu demokrasi için gerekli bir koşuldur; ancak yeterli koşul sayılamaz. Toplum içinde farklı faaliyet alanlarının ve toplumsal güçlerin karşılıklı birbirlerini sınırlandırma olanaklarının da bulunması gerekir. Bu da, o toplumun örgütlü bir toplum olmasına bağlıdır. Fransız geleneklerinde, başta sendikalar gelmek üzere sivil toplum kuruluşlarının haklarını savunma konularında, mücadele etme alışkanlığı ve becerisi vardır. Mücadeleler sonunda, toplumsal güçler arasında belli bir denge kurulabilmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Althusser, L. (1987). **Politika ve Tarih**, (Çev. A. Şenel/Ö. Sezgin), V Yayınları.
- Anderson, P. (1967). **les Passages de l'Antiquité au Féodalisme**, Maspero.
- Aron, R. (1991). **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, (Çev. Korkmaz Alemdar), İş Bankası Yayınları.
- Badie, B. (1983). **Culture et Politique**, Economica.
- Belorgey, G. (1967). **le Gouvernement et l'Administration de la France**, A. Colin.
- Bloch, M. (1983). **Feodal Toplum**, (Çev. M.A. Kılıçbay), Savaş Yayınları.
- Bon, F. ; Burnier, M.A. (1971). **les Nouveaux Intellectuels**, Seuil.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J.C. (1964). **les Héritiers**, Ed. De Minuit.
- Bourdieu, P. (1989). **la Noblesse de l'Etat**, Ed. De Minuit.
- Caron, F. (1985). **La France des Patriotes de 1815 à 1918**, Fayard.
- Crozier, M. (1963). **Le Phénomène Bureaucratique**, Seuil.
- Crozier, M. (1976). **La Société Bloquée**, Seuil.
- Crozier, M. (1987). **Etat Modeste**, Etat Moderne, Seuil.
- Déloye, Y. (1997). **Sociologie Historique du Politique**, la Découverte.
- Dogan, M. ve Pelassyi, D. (1982). **Sociologie Politique Comparative**, Economica.
- Duby, G. (1978). **les Trois Ordres ou l'Imaginaire du Féodalisme**, Gallimard.
- Dumézil, G. (1995). **Mythe et Epopée**, 1,2,3, Gallimard.
- Duverger, M. (1975). Seçimle Gelen Krallar, (Çev. N. Erkut), İstanbul.
- Française, R. (1991). **Droit Constitutionnel**, 7.
- Gauchet, M. (1998). **La Religion dans La Démocratie**, Gallimard.
- Guachet, M. (2003). **La Condition Historique**, Stock.
- Gaulle C. (1959). **Mémoires de Guerre**, Plon.
- Goguel, F. ve Grosser, A. (1964). **La Politique en France**, A. Colin.
- Grémion, P. (1970). " Introduction à une étude du système politico-administratif local", **Sociologie du Travail**, 1.
- Grémion, P. ve Worms, J.P. (1970). "l'Etat et les Collectivités" **Esprit**, Janvier.
- Guillaume, S. (1992). **Histoire Politique Comparée**, Grande-Bretagne R.F.A. France 1945-1991, Nathan.
- Halbwachs, M. (1968). **La Mémoire Collective**, 2. Bası, PUF.
- Hobsbawm, E.J. **L'Ere des Empires**, 1875-1914, Fayard.
- Ladurie, E.L.R. (1987) **L'Etat Royal** 1460-1610, Hachette.
- Legendre, P. (1966). "Histoire de La Pensée Administrative Française", **Traité de Science Administrative**, Mouton.
- Lévi-Strauss, C. (1974). **Anthropologie Structurale**, Plon.
- L'Etat du Monde 2001, la Découverte, 2000.
- Malberg, R.C. (1922). **Contribution à la Théorie Générale de l'Etat**, C.2, Sirey.
- Mandrin, J. (1967). **l'Enarchie ou les Mandarins de la Société Bourgeoise**, Table Ronde.
- Manent, P. (1982). **Tocqueville et la Nature de la Démocratie**, Julliard.
- Mélin-Soucramanien, F. (2010). **Constitution de la République Française**, Editions Dalloz.
- Moore, B. (1969). **les Origines Sociales de la Dictature et de la Démocratie**, Maspero. (Diktatörlüklerin ve Demokrasilerin Toplumsal Kökenleri), (Çev. Şirin Tekeli/Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, 2000).
- Oktay, C. (Ocak 1995). " Fransız Halkı'nın Unsuru Korsika Halkı İfadesinin Anayasal Olanaksızlığı Konusunda Bir Not", **İstanbul Üniversitesi S.B.F. Dergisi**.
- Root, H.L. (1994). **la Construction de l'Etat Moderne en Europe, la France et l'Angleterre**, PUF.
- Schulze, H. (1996). **Etat et Nation dans l'Histoire de l'Europe**, Seuil.
- Scocpol, T. (Ed.) (Çev. Ahmet Fethi), (1989). **Tarihsel Sosyoloji**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Seiler, D.L. (1982). **la Politique Comparée**, A. Colin.
- Siwek-Pouydesseau, J. (1969). **le Personnel de Direction des Ministères**, A. Colin.
- Peyrefitte, A. (1976). **Le Mal Français**, Plon.
- Pierre, B. (1977). **Les Sommets de l'Etat**, Seuil, Paris.
- Rémond, R. (1998). **Religion et Société en Europe**, Seuil.
- Thoenig, J.C. (1973). **l'Ere des Technocrates, le Cas des Ponts et Chaussées**, Les Editions d'Organisation.
- Thomas, E. (1984). "Commune de Paris", **Encyclopaedia Universalis**, Corpus 5.
- Tocqueville, A. (1968). **De la Démocratie en Amérique**, Gallimard.
- Tocqueville, A. (1968). **L'Ancien Régime et La Révolution**, Gallimard.
- Worms, J.P. (1966) "le Préfet et ses Notables", **Sociologie du Travail**, Juillet-Septembre.

Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akın, İ.F. (1974). **Kamu Hukuku**, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Fakülteler Matbaası.
- Althusser, L. (1987). (Çev. Alaeddin Şenel ve Ömür Sezgin), **Politika ve Tarih**, V Yayınları.
- Aulard, A. (1987). (Çev. Nazım Poroy), **Fransa İnkılabı'nın Siyasi Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, De Gaulle Maddesi: Cilt 2, s. 490-523.
- Çağla, C. (2006). **Tocqueville ve Özgürlük**, Belge Yayınevi.
- Duverger, M. (1975) (Çev. N. Erkut), **Seçimle Gelen Krallar**, İstanbul.
- Eroğul, C. (2008). **Çağdaş Devlet Düzenleri**, 6. Baskı, İmaj Yayıncılık.
- Furet, F. (1989). (Çev. Ahmet Kuyaş), **Fransız Devrimini Yorumlamak**, Alan Yayıncılık.
- Gaxotte, P. 1962). (Çev. Semih Tiryakioğlu), **Fransız İhtilali Tarihi**, Varlık Yayınevi.
- Göze, A. (1998). **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları.
- Jaures Maddesi**: Cilt 3, s. 990-10004. Blum Maddesi: Cilt 1, s. 166-184.
- Kamalak, İ. (2007). (Derleyen), **Başkanlık Sistemi ve Türkiye**, Kalkedon Yayınları.
- Michelet, J. (1949-1955). (Çev. Hamdi Varoğlu), **Fransa İhtilali Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi.
- Montesquieu (1989). (Çev. Fehmi Baldaş), **Kanunların Ruhu Üzerine**, Seç Yayınları.
- Sorel, A. (1949-1955). (Çev. Nahit Sırrı Örik), **Avrupa ve Fransız İhtilali**, Milli Eğitim Basımevi.
- Şaylan, G. (1981). **Çağdaş Siyasal Sistemler**, TODAİE Yayınları.
- Tocqueville, A. (1965). (Çev. Taner Timur), **Amerika'da Demokrasi**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları..
- Tocqueville, A. (1995). (Çev. Turhan Ilgaz), **Eski Rejim ve Devrim**, Kesit Yayınları.

4

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- ABD'nin konumunu, genel coğrafi ve beşeri özelliklerini tanımlayabilecek,
- Amerikan siyasal sisteminin gelişiminde rol oynayan temel dinamiklerini açıklayabilecek,
- ABD'de siyasi hakları ve özgürlükleri değerlendirebilecek,
- ABD'de Başkanlık, Kongre ve Yüksek Mahkeme gibi politika yapıcı kurumları açıklayabilecek,
- ABD'nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini tartışabilecek,
- ABD'de kamu siyasetlerinin oluşum süreçlerini açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- ABD
- Başkanlık
- Federalizm
- Kongre
- Lobicilik
- Yüksek Mahkeme

İçindekiler

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Başkanlık Rejimi: ABD

GİRİŞ

Amerikan siyasal sistemi karşılaştırmalı siyaset öğrencileri için demokratik bir rejimin kökenleri, gelişimi ve işleyişi ile ilgili önemli ve ilginç bir örnek oluşturmaktadır. 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'den ayrılarak bağımsızlığını kazandıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) çağdaş dünyanın ilk demokrasilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Kurulduğu tarihten günümüze kadar da rejim değişikliği yaşamadan demokrasiyle yönetilmiştir. Dünyada halen yürürlükte olan en eski yazılı anayasa olma özelliğini koruyan Amerikan Anayasası daha sonra birçok başka ülke anayasası için bir ilham kaynağı olmuştur. Dünyadaki ilk siyasal partiler de ABD'de ortaya çıkmıştır. Günümüzde Amerika'nın büyük iki partisinden birisi olan Demokrat Parti dünyadaki en eski siyasi parti olma özelliğini taşımaktadır. ABD aynı zamanda bir hükümet türü olarak başkanlık sisteminin ilk uygulandığı ülkedir ve ABD'deki başkanlık sistemi, başkanlık sistemleri ile yönetilen siyasal rejimlerin en önemli örneğidir. "Checks and Balances" (Kontrol ve Denge), "Interest Group Politics" (Çıkar veya Baskı Grupları Siyaseti) ve "Political Pluralism" (Siyasi Çoğulculuk) gibi karşılaştırmalı siyaset çalışmalarında kullanılan bazı temel kavramlar büyük ölçüde Amerika'nın demokratik yönetim deneyiminden elde edilmiştir.

KONUMU, GENEL COĞRAFİ VE BEŞERİ ÖZELLİKLERİ

Amerika Birleşik Devletleri Rusya, Kanada ve Çin'den sonra dünyanın dördüncü büyük ülkesidir. 5,6 milyon kilometrekarelik alanıyla Kuzey Amerika kıtasının yaklaşık yarısını kaplamaktadır. ABD, Atlantik ve Pasifik okyanusları arasında yer almaktadır ve kuzeyinde Kanada, güneyinde Meksika olmak üzere iki komşusu bulunmaktadır. ABD'nin coğrafi olarak iki büyük okyanus ve askeri bakımdan fazla gücü olmayan iki komşu arasında bulunması 19. yüzyılın sonuna kadar tecritçi bir dış politika izlemesinde önemli bir etken olmuştur.

310 milyonluk nüfusuyla ABD, Çin ve Hindistan'dan sonra dünyanın üçüncü en kalabalık ülkesidir. 1975 ile 2000 yılları arasında yıllık nüfus artış oranı %1'dir. Kuruluşundan günümüze kadar, ABD bir göçmenler ülkesi olmuş ve tarihinde üç büyük göç dalgası yaşamıştır. 1840 ile 1860 yılları arasındaki birinci dalga sırasında çoğunlukla Batı Avrupa ve İskandinavya'dan göçmenler Amerika'ya gelmiştir. Bunu 1870 ile 1920 yılları arasındaki daha çok Asya ve Doğu Avrupa'dan gelen çok sayıda göçmenden oluşan ikinci dalga izlemiştir. 1965'ten bu yana olan üçün-

Amerika Birleşik Devletleri Rusya, Kanada ve Çin'den sonra dünyanın dördüncü büyük ülkesidir.

cü ve sonuncusunda ise komşu Meksika, diğer Latin Amerika ülkeleri, Asya ve Hindistan'dan çok sayıda göçmen Amerika'ya ulaşmıştır. ABD'ye gelen yıllık göçmen sayısının günümüzde bir milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir ki bu da ülkeyi dünyada bir yılda en çok göçmen çeken ülke haline getirmektedir. Yasal göç ek olarak, ABD aynı zamanda geniş çaplı yasadışı göçle karşılaşmıştır. Günümüzde yasadışı yollarla giren veya vizeleri bittikten sonra ABD'de kalmaya devam eden yaklaşık 7 milyon yasadışı göçmen bulunmaktadır. Dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ABD'nin kuruluşundan bu yana, en fazla göçmen alan ülke olma niteliğini koruduğunu görmekteyiz. Tarihi boyunca yaşadığı ve günümüzde de devam eden göçler ABD'yi çok sayıda farklı etnik kökenden gelen insanların oluşturduğu bir toplum haline getirmiştir.

ABD ileri düzeyde sanayileşmiş bir ülke olup dünyanın en büyük ekonomisine sahiptir. Dünyadaki en büyük şirketlerden birçoğu bu ülkede bulunmaktadır ve ABD ekonomisi küresel Gayri Safi Milli Hasılanın yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Kuruluşundan günümüze dek kapitalizm Amerikan ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Zaman içinde ekonomik yaşamdaki hükümet denetimi artmış olsa da, ABD ekonomisi dünyada özel girişimciliğin yasal olarak en çok korunduğu ve desteklendiği ekonomilerden biridir. 2000 yılında Amerikan işgücünün %73,5'i hizmet sektöründe, %24,1'i sanayi, %2,4'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Amerikan ekonomisinin yıllık ortalama büyüme hızı 1990'lı yıllarda %2 civarında gerçekleşmiştir. Ancak 2005'ten sonra ülke ekonomik durgunlukla sonuçlanan ciddi bir mali krizle karşı karşıya kalmıştır. ABD'yi sarsan ekonomik kriz, ülkede işsizlik oranının 1930'lardan bu yana en yüksek düzeye çıkmasına sebep olmuştur. 2011 yılına girilirken, hükümetin aldığı bir dizi önleme rağmen, ekonomik kriz ve işsizlik ABD'nin en büyük sorunu olmaya devam etmektedir.

AMERİKAN SİYASAL SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi gelişiminde birkaç büyük dönüm noktası olmuştur. Bunlar arasında özellikle aşağıdaki üçü ülke siyasetini en geniş ölçüde etkilemiştir.

1) Cumhuriyetin Kuruluşu (1775-1789): Amerikan siyasal sisteminin kökenleri ülkenin 1783'te bağımsızlığını kazandığı dönemde bulunabilir. Kristof Kolomb Amerika'yı 1492'de keşfettiği halde, 17nci yüzyılda Atlantik sahil şeridinde İngiliz sömürge yönetimi kurulana dek ülke dağınık yerleşim birimleri halinde kalmıştır. İngiltere'nin hakimiyeti altındaki nüfusun çoğunluğu Avrupa'dan, özellikle de İngiltere'den gelen göçmenlerden oluşmuştur. İngiliz sömürge yönetiminin halktan topladığı vergileri giderek arttırması, İngiltere'ye karşı başlatılan ve kısa zamanda devrime dönüşen ayaklanmanın en önemli nedenidir. 1775 yılında Massachusetts'te patlak veren ve hızla yayılan ayaklanmanın başlamasından bir yıl sonra bağımsızlık hareketinin liderleri 4 Temmuz 1776'da bir araya gelerek Bağımsızlık Bildirgesi'ni (*Declaration of Independence*) imzalamışlardır. İngiliz yönetimini şiddetle eleştiren ve mevcut şartlar altında bağımsızlık için girişilen mücadelenin meşruiyetini savunan Bağımsızlık Bildirgesi daha sonraki yıllarda dünyanın farklı ülkelereindeki sömürge idarelerine karşı bayrak açan bağımsızlık hareketlerinin esinlendikleri tarihi bir belge olma niteliğini taşımaktadır.

İngiltere, Amerika'da baş gösteren bağımsızlık hareketini askeri yöntemlerle bastırmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. İngiliz kuvvetlerinin sayıca çokluğuna ve ellerindeki silahların üstünlüğüne karşın Amerikan Devrimi 1781'de bağımsızlık hareketinin zaferiyle sonuçlanmıştır. İngiliz yönetiminin sona ermesin-

den sonra ortaya çıkan Amerikan Cumhuriyeti ilk yıllarında, eyaletlere ekonomi ve dış politika konularında geniş yetkiler tanıyan “Konfederasyon Yasaları” ile yönetilmiştir. Ancak, bu siyasi düzenlemeden doğan çeşitli sorunlar, daha farklı ve kapsamlı bir anayasanın hazırlanması zorunluluğunu getirmiştir. 1787’de toplanan anayasa kongresi, temel siyasi kurumlarının güç ve yetkisi de dahil olmak üzere, yeni devletin siyasal kurumlarını ve demokratik yapısını belirleyen ilkeleri ortaya koymuştur. **Amerikan Anayasası 1788’de yürürlüğe girmiş ve yapılan ilk seçimler sonucunda bağımsızlık hareketinin öncülerinden General George Washington 1789’da ülkenin ilk başkanı olmuştur.** Yeni bir devletin ortaya çıkmasını sağlayan Amerikan Devrimi, Fransız veya Rus devrimleri gibi diğer önemli devrimlerden oldukça farklıdır. Büyük çapta toplumsal değişimlere yol açan bu devrimlerin aksine, ABD devrimi daha muhafazakâr bir nitelik taşımış ve esas amacı toplumun sosyal ve ekonomik düzenini değiştirmek yerine yalnızca İngiltere yönetiminden kurtularak bağımsız bir devlet kurulmasını sağlamak olmuştur (Edwards vd, 1998, 27).

2) **İç Savaş (1861-1865):** Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasi gelişimindeki ikinci büyük dönüm noktası ülkenin yaşadığı İç Savaş’tır. Bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışını izleyen yıllarda ABD toprakları, ilk yerleşim bölgesi olan doğuda Atlantik Okyanusu kıyısındaki eyaletlerden batıdaki Pasifik Okyanusu’na doğru uzanan bölgelere doğru genişlemiştir. 1848 tarihine gelindiğinde, ABD güneybatının ve Pasifik kıyılarındaki kuzeybatının büyük kısmını topraklarına katmış durumdaydı. Avrupa’dan gelmeye devam eden göç dalgasının bir sonucu olarak 1790 ile 1860 yılları arasında nüfus 4 milyondan 31 milyona çıkmıştı. Ülkenin toprak genişlemesine kuzey ve güney eyaletleri arasındaki kölelik konusunda odaklanan gerilimin tırmanması eşlik etmiştir. Avrupalı köle tacirleri tarafından Afrika ve Karayipler’den getirilen köleler çoğunlukla güney eyaletlerindeki toprak sahipleri tarafından satın alınmışlardı. **Köleliğe karşı çıkan kuzeydeki eyaletlerle, bu uygulamayı savunan güneyliler arasındaki gerginlik 1860’da kölelik karşıtı olan Abraham Lincoln’un başkan seçilmesiyle doruk noktasına çıkarak güneydeki ayrılıkçı hareketi güçlendirmişti.** Kuzey ve güney eyaletleri arasında kölelik sorunu yüzünden tırmanan gerilim 1861’de ABD’de büyük çaplı bir İç Savaş’a yol açmıştır. 1865’e kadar süren ve yarım milyon insanın hayatına mal olan savaş **kuzeyin zaferiyle sonlanmış ve kölelik uygulamasına son verilmiştir.** Amerikan İç Savaşı büyük ölçüde kölelikle ilgilidir, ancak aynı zamanda eyaletlerle ulusal hükümet arasındaki mücadelenin de ürünüdür. Kuzeyin güneye karşı zafer kazanması ulusal hükümetin güney eyaletlerinin egemenliğini ilan etme çabalarını engellemiştir. Her ne kadar İç Savaş kölelik karşıtı güçlerin zaferiyle sonuçlansa da ırklar arasındaki siyasi ve sosyal eşitlik meselesi ABD’de bir yüzyıl daha önemli bir sorun olmaya devam etmiştir. Çok sayıda Afro-Amerikalı, özellikle de güney eyaletlerde yaşayanlar, günlük yaşamlarında sistematik olarak ayrımcılığa uğramış ve demokratik süreçlere tam katılımdan dışlanmışlardır. Amerikan demokrasisinin bu büyük kusuru sonunda ABD Kongresi’nde 1965’te Sivil Haklar Kanunu’nun geçmesiyle büyük ölçüde sona ermiştir.

3) **“New Deal” Dönemi (1933-1940):** Amerikan siyasi tarihindeki üçüncü büyük dönüm noktası 1930’lu yıllardaki **New Deal döneminde hükümetin ekonomideki rolünü artıran yeni düzenlemelerin getirilmesidir.** 1865-1945 yılları arasındaki dönemde ABD ülkeyi bir tarım ülkesi görünümünden dünyanın önde gelen sanayi güçlerinden biri haline getiren büyük sosyal ve ekonomik değişimlere tanık olmuştur. Hızlı ekonomik gelişme ve sanayileşme süreci büyük şehirlerin nüfusunun artmasına yol açarken, bir yandan da ABD Avrupa ve Asya’dan milyonlarca göç-

Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasi gelişiminde önemli olan üç büyük dönüm noktası vardır: cumhuriyetin kuruluşu, iç savaş ve New Deal dönemi.

New Deal döneminde hükümetin ekonomideki rolünü arttıran yeni düzenlemeler getirilmiştir.

men almaya devam etmiştir. Ancak ekonomik büyüme ve refah ülkenin 1929'da karşılaştığı büyük ekonomik krizin sonucunda sekteye uğramıştır. Bankacılık sisteminin çöküşüyle başlayan kriz, işsizlikte hızlı artışa neden olmuş ve milyonlarca Amerikalı işsiz kalmıştır. 1929 krizi ekonomik ve sosyal sorunlara hal çaresi bulmak için yeni politika arayışlarına yol açmıştır. Demokrat Parti'den 1933'te başkan seçilmesinin ardından **Franklin D. Roosevelt işsizler için istihdam olanağı sağlayan kamu projeleri yoluyla ekonomik iyileşmeyi hedefleyen ve "New Deal" diye adlandırılan programı açıklamıştır.** Başkan Roosevelt'in New Deal'i yoksullar için asgari ücret ilkesini getirmiş ve aynı zamanda çalışanların emeklilik haklarını güvence altına alan bir sosyal güvenlik programını da ortaya koymuştur. Buna ek olarak, hükümetin daha fazla mali düzenleme yapmasını sağlayan yasalar çıkarılmıştır. **New Deal dönemi, federal hükümete ekonominin düzenlenmesi ve yönetilmesinde daha önce görülmemiş derecede aktif bir rol vermesi bakımından ABD'nin siyasal ve ekonomik yapısında önemli bir değişime yol açmıştır.**

Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi

Amerikan hükümetinin ve siyasetinin anayasal çerçevesi 1787'de yazılan, 1788'de onanan ve **1789'da yürürlüğe giren ABD Anayasasıyla** belirlenmiştir. Halen dünyanın yürürlükteki en eski anayasası olan bu anayasada, sonuncusu 1992'de olmak üzere, toplam 27 kere değişiklik yapılmıştır. "Haklar Kanunu" (*Bill of Rights*) olarak bilinen ilk 10 değişiklik ABD vatandaşlarının haklarını belirler ve bireysel özgürlüklerle kanun önünde yargılanma sürecini güvence altına almaktadır. Bu yasalar ilk Kongre'de 1789'da kabul edilmiş ve 1791'de anayasanın parçası haline gelmiştir.

Amerikan Anayasası ABD kurucularının halk egemenliğinin uygulanması ve hükümetin halkın rızasına dayalı olarak, icraatından halka karşı sorumlu olmasını sağlamayı amaçlayan bir belgedir. Anayasayı yazanların bu konulara verdikleri önem İngiliz sömürge idaresinin halka temsil hakkı vermeksizin ağır yeni vergiler koymuş olmasından kaynaklanmıştır. Amerikan Cumhuriyeti'nin kurucuları çoğunluğun azınlık üzerindeki tahakkümü sorununa da bir çözüm bulmayı amaçlamışlardır. Anayasanın hazırlanışında en önemli rolü oynayan seçkinlerden olan James Madison bu sorunun çözümünün kontrol ve denge sistemi (*checks and balances*) aracılığıyla ve kuvvetler ayrılığı ilkesiyle (*separation of powers*) mümkün olacağına inanmıştır. **Kuvvetler ayrılığı hükümetin üç organının - yasama, yürütme ve yargı- görece birbirinden bağımsız olması ve hiçbir organın diğerini kontrol altına almaması anlamına gelmektedir. Amerikan Anayasası yasama gücünü Kongre'ye, yürütme gücünü Başkana ve yargı gücünü Yüksek Mahkeme ve diğer federal mahkemelere vermektedir.** Amerikan siyasal sistemi, başbakan ve bakanların (yürütme) genellikle parlamentodaki (yasama) en büyük partinin üyeleri arasından seçildiği parlamenter sistemden, örneğin İngiltere'den farklıdır. Sonuçta, İngiltere ve diğer parlamenter sistemlerde kuvvetler ayrılığı değil, kuvvetler birleşimi söz konusudur.

Amerikan Anayasasının kuvvetler ayrılığını güvence altına almasının temel yollarından biri hükümetin herhangi bir organında yer alan kişinin aynı anda başka bir organda görev almasının yasaklanmasıdır. Bu Başkanın veya yürütmedeki yardımcılarının, yasama organında yani Kongre'de yer alamayacakları anlamına gelmektedir. Benzer şekilde Kongre'ye seçilen bir kişi yürütmede bir görev aldığı zaman yasamadaki yerinden ayrılmak zorundadır. Örneğin, Hillary Clinton, Başkan Obama tarafından 2008 başkanlık seçimleri sonrasında dışişleri bakanı olarak atan-

dığında New York eyalet senatörü olarak görev yaptığı Senato'dan istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu bakımdan da Amerikan sistemi, yürütmenin başının yani başbakanın aynı zamanda parlamento veya yasama organı üyesi olduğu İngiliz parlamenter sisteminden ayrılmaktadır.

Amerikan Anayasasında kuvvetler ayrılığını güvence altına almanın dolayısıyla da tek bir elde toplanmasını engellemenin bir başka aracı da kontrol ve dengeler sistemidir. Bu ilkeye göre, hükümetin üç organından her biri diğerlerinin eylemlerini kontrol edebilir ve dolayısıyla hiçbir organ diğerlerine hükmedemez. Kongre (yasama) yasa geçirebilir, ancak Başkan (yürütme) bu yasaı veto edebilir ve anayasa Başkanın vetosunun geçersiz olması için Kongre'nin her iki meclisinin üçte ikisinin oyunun alınmasını gerektirmektedir. 1789 ile 2002 arasında Başkanlar Kongre'nin onayladığı yaklaşık 2500 yasaı veto etmiştir. Kongre ise Başkanların vetolarını yüzden fazla kere geçersiz hale getirmiştir (Burns vd., 2002, 30). Yüksek Mahkeme (*Supreme Court*) Kongre'den geçen ve Başkanın imzaladığı yasaları anayasaya aykırı bulabilir, ancak Başkan Yüksek Mahkeme yargıçlarını Senato'nun onayı da alınarak atamaktadır. Başkanın ABD'yi dışarıda temsil edecek diplomatları atama yetkisi vardır, bununla birlikte bu atamalar Kongre tarafından onaylanmak zorundadır. Dolayısıyla uygulamada anayasal kontrol ve dengeler sistemi her bir organın diğerleri üzerinde bir miktar yetki sahibi olması ve yetkileri paylaşması anlamına gelmektedir.

ABD Anayasası, ülkenin siyasal sistemini ve işleyişini belirleyen en önemli ilkelere içeren temel bir belgedir. Anayasa ilk olarak federal bir sistem içinde var olan yasama, yürütme ve yargı organlarına dayanan hükümetin yapısını tanımlar. İkincisi, hükümetin farklı organlarının yetkilerini belirler. Üçüncü olarak, federal hükümetle eyaletler arasındaki yetki dağılımını düzenler. Dördüncü olarak da, birey hak ve özgürlükleri konusunda hükümetin yetkilerinin sınırlarını çizer.

Anayasadaki değişiklikler için kullanılacak yöntem anayasanın 5. Madde'sinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre, Kongre'yi oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senato'nun her ikisinin üçte iki oyuyla veya eyalet yasama organlarının üçte ikisinin isteği üzerine Kongre tarafından toplanan ulusal bir kurul aracılığıyla değişiklik teklif edilebilir. Yasa tasarısı daha sonra eyalet yasama organlarının dörtte üçünün onayını almak zorundadır. ABD'nin kuruluşundan bu yana her ne kadar Kongre üyeleri tarafından olası anayasa değişiklikleri ile ilgili binlerce teklif verilmiş olsa da, bunların ancak 33'ü yasama üyelerinin üçte ikisinin desteğini almış ve bunların da yalnızca 27'si eyaletler tarafından onaylanmıştır.

Federalizm

Amerikan siyasal sisteminin ayırt edici özelliklerinden birisi de federal hükümet kurumları ve uygulamalarına dayanmasıdır. Siyasi bir kavram olarak federalizm merkezi veya ulusal hükümetle bölgesel veya yerel hükümetler arasında yetkilerin paylaşılmasıdır. Bir yönetim biçimi olarak federalizm ABD'de ortaya çıkmış ve daha sonra bir dizi ülke tarafından benimsenmiştir. Federalizm genellikle Kanada veya Avustralya gibi geniş toprak parçaları üzerine kurulmuş veya Hindistan, Rusya ve ABD gibi hem geniş topraklara hem de fazla nüfusa sahip ülkelerde uygulanmaktadır. Bununla birlikte İsviçre ve Almanya gibi federalizmi benimseyen daha küçük başka ülkeler de bulunmaktadır. Teoride ve uygulamada federalizm siyasi gücün merkezi hükümetin elinde olduğu üniter hükümet sistemlerinden ayrılmaktadır.

Kuvvetler ayrılığı ilkesini benimseyen Amerikan Anayasası yasama gücünü Kongre'ye, yürütme gücünü Başkana ve yargı gücünü Yüksek Mahkeme ve diğer federal mahkemelere vermektedir.

Amerikan siyasal sistemindeki federalizm ilkesi uyarınca elli eyaletten her birinin kendi anayasası, seçilmiş valisi, mahkeme sistemi ve yasama organı bulunmaktadır.

ABD Anayasası “federalizm”e atıfta bulunmamasına karşın, siyasi yetkiyi Washington’daki federal veya ulusal hükümetle eyalet hükümetleri arasında kesin bir şekilde paylaşmaktadır. Federal hükümetin bazı önemli yetkileri arasında savaş ilan etme, başka devletlerle anlaşma imzalama, para basma ve eyaletler arasındaki ticareti düzenleme yetkileri bulunmaktadır. Öte yandan eyaletlerin ana yetkileri eğitim, medeni haklar (evlilik ve boşanma gibi), eyalet içi ticaret ve motorlu taşıtların denetlenmesi gibi konulardadır. Vergilendirme ve suçluların cezalandırılması gibi hem federal hükümetin hem de eyaletlerin uygulayabileceği başka yetkiler de bulunmaktadır. Amerikan siyasal sistemindeki federalizm ilkesi uyarınca elli eyaletten her birinin kendi anayasası, seçilmiş valisi, mahkeme sistemi ve yasama organı bulunmaktadır. Buna ilaveten her eyaletin kendi içinde de ilçeler, kasabalar, belediyeler ve okul bölgeleri gibi çok sayıda alt idari birimler mevcuttur. Bu çoklu yönetim yapısının idaresi seçilmiş görevlilerin elindedir. Bunun sonucunda seçim günlerinde Amerikalılar sadece başkan ve kongre adayları için değil, aynı zamanda eyalet meclislerinin üyeleri, ilçe yöneticileri, okul bölgesi başkanları, polis şefleri ve yargıçlar için de oy verirler. Seksen beş binden fazla yerel yönetim birimiyle ABD dünyadaki demokratik ülkeler arasında en fazla seçilmiş yöneticisi olan ülkedir.

ABD’de federalizmin uygulanması ile ilgili önemli bir mesele eyaletlerle ulusal devlet arasındaki uyuşmazlık durumunda yetki üstünlüğü ile ilgilidir. Geçmişte, bu türden uyuşmazlıklar genellikle anayasaya ve (anayasa ile uyumluysa) ulusal devletin yasalarına bakılarak çözümlenmiştir. Diğer bir deyişle, **federal hükümetle eyaletler arasında bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda genellikle federal hükümetin kararları uygulanmaya konmuştur.** Örneğin, ırk eşitliği sorunu konusunda federal hükümetle bazı güney eyaletleri arasında 1960’lı yıllarda ortaya çıkan uyuşmazlıklar genellikle federal hükümetin lehine sonuçlanmıştır.

SIRA SİZDE

ABD’de siyasi yetki federal ve eyalet hükümetleri arasında nasıl paylaşılmaktadır?

ABD’DE SİYASİ HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER

Sivil hakların ve özgürlüklerin korunması Amerikan siyasi hayatının anayasal temellerinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Anayasayı yazdıklarında ABD’nin kurucu liderleri sadece birkaç hakkı bu belgeye dahil etmişlerdi. Bunların arasında en önemlisi *habeas corpus* ve bu hakkın *ex post facto* kanunlara karşı korunmasıdır. *Habeas corpus* ilkesi yargıcın bir kişinin hangi hukuki gerekçe ile hapis-hanede tutuklu olduğunu açıklama zorunluluğu bulunması anlamına gelmektedir. Bu ilkeye göre gözaltındaki kişi yargıca başvurabilir ve yasadışı olarak hapis-hanede tutulduğu iddiasıyla salıverilmesini talep edebilir. Mahkeme sisteminin yeterli delil bulamaması durumunda da yargıç tutuklunun salıverilmesine karar verebilir. *Ex post facto* kanunlar ilkesi ise bir kişinin gerçekleştirdiği dönemde suç sayılmayan eylemine karşı ceza kanununun geriye dönük olarak işleminin anayasa yoluyla engellenmesidir.

Anayasanın onanmasından iki yıl sonra ABD Kongresi Haklar Bildirgesi’nde bir değişiklik önerisinde bulunmuştur. 1791’de onanan Haklar Bildirgesi’nin on maddesi Amerikan halkının temel hak ve özgürlükleri ile ilgili esas anayasa maddelerini oluşturmaktadır. Haklar Bildirgesi’nin ilk değişik (tashihi) maddesi, “Kongre, din kurumuna saygı göstermeyen, dinin serbestçe uygulanmasını engelleyen ya da ifade ve basın hürriyetini ortadan kaldıran veya barışçı bir şekilde toplantı yapma hakkını ve şikâyetlerinin düzeltilmesi için hükümete dilekçe verme hakkını engel-

Habeas corpus ilkesi yargıcın bir kişinin hangi hukuki gerekçe ile hapis-hanede tutuklu olduğunu açıklama zorunluluğu bulunması anlamına gelmektedir.

leyen hiçbir kanunu çıkaramaz” ifadesinden oluştuğu için ayrı öneme sahiptir. Yani anayasanın ilk değişik maddesi inanç, ifade ve toplantı özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Haklar Bildirgesi’ndeki diğer maddeler arasında ikinci değişik madde Amerikan vatandaşlarının silah bulundurma hakkını güvence altına aldığı için oldukça tartışmalıdır. Madde suç ve şiddetin ana nedeni olarak gören silah denetimi savunucuları tarafından sert şekilde eleştirilse de, pek çok Amerikalı silah bulundurma ve taşımanın anayasal hakları olduğunda ısrar etmektedir. Haklar Bildirgesi’nde yer alan bir başka önemli ilke kendi aleyhinde tanıklık etmeye karşı getirilen koruma ile ilgilidir. Beşinci değişik madde kimsenin “kendi aleyhine tanıklık etmeye zorlanamayacağını” belirterek zorlama yoluyla kendi aleyhinde tanıklığı yasaklamaktadır. Yani mahkeme salonunda, karakolda veya Kongre’deki bir sorgulamada, hiç kimse daha sonra aleyhinde kullanılacak bir kanıt vermeye zorlanamaz. Özet olarak, Haklar Bildirgesi’nin on maddesi, başka bir deyişle anayasanın ilk on maddesi, sivil özgürlükler ve bireyin hükümete karşı korunması ile ilgili bazı temel anayasal ilkeleri ortaya koymaktadır.

ABD Anayasasının ilk on maddesi, sivil özgürlükler ve bireyin hükümete karşı korunması ile ilgili bazı temel anayasal ilkeleri ortaya koymaktadır.

Amerikan Anayasası’nın kuvvetler ayrılığı ilkesini güvence altına almasının temel yolları nelerdir?

SIRA SİZDE

ABD’DE POLİTİKA YAPICI KURUMLAR

Amerikan siyasal sisteminin üç ana politika yapıcı kurumu Başkanlık (*Presidency*), Kongre (*Congress*) ve Yüksek Mahkeme (*Supreme Court*)’dır. Daha önce de belirtildiği gibi Başkan (yürütme), Kongre (yasama) ve Yüksek Mahkeme (yargı) tarafından temsil edilen hükümetin üç organı arasında hem iş bölümü hem de kontrol ve dengeler sistemi bulunmaktadır.

Başkanlık

Başkan Amerika siyasetinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Karşılaştırmalı siyasal sistemler alanında ABD, başkanlık sistemini benimseyen demokrasilerin en önemli örneği olarak belirtilir. Dünyadaki demokratik sistemlerin çoğunda başkanın hükümetin başı olduğu ve en güçlü siyasi aktör olduğu parlamenter sistem benimsenmiştir. Amerikan başkanlık sistemi Başkanın hem devletin hem de hükümetin en yetkili kişisi olma özelliğini taşıması bakımından diğer demokrasi türleri olan parlamenter ve yarı başkanlık rejimlerinden ayrılır.

Amerikan Başkanları dört yılda bir yapılan genel seçimlerle doğrudan halk tarafından seçilirler. Ülkenin iki büyük siyasi partisi, seçimden birkaç ay önce toplanan ve eyaletlerden gelen çok sayıda delegenin katıldığı ulusal bir kongrede Başkan adaylarını belirlerler. Son yıllarda Başkan adayı olmak isteyenlerin yaptıkları faaliyetler seçim tarihinden çok önce başlamaktadır. Örneğin, 2008’de Başkan seçilen Barack Obama neredeyse 2004 seçimlerinden hemen sonra adaylık için yoğun ve kapsamlı bir şekilde çalışmaya başlamış ve dört yıl boyunca yüzlerce küçük kasabayı ve şehri ziyaret etmiştir. Obama aynı zamanda kendini Amerikalı seçmenlere daha iyi tanıtılabilmek ve seçim kampanyası için bağış toplamak amacıyla interneti de etkili olarak kullanmıştır. Başlangıçta ülke çapında fazla tanınmıyor olmasına karşın, Obama olağanüstü örgütsel çalışmayla partisinin Başkan adayı olmayı başarmıştır.

Franklin D. Roosevelt’e kadar, Amerikan Başkanları genellikle iki dönemden fazla görev yapmamışlardır. Ancak Roosevelt üç dönem üst üste görev yapmış, 1944’te dördüncü kere tekrar seçilmişse de dönemini tamamlayamadan vefat et-

Amerikan Başkanlık Sistemi
Başkanın hem devletin hem
de hükümetin en yetkili
kişisi olma özelliğini
taşıması bakımından diğer
demokrasi türleri olan
parlamentar ve yarı
başkanlık rejimlerinden
ayrılmaktadır.

miştir. Roosevelt'in alışılmadık şekilde uzun görev süresi temelde büyük bir dünya savaşının getirdiği koşullardan kaynaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra anayasada bir kişinin yalnızca iki dönem Başkan olabileceği yönünde bir değişiklik yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan dönemde seçilen 11 Başkan arasında 4'ü— Dwight Eisenhower, Ronald Reagan, Bill Clinton ve George W. Bush— seçimleri yeniden kazanarak Beyaz Saray'da sekiz yıl kesintisiz kalmayı başarmışlardır. Richard Nixon da, yeniden seçilmesine rağmen, ikinci döneminin başlangıcında Watergate Skandalı sonucunda istifa etmek zorunda kaldığı için toplam 6 yıl görev yapabilmektedir.

Amerikan Başkanları'nın resmi yetkileri oldukça sınırlıdır. Anayasanın ikinci maddesi yalnızca "Yürütme yetkisi Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanındadır" demektedir. ABD'nin kurucuları, kontrol ve dengeler sistemi oluşturarak, Başkan seçilen kişinin yürütme yetkisini hükümetin diğer organlarıyla paylaşmasını güvence altına almak istemişlerdir. Bununla birlikte, Başkanın yetkilerinin ABD'nin kuruluşundan bu yana giderek arttığı görülmektedir. Bu eğilimin en önemli nedenleri Amerika'nın dünyadaki etki ve rolünün artması, teknolojinin gelişimi ve yeni hükümet politikalarının oluşturulmasını gerektiren yeni sosyal, ekonomik ve siyasi konuların ortaya çıkışıdır. 20nci yüzyıl boyunca Amerika'nın dünyadaki gücü ve rolü arttıkça Başkan seçilen kişiler de savaş ve barışla ilgili hayati kararların alınmasında ana aktörler haline gelmişlerdir. Aynı zamanda, federal hükümetin sosyal ve ekonomik kamu politikalarının belirlenmesindeki rolünün ve sorumluluklarının artması Beyaz Saray'daki Başkanlık ofisine doğrudan bağlı olan yeni birimlerin oluşturulmasına yol açmıştır. Yürütme organının başı olarak Başkan günümüzde dört milyondan fazla çalışanı olan büyük bir bürokrasinin de başıdır. Buna ek olarak Amerikan Yüksek Mahkemesi de Başkanlık yetkileri ile ilgili davalarda genellikle yürütme organının lehine karar vererek Başkanların siyasal sistemi içindeki konumlarını güçlendirmiştir.

Günümüzde Amerikan Başkanı dünyadaki demokratik ülkelerin liderleri arasında genellikle en çok yetkiye sahip olanı olarak bilinmektedir. Başkanın yetkilerinin bir dizi kaynağı vardır. Ülkenin siyasi yürütme organının başındaki kişi olarak hem devletin hem de hükümetin başıdır. Bu ikili görev ve doğrudan halk tarafından seçilmesi Başkanı ülkenin en güçlü siyasi lideri yapmasının yanı sıra iç ve dış politika konularında partisinin yasama gündemini büyük ölçüde şekillendirecek biri haline getirmektedir. Amerikan Başkanının gücü aynı zamanda seçildikten sonra 5000'den fazla siyasi atama yapabilmesinden de kaynaklanmaktadır. Bu atamalar kabinesinde görev alan bakanları, devlet teşkilatının üst düzey yöneticilerini, büyükelçileri, federal hükümetin hakimlerini ve Beyaz Saray personelinin içermektedir. Bununla birlikte Başkanın üst düzey bürokrat atamalarının ABD Senatosu tarafından onaylanması gerektiği ve Senato'nun Başkanın yaptığı atamaları reddettiği çok sayıda durum olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Başkanın Amerika'nın siyasi hayatındaki yetki ve rolünün genişlemesi, Beyaz Saray'daki personel sayısındaki artışa da yansımıştır. ABD'nin kuruluş yıllarında görev yapan George Washington ve Thomas Jefferson gibi erken dönem Amerikan Başkanları kendilerine yardımcı olacak az sayıda personelle çalışmışlardır. Oysa günümüzde Başkanın hem çalışma mekanı hem de ailesiyle beraber yaşadığı Beyaz Saray'da ve çevresindeki başkanlık devlet dairelerinde yaklaşık 600 kişi görev yapmaktadır. 1930'lardan başlayarak, Başkanın ilgilendiği iç ve dış politika konularındaki artışa paralel olarak, Beyaz Saray'daki görevli sayısında da önemli

Amerikan Başkanı dünyadaki
demokratik ülkelerin liderleri
arasında genellikle en çok
yetkiye sahip olanı olarak
bilinmektedir.

oranda artış olmuştur. Amerikan Başkanlarının Beyaz Saray'daki üst düzey yardımcıları arasında başkan yardımcısı, ulusal güvenlik danışmanı, basın ve hukuk danışmanları bulunmaktadır.

Kongre

Kongre ABD'de siyasi temsilin ve yasa yapımının ana kurumudur. Kongre'nin en önemli örgütsel özelliği iki meclisli olmasıdır. Anayasayı yazarlar yasama yetkisinin çoğunluk tarafından kontrol edilen tek bir kurumun elinde toplanmasını engellemenin önemli olacağını düşünerek yasama organında Temsilciler Meclisi'nin yanı sıra Senato'nun da bulunmasını öngörmüşlerdir. ABD Kongresi'nin her bir kanadının toplantı salonları ve üyelerin ofisleri Washington'daki Capitol Binası'nın içinde bulunmaktadır. **Temsilciler Meclisi'nin ülke çapındaki 435 ayrı seçim bölgesini temsil eden 435 üyesi vardır. Meclis üyeleri iki yıllığına seçilirler ve tekrar seçilmeleri de mümkündür.** Her bir eyaletten Meclis'e seçilecek olan temsilci sayısı nüfusa göre belirlenir. Daha kalabalık olan California ve New York gibi eyaletlerin Meclis'te sırasıyla 53 ve 32 temsilcisi varken, Montana ve South Dakota gibi nüfusu az olan eyaletlerin yalnızca birer üyesi vardır. Temsilciler Meclisi için yapılacak olan seçimlerdeki seçim bölgelerinin sandalye sayısı her on yılda bir sandalyelerin yeniden dağıtımı (*reapportionment*) yoluyla nüfus değişikliklerine göre yeniden düzenlenir. İlçelerin coğrafi sınırları da eyalet meclisleri tarafından çoğunlukla partizan nedenlerle değiştirilebilmektedir. Sadece partizan amaçlarla seçim bölgelerinin haritasının değiştirilmesine *gerrymandering* denilmektedir. **Senato, 100 üyesi ile Temsilciler Meclisi'nden sayıca daha küçüktür. Nüfus büyüklüklerine bakılmaksızın elli eyaletin her birinin Senato'da altı yıllığına seçilen iki senatörü bulunmaktadır.**

ABD'de siyasi temsilin ve yasa yapımının ana kurumu olan Kongre'nin Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisi vardır.

Amerikan siyasal sisteminde **Kongre'nin önemi** aşağıdaki alanlardaki güç ve otoritesinden kaynaklanmaktadır:

Temsil: Kongre toplumdaki farklı ve sık sık çatışan ekonomik, sosyal ve siyasi çıkarların ifade edildiği ana kurumdur.

Yasama: Kongre federal hükümetin tüm yasalarının hazırlanması, tartışılması ve yürürlüğe konulması konusunda anayasa tarafından yetkilendirilmiştir.

İdari Gözetim: Kongre yasamanın onayladığı yasaların ve politikaların uygulandığından emin olmak amacıyla federal hükümet bürokrasisinin işleyişini denetler.

Mali Yetki: Amerika anayasası yürütme tarafından hazırlanan federal hükümet bütçesi üzerindeki son sözü söyleme yetkisini Kongre'ye vermiştir.

Onay: Senato'nun Yüksek Mahkeme yargıçları, Amerika'nın yabancı ülkelerdeki büyükelçileri ve bakanlıklar gibi Başkan tarafından belirlenen önemli mevki atamalarını onaylama veya reddetme yetkisi vardır.

ABD Kongresi'nde yasama süreci oldukça karmaşıktır ve genellikle uzun zaman alır. Bu süreç, Temsilciler Meclisi ile Senato üyeleri arasında uzun süren pazarlık, tartışma ve tavizi içermektedir. Sadece Meclis tarafından gündeme getirilebilecek "vergi kanunu yasa tasarısı" dışında, yasa tasarıları Kongre'nin herhangi bir kanadından üyeler tarafından önerilebilir. Yasa tasarısı daha sonra genel bir komiteye gider ve eğer burada geçerse konu üzerinde uzmanlaşmış alt bir komiteye gönderilir. Bundan sonra tasarı alt komitenin üyeleri tarafından tartışılarak çoğunluk için kabul edilebilir hale gelecek şekilde değiştirilir. Sonrasında alt komite tasarıyı oylar ve tasarı çoğunluğun oyunu alırsa Kongre'nin her iki kanadına da tartışılmak üzere gönderilir. Her ikisinin de tasarıyı onaylaması durumunda, iki kanadın üyelerinde oluşturulacak bir konferans komitesi uzlaşma sağlanması için tartışır.

şır. Onaylanmasının ardından tasarı Başkana gönderilir. Başkan imzalayarak yasa haline getirebilir veya tasarıyı Kongre'ye geri gönderebilir. Kongre Temsilciler Meclisi ve Senato'nun üyelerinin üçte ikisinin onayıyla Başkanın vetosunu geçersiz kılabilir. Bunun olması durumunda tasarı Başkanın imzası olmadan yasallaşır.

Görüldüğü üzere ABD Kongresi'nin işleyişi büyük ölçüde komite ve alt komitelerin çalışmasına dayanmaktadır. Temsilciler Meclisi ve Senato üyeleri yasa tasarılarının tartışıldığı, uzman ifadelerinin dinlendiği ve uzlaşma arandığı komite toplantılarında uzun saatler geçirmektedir. Kongre komiteleri gündemdeki tasarıyla ilgili bilgi toplanmasında ve uzmanlaşmada önemli rol oynayan kişilerden oluşmaktadır. Komitelerde görev yapan üst düzey uzman personelin fikirleri ve görüşleri komite üyeleri üzerinde oldukça etkili olabilmektedir. Kongre'nin hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da çeşitli komiteleri bulunmaktadır. Bunların daimi komisyonlar olarak bilinen bir kısmı uzun ömürlü ve sürekli iken, geçici konu ve sorunlar için özel komiteler oluşturulmaktadır. Ayrıca Senato ve Meclis üyelerinden oluşan, ekonomi ve vergi politikası gibi bütün Kongre'yi ilgilendiren konuları ele alan birkaç ortak komite de bulunmaktadır.

Yargı ve Yüksek Mahkeme

ABD'deki yargı sistemi ademi merkeziyetçidir ve iki ayrı yargı sistemi arasında bölünmüştür: federal mahkemeler ve eyalet mahkemeleri.

Amerikan siyasal sisteminin üçüncü organı yargıdır. ABD'deki yargı sistemi ülkenin federal hükümet yapısı temelinde şekillenmiştir. Yani yargı yetkisi de ademi merkeziyetçidir ve iki ayrı yargı sistemi arasında bölünmüştür. Federal mahkemelerin yanı sıra elli eyaletten her birinin kendi bağımsız yargısı vardır. Federal mahkemeler çoğunlukla ulusal yasalarla ilgili konularla ilgilenirken, eyalet mahkemeleri de eyalet yasalarını ilgilendiren ihtilafları ele almaktadır. İkisinin arasında çatışma olduğu durumlarda sorun ABD Yüksek Mahkemesi tarafından çözülmektedir. Federal mahkeme yargıçları Başkan tarafından Senato'nun tavsiyesi ve isteğiyle atanır. Ancak eyalet mahkemesinde görevli yargıçlar tarihsel olarak eyalet meclisleri tarafından atanmaktadır.

Amerikan siyasal sisteminin yargı organının en yüksek noktasının Yüksek Mahkeme olduğu açıktır. Amerika'nın en üst düzey mahkemesinin yargı denetiminin ardından yasama veya yürütmenin bir eylemini anayasaya aykırı ve dolayısıyla geçersiz ilan etme yetkisi vardır. Amerikan siyasetindeki bazı kritik konu ve tartışmalarda da son söz Yüksek Mahkeme'nindir. Örneğin, 2000 başkanlık seçimlerinde George W. Bush ile Al Gore arasındaki yarış Florida'daki oyların birbirine çok yakın olmasından dolayı çıkmaza girdiğinde, Yüksek Mahkeme Bush lehine karar vermiş, dolayısıyla Bush'u ABD Başkanı yapmıştır. Bunun gibi konularda kritik kararlar almasının yanı sıra, Yüksek Mahkeme'nin önemi ayrıca federal yasaların üstünlüğünü sağlamadaki ve eyaletler arasındaki uyuşmazlıkları çözmedeki rolünden kaynaklanmaktadır. Anayasa Yüksek Mahkeme'ye kendi başına politika yapma yetkisi vermemektedir, sadece anayasayı "yorumlama" yetkisi vermektedir. Ancak iki asırdan fazla bir zaman önce yazılmış olan ve çok sayıda genelleme içeren bir anayasanın yorumlanması basit bir iş değildir. Bu yüzden Yüksek Mahkeme'de görevli yargıçların kendi kişisel siyasi görüşleri zaman zaman Yüksek Mahkeme'nin verdikleri kararları etkileyebilmektedir.

Yüksek Mahkeme'de başyargıç da dahil dokuz üye vardır. Bir kişi ancak Başkan tarafından aday gösterilip Senato tarafından onaylanarak Yüksek Mahkeme üyesi olabilmektedir. Amerikan siyasi yaşamında oynadığı önemli rolden dolayı yargıçların Yüksek Mahkeme'ye aday gösterilmesi ve onaylanması önemli bir siyasi olaydır. Yüksek Mahkeme üyeleri ömür boyu atandığı için yeni bir konumun

açılması ancak bir üyenin ölmesi veya emekli olmasıyla mümkün olmaktadır. Bir üyelik boşaldığında Başkan görev için yeterli deneyimi olmasının yanı sıra aynı zamanda kendi partisinin temel görüşlerini destekleyen birini bulmaya çalışır. Eğer Başkanın partisi Senato'da çoğunluğa sahipse onay süreci sorunsuz ilerler. Ancak partisi Senato'da azınlıkta olan veya kendi görev sürelerinin sonuna yaklaşan Başkanlar ülkenin en yüksek mahkemesi için gösterdikleri adayın kabul edilmesini sağlama konusunda daha çok muhalefetle karşılaşmaktadırlar. 1960'lardan bu yana Senato Başkan'ın önerdiği altı Yüksek Mahkeme üyesi adayını reddetmiştir. Yüksek Mahkeme üyelerinin yapısı yıllar içinde ırk ve cinsiyet bakımından çok değişmiştir. Önceden Yüksek Mahkeme üyeleri ağırlıklı olarak erkeklerden ve beyazlardan seçilirdi. Günümüzde ise (2011), dokuz Yüksek Mahkeme yargıcından biri Porto Riko kökenli bir Latin, biri siyah ve dördü de kadındır.

Amerika'daki Başkanlık sisteminde, Başkan seçilen kişinin çok geniş yetkileri vardır. Bu meviye seçilen kişinin kolayca otoriter bir yönetime doğru gidebileceği düşünülebilir. Ancak ABD siyasal sisteminde bu tür bir gelişme yaşanmamıştır. Sizce bunun en önemli nedenleri nelerdir?

ABD'DE SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA

Siyasal Kültür

Bir ülkenin siyasal kültürü, başka bir deyişle vatandaşlarının birbirleri ve siyaset hakkında yaygın olarak benimsedikleri tutum, inanç ve değerleri siyasal sistemin işleyişinde önemli rol oynamaktadır. Bir ülkenin siyasal kültürü o toplumun tarihini, geleneklerini ve değerlerini yansıtır. Amerikan siyasi kültürünün bazı genel özellikleri arasında bireycilik, demokrasiye bağlılık, ortak görüşlerin oluşturulmasına dayalı siyaset tarzı ve yerel düzeydeki kuruluş ve derneklere katılım sayılabilir. Geleneksel olarak Amerikalılar insanların düzenli yapılan serbest seçimler yoluyla liderlerini özgürce seçme haklarına kuvvetli bağlılık göstermişlerdir. Ayrıca çoğunluk kuralı ve siyasi azınlıkların görüşlerini açıkça ve özgürce ifade etmeleri de güçlü şekilde desteklenmektedir. Her ne kadar önemli politika konularında vatandaşlar ve siyasi seçkinler farklı görüşlere sahip olsalar da, Amerikan siyasi kültürünün siyasi süreçte demokratik yollarla görüş birliği sağlanmasına, diğer bir deyişle pazarlık ve taviz yoluyla anlaşmaya varılmasına, verdiği değer dikkat çekicidir. Ekonomi ve toplum hükümet tarafından kapsamlı olarak denetlenmesine karşıt olmak da Amerikan siyasi kültürünün geleneksel özelliklerinden biridir. Bunun yanı sıra, bireysel girişimciliğin ve özel sektörün yasalar yoluyla korunmasının ve desteklenmesinin gerekli olduğu düşüncesi Amerikan siyasal kültüründe önemli yer tutar.

1997 yılında yapılan bir kamuoyu araştırması, Amerikalıların seçimle işbaşına gelmiş olan siyasetçilere duydukları güvenin (%44), İngilizlere (%39), Fransızlara (%30), Almanlara (%32) ve İtalyanlara (%26) göre daha yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir (Ranney ve Kousser, 2008, 723). Ancak, son zamanlarda yapılan araştırmalar, 2008 sonrasında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle Amerikalıların hükümete ve ülkenin temel siyasi kurumlarıyla siyasetçilere olan güvenlerinin azaldığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 2000 yılında halkın yaklaşık %50'si hükümete güvendiğini ifade ederken, bu oran 2010'da %22'nin altına düşmüştür. Seçilmiş devlet görevlileri ile ilgili de benzer bir durum söz konusudur: Kongre'ye karşı olan olumlu görüşlerin oranı da, %50'den %25'e, yani yarıya düşmüştür ([Ekonomi ve toplumun hükümet tarafından kapsamlı olarak denetlenmesine karşıt olmak da Amerika siyasi kültürünün geleneksel özelliklerinden biridir.](http://people-</p>
</div>
<div data-bbox=)

press.org/report/trust-in-government). Amerikalılar arasında hükümete ve seçilmiş devlet görevlilerine karşı gelişen güvensizlik siyasal sisteme yönelik artan bir hoşnutsuzluk olduğunu göstermemektedir: Amerikalıların çoğunluğu (%56) siyasal sistemin düzgün çalışabileceğine ancak sorunun Kongre üyelerinden kaynaklandığına inanmaktadır.

Siyasal Katılma

Daha önce de belirtildiği gibi yerel düzeydeki derneklere katılım geleneksel Amerikan kültürünün önemli bir parçası olagelmıştır. ABD'deki yerel topluluklar ve mahallelerde gündelik yaşamın birçok sorunuyla ilgilenen binlerce gönüllü oluşum bulunmaktadır. ABD'yi 1800'lerin başında ziyaret eden ve Amerikan demokrasisi ile ilgili etkili bir kitap yazan Fransız tarihçi ve siyasi düşünürü Alexis de Tocqueville gibi yabancı gözlemciler ülkenin yerel toplulukları arasındaki dernek ağlarından ve vatandaşların bu derneklere katılmaya olan isteklerinden etkilenmişlerdir.

Ancak Amerikan halkının topluluklarındaki gönüllü oluşumlara katılmaya gösterdikleri ilgi genel seçimler için geçerli değildir. ABD'deki Başkanlık ve Kongre seçimlerine katılım oranı Avrupa'nın altındadır. Geçtiğimiz yıllarda ulusal seçimlerde ABD'deki kayıtlı seçmenin %50-55'i sandığa gitmiştir. Öte yandan, Batı Avrupa demokrasilerinde bu oran genellikle %60'la %90 arasında değişmektedir. ABD seçimlerindeki düşük oy kullanma oranlarıyla ilgili çeşitli açıklamalar vardır. Bazıları bunun siyasi süreçlerden tatmin olmamanın bir işareti olduğunu söylerken, diğerleri Amerikalıların hayatlarından memnun olduklarını ve katılmaya gerek duymadıkları için oy vermediklerini iddia etmektedir. Diğer açıklamalar bireylerin hükümet tarafından otomatik olarak seçim kütüklerine kaydedildiği diğer birçok ülkenin aksine ABD'de oy vermek isteyenlerin kaydolmak için kendilerinin uğraşması gerektiğinin, ayrıca Amerikalıların diğer birçok demokratik ülke vatandaşlarından çok daha sık sandığa çağrıldığı (genel ve yerel seçimler, partilerin başkanlık ön seçimleri ve referandumlar) altını çizmektedir.

ABD'deki Başkanlık ve Kongre seçimlerine katılım oranı Avrupa'nın altındadır.

Siyasal Partiler

ABD'de siyasal partilerin kurulması oldukça eskiye dayanmaktadır. Ülkenin İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından ilk siyasi partiler ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın başlarında iki partili sistemin temelleri atılmış ve partiler ülke siyasetinin ve yerel siyasetin ana aktörleri haline gelmiştir. Büyük ekonomik, sosyal ve siyasi değişimlere karşın, iki yüzyıldan fazla bir sürede Amerikan parti sisteminin ana hatları iki büyük partinin ana oyuncular olduğu bir şekilde aynı kalmıştır. Birçok Avrupa demokrasisinin aksine küçük partiler Amerikan siyasetinde pek başarı kazanamamıştır. Küçük üçüncü partiler ABD'de genellikle tanınan bir kişinin başkanlık yarışına katılmaya karar verdiğinde siyaset sahnesine çıkmaktadır. Bunun en son örneği 1995 yılında zengin bir işadamı olan ve 1992 başkanlık seçimlerinde %18,9 oy alan Ross Perot tarafından 1995 yılında kurulan Reform Partisi'dir. ABD parti sistemi aşırı sol ve aşırı sağ uçtan radikal partilerin ülkenin iki merkez yetki partisiyle etkin bir şekilde rekabet edememiş olmaları bakımından birçok Avrupa demokrasinden farklıdır. Ayrıca çoğu Avrupa demokrasisinde çok partili sistemler tek bir parti parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğunu alamadığı için koalisyon hükümetleri çıkarırken, **koalisyon hükümetleri Amerikan siyasal yaşamının bir parçası olmamıştır.** Bununla birlikte ABD siyasal sistemindeki yetki dağılımından dolayı Kongre de ülkenin hükümet yapısının bir parçasıdır. Beyaz Saray ve Kongre'yi eş zamanlı olarak aynı partinin kontrol ettiği durumlarda ABD'de bir

“parti hükümeti”nden bahsetmek mümkündür. Ancak 1960’lardan bu yana Amerikan siyasetinde bir partinin Kongre’nin bir kanadını veya her iki kanadını da kontrol ederken öteki partinin başkanlığı kazandığı “bölünmüş hükümet” yönünde ilerleyiş söz konusudur. Örneğin, 2010 Kongre seçimlerinin ardından Demokrat Partili Barrack Obama’nın Başkanlığı sürerken Cumhuriyetçi Parti’nin Temsilciler Meclisi’ni ele geçirmesiyle bu durum yeniden ortaya çıkmıştır.

Amerikan siyasal sistemindeki iki büyük parti olan Demokratlar ve Cumhuriyetçiler ideolojik yönelimleri bakımından temelde merkeze yakındır. Partiler arası rekabette geleneksel olarak sol-sağ farklılıklarının önemli olduğu Avrupa’nın çok partili sistemleriyle karşılaştırıldığında, ilk bakışta Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Parti arasındaki farklılıklar çok önemli değilmiş gibi görünebilmektedir. Çünkü her iki parti de merkeze yakındır ve uçlardaki seçmenlerden ziyade çoğunluğu oluşturan ve merkeze yakın ılımlı seçmenlerin desteğini almaya çalışmaktadır. Ancak, Amerikan siyasetine daha yakından bakıldığında kritik iç ve dış politika konularıyla ilgili iki parti arasındaki çatışma ve muhalefetin giderek arttığı görülmektedir. Örneğin, Kongre’de ve medyada son yıllarda çok tartışılan sağlık hizmetlerinde reform ve kadınlara kürtaj hakkı verilmesi gibi konularda iki parti birbirinin zıddı konumdadır: Demokrat Parti’nin sağlık sistemi reformu ve kürtajın yasallaşması yönündeki çabaları Cumhuriyetçilerin sert muhalifiyle karşılaşmaktadır. Genelde Demokratlar sosyal ve ekonomik sorunlarla ilgili hükümete daha aktif rol verilmesinden yanayken, Cumhuriyetçiler hükümetin sosyal refah politikalarına yüksek düzeyde harcama yapmasına karşı çıkmaktadır. Son zamanlarda, Demokrat Parti siyasi yelpazede fark edilir şekilde giderek daha sola kayarken, Cumhuriyetçiler içinde “Çay Partisi” olarak adlandırılan radikal muhafazakâr bir hizibin ortaya çıkması ve Cumhuriyetçi seçmenlerin üzerindeki etkisini giderek artırması bu partiyi daha da sağa itmiştir. Böylece, Amerikan parti sistemindeki ideolojik kutuplaşmanın eskiye oranla daha belirgin hale geldiği görülmektedir.

Amerikan siyasi partilerinin birçok önemli özelliği vardır. Birincisi, gelişmiş Avrupa demokrasilerine nazaran Amerikan partilerinin örgütsel yapısı daha zayıftır. Ülkenin federal hükümet sisteminden dolayı partiler oldukça ademi merkezîyetçidir, eyalet ve yerel partiler hatırı sayılır özerkliğe sahiptir. Avrupa’da parti liderleri parti örgütü ve üyeleri üzerinde kayda değer etkiye sahiptir. Öte yandan ABD’de parti liderliği daha farklıdır. Genellikle Beyaz Saray’da iken Başkan partisinin lideri sayılır. Ancak, başkanlığı elinde tutmayan bir partinin liderliği bu kadar belirgin değildir. Bu durumda, partinin Kongre’deki lideri partinin sözcülüğünü üstlenir ve partinin en önemli kişisi haline gelir. İkincisi Amerikan siyasi partileri Kongre’de Avrupa partilerinin parlamentolarda olduğundan çok daha az parti disiplinine sahiptir. Aynı partiden olan Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerinin bir konuda farklı ve karşıt oy kullanmalarına sık rastlanılmaktadır. Kongre’deki parti içi uyumun zayıflığı, parti liderlerinin milletvekillerinin davranışları üzerinde Avrupa’daki parti liderlerinden daha az gücü olduğunun bir başka göstergesidir. Üçüncüsü, ABD, parti lideri veya merkez örgütten ziyade seçmenlerin Temsilciler Meclisi ve Senato adaylarını belirlediği birkaç demokratik ülkeden biridir. Başkanlık, Kongre ve çok sayıda yerel mevki adaylarının seçilmesinden önce, seçmenler kendi belirledikleri adaya oy verdikleri ön seçimlere katılırlar. Bazı eyaletler sadece kayıtlı parti üyelerinin oy kullanabildiği kapalı ön seçimler düzenlerken, bazı eyaletlerde böyle bir gereksinim yoktur ve adaylar herkese açık ön seçimlerde belirlenir.

Amerikan siyasal sistemindeki iki büyük parti olan Demokratlar ve Cumhuriyetçiler ideolojik yönelimleri bakımından temelde merkeze yakındır.

Seçimler ve Seçmen Davranışı

ABD’de siyasetin uzun yıllardır iki partili bir sistem içinde süregelen olmasının birçok nedeni vardır. Bunlar arasında en önemlilerinden biri, ülkede kullanılan çoğunluk seçim sistemidir. Buna göre, **seçimlerde en çok oy alan aday seçimi kazanır.** Başka bir ifadeyle, birinci gelen partinin oyların çoğunluğunu almasına gerek yoktur, en çok oyu alması yeterlidir. Oy çokluğuna dayalı seçim sistemlerinde, özellikle de ABD’deki gibi tek üyeli dar bölgelere dayalı sistemlerde ikinci veya üçüncü gelen partiler hiç sandalye alamamaktadır. Kazanan-her şeyi-alır sisteminin benimsenmesi daha küçük veya azınlık partilerinin siyasi temsilinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Çoğu Avrupa ülkesinde kullanılan, meclisteki sandalyelerin partilerin oy oranlarına göre yaklaşık olarak dağıtıldığı nisbi temsile dayalı seçim sistemleri bu sistemin karşıtıdır. ABD’de tek üyeli seçim bölgelerine dayalı oy çokluğu sistemi ülkenin iki büyük partisi için avantajlıken, daha küçük partilerin Kongre’de temsil edilme şanslarını ortadan kaldırmaktadır.

Amerika’da ulusal ve yerel düzeyde oldukça sık aralarda seçimler yapılmaktadır. Bunların arasında en önemlisi dört yılda bir yapılan Başkanlık seçimidir. Amerikan siyasi sisteminin en üst düzeydeki yöneticisini belirlemek için yapılan Başkanlık seçimi uzun ve karmaşık bir süreci içermektedir. Bir sonraki başkanlık seçimlerinin hazırlıkları neredeyse seçimden birkaç ay sonra başlamaktadır. Son yıllarda Başkan adayı olmak isteyenler seçim kampanyalarına çok erken başlamakta ve zamanlarının çoğunu kendilerini seçmenlere tanıtmak ve desteklerini almak için ülkeyi boydan boya gezmeye ayırmaktadırlar. Bu da adayların neredeyse dört yılı seçmenlerle görüşme, sorunlarını dinleme ve konuşma yapmaya ayırdığı anlamına gelmektedir. Diğer birçok demokratik ülkede, örneğin İngiltere veya Almanya’da, seçim kampanyaları, ABD’deki seçimlere göre çok daha kısa sürmektedir ve adaylar için böylesine uzun ve yorucu bir süreç söz konusu değildir.

Amerika’da seçimlerden aylar önce çoğu eyalette partinin Başkan adayının resmi olarak belirleneceği parti kurultayına katılacak delegelerin belirlendiği ön seçimler yapılmaktadır. Partinin Başkan adayı olmak isteyenler ön seçimlerinde mümkün olduğunca çok delege kazanmaya çalışmaktadır. Ön seçimlerde bazı eyaletlerde çoğunluk sistemi kullanılırken, diğerlerinde kurultaya katılacak delegelerin dağılımı nisbi temsil sistemiyle belirlenmektedir. Başkanlık yarışında ikinci aşama iki partinin önde gelen aday adaylarının televizyondaki tartışmalarıdır. Adayların temel konulardaki görüşlerini açıkladıkları bu tartışmaların amacı tanıtım yapmak ve henüz kimi destekleyeceklerine karar vermemiş olan kurultay delegelerini etkilemektir. Bir sonraki aşamada yapılan kurultaylarda partilerin Başkan adayları seçilir. Normalde dört gün süren renkli görüntülere sahne olan bu kurultaylarda Başkan adayı tercihleri için oy kullanacak olan elli eyaletten delegeler bir araya gelmektedirler. Kurultay ayrıca partinin iç ve dış politika konularıyla ilgili görüşlerinin seçmenlere bir kere daha anlatılması bakımından da önemlidir. Kurultayda partinin Başkan adayı seçilen kişi seçimlere beraber gireceği Başkan yardımcısı adayını açıklar. Son aşama, yine sayısız şehir ve kasaba gezilerini, kapsamlı televizyon reklamlarını ve televizyonda tartışmaları içeren Başkanlık yarışı kampanyasıdır. Bu uzun sürecin sonunda, her dört yılda bir, Amerikan halkı başkanlık için oy kullanır. Başkanlık seçimlerine bazı küçük partilerin adayları ve bağımsızlar da katılsa bile, asıl yarış Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Partinin adayları arasında gerçekleşmektedir.

Amerika’da Başkan adayı parti kurultaylarında yapılan ön seçimlerle belirlenmektedir.

Amerikan başkanlık seçimlerinin ilginç fakat zor anlaşılan yönlerinden biri de başkanın ve yardımcısının gerçekte seçmenler tarafından doğrudan değil, Seçiciler Kurulu (*electoral college*) diye bilinen bir sürecin sonunda dolaylı olarak seçilmeleridir. Bu sistemde başkanın seçilmesinde eyalet meclisleri son sözü söylemektedir. Seçiciler Kurulu'nda her eyaletin Senatörleri ve Temsilcilerinin sayısı kadar oyu vardır. Örneğin, California'nın 55 Seçiciler Kurulu oyu (53 Meclis ve 2 Senato sandalyesi); Vermont'un 3 oyu (1 Meclis, 2 Senato sandalyesi) bulunmaktadır. Bir eyalette en çok oy alan adaylar aynı zamanda Seçiciler Kurulu oylarının da tamamını almaktadır. Başkan adayının Seçiciler Kurulu oylarının çoğunluğunu almasına gerek yoktur, en çok oyu alması yeterlidir. Bu da adayların kampanyalarını en fazla Seçiciler Kurulu oyuna sahip eyaletlere yoğunlaştıracakları anlamına gelmektedir. 2000'deki George W. Bush'la Al Gore arasındaki başkanlık yarışında olduğu gibi Gore ulusal düzeyde daha fazla seçmenin oyunu almasına karşın, Bush Seçiciler Kurulu oylarının çoğunluğunu kazandığından, Başkanlığa Bush seçilmiştir. ABD anayasanın yazıcıları tarafından tasarlanan Seçiciler Kurulu sistemi başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesini isteyenlerle Kongre'nin başkanı seçmesini isteyenler arasındaki bir uzlaşmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde bazı çevreler tarafından eleştirmesine rağmen, Seçiciler Kurulu sistemi halen Başkanlık yarışının en son aşaması olarak devam etmektedir.

Kongre seçimleri başkanlık seçimleriyle bazı benzer süreçler içermektedir. Birincisi, Kongre'ye girmek isteyenler kendi partileri tarafından adaylığı kazanmalıdır. Tek aday olmadığı sürece partiler Temsilciler Meclisi ve Senato adaylarını belirlemek için ön seçim yaparlar. Meclis seçimleri için belirlenen seçim bölgeleri görece daha küçük olduğu için adaylar evleri ziyaret ederek ve okullarda, kiliselerde ve diğer kamusal alanlarda küçük gruplarla toplantılar yaparak seçmenlerle kişisel olarak bir araya gelmek için çaba gösterirler. Senato seçimi kampanyalarında da özellikle az nüfusa sahip eyaletlerde de seçmenlerle birebir görüşülür.

ABD'deki seçimlerin giderek daha pahalı hale gelmekte oluşunun en önemli nedeni televizyon ve radyoda adayların yaptıkları tanıtımların ve reklamların ücretlerindeki artıştır. Bu tanıtımlar hem adayın olumlu imajını yansıtmak hem de rakiplerinin görüşlerini eleştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Ücretli medya tanıtımlarına ek olarak adaylar seçmenlerin ana sorunlarını belirlemek ve kampanya stratejilerinin etkinliğini ölçmek amacıyla seçim öncesinde sık sık anket yapan uzmanlar tutmaktadır. Başkanlık ve Kongre seçimlerinde yarışacak adaylar sadece parti örgütlerinin yardımını almaktan ziyade giderek daha çok profesyonel siyasi danışmanlar ve reklam ajansları kullanmaktadır. Bunun sonucunda ABD'deki seçim kampanyalarının maliyeti önemli ölçüde artarak milyon dolarlara ulaşmaktadır. Bu da kişisel serveti olmayan bir adayın etkin kampanya yürütebilmesi için yüksek miktarda bağış toplaması zorunluluğunu getirmektedir. Adaylar kampanya masrafları için gereken parayı kendilerini destekleyen seçmenlerden, üye oldukları siyasi partilerden, değişik baskı gruplarından ve seçim kampanyalarına parasal yardım yapmak amacıyla oluşturulan Siyasi Eylem Komiteleri'nden (İngilizce kısaltması PACs) almaktadırlar. Seçim kampanyalarına yapılan bağışlar aracılığıyla ortaya çıkabilecek siyasi yolsuzlukların önüne geçebilmek için Kongre 1971 yılından beri kampanya katkılarını ve masraflarını sınırlar getiren, bağışların kullanımıyla ilgili tam beyan ve şeffaflık gerektiren ve başkanlık seçimleri için kamu kaynakları oluşturan bir dizi kampanya reformu yasaları çıkarmıştır.

ABD'de televizyon ve radyoda adayların yaptıkları tanıtımların ve reklamların ücretlerindeki artışlar seçimlerin giderek daha pahalı hale gelmesine neden olmaktadır.

1940'ların sonundan bu yana Başkan ve Kongre seçimlerinin sonuçları ülkenin iki büyük partisinin halk desteğinin yıllar içinde değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. 1948 ile 2008 arasında ABD'de 16 Başkanlık seçimi yapılmıştır. Cumhuriyetçiler Demokratlardan biraz daha başarılı olmuş ve bu seçimlerin dokuzunu kazanmıştır. Bunun sonucunda bu yaklaşık 60 yıllık dönemde Cumhuriyetçiler Başkanlık mevkiini daha uzun süre ellerinde tutmuştur (36'ya karşı 26 yıl). Öte yandan, Kongre seçimlerinde 1961'den 1995'e kadar olan dönemde Demokratlar Temsilciler Meclisi'nin çoğunluğunu sürekli elde etmiştir. O tarihten bu yana Meclis çoğunluğu iki parti arasında birçok kere el değiştirmiştir. Demokratlar 1960'lar ve 1970'lerde de yasama yıllarının çoğunda Senato'ya hakim olmuştur. 1981 ile 2001 arasındaki dönemin büyük kısmında Senato'da Cumhuriyetçiler çoğunlukta olmuştur. Bu eğilim 2000'lerin sonlarına doğru Demokratların Senato'da daha çok sandalye kazanmasıyla tersine dönmüştür.

Siyaset bilimciler Amerikalıların oy kullanırken seçimlerinin parti tutma, adayların olumlu değerlendirilmesi ve politika tercihleri gibi etkenlerden biri veya birkaçının etkili olduğuna inanmaktadır. Kendilerini "bağımsız" olarak sınıflandıran seçmenlerin sayısının artması sürekli olarak aynı partiyi destekleyen seçmen sayısının azalmış olabileceğine işaret etmektedir. Anket sonuçları Amerikan seçmenlerinin Demokratlar (%35), Cumhuriyetçiler (%36) ve Bağımsızlar (%29) olmak üzere neredeyse eşit üç gruba bölündüğünü göstermektedir (Ranney ve Kauser, 2008, 726). Demokrat ve Cumhuriyetçi seçmenlerin sosyal yapıları birçok açıdan farklılaşmaktadır. Örneğin, Demokrat Parti Cumhuriyetçi Parti'ye göre kadınlardan ve siyahılardan daha çok oy almaktadır. Amerikan toplumunun daha az varlıklı üyeleri Demokratları desteklerken, Cumhuriyetçiler üst gelir grupları arasında daha popülerdir. Yaş ve eğitimin Amerikan seçmenlerinin tercihlerini pek fazla etkilediği düşünülmemektedir çünkü iki partinin seçmen gruplarının toplumsal özellikleri bu iki gösterge bakımından pek kayda değer farklılık göstermemektedir. Bununla birlikte din seçimlerde etkin olmaktadır ve Cumhuriyetçiler dindar kesimden daha çok oy almaktadır. Benzer şekilde siyasi tutumlar bakımından da Cumhuriyetçi ve Demokrat seçmenler arasında büyük fark vardır: Kendilerini siyaseten muhafazakar olarak tanımlayan seçmenlerin çoğunluğu Cumhuriyetçi Parti'yi desteklerken, siyaseten liberal olduğunu söyleyen seçmenlerin çoğunluğu Demokrat Parti'ye oy vermektedir.

Çıkar Grupları ve Lobicilik

Çıkar grubu ortak çıkarlara ve amaçlara sahip, hükümetin kamu politikalarıyla ilgili kararlarını etkilemeyi hedefleyen bir örgütlenme biçimidir. Birçok demokratik ülkede çıkar grupları siyasi sürecin parçasıdır. Amerikan siyasal sisteminde çıkar grupları birkaç nedenden dolayı önemli rol oynarlar. Birincisi, iyi örgütlenmiş ve güçlü mali kaynaklara sahip olan bazı çıkar grupları kendilerini ilgilendiren konularda Kongre üzerinde etkili olabilmektedir. İkincisi Amerikan siyasi partilerinin Avrupa partilerine göre daha zayıf olmaları nedeniyle çıkar grupları Amerikan toplumunun ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarının temsil edilmesinde söz sahibi olabilmektedirler. Üçüncüsü, ABD'deki çıkar gruplarının sayısı, federal hükümetin desteklediği proje ve programların çoğalmasıyla, son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. Çıkar gruplarında gözlenen sayısal artışın bir diğer nedeni ise bu grupların kamu politikalarındaki tercihlerinin Kongre üyelerine daha kolay ulaştırılmasını sağlayan teknolojik gelişmelerdir (örn. E-posta kullanımı).

ABD'deki çıkar grupları amaçları, üye sayısı, mali kaynakları, kamu politikaları alanındaki uzmanlıkları ve etkililikleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Çıkar gruplarını çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. İktisadi çıkar grupları büyük şirketlerin ve işverenlerin, meslek odalarının, çiftçilerin ve sendikaların çıkarlarını destekleyen grupları içermektedir. Konuya özel çıkar grupları, “Ulusal Silah Birliği” (*National Rifle Association*) gibi sadece vatandaşların ateşli silah taşıma hakkını savunmakla ilgilenen, belirli bir konuyu kamuoyuna duyurmak ve konuyla ilgili gelişmeleri izlemek amacıyla kurulan gruplardır. İdeolojik çıkar grupları kamu politikalarını kendi siyasi görüşleri doğrultusunda etkilemeyi amaçlarlar: Liberal siyaseti savunan “Demokratik Eylem İçin Birleşen Amerikalılar” (*Americans for Democratic Action*) ile muhafazakar siyasi görüşleri yansıtan “Amerikan Yaşam Tarzını Destekleyenler” (*People for the American Way*) bu türün tipik örnekleridir. “Hristiyan Koalisyonu” (*Christian Coalition*) gibi dini çıkar grupları Amerikan toplumunun daha dindar kesimlerinin çıkarlarını desteklemekle ilgilenirler. Kamu çıkarını savunan gruplar arasında çevre sorunlarıyla ilgilenenlerden tüketici haklarını savunanlara kadar bir dizi oluşum bulunmaktadır. “Renkli Halkların İlerlemesi İçin Ulusal Birlik” (*National Association for the Advancement of Colored People*) gibi sivil haklarla ilgili gruplar siyahların haklarını ilgilendiren hükümet kararlarını etkilemeyi amaçlamaktadır. Son olarak, Amerikan dış politikasını etkilemek için çaba sarf eden dış politika çıkar grupları bulunmaktadır.

Büyük çıkar gruplarının faaliyetlerinin merkezi Kongre ve Beyaz Saray’a yakın bürolar kurdukları ülkenin başkenti Washington’dadır. Çıkar grupları kendi görüşlerini duyurmak ve savunmak için birçok yöntem kullanırlar. Bunlardan birisi kitle iletişim araçları ve diğer iletişim araçları yoluyla tanıtım yapmaktır. Çıkar grupları hem Kongre üyelerini hem de toplumu TV, radyo, gazete yazıları ve son yıllarda giderek daha sıklıkla e-posta mesajlarını kullanarak etkilemeye çalışmaktadırlar. Bir başka yöntem de postadır. Bu yolla seçim dönemlerinde çıkar grubunun politika tercihlerini destekleyen adaylara oy vermelerini teşvik etmek için seçmenlere binlerce mektup ve rapor gönderilmektedir. Son olarak çıkar grupları “lobicilik” olarak adlandırılan faaliyetler için oldukça fazla mesai yapmaktadırlar. Lobicilik çıkar grubu adına çalışan profesyonel lobiciler tarafından yapılan ve temel hedefi Kongre üyeleriyle veya onların yardımcılarıyla bire bir konuşarak bir yasa tasarisının lehinde veya aleyhinde oy kullanmalarını sağlamaya yönelik bir eylemdir. Amerikan siyasal sisteminin geleneksel bir parçası olan lobicilik, ABD Kongre’sinin çalışmalarında ve verdiği kararlarda oldukça önemli rol oynamaktadır. Özellikle, aynı kamu politikalarını hedef alan değişik lobilerin aralarında bir tür koalisyon oluşturarak ortak hareket etmeleri halinde, çıkar grupları Temsilciler Meclisi ve Senato üyelerinin oylarını etkilemekte başarılı olabilmektedirler.

ABD’de büyük çıkar gruplarının faaliyetlerinin merkezi Kongre ve Beyaz Saray’a yakın bürolar kurdukları başkent Washington’dadır.

ABD siyasal yaşantısına damgasını vuran iki-partili sistemin devamını sağlayan ve küçük partilerin Kongre’de temsil edilmelerini zorlaştıran en önemli etken nedir?

SIRA SİZDE

4

ABD’DE KAMU SİYASETLERİNİN OLUŞUMU

Amerikan hükümet sisteminin en önemli işlevlerinden biri kamu siyaseti geliştirmektir. ABD’nin kuruluşundan bu yana hükümet politikalarının kapsamı çeşitli iç ve dış politika konularını ve sorunlarını içerecek şekilde genişlemiştir. Ayrıca ülkenin federal yapısına bağlı olarak politika yapımı sadece ulusal hükümeti değil eya-

let ve yerel hükümetlerini de içermektedir. Genel olarak politika yapım sürecinin birçok aşaması vardır. İlk önce belirli bir sorunun politika yapıcılarının dikkatini çekmesi ve gündeme alınması gerekmektedir. Bir konunun sorun olarak belirlenmesi vatandaş talepleri, dernekler ve çıkar gruplarının eylemleri, seçilmiş devlet görevlilerinin konuya dahil olması ve uzmanların ve düşünce kuruluşlarının rapor ve ifadelerinin sonucunda gerçekleşebilir. İkinci olarak yetkililerin dikkatini çeken sorun için bir politika üretilir. Politika üretilme süreci alternatif politikaların değerlendirilmesi ve politikanın tasarlanması ve planlanması sürecinde kimlerin dahil olacağına kararlaştırılmasından oluşur. Üçüncü olarak, bir kez politika belirlendikten sonra, bir sonraki aşama anayasal, hukuki ve siyasi gerekler göz önünde bulundurularak hükümetin hangi biriminin politikayı kanunlaştıracığının belirlenmesidir. Dördüncü sırada, politikanın kanunlaştırılmasından sonra uygulanması bir sonraki aşama haline gelmektedir. Bu aşamada hangi düzeyde (federal hükümet, eyalet hükümeti, yerel hükümet veya her üç düzey) politikanın uygulanacağı, uygulamanın maliyeti ve en etkin uygulama yöntemi konularında kritik kararlar alınır. Beşinci olarak, politikanın değerlendirilmesi politika yapım sürecinin son aşamasıdır. Bu aşama, belirli bir soruna yönelik alınan önlemlerin etkinliğinin değerlendirilmesi ve gelecekte benzer konularda bu konuda yapılabilecek geliştirmeler ve değişikliklerle ilgili önerilerde bulunulmasından oluşur.

ABD'de kamu siyasetinin en önemli alanları ekonomi, sosyal refah, savunma ve dış ilişkilerdir. Federal hükümet ABD'nin bağımsız bir devlet haline geldiği tarihten bu yana ekonomik politika konusunda söz sahibidir. Anayasa ekonomi politikalarını yapma yetkisini yasama ve yürütme arasında paylaşmaktadır. **Temsilciler Meclisi tüm kamu harcamalarına izin verme ve para basılmasına karar verme yetkisine sahipken, Başkan anayasa uyarınca parasal ve mali politikalardan sorumlu olacak yetkilileri atama (atamaların Senato tarafından onaylanması koşuluyla) yetkisine sahiptir.** Örneğin, faiz oranlarını düzenleyen ve dolayısıyla ekonomi politikalarının yapımında çok önemli bir role sahip olan Federal Banka Kurulu'nun (*Federal Reserve Bank*) başkanı Başkan tarafından atanmaktadır.

Federal bütçenin hazırlanması, ABD'nin ekonomi politikasının belirlenmesinde önemli bir yer tutar. Ulusal hükümetin harcamaları yıllar içinde oldukça artmıştır: Günümüzde, ülkenin gayrisafi milli hasılasının neredeyse dörtte birini oluşturmaktadır. Bu harcamaların büyük kısmı borç ve vergilerdir. ABD'nin devlet borcu yakın zamanda hızla artarak 2010 yılında gayri safi milli hasılasının %64,5'ine ulaşmıştır. Önceki borçların faizlerinin ödemeleri de dahil olmak üzere devlet borcunun artmış olması Amerikan siyasi hayatında büyük bir tartışma konusudur. Vergilendirme federal bütçe için gelirlerin artırılmasının bir başka ana yöntemidir. Kişisel gelirlerden alınan vergiler federal hükümetin toplam vergi gelirinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Kalanı ise işverenler ve çalışanlar tarafından yapılan sosyal güvenlik ödemeleri, şirketlerden elde edilen vergiler ve tüketimden oluşmaktadır. İngiltere, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'yla karşılaştırıldığında, bireysel gelirlere uygulanan en yüksek vergi ABD'dedir.

Federal hükümet gelirinin çoğunu savunma ve sosyal refah politikalarına harcamaktadır. Savunma ve güvenlik harcamaları ulusal bütçenin yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler arasında en yüksek savunma harcamasını ABD yapmaktadır. 11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da düzenlenen terör saldırılarının ardından Irak ve Afganistan'a açılan savaşlardan dolayı geçtiğimiz

ABD'de kamu siyasetinin en önemli alanları ekonomi, sosyal refah, savunma ve dış ilişkilerdir.

ABD'de ekonomi politikasında söz sahibi olan Federal Hükümet'tir.

yıllarda savunma bütçesinde artış olmuştur. Ancak federal hükümet harcamalarının en büyük kısmı çeşitli sosyal refah programlarına ayrılmaktadır. Amerikalılara asgari gelir sağlamayı amaçlayan emeklilere yönelik sosyal güvenlik ödemeleri, yoksullara yönelik sosyal yardım programları, sağlık hizmetleri ve eğitim en önemli bütçe kalemlerini oluşturmaktadır. Zaman içinde sosyal refah programları artmış olsa da ABD vatandaşlarına sağladığı sosyal güvenlik hizmetleri bakımından hala birçok sanayileşmiş ülkeden, özellikle İskandinav ülkelerinden, daha geridedir. Avrupa'daki "refah devleti" ilkesini benimsemiş olan ülkelerin aksine ABD'de kapsamlı bir ulusal sağlık sistemi bulunmamaktadır. Cumhuriyetçi Parti üyelerinin muhalefetine karşın Başkan Obama 2010'da kapsamlı bir sağlık reformu yasasını Kongre'den geçirmeyi başarmıştır. Ancak, Cumhuriyetçilerin 2010'daki Kongre seçimlerinde Temsilciler Meclisi'nin çoğunluğunu kazanmaları ve bu yasaı kaldırmayı hedeflediklerini açıkça belirtmiş olmaları nedeniyle bu yeni politikanın uygulamaya koyulup koyulmayacağı belirsizdir.

Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Parti'yi destekleyen seçmenler arasındaki en belirgin farklılıklar nelerdir?

SONUÇ

Karşılaştırmalı bakış açısıyla düşünüldüğünde, Amerikan siyasal sistemi dünyadaki diğer yerleşmiş ve kurumsallaşmış demokratik sistemlerle benzerlikler taşımaktadır. Bunlar arasında düzenli olarak yapılan adil seçimler yoluyla gelen yetkililer tarafından yönetilmesi, iktidardakilerin seçmenlere karşı hesap verme sorumluluğu bulunması, kişilerin ve grupların siyasi görüşlerini özgürce ifade etme hakkına önem verilmesi ve hukukun üstünlüğüne saygı duyulması sayılabilir. Bununla birlikte Amerikan siyasal sistemi birçok önemli özelliği bakımından diğer demokratik ülkelerden farklıdır. Dünyadaki demokrasilerin çoğu parlamenter sistemle yönetilirken ABD'de Başkanın geniş yetkiye sahip olduğu başkanlık sistemi vardır. ABD'nin eyaletlerin ve yerel hükümetlerin kaydadeğer yetki ve güç sahibi olduğu federal yapısı yetkinin sadece ulusal hükümette toplandığı diğer birçok demokrasinin üniter yapısına karşıtık oluşturmaktadır. ABD'de yürürlükte olan dar bölgeci çoğunluk sistemi, İngiltere dışında, nisbi temsil sistemini tercih eden Avrupa demokrasilerinde nadiren kullanılmaktadır. Birçok ülkede nisbi temsil, çok partili sistem ve koalisyon hükümetleri olmasına karşın, Amerikan siyaseti koalisyon yönetiminin hiç olmadığı iki partili sisteme dayanmaktadır. Diğer birçok parlamenter demokrasiyle karşılaştırıldığında, ABD Kongre'sinde çok daha az parti disiplini söz konusudur, üyelerin parti yöneticilerinden farklı oy kullanmasına sık rastlanır. Politika yapımında meclis komitelerinin önemli rol oynaması ile Yüksek Mahkeme'nin büyük siyasi ve toplumsal anlaşmazlıkların çözümünde yetki ve güç sahibi olması Amerikan siyasal sisteminin ayırt edici diğer özellikleri arasındadır.

ABD'de siyaset son yıllarda büyük değişim geçirmiştir. Muhtemelen bunlar arasında en önemlisi siyahi bir politikacının, Barack Obama'nın, 2008'de Başkan seçilmesidir. Irksal eşitlik bakımından bu durumun ABD tarihinde bir dönüm noktasını teşkil ettiği söylenebilir. Ayrımcı politikaların birçok güney eyaletinde 1960'lara kadar sürdüğü düşünüldüğünde, Obama'nın ülkenin en önemli siyasi mevkiine seçilmesi Amerikan siyasi hayatındaki dönüşümün önemli bir göstergesidir. Kongre'deki ve eyalet meclislerindeki kadınların sayısının artması da benzer şekilde

önemli bir değişime işaret etmektedir. Günümüzde, çok sayıda kadın siyasetçi ulusal ve yerel politikada aktiftir. Bir yandan siyasette ırk ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemeler önemli başarılarıdır, ancak öte yandan Amerikan toplumunun liberal ve muhafazakar kesimleri arasındaki kutuplaşmanın son yıllarda giderek artması Amerikan demokrasinin işleyişini olumsuz yönde etkileyebilme potansiyeline sahiptir. 2010'da Başkan Obama'nın sağlık sisteminde reform yapma girişimine karşı Cumhuriyetçilerin, özellikle de partinin radikal kanadının, gösterdikleri tepki ve muhalefet ülkede gelişen kutuplaşmanın en belirgin bir örneğidir. Amerikan demokrasisini etkileyen bir başka önemli sorun da 2005 sonrasında ülkeyi vuran mali krizdir. Bankacılık sistemindeki ve konut sektöründeki ekonomik krizi önleyememiş olmasından dolayı Amerikan halkının seçimle işbaşına gelen yöneticilere karşı duydukları güven ciddi ölçüde azalmıştır. Bu olgu da Amerikan siyasal sistemi ve demokrasisi için olumsuz bir gelişme sayılabilir.

Özet

Amerika Birleşik Devletleri Rusya, Kanada ve Çin'den sonra dünyanın dördüncü büyük ülkesidir. 5,6 milyon kilometrekarelik alanıyla Kuzey Amerika kıtasının yaklaşık yarısını kaplamaktadır. ABD ileri düzeyde sanayileşmiş bir ülke olup dünyanın en büyük ekonomisine sahiptir. Dünyadaki en büyük şirketlerden birçoğu bu ülkede bulunmaktadır ve ABD ekonomisi küresel Gayri Safi Milli Hasılanın yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Kuruluşundan günümüze dek kapitalizm Amerikan ekonomisinin temelini oluşturmuştur.

Çağdaş dünyanın ilk demokrasilerinden biri olarak ortaya çıkan ABD, dünyada halen yürürlükte olan en eski yazılı anayasaya sahiptir. Dünyadaki ilk siyasal partiler de ABD'de ortaya çıkmıştır. Amerikan Anayasası ABD kurucularının halk egemenliğinin uygulanması ve hükümetin halkın rızasına dayalı olarak, icraatından halka karşı sorumlu olmasını sağlamayı amaçlayan bir belgedir. Kuvvetler ayrılığını temel alan anayasa hükümetin üç organından her birinin diğerlerinin eylemlerini kontrol edebilmesini ve dolayısıyla hiçbir organın diğerlerine hükmedememesini düzenlemiştir. Kongre (yasa) yasa geçirebilir, ancak Başkan (yürütme) bu yasaı veto edebilir. Yüksek Mahkeme ise Kongre'den geçen ve Başkanın imzaladığı yasaları anayasaya aykırı bulabilir,

Amerikan siyasal kültürü Amerikan toplumunun tarihini, geleneklerini ve değerlerini yansıtmaktadır. Amerikan siyasal kültürünün bazı genel özellikleri arasında bireycilik, demokrasiye bağlılık, ortak görüşlerin oluşturulmasına dayalı siyaset tarzı ve yerel düzeydeki kuruluş ve derneklere katılım sayılabilir. ABD'de siyasetin uzun yıllardır iki partili bir sistem içinde süregelen olmasının en önemli nedenlerinden biri, ülkede kullanılan çoğunluk seçim sistemidir. Buna göre, seçimlerde en çok oy alan aday seçimi kazanmaktadır. Amerikalıların oy kullanırken yaptıkları seçimlerde parti tutma, adayların olumlu değerlendirilmesi ve politika tercihleri gibi etkenlerden biri veya birkaçının etkili olduğu ile sürülmektedir.

Amerikan hükümet sisteminin en önemli işlevlerinden biri kamu politikası geliştirmektir. ABD'nin kuruluşundan bu yana hükümet politikalarının kapsamı çeşitli iç ve dış politika konularını ve sorunlarını içerecek şekilde genişlemiştir. Ayrıca ülkenin federal yapısına bağlı olarak politika yapımı sadece ulusal hükümeti değil eyalet ve yerel hükümetleri de içermektedir. ABD'de kamu politikasının en önemli alanları ekonomi, sosyal refah, savunma ve dış ilişkilerdir. Federal hükümet ABD'nin bağımsız bir devlet haline geldiği tarihten bu yana ekonomik politika konusunda söz sahibidir.

Kendimizi Sınayalım

1. Amerika'ya ilk yerleşen göçmenler en çok hangi ülkeden gelmişlerdi?
 - a. Avustralya
 - b. Meksika
 - c. İngiltere
 - d. Hollanda
 - e. Almanya
2. ABD Anayasası hangi tarihte yürürlüğe girmiştir?
 - a. 1648
 - b. 1789
 - c. 1783
 - d. 1812
 - e. 1561
3. Anayasa'nın değiştirilmesi için Kongre'de kaç oy gereklidir?
 - a. Temsilcilerin yarısından bir fazlasının oyu
 - b. Temsilcilerin üçte birinin oyu
 - c. Temsilcilerin üçte ikisinin oyu
 - d. Temsilcilerin tamamının oyu
 - e. Temsilcilerin dörtte birinin oyu
4. Aşağıdakilerden hangisi Amerikan federal devlet yapısının özelliklerinden biri değildir?
 - a. Eyalet hükümetlerinin federal hükümetten daha güçlü olması
 - b. Federal hükümetin yalnız dış politika ve ülke güvenliğinden sorumlu olması
 - c. Eyalet ve yerel idarelerin yöneticilerinin federal hükümet tarafından atanmaları
 - d. Federal ve eyalet hükümetleri arasında görev dağılımının eşit olması
 - e. Federalizm ilkesi uyarınca tüm eyaletlerin tek bir anayasası vardır.
5. Amerikan siyasal sisteminde iki partili bir yapının devamlılığını sağlayan en önemli faktör nedir?
 - a. Başkanlık sistemi
 - b. Yasaların iki partiden çok partinin seçime katılmasını engellemesi
 - c. Seçimlerde %10'luk baraj uygulanması
 - d. Dar bölgei çoğunluk sisteminin küçük partilerin seçim şanslarını azaltması
 - e. Federal devlet yapısı
6. Ülke düzeyinde yapılan Başkanlık ve Kongre üyeleri seçimlerinde adayların belirlenmesi ne şekilde yapılmaktadır?
 - a. Ön seçimlerle belirlenirler
 - b. Partilerin genel başkanları tarafından seçilirler
 - c. Partilerin merkez yönetim kurulları tarafından belirlenirler
 - d. Partilerin yerel örgütleri tarafından seçilirler
 - e. "Seçiciler Kurulu"ndaki oylama sonucunda belirlenirler
7. Demokrat ve Cumhuriyetçi partiler arasındaki en önemli farklar nelerdir?
 - a. Demokratların Cumhuriyetçilere göre daha muhafazakar olmaları
 - b. Cumhuriyetçilerin Demokratlara göre daha muhafazakar olmaları
 - c. Demokratların liberal ekonomik politikaları desteklemeleri
 - d. Cumhuriyetçilerin Demokratlara göre parti disiplini daha yüksek olan bir parti olması
 - e. Demokratlara gençlerin oy vermesi
8. Amerikan Kongre'sinde yasaların hazırlanması sürecinde en önemli rolü kimler oynamaktadır?
 - a. Senato üyeleri
 - b. Temsilciler Meclisi üyeleri
 - c. Siyasi partilerin liderleri
 - d. Kongre'deki komisyonların ve alt komisyonların üyeleri
 - e. Başkanın kendisi
9. Aşağıdakilerden hangisi Amerikan siyasal sisteminde Başkanın yetkilerinden biri **değildir**?
 - a. Kongre'den geçen yasaları veto edebilmesi
 - b. Kabine üyelerini ataması
 - c. Çok sayıda üst düzey bürokrati ataması
 - d. Yeni Anayasa Mahkemesi üyelerini Senato'ya önermesi
 - e. Yasaların yapılması
10. Amerikan siyasal yaşantısında son yıllarda belirleşen en önemli eğilim nedir?
 - a. İki partinin seçmenleri arasındaki kutuplaşma
 - b. Seçmenlerin seçimlere daha yüksek oranda katılmaya başlamaları
 - c. Başkanların yetkilerinin azatılması için anayasada değişiklik yapılmasına yönelik talebin artması
 - d. Gençlerin siyasete duydukları ilginin artması
 - e. İki partili yapıdan çok partili yapıya geçilmesi

Yaşamın İçinden

(ABD) : 2012 Başkanlık Seçimleri Geçmişteki Hangi Seçimlere Benzeyecek?

19 ay sonra yapılacak seçimler için yapılan tahminler belki yalnız siyasete aşırı meraklı olanları ilgilendirebilir. Ancak, akıllı yatırımcıların çok iyi bildikleri gibi, tahminler olayları etkileyebilir.

Eğer Başkan Obama 2012 seçiminin favorisi olmasaydı, belki Cumhuriyetçi Parti daha güçlü adaylar çıkartabilirdi. Önümüzdeki aylarda, seçim kampanyasındaki gelişmeleri Kongre'nin tutumu üzerinde etkili olacaktır.

2012 seçimlerine dair yapılan tahminler geniş ölçüde geçmişteki seçimlere yapılan benzetmelerden kaynaklanıyor: Acaba 2012 seçimleri, 1984 seçimleri gibi mi, yoksa 1988 veya 1992 seçimleri gibi mi olacak? Obama tarafı 1984 seçimini çok seviyor. Başkan Reagan'ın popularitesi seçildikten sonraki ilk iki yıl içinde ekonominin kötüye gitmesi yüzünden dibe vurmuş ve Cumhuriyetçiler 1982 ara seçimlerinde başarısız olmuşlardı. Ancak daha sonra ekonomi düzelince Reagan'ın popularitesi de giderek arttı ve Reagan 1988 seçimlerinde, şimdi Obama tarafının düşlediği türden, ezici bir çoğunluk elde etti.

Cumhuriyetçiler ise 1992 seçimini seviyorlar. Bu seçimden bir yıl önce yapılan tahminlerde George H.W. Bush'un yeniden başkanlığa seçileceği görüşü ağırlık kazanmıştı. Ancak hiç beklenmedik bir şekilde Bill Clinton adlı genç bir Demokrat vali ortaya çıktı. Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılardan ve Ross Perot'nun bağımsız adaylığının seçim kampanyasını etkilemesinden yararlanmayı bildi. Bush, ülke düzeyinde oyların yüzde 37.5'ini almasına rağmen, seçimi kaybetti. Cumhuriyetçiler şimdi Obama'nın, o seçimde Bush durumuna düştüğü duruma düşeceğine inanmak istiyorlar.

Her iki benzetme de yanlış: Ekonomik durum iyileştikçe Obama güçlenecek ancak Reagan gibi ezici bir zafer kazanamayacak çünkü Cumhuriyetçilerin çoğunlukta oldukları eyaletlerde başarılı olması imkansız gibi görünüyor. Cumhuriyetçilerin sevdikleri 1992 seçiminin ise tekrarı mümkün değil çünkü 1992'de Başkan Bush Clinton'un gelişini öngörememiş olsa bile birçok Demokrat partili Clinton'un müthiş yetenekli bir siyasetçi olduğuna kendisinin adaylığı kesinleşmeden çok önce biliyorlardı. Oysa, şu andaki Cumhuriyetçi Parti adayları arasında kimse için bu geçerli değil.

Ben, Cumhuriyetçi Partinin günümüzde yaşadığı güçlü aday yokluğu sorununa benzerliği yüzünden, en çok baba Bush'un Demokrat'ların adayı Michael Dukakis'i yendiği 1988 seçimini seviyorum. O yıl, Demokratların adaylarına "yedi cüceler" deniliyordu. Belki bu onlar için, şimdilerde Cumhuriyetçi partinin adaylarını için de olduğu gibi, biraz insafsızca bir yakıştırmaydı. Ancak

cüce yakıştırması Demokratların 1988'de Cumhuriyetçilerin ise günümüzde güçlü başkan adayları bulmak konusunda karşılaştıkları ortak sorunun altını çiziyor.

Günümüzde Cumhuriyetçi partinin adayları arasında Minnesota Valisi Tim Pawlenty Dukakis'in 2012 modeli gibi. Bunu Dukakis'i beğenen ve kendisinin Massachusetts eyaletine üstün hizmet vermiş olduğuna inanan birisi olarak söylüyorum. Fakat çok iyi bir başkan adayı olduğu söylenemez. Pawlenty ve Dukakis'in güçlü oldukları ortak özellikleri göze çarpan bir kusurları olmayışı. Dukakis seçim kampanyası sonunda ayakta kalabilme olasılığı en yüksek olan adaydı. Pawlenty de bu yıl aynı rolü oynayacağı benziyor. Ancak kendisinin başkanlık seçimlerinde Dukakis'in akibetine uğramayacağını düşünmek çok zor.

Adaylar arasında en önde gibi görünen Mitt Romney akıllı ve kendisinin güçlü bir örgütü var. Ancak önemli konulardaki görüşlerini sık sık değiştirmesi ve Massachusetts'deki sağlık hizmetleri planı konusundaki tutumu-kendisinin eseri olan bu plana sonradan karşı çıkması-ön seçimlerde oy kaybetmesine neden oldu. Mississippi Valisi Haley Barbour belki birlikte içki içmek isteyeceğiniz birisi ama bu adaylığı kazanması için yeterli bir sebep değil. Indiana eyaletinin valisi Mitch Daniel ise zeki ve iyi donanımlı. Kendisinin aday olması gerekir ancak olacağını sanmıyorum.

Seçim aritmetiğine gelince: Yeni yapılan nüfus sayımı sonuçlarından sonra, Obama'nın son seçimlerde elde ettiği 359 seçiciler kurulu (*electoral college*) oyu ile başlayalım. Bunlardan Ohio, Indiana, Michigan, Wisconsin, Iowa, Virginia ve North Carolina'yı kaybetse bile, Pennsylvania ve Florida ile Nebraska'nın oylarını yeniden aldığı takdirde, başkanlık seçimini kazanması için yeterli olan 270 sayısına erişebilir. Ancak, tek oyu olan Nebraska'yı kaybederse, seçiciler kurulu oyları 269-269 olarak berabere sonuçlanır.

Bu hesaplama Obama'ya oldukça geniş bir manevra alanı veriyor. Ancak, Pennsylvania ve Florida'nın geçen yılki Kongre seçimlerinde Cumhuriyetçilere yöneldiğini unutmamak gerekir. Obama başkanlık seçimlerinin favorisi. Ancak ben kendisini daha henüz seçimler başlamadan galip ilan edenler arasında değilim.

2012'deki Kongre seçimine gelince: Önümüzdeki yıl, şimdiye kadar yaşanmamış olan bir şeyi, yani Temsilciler Meclisi ile Senato'da partiler hakimiyetinin el değiştirmesini, görebiliriz. Demokratlar, Temsilciler Meclisi'ni yeniden ele geçirebilirler ve Cumhuriyetçiler de Senato'yu geri alabilirler. Eğer bu gerçekleşirse, ilk defa burada okuduğunuzu hatırlayın!

Kaynak: E.J. Dionne, Jr. *Washington Post*, 16 Mayıs, 2011

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “Amerikan Siyasal Sisteminin Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçirin.
2. b Yanıtınız yanlış ise “Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi” konusunu yeniden gözden geçirin.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi” konusunu yeniden gözden geçirin.
4. e Yanıtınız yanlış ise “Federalizm” konusunu yeniden gözden geçirin.
5. d Yanıtınız yanlış ise “Seçimler ve Seçmen Davranışı” konusunu yeniden gözden geçirin.
6. a Yanıtınız yanlış ise “Seçimler ve Seçmen Davranışı” konusunu yeniden gözden geçirin.
7. c Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Partiler” konusunu yeniden gözden geçirin.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Kongre” konusunu yeniden gözden geçirin.
9. e Yanıtınız yanlış ise “Başkanlık “ konusunu yeniden gözden geçirin.
10. a Yanıtınız yanlış ise “Seçimler ve Seçmen Davranışı” konusunu yeniden gözden geçirin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

ABD anayasası siyasi yetkiyi Washington'daki federal veya ulusal hükümetle eyalet hükümetleri arasında kesin bir şekilde paylaşmaktadır. Federal hükümetin bazı önemli yetkileri arasında savaş ilan etme, başka devletlerle anlaşma imzalama, para basma ve eyaletler arasındaki ticareti düzenleme yetkileri bulunmaktadır.

Eyaletlerin ana yetkileri eğitim, medeni haklar (evlilik ve boşanma gibi), eyalet içi ticaret ve motorlu taşıtların denetlenmesi gibi konulardır. Vergilendirme ve suçluların cezalandırılması gibi hem federal hükümetin hem de eyaletlerin uygulayabileceği başka yetkiler de bulunmaktadır.

Sıra Sizde 2

Amerikan Anayasası'nın kuvvetler ayrılığı ilkesini güvence altına almasının çeşitli mekanizmaları bulunmaktadır. Bunlardan biri hükümetin herhangi bir organında yer alan kişinin aynı anda başka bir organda görev almasının yasaklanmasıdır. Bu Başkanın veya yürütmedeki yardımcılarının, yasama organında yani Kongre'de yer alamayacakları anlamına gelmektedir. Bir başka mekanizma da kontrol ve dengeler sistemidir. Bu ilkeye göre, hükümetin üç organından her biri diğerlerinin eylemlerini kontrol edebilir ve dolayısıyla hiçbir organ diğerlerine hükmedemez. Kongre yasa geçirebilir, ancak Başkan bu yasaı veto edebilir ve anayasa Başkanın vetosunun geçersiz olması için Kongre'nin her iki meclisinin üçte ikisinin oyunun alınmasını gerektirmektedir.

Sıra Sizde 3

ABD anayasal düzenindeki kuvvetler ayrımı ile kontrol ve denge ilkeleri, yürütme-yasama-yargı organlarının birbirlerini belirli ölçüde kontrol etmelerini sağlamakta ve aynı zamanda birinin diğerleri üzerinde ezici bir hakimiyet kurmasını önlemektedir.

Sıra Sizde 4

Ülkede kullanılan dar bölgeci çoğunluk sisteminin küçük partiler için dezavantajlı olması, iki parti sisteminin devamlılığında önemli bir rol oynamıştır.

Sıra Sizde 5

Demokrat Parti'nin seçmenleri, Cumhuriyetçi Parti'ye oy verenlere göre daha az varlıklı toplum kesimlerinden gelmektedirler ve daha liberal siyasi görüşlere sahiptirler.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abraham, H.J. (1996). **The Judiciary: The Supreme Court in the Governmental Process**, 10. Baskı, New York: New York University Press.
- Aldrich, J. (1995). **Why Parties? The Origin and Transformation of Party Politics in America**, Chicago: University of Chicago Press.
- Burns, J.M.; Pelton, J.W.; ve Cronin, T.E. (2002) **Government by the People**. 20. Baskı, Upper Saddle River, New Jersey: Pearson-Prentice Hall.
- Edwards, G.C.; Wattenberg, M; ve Lineberry, R.L. (1998). **Government in America: People, Politics, and Policy**. 8. Baskı, New York: Longman.
- Elkins, S. ve McKittrick, E. (1993). **The Age of Federalism**, New York: Oxford University Press.
- Epstein, L.D. (1986). **Political Parties in the American Mold**, Madison: University of Wisconsin Press.
- Genovese, M.A. (2000). **The Power of the American Presidency, 1989-2000**, New York: Oxford University Press.
- Goldstein, K.M. (1999). **Interest Groups, Lobbying, and Participation in America**, New York: Cambridge University Press.
- Hartz, L. (1955). **The Liberal Tradition in America**, New York: Harvest/HBJ.
- Jacobson, G.C. (2000). **The Politics of Congressional Elections**, 5. Baskı, New York: Longman.
- Jones, C.O. (1995). **Separate but Equal Branches: Congress and the Presidency**, Chatam: Chatam House Publishers.
- Mayhew, D.R. (2005). **Divided We Govern: Party Control, Lawmaking, and Investigations, 1946-2000**, 2. Baskı, New Haven: Yale University Press.
- Michael, S.; Dell, C.; ve Keeler, S. (1996). **What Americans Know about Politics and Why it Matters**, New Haven: Yale University Press.
- Miller, W.E. ve Shanks, J.M. (1996). **The New American Voter**, Cambridge: Harvard University Press.
- Neustadt, R. (1990). **Presidential Power and Modern Presidents: The Politics of Leadership from Roosevelt to Reagan**, New York: Free Press.
- Nicholas, H.G. (1986). **The Nature of American Politics**, New York: Oxford University Press.
- Peters, G.B. (2003). **American Public Policy**, 6. Baskı, Washington, DC: Congressional Quarterly, Press.
- Pew Research Center for People and the Press, "Dis-trust, **Discontent, Anger and Partisan Rancor**," <http://people-press.org/report/trust-in-government> (erişim: 2 Ocak 2011).
- Ranney, A. ve Kousser, T. (2008). "Politics in the United States", in G. Almond, G. Powell, R. Dalton ve K. Strom (der.), **Comparative Politics Today: A World View**, 9. Baskı, New York: Pearson-Longman.
- Riker, W.H. (1987). **The Development of American Federalism**, Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Tocqueville, A. (1835). **Democracy in America**, 1969 Baskısı, New York: Doubleday.
- Verba, S. ve Nie, N.H. (1972). **Participation in America: Political Democracy and Social Equality**, Chicago: University of Chicago Press.
- Wood, G.S. (1969). **The Creation of the American Republic, 1776-1787**, Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- Beyaz Saray ve Başkanlık: www.whitehouse.gov
- Anayasa Mahkemesi: www.supremecourtus.gov
- Senato: www.senate.gov
- Temsilciler Meclisi: www.house.gov
- Demokrat Parti: www.democrats.gov
- Cumhuriyetçi Parti: www.rnc.gov
- Güncel Siyasal Gelişmeler: www.CNN.com/ALLPOLITICS
- Seçimler ve Seçmen Davranışları: www.electionstudies.org

5

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İsviçre Modeli Federalizmi ana hatlarıyla tanımlayabilecek,
- İsviçre siyasal sistemindeki temel siyasal güçleri ve kurumları tanıyabilecek ve bu kurumların birbiriyle ilişkisini açıklayabilecek,
- İsviçre'nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini açıklayabilecek,
- İsviçre'de uygulanan doğrudan demokrasi araçlarını tanımlayabilecek,
- İsviçre'de kamu politikalarının nasıl oluştuğunu ve belirlendiğini değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- İsviçre Konfederasyonu
- Federalizm
- Kanton
- Doğrudan Demokrasi
- Halk Oylaması
- Halkın Kanun Teklifi
- Daimi Tarafsızlık

İçindekiler

Oydaşmacı Kurumsallaşmış Rejim: İsviçre

GİRİş

İsviçre, resmî adıyla İsviçre Konfederasyonu, Avrupa kıtasının ortasında (İsviçreli-lerin değimiyle kalbinde) yer alır. Kuzeyinde Almanya, batısında Fransa, gúneyinde İtalya ve doğusunda Avusturya ile Lihtenştayn bulunan, 7. 785. 806 nüfusa ve 41. 293 km2 yüzölçümüne sahip bir úlkedir. Baskenti Bern'dir. Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Romanşça İsviçre'nin resmî dilleridir.

İsviçre Konfederasyonu'na, (Confederatio Helvetica) adını veren Helvet halkı-nı; Jül SEZAR, *Galya Savaşı Ústüne Yorumlar* adlı eserinde, savaşçı, coğrafi koşul-lar nedeniyle yayılmacı emellerini gerçekleştirmeyen bir halk olarak tanımlar (César, 1860, 3-4). Helvetler, Keltik kavimlerden biridir. M. S. 58 yılında Bibracte Muharebesindeki yenilgilerinden sonra Helvetler bugúnkü İsviçre topraklarına e-kilirler ve Romalılar tarafından asimile edilirler. Roma İmparatorluğunun egemen-lięi boyunca Latince hakim dil konumuna gelir. Bu durum, Roma İmparatorluğu-nun ökúřünü izleyen büyük işgallerle değişir. Eski Roma İmparatorluğunun bir parçası olan Helvesya' yı işgal eden Cermen kavimler, yerli halkla temaslarında farklı yöntemler kullanır. Burgondlar Latin dilini benimserken, Allamandlar, ko-nuştukları Cermen lehçesinin yerli halk tarafından da konuşulmasını şart koşarlar. Ancak, toprakların gúneydoęusunda kalan dağlık bölgelerde Latince konuşulmaya devam eder. Alp dağlarının ardında kalan Ticino bölgesi ise İtalyan dilinin ve kül-türünün etkisi altında kalır. Bu toprak paylaşımının bir sonucu olarak, bugün ha-la, İsviçre'nin batısında Fransızca, Alp dağlarının gúneyinde İtalyanca, Romanşça konuşulan dağlık Grison bölgesi dışında, diğer bölgelerde ise Almanca konuşul-maktadır. Bu dört dil de úlkenin resmî dilidir.

İsviçre Konfederasyonu' nun tohumları 13 yüzyılda atılır. Uri, Schywy ve Un-terwald Kantonları 1 Aęustos 1291 tarihinde aralarında Grútlü Paktını imzalarlar. Grútlü Paktı, kantonlar arasındaki uyuramazlıkların giderilmesi için bir tahkim siste-mi tesis eder ve bir savunma birliği oluşturur. Birliğin amacı, komşu güçlerin işgal-lerini önlemek ve bir güç dengesi kurmaktır. Daha sonra diğer kantonlar da, an-laşmalar imzalamak suretiyle Birliğe katılırlar. Böylece anlaşmalara dayanan bir konfederasyon sistemi gelişir. Bir yandan mümkün olduğu ölçüde Birlik üyesi kantonlar aralarındaki işbirliğini geliştirirken, öte yandan kantonların egemenliğini koruyarak İsviçre'nin bağımsızlığını devam ettirmeye çalışırlar (Fleiner, Misic, Töp-perwein, 2005, 22). Grútlü Paktı ile oluşturulan Birliğe katılan kantonların ortak or-ganı üye kantonların temsil edildiği *Diet* adı verilen meclistir. şehirleşmiş kanton-

lar, kırsal kesimde yer alan kantonlardan üstündür. Bu nedenle kantonlar *Diet* de eşit şekilde temsil edilmemektedir ve aynı haklara sahip değillerdir.

Avrupa'daki Reform hareketleri ülkeyi ikiye böler ve bu bölünme ülkede üç yüzyıl sürececek bir durağanlığa neden olur. Mezhep kavgalarından doğan kantonlar arasındaki çatışmalar nedeniyle ikiye bölünen *Diet*, karar alamaz hale gelir. Her ne kadar İsviçre kendi toprakları içinde mezhep kavgalarına sahne olsa da Avrupa'nın geri kalanıyla böyle bir kavgaya girmeyi tercih etmez ve **Otuz yıl savaşlarında tarafsızlığı seçer.** Bu dönemi, İsviçre'nin dış politikasını belirleyen tarafsızlığın diğer başlangıcı olarak görmek mümkündür. İsviçre savaşa taraf olmasa da bu savaşın kazanan tarafında yer alır ve savaş sonunda **1648 yılında imzalanan Vestfalya Anlaşması ile resmen bir devlet olarak tanınır.**

18. yüzyıl sonunda Fransa, (1798 yılında) İsviçre'yi işgal eder. Fransa'ya bağlı üniter ve merkezîyetçi Helvet Cumhuriyeti kurulur. Bu devlet sisteminin İsviçre'nin siyasi geleneği ile bağdaşmadığı ve ülkenin bu şekilde yönetilemeyeceği anlaşılınca, 1803 yılında *Uzlaşma İşlemi* ile eşit temsil gücüne sahip kantonlarla federal sistem yeniden tesis edilir. **Viyana Kongresi ile İsviçre'nin sınırları belirlenir ve daimi tarafsızlığı kabul edilir.** Ancak bu durum, ülkenin içindeki çatışmaları sona erdirmez. Protestan kantonlarda demokrasiye geçiş oligarşinin egemen olduğu Katolik kantonlarda rahatsızlık yaratmaya başlar. Katolik kantonlar, Protestan kantonların demokratikleşmesinin önüne geçmek için aralarında *Sonderbund* adı verilen gizli bir anlaşma yaparlar. Anlaşma ortaya çıktığında, Katolik kantonların söz konusu anlaşmayı feshetmeyi reddetmesi üzerine, Protestan kantonlar anlaşmayı zorla fesheder. 1847 yılında Katolik ve Protestan kantonlar arasında bir iç savaş patlak verir.

İç savaş sonrasında, 1848 yılında halkoylaması ile kabul edilen anayasa ile federal bir devlet kurulur. Anayasa'da federal bir devlet modeli benimsenmesine rağmen, devletin resmî adı İsviçre Konfederasyonu olmaya devam eder. 1848 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetler kısmi olarak düzenlenir ve anayasal kurumlar ve Federal devlete kısıtlı yetki tanınarak kantonların farklılıkları da güvence altına alınır.

1874 yılında kabul edilen yeni Anayasa ile temel kurumlar korunmuş, daha fazla temel hak ve hürriyet güvence altına alınmış, Federal Devletin faaliyet alanı genişletilmiştir. Federal Mahkeme bu anayasa ile kurulmuştur.

1874 Anayasası'nda yaklaşık yüz elli kere değişiklik yapılması Anayasa'nın yeniden kaleme alınmasını gerektirmiş, temel siyasi teşkilat değiştirilmeden 1999 yılında yeni bir Federal Anayasa kabul edilmiştir.

İSVİÇRE MODELİ FEDERALİZM

İsviçre Konfederasyonu federal bir devlettir. Ancak 1999 İsviçre Konfederasyonu Anayasasında, (bundan sonra İsAY olarak anılacaktır) devlet şeklinin federal bir devlet olduğu ibaresi yer almamaktadır. **İsviçre modeli federalizm, bir Konfederasyondan yola çıkmış, zaman içinde kurumlar dönüşüme uğrayarak federal bir devletin doğmasına neden olmuştur.** Bu nedenle, federalizm, **İsviçre siyasi sisteminin en temel ilkesi olarak kabul edilmektedir.** İsviçre Devleti'nin meşruiyeti, federalizm ilkesi ve Anayasa'nın birinci maddesinde, İsviçre Konfederasyonu'nun İsviçre halkı ve kantonlardan oluştuğunu belirten düzenlemelere dayanır (Fleiner, Misic, Töpferwein, 2005, 26).

İsviçre Konfederasyonu'nu oluşturan yirmi altı tam ve yarım kantonların huku-ki varlıkları kesin bir şekilde korunmuştur. Yarım kantonlar da Federe Devletlerdir,

İsviçre Konfederasyonu
İsviçre halkı ve
kantonlardan oluşan federal
bir devlettir.

bazı alanlarda tam kantonların sahip olduğu haklara sahip değillerdir. Her ne kadar 1999 Anayasası yarım kantonlar ile tam kantonlar arasındaki ayrımı kaldırmış olsa da, bu şekli eşitlik, yarım kantonların Devletler Konsey'in de temsil edilmelelerine ve halkoylamaları sırasında oyların sayımına ilişkin farklı kurallar uygulanmasına engel değildir. 1999 İsviçre Federal Anayasası 3. maddesi düzenlemesi uyarınca "Kantonlar, Federal Anayasa ile egemenliklerinin kısıtlanmadığı ölçüde egemendirler." Federal devlet (Konfederasyon) Anayasası Kantonlar ve Federal Devlet arasındaki yetki paylaşımını düzenler. Kantonlar da kendi anayasalarına sahiptirler. Kanton anayasaları, kantonların idarî teşkilatlarını düzenler. Kantonlar Anayasalarında, devlet şeklinin cumhuriyet olduğunu güvence altına almak zorundadır.

1999 İsviçre Federal Anayasası 51. maddesi şu şekildedir: "1. Her kanton demokratik bir anayasaya sahip olmalıdır. Bu Anayasa halkoylaması ile kabul edilmeli ve seçmenlerin çoğunluğunun talebi üzerine değiştirilebilmelidir. 2. Kanton anayasaları Konfederasyonun güvencesi altındadır. Bu güvence (Kanton) anayasalar(ı), Federal Anayasa ile çatışmadığı ölçüde geçerlidir."

DİKKAT

Yasama organı olan Federal Meclis, Ulusal Konsey ve Devletler Konseyi (Kantonlar Konseyi) olmak üzere iki kanattan oluşur. Federal Konsey, Konfederasyon'un yürütme organıdır. Yargı organı ise Yüksek Federal Mahkemedir.

Kantonlar ile Konfederasyon arasındaki yetki paylaşımı 1999 İsviçre Anayasası'nda düzenlenmiştir. İsviçre'nin siyasal tarihinin son yüzyılını Federe Devletlerin (kantonların) Federal Devlete (Konfederasyon'a) sürekli bir şekilde yetki devri belirlemiştir (Benoît, 2009), ancak yine de kantonlar önemli yetkileri korumaya devam etmişlerdir.

Temel prensip Konfederasyon'un Anayasa'da kendisine atfedilen yetkileri kullanmasıdır (İsAy m. 42). Bazı yetkiler münhasıran Konfederasyon'a aittir. Bazı yetkileri temel prensiplerle sınırlı olarak kantonlarla paylaşır. Bu alanlarda Konfederasyon, temel ilkeleri ve çerçeveyi belirler, uygulamanın ne şekilde yapılacağı kantonların yapacağı düzenlemelerle saptanır: Bayındırlık işleri, avcılık, balıkçılık, vergi uygulamaları alanında yapılan düzenlemeler gibi. Bazı yetkiler hiçbir sınır olmadan hem Konfederasyon hem de kantonlar tarafından kullanılır (yarışan yetkiler). Ancak, burada belirtmek gerekir ki kantonlar bu tür yetkileri Konfederasyon tarafından kullanılmadığı takdirde kullanabilirler. Hukukun uyumlaştırılması bu tür bir yetkidir. Konfederasyon son birkaç yılda ceza usul hukuku ve medeni usul hukuku alanında federal kanunlarla bu tür bir yetki kullanmıştır. Bazı yetkileri ise nitelikleri gereği Kantonlarla paralel olarak kullanır (Lavaux, 2004, 405). Konfederasyon'un yetkisine giren alanlarda kantonlar da paralel düzenlemeler yapabilir. Burada Konfederasyon'un çerçeveyi çizdiği alanlardan farklı olarak kantonlar tamamlayıcı düzenleme değil tamamen bağımsız düzenlemeler yaparlar; gelir vergisi tarhı ile ilgili düzenlemeler, burslar, karayollarının yapımı gibi. Kantonlar tarafından yapılan düzenlemelerin Konfederasyon'un yaptığı düzenlemelere aykırı olması halinde Konfederasyon'un düzenlemeleri esas alınır (İsAy m. 49).

Çizelge 5.1

YETKİ PAYLAŞIMI (MÜNHASİR YETKİLER)	
KONFEDERASYON	KANTONLAR
• Milli Savunma • Gümrük • Ulaşım • Telekomünikasyon • Para Politikaları • Sosyal Güvenlik	• Sağlık Hizmetleri • Eğitim-Öğretim • Kolluk • Mahalli İdareler

SIRA SİZDE

İsviçre Anayasal sisteminin 1830'lu yıllardan bu yana değişiklik göstermemesi nasıl açıklanabilir?

İsviçre siyasal sistemi, özgün bir model olarak hiçbir sınıflandırılmaya dahil edilemeyen bir sistemdir. Meclis Hükümeti (Directoria - direktuvar) olarak nitelendirilen bu sistem (Constance, Fabri, 1995, 272, 380; Teziç, 2009, 419), ne bir başkanlık sistemi ne de parlamenter bir sistemdir. Başkanlık sistemi değildir, çünkü yürütme, Konfederasyon, Kantonlar ve mahalli idareler düzeyinde bir kuruldan oluşur. Hükümet, meclisin iradesine bağlı olmadığından, Parlamenter sistem de değildir.

DİKKAT

Meclis Hükümeti (Direktuvar), 1789 Fransız Devrimi' nin ardından 1795 ila 1798 yılları arasında Fransa'da uygulanan siyasal sistemdir. Parlamentonun, yürütme erkini milletvekilleri arasından seçilen beş yöneticiden (directeur) oluşan yönetime (Directoire) devretmesine verilen addır. 1798 Helvet Cumhuriyeti Anayasasında da benimsenen siyasi sistemdir.

İsviçre siyasal sisteminin en temel özellikleri; halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarıdır.

İsviçre siyasal sisteminin en temel özellikleri; halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarıdır. Anayasa değişiklikleri ve önemli kanun yapımı sürecinde sonucu belirleyecek olan halkoylamasıdır. Meclis, halkoylamasına sunduğu kanun tasarıları ya da Anayasa değişikliklerinin kabul edilmesini güvence altına almak için Federal makamlardan, kantonlardan, siyasi partilerden, derneklerden görüş alır. Halkın kanun teklifi ile kamuoyu herhangi bir konuda anayasa değişikliği teklifinde bulunabilir. Böylece, halk bu yöntemle siyasi makamlar üstünde baskı uygular.

Arend Lijphart (1977), İsviçre demokrasisini oydaşmacı bir demokrasi olarak tanımlamaktadır. Oydaşmacı demokrasi yönetiminde alınan kararların, oy çokluğuna göre değil oybirliğine göre alındığı bir sistemdir. Siyasal sistemde tek bir baskın grubunun oluşumu engellenmiştir. Oydaşmacı demokrasilerde bir yandan kitleler arasında derin ayrılıklar bulunurken öte yandan elitler düzeyinde uzlaşma kurumsallaşmıştır.

Ancak bazı yazarlar (Papadopoulos, 1997; Hottinger, 1997), Lijphart'ın tersine İsviçre demokrasisinin oydaşmacı bir demokrasi olduğu görüşünü reddetmektedirler. Bu yazarlara göre İsviçre siyasal sistemi *sui generis* bir yapıya sahiptir. Oydaşmacı demokrasilerden farklı olarak, İsviçre demokrasisinin üç temel unsuru vardır: Federal bir kültürle beslenen federalizm, temelleri tarihe dayanan doğrudan demokrasi ve nihayet her kararı müzakere etme isteği. Bu üç unsur, İsviçre demokrasisini oydaşmacı bir demokrasi olarak nitelendirilmesine engel olmaktadır. Öte yandan, bu unsurlar İsviçre demokrasisini oydaşmacı bir demokrasiden daha sağlam kılmaktadır (Hottinger, 1997).

Gelenekleşmiş Tarafsızlık

İsviçre, tarafsızlığı benimsemiş bir ülkedir. Konfederasyonunun dış politikasının temel tarafsızlık ilkesi üzerine kuruludur. "Tarafsızlık, devletler tarafından hem savaş zamanlarında savaşa girmemek hem de savaşın söz konusu olmadığı durumlarda askeri ittifaklara katılmamak şeklinde tanımlanmaktadır" (Emine Akçadağ, **Daimi Tarafsızlık Politikası ve İsviçre Örneği**, 2010).

Daimi tarafsızlık ilkesi gereği, İsviçre hiçbir şekilde bir savaş başlatamaz, asla diğer devletler arasında patlak vermiş bir savaşta yer almaz ve herhangi bir savaşta taraflardan birini tutamaz. Yalnızca kendi topraklarını saldırılara karşı savunmak için bir orduya sahiptir. İsviçre'nin 2002 yılında Birleşmiş Milletler'e üye olması daimi tarafsızlık statüsünü korumasına engel değildir (Hottelier, 2002, 494)

SİYASAL KURUMLAR VE SİYASAL KURUMLARIN İŞLEYİŞİ**Yasama (Federal Meclis)**

İsviçre Parlamentosu yukarıda da belirtildiği gibi iki kanatlıdır. Ulusal Konsey, iki yüz milletvekilinden oluşur. Kantonlar, Ulusal Konsey'de nüfuslarına oranla temsil edilirler, bu oran her on yılda bir gözden geçirilir. Ulusal Konsey seçimleri dört yılda bir yapılır, milletvekilleri yeniden seçilebilirler. Devletler Konseyi (Kantonlar Konseyi), kırk altı milletvekilinden oluşur. Altı Kanton (Obwald, Nidwald, Bâle-Ville, Bâle-Campagne, Appenzell Rhodes-Extérieures et Appenzell Rhodes-Intérieures Kantonları) bir milletvekili ile temsil edilirken, diğer yirmi kanton ikişer milletvekili ile temsil edilir. Devletler Konseyi seçimleri de dört yılda bir yapılır.

Yasama faaliyeti, federal makamların denetimi, kantonlarla ilişkiler, milli güvenliğin korunması görevlerini Ulusal Konsey ve Devletler Konsey'i ayrı ayrı toplanarak yerine getirir (Lauvaux, 2004, 413). Milletvekilliği bir meslek olarak değerlendirilmemektedir. Milletvekilliği dönemi boyunca maaş yerine bir tazminat öder. Milletvekilleri, kendi mesleklerini ifa etmeyi sürdürürler. Ulusal Konsey ve Devletler Konsey'i birlikte toplanarak, yasama niteliği taşımayan yetkiler kullanır: Federal Konsey üyelerini ve Federal hakimleri seçer, federal kurumlar arasındaki uyuşmazlıkları çözer ve af yetkisini kullanır.

Federal Meclis'in her iki kanadında da, farklı konular üzerinde çalışmak üzere komisyonlar kurulur. Söz konusu komisyonlarda meclis grupları, sahip oldukları sandalye sayısı oranında temsil edilirler. Meclis komisyonları, kanun teklif ve tasarımlarını inceler. Ulusal Konsey ve Devletler Konseyi, genellikle kanun teklif ve tasarımlarını hakkında ilgili komisyonun görüşüne uygun olarak hareket ederler (Kriesi, 1998, 185).

Yürütme (Federal Konsey)

Yürütme organı olan Federal Konsey yedi üyeden oluşur. Federal Konsey üyeleri, dört yılda bir yapılan Ulusal Konsey seçimlerinin ardından milletvekilleri arasından her iki kanadın katılımıyla, Federal Meclis tarafından, mutlak çoğunluk ile seçilirler. Federal Meclis Federal Konsey üyelerini seçerken, Mecliste temsil edilen siyasi partilerin oy dağılımı, kantonların, resmi dillerin hakkaniyete uygun olarak temsil edilmesi gibi ölçütleri göz önünde bulundurur. Süresi biten Federal Konsey üyeleri yeniden seçilebilir. Federal Konsey üyeleri seçilmeleriyle birlikte milletve-

İsviçre Parlamentosu iki kanatlıdır: Ulusal Konsey ve Devletler Konseyi

Yürütme organı olan ve yedi üyeden oluşan Federal Konsey, ülkenin izleyeceği siyasi belirlir, mevzuatı hazırlar, anlaşmaları imzalar, idari teşkilatı yönetir ve Kantonların faaliyetlerini gözetim altında tutar.

kili sıfatlarını kaybederler; ancak hem Devletler Konsey'ine hem de Ulusal Konsey'in oturumlarına katılmaya devam ederler, oturumlarda oy kullanamazlar.

Federal Meclis, Federal Konsey üyelerini, Federal Konsey başkanını ve başkan yardımcısını ayrı ayrı seçer. Federal Konsey Başkanı, bir yıl için seçilir. Teamül, Federal Konsey üyelerinin sırayla Başkan seçilmeleri yönündedir. Federal Meclis, Başkan seçiminde bu teamülü gözetir. Federal Konsey Başkanı, görevi süresince eşitleri olan diğer konsey üyeleri arasında birinci hale gelir (primus inter pares), (Aubert, 1983). Federal Konsey Başkanı, ne bir başbakan, ne de Devlet Başkanıdır. Federal Konsey üyelerini seçemez ve hükümet politikalarını belirleyemez. Federal Konsey kararları heyet halinde verilir.

Federal Konsey, ülkenin izleyeceği siyaseti belirler, mevzuatı hazırlar, anlaşmaları imzalar, idari teşkilatı yönetir ve kantonların faaliyetlerini gözetim altında tutar.

DİKKAT

Federal Konsey ile Federal Meclis arasındaki ilişkiyi kuvvetler ayrılığı prensibi çerçevesinde inceleyeceğiz.

Yargı (Federal Mahkeme)

Federal kanunların uygulanmasını denetlemek yetkisi İsviçre Anayasası tarafından, Yüksek yargı organı Federal Mahkeme'ye verilmiştir.

Yargı yetkisi, kanton mahkemeleri tarafından kullanılır. Federal kanunların uygulanmasını denetlemek yetkisi, İsviçre Anayasası (İsAy m.189) tarafından, Yüksek yargı organı Federal Mahkeme'ye verilmiştir. Federal Mahkeme ilk derece Federal Mahkemeler, Federal İdare Mahkemesi ve Federal Ceza Mahkemesi ile kanton mahkemeleri tarafından verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Federal İdare Mahkemesi federal idarenin eylem ve işlemlerine karşı yapılan başvurulara bakar. Federal İdare Mahkemesi'nin bazı kararlarına karşı Federal Mahkeme'ye temyiz başvurusunda bulunulabilir. Federal Ceza Mahkemesi ise ilk derece mahkemesi olarak, Konfederasyon'un yargı yetkisine giren suçlara ilişkin yargılamayı yapar (örneğin, terör suçları, vatana ihanet, kara para aklama suçu, organize suçluluk).

İsviçre'de yargıçların hukukçu olması şartı aranmaz. Seçme ve seçilme hakkına sahip her vatandaş, kanunda öngörülen kriterlere uymak şartıyla Federal Meclis tarafından Federal Mahkeme yargıcı olarak seçilebilir. Uygulamada, Federal Mahkeme yargıçlığına yalnızca yüksek nitelikli hukukçular seçilmektedir. Yargı bağımsızlığı, İsviçre Anayasasının 191c maddesinde teminat altına alınmıştır. Federal Mahkeme'nin verdiği kararlar yalnızca kendisi tarafından, kanuna uygun olarak iptal edilir ya da değiştirilebilir.

Federal Meclis Yüksek Federal Mahkeme üstünde denetim yetkisine sahiptir. Meclis her yıl Mahkemenin, bütçesini, hesaplarını idarî faaliyet raporunu onaylar.

Yüksek Federal Mahkeme, tam anlamıyla bir anayasa mahkemesi değildir. Federal kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyemez (İsAY m. 190). Ancak bu durum, Federal Mahkemenin federal kanunlar dışında kalan diğer federal düzenlemeleri (federal tüzük ve yönetmelikler) ve kanton kanunlarının, tüzük ve yönetmeliklerinin Federal Anayasaya uygunluğunu denetlemesine engel değildir. Federal Mahkeme aynı zamanda bir temyiz mahkemesidir. Adli ve idari yargı ilk derece mahkemelerinin verdiği kararların temyiz merciidir. Temyiz başvurusu sırasında ayrıca anasayada düzenlenen hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğinin de ileri sürülmesi mümkündür.

2007 yılında yürürlüğe giren 17 Haziran 2005 tarihli Federal Mahkeme Hakkında Kanunla İkincil Anayasa Başvurusu (*Recours constitutionnel subsidiaire*) düzenlenmiştir. Anayasa şikayetine benzeyen bu yargı yolu ile Federal Mahkeme vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği yönündeki şikayetleri inceler. Bu yargı yoluna başvurulabilmesi için Federal Mahkeme Hakkında Kanunda öngörülen diğer başvuru yollarının kapalı olması gerekmektedir. Diğer başvuru yollarının kapalı olduğu hallerde ikincil anayasa başvurusu ile anayasal hakların ihlal edildiği ileri sürülebilir.

Kanton mahkemeleri ve Federal Mahkeme'nin yapısına ilişkin bilgilere İsviçre Federal Mahkemesi'nin internet sitesinden (http://www.bger.ch/fr/iii-tf-evg-die-wege_zum.pdf) ulaşılabilir.

INTERNET

Kuvvetler Ayrılığı İlkesi

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, İsviçre Anayasasında düzenlenmemiştir. Tıpkı devletin şeklinin federalizm olması ilkesi gibi söz konusu ilke de İsviçre demokrasisinin temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. İsviçre Konfederasyonu'nun yapılanmasına, kendine has bir kuvvetler ayrılığı sistemi damgasını vurmuştur. Bu sistem, pek çok açıdan başkanlık sistemine benzemektedir (Mahon, 2001, 1020).

İsviçre Konfederasyonu Anayasası'nın 148. maddesi uyarınca Federal Meclis, Konfederasyon'un en yüce makamıdır. Federal Meclis; hükümet (Federal Konsey), idare, federal mahkemeler üzerinde yüksek denetim uygulayan makamdır (İsAY m. 169). Federal Meclis, Federal Konsey'e talimat verebilir, ayrıca Federal Konsey'in aldığı kararları reddedebilir (Teziç, 2009, 419). Federal Konsey, faaliyetleri hakkında her yıl Federal Meclis'e bir rapor sunar. Bu rapor üzerindeki görüşmeler sonucu Federal Meclis, Federal Konsey'e öneride bulunabilir ya da talimat verebilir. İlk bakışta, yürütme ve yargı üzerinde yasamanın üstünlüğü benimsenerek, yürütme ve yargı erkinin yasamaya bağımlı hale getirildiği düşünülebilir. Nitekim hükümet görevini gören Federal Konsey'in her üyesinin, Federal Meclis tarafından genel seçimlerden sonra ayrı ayrı seçilmesi de bu kanıyı kuvvetlendirmektedir.

Yasama ve yürütme erkinin işleyişi bakımından kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması belirgin değildir. Hükümet ile Meclis'in görev ve yetkileri büyük ölçüde iç içedir. Dış ilişkiler, kantonlarla ilişkiler, milli savunma, maliye her iki erkin ortak sorumluluk alanlarıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, Federal Meclis söz konusu görev ve yetkilerini kullanarak Federal Konsey'in aynı alanlarda görev ve yetkilerini kullanmasına engel olabilir. Dolayısıyla, yetkiler örtüşse de bu alanlarda da Federal Meclis'in üstünlüğünden bahsetmek mümkün olabilecektir. Oysa hükümet üyeleri seçilmeleriyle birlikte milletvekili sıfatını kaybederler. Böylece yasamadan bağımsız hale gelirler. Ayrıca İsviçre Anayasasının 180. maddesi uyarınca hükümet izleyeceği siyaseti kendi belirler. Federal Konsey'in basit bir idari faaliyetin ötesine geçen, Konfederasyon'un tüm siyasal işlemlerini kapsayan geniş bir faaliyet alanı vardır. Kaldı ki yasaların uygulanması görevi hükümetindir. Hatta bazı acil durumlarda, aslında Federal Meclis tarafından alınması gereken bazı tedbirler hükümet tarafından alınabilmektedir (Grisel, 2010, 107).

İsviçre'de Hükümet ile Meclis'in görev ve yetkileri büyük ölçüde iç içe olduğu için yasama ve yürütme erkinin işleyişi bakımından kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması belirgin değildir.

Blocher'e Engel: Federal Meclis'in Konsey'e Üye Seçiminde Bir Örnek

2007 yılında yapılan genel seçimlerde oyların yüzde yirmi dokuzunu alarak seçimlerden en çok oy oranına sahip olarak, galip çıkan Merkez Demokratik Birlik Partisi (UDC-SVP) oldu. Bu partinin başkanı Christoph Blocher'in siyasi teamül gereği Federal Konsey üyeliğine seçilmesine kesin gözü ile bakılırken, Blocher söylemlerinde izlediği aşırı sağcı siyaset nedeni ile devre dışı bırakılmıştır. Özellikle Blocher başkanlığındaki Merkez Demokratik Birlik Partisi'nin, seçim propagandanları sırasında ak koyunların, kara bir koyunu tekmeleyerek, İsviçre toprakları dışına atmasını karikatürize eden afişler kullanarak göçmenlerin kovulması yönündeki propaganda yapması büyük bir tepki yaratmıştır. Birleşmiş Milletler Irkçılıkla Mücadele ve Göçmen Hakları raportörleri İsviçre Hükümetinden bu konuda bir açıklama yapmasını istemiş ve Birleşmiş Milletler nezdindeki İnsan Hakları Konseyi'ne sundukları raporda, söz konusu afişlerin balkı kin ve düşmanlığa tabrik ettiği gerekçesi ile toplatılmasını istemişlerdir. Bu gelişmeler üzerine, Sosyalist Parti ve Yeşiller Partisi'nin ittifakı ve bazı Hristiyan Demokratların da desteğiyle, Blocher devre dışı bırakılmış ve milletvekili dahi olmayan Merkez Demokratik Birlik Partisi üyesi başka bir kişi Hükümet üyesi olarak seçilmiştir. Bu karar, Federal Meclis'in Federal Konsey üyelerinin seçim sürecini tamamen denetimi altında tuttuğunun bir göstergesidir.

İlk başta 1959'dan beri Parlamento' da temsil esilen dört partili koalisyonla yönetilme geleneğinin bozulmadığı düşünülmüştür. Ancak Blocher' in yerine seçilen kişi, Merkez Demokratik Birlik Partisi'nden ibrahç edilmiş ve yeni kurulan Burjuva Demokrat Parti'ye üye olmuştur. 2008 tarihinden itibaren Federal Konsey' de beş parti temsil edilmektedir.

İsviçre siyasal sisteminde yasama ile yargı erki arasındaki ilişkilerde güvenoyu isteği, gensoru ve siyasi sorumluluk gibi kurumlar yer almaz.

Federal Konsey üyelerinin, Federal Meclis'e karşı ortak sorumlulukları yoktur. İsviçre siyasal sisteminde ne Hükümetin toplu olarak istifa etmesi ne de Meclis'in feshedilmesi söz konusudur. Hükümet Meclis ya da halkoylaması sonuçları aracılığıyla seçmenler tarafından eleştirildiği takdirde istifa etmek yerine, izlediği politikaları değiştirmekle yetinir (Mahon, 2001, 1011). İsviçre siyasal sisteminde yasama ile yargı erki arasındaki ilişkilerde güvenoyu isteği, gensoru ve siyasi sorumluluk gibi kurumlar yer almaz. Federal Konsey istikrarlı bir organdır. Uygulamada, somut araçları elinde bulunduran hükümet aslında fiilen yasamadan üstün hale gelmektedir. Ancak bir yandan seçim sistemi, öte yandan Federal Meclis'in yüksek denetim yetkisi dengeleri korumaya yardımcı olmaktadır.

Federal Mahkeme'nin yapısını anlatırken, Federal Meclis'in söz konusu mahkeme üstünde yüksek denetim yetkisinin bulunduğu bahsetmiştik. Bu denetim sadece şekli bir denetimdir. Federal Meclis Federal Mahkeme tarafından verilen kararları hiçbir şekilde denetleyemez. Aslında, yargı erki, yasamadan ve yürütmeden tamamen bağımsızdır.

Yasama, yürütme ve yargı erkinin çeşitli görev ve yetkileri o derece örtüşmektedir ki bu üç erkten hiç biri temel görev ve yetkisinin sınırları içinde kalmayı başaramamıştır. Bu durumun İsviçre'nin kuvvetler ayrılığı anlayışının bir parçası olduğu düşünülebilir (Mahon, 200, 1020).

SIYASAL KÜLTÜR VE SIYASAL KATILMA

Seçim Sistemi

İsviçre'nin seçim sistemini anlayabilmek için ülkenin federal yapısını göz önünde bulundurmak gerekir. İsviçre siyasal sisteminin özelliklerinden biri de makam sahiplerinin atanması değil seçilmesidir. Yalnızca Meclis ve hükümet değil, hakimler ve mahalli idareler de seçilmektedir. Yirmi altı kanton ve çok sayıda mahalli idarenin olduğu İsviçre' de bu nedenle çok sayıda seçim yapılmaktadır. Bu yapının gereği olarak seçimler, Konfederasyon ve kantonlar düzeyinde yapılır.

Oy verme işlemleri sandık başında yapılabileceği gibi, mektup aracılığıyla, bazı hallerde ise elektronik ortamda yapılabilir (17 Aralık 1976 tarihli Siyasi Haklar Hakkında Federal Kanun, m. 8 ve 9). İsviçre dışında yaşayan İsviçre vatandaşları ve hükümlüler oy kullanma hakkına sahiptirler. Bazı Kantonlarda ise hala doğrudan demokrasi ile seçim yapılmaktadır. Özellikle mektup yoluyla oy kullanma işleminde oyların gizliliği prensibinin nasıl korunduğu ve bir kişinin birden fazla kez oy kullanmasının nasıl engellendiği sorusu akla gelebilir. Ancak, sistem bu konularda etkin bir denetim yöntemi üzerine kurulmuştur.

Seçmenlerin toplanarak bir meclis oluşturduğu (Landsgemeinde) ve doğrudan demokrasi yöntemi ile oy kullandıkları hallerde her seçmenin bu meclise katılması ve seçim sonuçlarının gerçeği yansıtması da önemlidir (Glaris ve Appenzel Rhodes intérieur Kantonları bu şekilde bir oylama yapmaktadır). Etkin bir denetim sayesinde sistemin işleyişi sağlanmaktadır.

İsviçre kural olarak, yarı doğrudan demokrasiyi benimsemiş bir ülke olduğu için halk karar aşamasında elinde önemli bir güç bulundurmaktadır. Halkoylamaları ve halkın kanun teklifi mekanizmaları sayesinde kamuoyu, Hükümet ve Meclis üzerinde baskı yaratmaktadır. Çoğu kez seçimler ve halkoylamaları birleşmektedir. Dolayısıyla seçimler bir kördüğüm haline gelmektedir. Seçimler, gerçek bir toplumsal tercih olmaktan çıkarak, siyasal güç dengeleri hesaplarından ve aslında siyasal programları pek farklı olmayan adayları seçmekten öteye gide-memektedir (Grisel, 2004). Konfederasyon ve Kantonların seçim sistemleri farklılıklar gösterdiğinden seçim sisteminden çok seçim sistemlerinden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Konfederasyon düzeyinde seçimler, genel oyla, doğrudan seçimle nisbi temsil esasına göre yapılır. On sekiz yaşını dolduran her İsviçre vatandaşı seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Ancak, devlet memurluğu milletvekilliği ile bağdaşmamaktadır. İsviçre'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1971 yılında tanınmıştır.

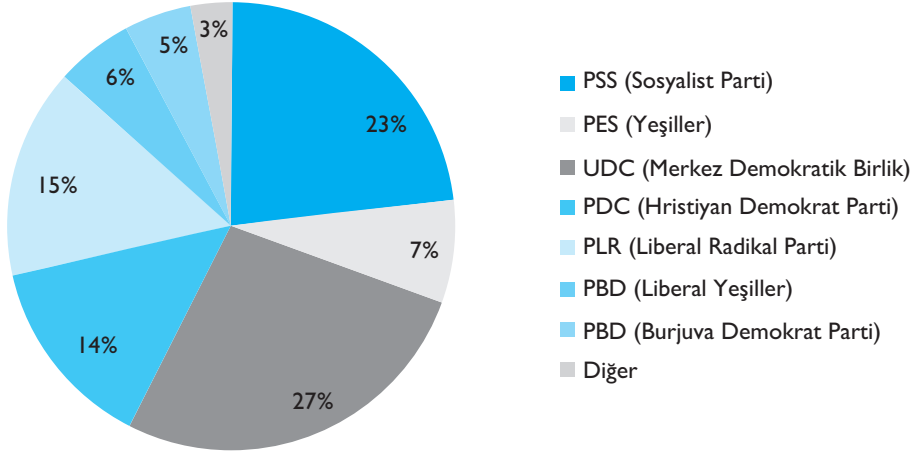
Federal Meclis' in bir kanadı olan Ulusal Konsey, doğrudan nisbi temsil hesabına göre seçilir. Her Kanton bir seçim çevresi oluşturur. Milletvekillikleri, seçime katılan listeler arasında, aldıkları oy oranına göre paylaştırılır. Artık oyların dağıtılmasında federal kanunlar ve Kanton kanunları, en yüksek ortalama ya da d'Hondt sistemini tercih etmektedir. Nispi temsil sistemi, dört farklı dilin konuşulduğu, kültürel çeşitliliğin olduğu İsviçre'de, toplumdaki tüm siyasi eğilimlerin parlamentoda temsilini sağlayarak temsilde adaleti gerçekleştirmek amacıyla benimsenmiştir.

Nisbi temsil hesabına göre iki yüz milletvekilinden oluşan Ulusal Konsey' de 2007 seçim sonuçlarına göre on dört siyasal parti temsil edilmektedir.

İsviçre'de Meclis ve hükümet dışında hakimler ve mahalli idareleri seçmek için Konfederasyon ve kantonlar düzeyinde çok sayıda seçim yapılmaktadır.

Şekil 5.1

*Siyasi Partiler'in
Konsey'de Temsili
(2011 seçim
sonuçlarına göre)*

Ulusal Konsey' de temsil edilen bu on dört partiden yalnızca beşi hükümette temsil edilmektedir. Federal Meclis'in diğer kanadı olan Devletler Konsey'ini oluşturan milletvekilleri, temsil ettikleri Kantonun seçim sistemine göre, genellikle iki türlü çoğunluk sistemi uyarınca seçilirler.

Siyasi hakların etkin bir şekilde kullanımı için seçmenlerin, her tür etkiden uzakta siyasi görüşlerini oluşturabilmelerine olanak sağlanmıştır. Bu nedenle, resmi makamların seçim kampanyalarına herhangi bir şekilde müdahale etmeleri önlenmiştir.

Siyasi Partiler

İsviçre'nin siyasi rejimi çok partili bir sistemdir. İsviçre Federal Anayasasının 137. maddesine göre siyasi partiler halkın kamuoyu ve halk iradesinin oluşumuna katkıda bulunurlar. Ulusal Konsey' in nisbi temsile dayanan seçim sistemine göre seçilmesi esasının benimsendiği 1918 yılından beri İsviçre'de dört siyasi parti önemli bir rol oynamaktadır. Hükümette de temsil edilen beş siyasi partiden, Merkez Demokratik Birliği (UDC-SVP) ve Merkez Demokratik Birliği'nden ayrılan milletvekillerinin kurduğu Burjuva Demokrat Parti (PBD) geleneksel olarak çiftçilerin ve orta sınıf Protestan halkın partisidir. Radikal Demokratik Parti (PRD); burjuvaziyi, Hristiyan Demokratik Parti (PDC) ise Katolikleri temsil eder. İsviçre Sosyalist Partisi ise (PSS) işçilerin çıkarlarını savunan partidir. Kırsal kesim ile kentsel kesim arasında neredeyse hiçbir çatışmanın olmadığı bir sistemde, bu dört partinin halkın tümünü temsil etmeye yeterli olması beklenebilirdi. Ancak; seçim sistemi, doğrudan demokrasi ve ülkedeki sosyo-kültürel grupların farklılığı ve bazı siyasi konularda fikir ayrılıkları da İsviçre' deki siyasi parti sayısının çokluğuna neden olmaktadır (Armingeon, 2003).

İsviçre'de siyasi partilerin ulusal parti niteliği taşımadığı, partilerin daha çok Kanton düzeyinde kaldığı düşünülse de, son otuz yılda özellikle Merkez Demokratik Birliği (UDC), izlediği politikalarla ulusal düzeyde temsil edilen bir parti haline gelmiştir (Andersson, 2004, 144).

Diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak İsviçre'de aşırı sağ eğilimli ya da aşırı sol eğilimli partiler nadiren görülmektedir. Klaus Armingeon (2003), bu durumu İsviçre'de demokratik hakların yerleşmiş olmasıyla açıklamaktadır. Temsili demokrasilerde yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi düşünceler yalnızca aşırı sağ eğilimli

siyasi partiler bünyesinde ifade edilebilirken, İsviçre halkı doğrudan demokrasi yöntemlerini kullanarak somut bir şekilde bu konudaki düşüncelerini açıklayabilmektedir. Liberal, egemen elit sınıfın örgütlü işçi hareketlerini sisteme içinde eritmesi nedeniyle aşırı sol eğilimli bir siyasi partiye de İsviçre siyasal hayatında ender olarak rastlanmaktadır.

İsviçre'nin taraf olduğu uluslararası hukuka açıkça aykırı olmasına rağmen, 29 Kasım 2009 tarihinde kabul edilen minare inşaatı yasağı ve aynı şekilde 28 Kasım 2010 tarihinde kabul edilen bazı suçları işleyen yabancıların otomatik olarak sınır dışı edilmesine yönelik halkın kanun teklifleri bu tür bir düşünce açıklaması olarak kabul edilmelidir.

DİKKAT

Klaus Armingeon'un İsviçre Siyasal Parti Sistemini, Avrupa ülkelerindeki siyasal parti sistemleri ile karşılaştırdığı çalışmaya, İsviçre Federal İstatistik Enstitüsünün internet sitesinden (<http://www.bfs.admin.ch>) ulaşılabilir.

INTERNET

İsviçre mevzuatında siyasi partilerin işleyişi ya da siyasi partilerin finansmanı hakkında hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Bunun nedeni olarak da bu konularda düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulmaması gösterilmektedir (Grisel, 2004).

Çekimserlik

İsviçre' de seçimlere katılım oranı çok düşüktür. İsviçre siyasal sistemi, seçmenin siyasal hayatta etkin olarak katılmasına o kadar çok olanak tanımaktadır ki seçmen bir süre sonra seçimlere olan ilgisini kaybetmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana İsviçre'de, "oylamaya katılmayı reddetmek (abstentionism-çekimserlik)", olarak tanımlanan bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır. İsviçre Federal İstatistik Enstitüsü, 1971 - 2007 dönemi seçimlere katılım oranı verilerine göre son yirmi yıldır İsviçre'de seçimlere katılma oranı % 42 ile % 46 arasında değişmektedir. 1971 yılında kadınlara, yurtdışında yaşayan İsviçre vatandaşlarına oy hakkı tanınması ve seçmen yaşının on sekize düşürülmesi de katılım oranında bir değişiklik yaratmamıştır. Bu durum uzun vadede siyasal hakların kullanımını zayıflatmakta ve demokrasiye gölge düşürmektedir (Aubert, 1983, 264). Seçimlere katılım, oylama konusunun halkı yakından ilgilendiren somut ve güncel bir konu olup olmamasına göre değişiklik göstermektedir. Halk çoğunlukla, oylama konusunu anlamadığı gerekçesi ile oy kullanmamaktadır. Kriz dönemlerinde, ya da siyasi çatışmaların alevlendiği dönemlerde seçimlere katılım oranının arttığı, tam tersine refah dönemlerinde ise katılımın azaldığı gözlemlenmiştir. Araştırmacılar çekimserliğin, siyasi yapı, siyasetin ve siyasetçilerin niteliği ve meşruiyeti ve toplumun gelişmişlik düzeyi ile bağlantılı olduğunu belirtmektedir (Veya, 1992).

Oylama konusunun halkı yakından ilgilendiren somut ve güncel bir konu olup olmamasına göre değişiklik göstermekle birlikte, İsviçre' de seçimlere katılım oranı çok düşüktür.

Neden Türkiye'de seçmenin %80'den fazlası oy vermek için sandık başına giderken, İsviçre'de bunun ancak yarısı kadar seçmen sandık başına gitmektedir?

SIRA SİZDE

2

DOĞRUDAN DEMOKRASİ

Jean-François Aubert'e göre, "halkoylamasını anlamadan İsviçre' nin modern tarihini anlamak mümkün değildir" (Aubert, 1987, 14). Halk oylaması doğrudan demokrasi araçlarından yalnızca biridir. Bir diğer önemli araç ise halkın kanun teklifi mekanizmasıdır.

İsviçre'de doğrudan demokrasi araçları olarak nitelendirilen iki uygulama vardır: halk oylaması ve halkın kanun teklifi.

DİKKAT

Aşağıda da açıklanacağı gibi İsviçre’de, halk yalnızca anayasa değişikliği önerisinde bulunabilmektedir. Bu mekanizma için anayasa hukuku literatüründe kullanılan teknik terim “halkın kanun teklifi” dir. Bu nedenle, biz de bu terimi kullanmayı tercih ediyoruz. Bu konuda bakınız: Teziç, 2009.

Halkoylaması

İsviçre Hukukunda halkoylaması, halkın teklifi ya da Federal Meclis tarafından yapılan bazı işlemler için halkın, ya da hem halkın hem de Kantonların görüşüne başvurulmasını ifade eder. Anayasal düzenleme gereği bazı işlemler mecburi olarak halkoylamasına sunulur. Bu hallerde zorunlu halkoylamasından bahsedilir. Anayasanın 140. maddesi gereği anayasa değişiklikleri, uluslararası organizasyonlara ve toplu güvenlik organizasyonlarına üyelik, anayasal temeli bulunmayan ivdi olduğu beyan edilen (Grisel, 2001, 392) ve yürürlük süresi bir yılı geçen kanunlar Federal Meclis tarafından onaylanmalarından itibaren bir yıl içinde zorunlu olarak halkoylamasına sunulurlar. Kabul edilmedikleri takdirde yürürlükten kalkarlar. Örneğin, Avrupa Birliği’ne üyelik 1989 yılında zorunlu halkoylamasına sunulmuş ve reddedilmiştir.

Anayasanın 141. maddesi ihtiyari halkoylamasını düzenlemektedir. İhtiyari halkoylaması sekiz Kantonun ya da elli bin vatandaşın talebi üzerine yapılır. Federal kanunlar, acil durumlarda kabul edilen ve yürürlük süresi bir yılı aşan ancak Anayasaya uygun Federal kanunlar, süresiz ve yükümlülüklerin geriye alınamadığı uluslararası anlaşmalar, İsviçre’nin bir uluslararası organizasyonu katılımını öngören anlaşmalar ve bir hukuki düzenleme gerektiren anlaşmalar ihtiyari halkoyuna sunulurlar. İhtiyari halkoylamasının kabul edilmesi için halkın oylarının çoğunluğu yeterlidir.

İster zorunlu ya da ister ihtiyari olsun halkoylamaları çoğu kez yürürlüğü durdururlar. Halkoylaması konusu yapılan işlem, süreç sonuna kadar yürürlüğe giremez.

Halkın Kanun Teklifi

Halkın kanun teklifi, Anayasanın tümünü ya da bir kısmını değiştirmeye yönelik olarak yüz bin vatandaş tarafından imzalanarak verilen öneridir.

Bir teklifin halkoyuna sunulması sürecinde, öncelikle bir komite (bir dernek ya da teklif vermek amacı ile toplanmış bir grup) bir metin hazırlar ve bu metni Federal makamlara sunar. Eğer şekil şartlarına uygun hazırlanmış bir teklif söz konusu ise bu teklif Resmi Gazete’de, teklifi verenlerin adıyla birlikte yayınlanır ve böylece imza toplama süreci başlar. Teklifin Resmi Gazete’de yayınlanmasından itibaren on sekiz ay içinde yüz bin imza toplanırsa, önce mahalli idareler tarafından listeler kontrol edilir, sonra imzaların şeklen kontrolünü yapan Federal makamlara verilir. İncelemenin ardından Hükümet ve Meclis söz konusu teklifin Anayasa ve uluslararası hukukun emredici hükümlerine uygunluğunu inceler. Teklif, oylamaya sunulur. Meclis anayasanın bir kısmının değiştirilmesine yönelik teklifin anayasaya ya da uluslararası hukukun emredici normlarına uygun olmadığı sonucuna varırsa teklif yok hükmünde olur. Ancak hemen belirtelim ki Federal Meclis genelde bu yola başvurmamaktadır. Örneğin minare inşaatı yasağına ilişkin halkın kanun teklifinin ve suç işleyen yabancıların otomatik olarak sınır dışı edilmesini öngören halkın kanun teklifinin halkoyuna sunulması, Meclis’in bu yetkisini kullanmamayı tercih ettiğinin bir göstergesidir.

Meclis, anayasanın kısmen değiştirilmesini öngören, basit bir dille yazılmış teklifi onaylarsa, bu teklifin Anayasa değişikliğine dönüşmesi için gerekli metni teklife uygun olarak hazırlar ve halkoyuna sunar. Eğer Meclis, değişiklik teklifini uygun bulmuyorsa, yine de halkoyuna sunar. Halkoylaması sonucunda, teklif halk tarafından kabul edilirse, Meclis gereken değişiklik metnini hazırlar. Ayrıca Federal Meclis, değişiklik teklifine alternatif olarak bir karşı öneri hazırlayabilir. Bu durumda her iki teklif aynı anda halk oylamasına sunulur. Anayasanın tamamının ve bir kısmının değiştirilmesine yönelik bu tür bir teklifin onaylanması için çifte çoğunluk diğer bir değişle halkın ve Kantonların oyunun çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekir. Tıpkı halkoylamasında olduğu gibi, halkın teklifi bir muhalefet aracıdır. Halkoylaması statükoyu korumaya yönelikken, halkın kanun teklifi ise Anayasa'da değişiklik yapılmasına hizmet eder.

İsviçre'de Anayasa'nın tamamı ya da bir kısmını değiştirebilmek üzere bir kanun teklifi önerilebilmesi için kaç vatandaşın imzası gereklidir?

KAMU POLİTİKALARININ OLUŞUMU VE BELİRLENMESİ

İsviçre, bir serbest piyasa ekonomisidir. Bankacılık ve finans, tarım, hizmet sektörü, saat endüstrisi, makina endüstrisi ülkenin temel gelir kaynaklarıdır. Devlet ekonomiye mümkün olduğu kadar müdahale etmez. Tarım ve ulaştırma sektörleri dışında devlet desteği verilmez (Schoenenberger, Nejadan, 2005, 75).

Federal sistemin bir sonucu olarak, vergi oranlarının belirlenmesi kantonların yetkisindedir. Sermaye ve nüfus dolaşımı vergi oranları konusunda kantonlar arası rekabeti artırmaktadır. Bu nedenle kantonda kantona gelirlerin ve sosyal yardımların dağılımında eşitsizlik meydana gelmektedir. Gelir dağılımındaki bu eşitsizliği engellemek için Konfederasyon, malî dengeleme sistemi aracılığıyla federal gelirlerin ve devlet desteklerin bir kısmını gelir seviyesi düşük kantonlara dağıtmaktadır. Bu eşitsizliği gidermek için gelir vergisi oranlarının Konfederasyon tarafından belirlenmesine yönelik anayasa değişikliği için Sosyalist Parti önderliğinde verilen Halkın Kanun Teklifi, 28 Kasım 2010 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu reddedilmiştir.

Sendikalar, Hükümet üzerinde baskı uygulayarak kamu politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır (Oesch, 2008). Bu durum, lobicilik faaliyetlerinden farklıdır. Söz konusu kurumlar, üye sayılarının çokluğu ile bir halkoylaması tehdidinde bulunarak Hükümet üstündeki baskılarını arttırabilirler. Hükümet ve Meclis diğer baskı gruplarının memnun olmaması riskini göze alarak halkoylaması taleplerini kabul etmektedirler. Örneğin 1990'lı yıllardaki ekonomik durgunluk dönemi boyunca toplu iş görüşmelerinde yaşanan aksaklıklar iş ilişkilerini de yansıtmıştır. İşverenlerin saldırıları karşısında sendikalar çaresiz kalmış, işçiler de grev haklarını kullanamamışlardır. İş ilişkilerinde gerginliklerin tırmanması ve özellikle düşük maaşlara karşı kampanyalar başlatılması karşısında aynı anda, burjuva çoğunluğa karşı dengeleyici bir unsur olarak sendikalar tekrar güçlenmiştir.

Doğrudan demokrasi yoluyla halkın baskı kurma mekanizmalarının, kısa vadede kamu politikalarının oluşumu ve belirlenmesinde, ince hesapların yapılmasına, çatışmaların yaşanmasına neden olduğu düşünülse de aslında uzun vadede bir uzlaşma yoludur. 1970'li yıllarda Leonard Neidhart (1970) tarafından ortaya konulan bir kurama göre halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarının kullanılması tehdidi her kanun tasarısı ve teklifinden önce, söz konusu tasarı ya da teklif hak-

İsviçre'de kamu politikalarının oluşumunda gruplar, hükümet nezdinde çıkarlarını savunan dernekler ve sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri, sendikalar ve işveren örgütleri etkindir.

kında ilgili dernekler, örgütler, sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri vb. nin görüşünün alınmasını sağlar. Bu durum da uzlaşma sonucu tasarı ya da tekliflerinin oluşturulması sonucunu doğurur. Böylece ortaya çıkan bir uzlaşma metninin Meclis tarafından da değiştirilmesi zordur. Bu yolla doğrudan demokrasi müzakerelere demokrasisine dönüşmektedir.

Bu durum, İsviçre'nin siyasal hareketsizliğine, siyasal partilerin ideolojik olarak zayıf olmalarına yol açtığı gerekçesi ile eleştirilmiştir. Bu sistem nedeniyle belli bir halkoylaması sırasında kurulan geçici siyasal hareketlerin ve büyük partiler içinde dahi görüş ayrılığına neden olmaktadır (Morandi, 2005). Özellikle reform karşıtlarının halkoylaması tehditleri nedeniyle siyasal reformların yavaşlaması sistemin ak-sayan diğer bir yönüdür.

SIRA SİZDE

4

İsviçre’de Meclisin uzlaşma metinlerini değiştirebilmesinin zor olmasının temel nedeni nedir?

SONUÇ

Dört dilin konuşulduğu ve farklı kültürlerin yer aldığı İsviçre’ nin ortak paydası siyasal sistemidir (Kriesi, 1998, 5). **İsviçre halkının çoğunluğu, siyasal partiler ve yürütme üzerinde baskı yaratarak karşı bir güç olmalarına olanak sağlayan, siyasal sistemden memnundur.**

İsviçre’ nin federal yapısı gereği, idari örgütlenmesinde merkezi olmayan bir yapı benimsenmiştir. Kantonlar gerçek anlamda karar alma gücüne sahiptir. Kantonların bu gücü bir yandan kültürel çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunurken öte yandan, uygulama farklılıkları nedeni ile, kantonlar arası ilişkileri zorlaştırmaktadır.

İsviçre’ de hükümet sisteminin reformu hep gündemde olmuştur. Yürütme organı olan Federal Konsey’in, Federal Mahkeme halk tarafından seçilmesi, Federal Konsey üyelerinin sayısının artırılması kadınların siyasal hayata daha fazla katılmasını sağlamak üzere kadın kotalarının konulması, başkanlık ya da parlamenter sisteme geçiş önerileri başarıya ulaşmamıştır (Portmann, 2009).

Özet

İsviçre, resmî adıyla İsviçre Konfederasyonu, Avrupa kıtasının ortasında (İsviçrelilerin değimiyle kalbinde) yer alır. Kuzeyinde Almanya, batısında Fransa, güneyinde İtalya ve doğusunda Avusturya ile Lihtenştayn bulunan, 7. 785. 806 nüfusa ve 41. 293 km² yüzölçümüne sahip bir ülkedir. Baskenti Bern'dir. Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Romanşça İsviçre'nin resmî dilleridir. İsviçre'nin federal bir devlet olması tamamen tarihi ve sosyolojik nedenlere dayanmaktadır. İsviçre modeli federalizm diğer federal sistemlerden farklılık göstermektedir. Kantonların hukuki varlığı kesin bir şekilde korunmuştur. **Kantonlar ile Konfederasyon arasındaki yetki paylaşımının sınırları anayasa ile çizilmiştir. İsviçre Meclis Hükümeti sisteminin tipik bir örneğidir.** **Yasama (Federal Meclis), Yürütme (Federal Konsey) ve Yargı (Federal Mahkeme)** erklerinin oluşumunu ve birbirleri arasındaki ilişkileri incelerken kuvvetler ayrılığı

ilkesinin uygulanmasında yasama, yürütme ve yargı erki, arasında kuvvetler ayrılığının sınırları belirgin değildir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi İsviçre sistemine özgün bir şekilde uygulanmaktadır.

İsviçre siyasal kültürünün temel özelliği, halkoylaması ve halkın kanun teklifi yöntemleri ile halkın karar alma sürecine katılımıdır. Kültürel çeşitlilik nedeni ile çok sayıda siyasal parti Federal Meclis'te temsil edilmektedir. Seçimlere katılım oranının azlığı dikkat çekmektedir.

Kamu politikalarının oluşumu ve belirlenmesinde doğrudan demokrasi belirleyici bir rol oynamaktadır. Sendikalar, dernekler, sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri karar alma süreçlerine etkin olarak katılmaktadırlar. Federal sistemden kaynaklanan gelir dağılımı eşitsizlikleri malî dengeleme sistemi ve sosyal yardımlar aracılığıyla giderilmektedir.

Kendimizi Sınayalım

1. İsviçre'nin hükümet sistemi aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Başkanlık sistemi
- b. Parlamenter sistem
- c. Yarı Başkanlık sistemi
- d. Meclis Hükümeti sistemi
- e. Yarı parlamenter sistem

2. Daimi tarafsızlık ilkesi gereği, İsviçre,....

- a. Düzenli bir ordu bulunduramaz.
- b. Herhangi bir savaşın tarafı olamaz.
- c. İnsani yardımda bulunamaz.
- d. Kendi topraklarını savunamaz.
- e. Savaş başlatabilir.

3. Aşağıdakilerden hangisi Konfederasyonun münhasır yetkisidir?

- a. Eğitim
- b. Sağlık
- c. Mahalli idareler
- d. Milli savunma
- e. Vergi oranlarının belirlenmesi

4. Ulusal Konsey hangi seçim sistemine göre seçilir?

- a. Çoğunluk sistemi
- b. Tek isimli seçim
- c. Tek turlu seçim
- d. İki turlu seçim
- e. Nisbi temsil sistemi

5. Seçimlere katılım oranının düşüklüğü aşağıdakilerden hangisi ile **açıklanamaz**?

- a. Halkın siyasi eğilimi.
- b. Halkoylamasının konusu
- c. Seçimlerin çokluğu.
- d. Eğitim düzeyi
- e. Siyasetin ve siyasetçinin kalitesi.

6. İsviçre Federal Mahkemesi ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a. Bir anayasa mahkemesidir.
- b. Yalnızca hukukçu hakimlerden oluşur.
- c. Üyeleri Federal Konsey tarafından atanır.
- d. Kanunların anayasaya uygunluğunu denetler.
- e. Hakimleri yargı görevini yaparken bağımsızdırlar.

7. Federal Konsey Başkanı ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- a. Başkaktır
- b. Devlet başkanıdır
- c. Hükümet üyesi eşitleri arasında birincidir
- d. Milletvekilidir
- e. Hükümet üyelerini seçebilir

8. İsviçre'de seçimler sırasında aşağıdakilerden hangisi gerçekleşir?

- a. Kadınların seçme ve seçilme hakkı yoktur.
- b. Hükümlüler oy kullanamaz
- c. Seçme seçilme yaşı yirmi birdir
- d. Yurt dışında yaşayan İsviçre vatandaşları oy kullanabilir
- e. Seçimler açık oy gizli seçim esasına göre yapılır.

9. Federal Meclis aşağıdaki yetkilerden hangisini **kullanamaz**?

- a. Güvenoyu oylamasına yönelik gensoru önergesi vermek
- b. Federal Konsey üyelerinin seçmek
- b. Federal Konsey üzerinde yüksek denetim yetkisini kullanır
- d. Federal Konsey Başkanını seçer.
- e. Federal Mahkeme üyelerini seçmek

10. Halkın Kanun Teklifi mekanizması ile halk aşağıdakilerden hangisini gerçekleştirebilir?

- a. Federal Meclise kanun tasarısı önerir
- b. Anayasa değişikliği önerisinde bulunabilir
- c. Federal Konsey üyelerini denetler
- d. Federal Mahkeme kararlarını denetler
- e. Siyasi partileri denetler

Yaşamın İçinden

“

Demokrasinin Tükenmesi

Bir zamanlar ünlü bir pil reklamının aksine demokrasi ancak kullanılmadığı zaman tükenir.

Bu açıdan bakıldığında, son Lozan Seçimleri, hatta genel olarak yerel seçimler çok endişe verici. Seçmenlerin katılım oranı düşük, sıklıkla % 30'un altı. İlk olarak hak talebinin, yönetenleri seçme hakkı olduğu Arap baharını düşününce, acaba bizim ülkemizde ne oluyor da seçim zamanı vatandaşlarımızın canı bu derece sandık başına gitmek istemiyor diye insan kendi kendine soruyor. Oy zarfının pul parasını ödemeyi reddedenlerle, böyle şeylerle uğraşacak zamanım yok diyenlerin çocukça gerekçeleri üzerinde durmuyoruz. “Her halükarda ne isterlerse onu yapıyorlar” ya da “hepsi satılmış, hepsi kokmuş” hatta “köylüler” vb. şeklindeki gerekçeleri de akılda tutmuyoruz. Bu mazeretlerle yetinenler muhtemelen kendilerine göndermede bulunuyorlar veya öyle bir benlikleri var ki aday olmadıkları için seviniyoruz. Ama sorun bu şekilde çözülmüyor.

Seçmenlerin çekimserliği neye bağlanabilir? Ana hatlarıyla iki yanıt verelim. Bu durum, belki bir yandan siyasi partilerin istek yaratmayı bilmemesine öte yandan adayların artık tanınmamasına bağlı.

Demokrasi siyasi partiler olduğu müddetçe işleyebilir. Yokluğunda kargaşa tehdidi ortaya çıkar. Aslında, siyasi partiler-tek bir konunun delisi olmamak şartıyla- bir program, bir sosyopolitik felesefe temeli, kamu yararına hizmet için öneriler sundukları takdirde, vatandaşların bir topluluğun yönetilmesine ilişkin fikir edinmelerine olanak sağlarlar. Bir parti içinde şu ya da bu yön-tem, şu ya da bu durum hakkında fikir ayrılıkları olabilir, ama ortak temel, vatandaşa ortak tutum hakkında bilgi veren bir referanstır. Ancak bugün, sadece aritmetik amaçlarla, gerçek bir programı olmayan, sağda olduğu kadar solda da çoklu ittifaklar, aynı siyasi güçlerin yasama döneminde sıkça birbirlerinin bağışıklarını deşmesi seçmeni rahatsız ediyor. Sadece - “acemiler” için anlaşılabilir olan- bu fırsatçılık çerçevesine nisbi temsilen zorlukları ekleniyor. Partilerin rolünü pekiştiren ve azınlıkları koruyan bu mekanizma özellikle bir demokraside partilerin işlevini anlamayı ve bu tür partilerin inandırıcı olmasını gerektirir. Ancak, partiler gerçekten güvenilir olmadığı gibi, medyatikleşme partileri değil bireyleri teşvik ediyor. Ama aşırı iletişim çağımızda bile bireyler yeterince tanınmıyor. Adayların tanıtımı kokteyllerinin veya konferans akşamlarının modası geç-

ti. Afişler, reklamlar ve broşürler var ama okuyan ya da gören kim? Ayrıca sloganlar genelde çok ilkel. Şüphesiz birçok aday Facebook'ta ya da partinin internet sitesinde, ama seçmenler zamanlarını “internette sörf yaparak” harcamıyorlar. Kaldı ki bilgisayarlarla yapılan bu yoklamalar meraktan çok çıkara hizmet ediyor. Sonuçta hiçbir şey yüz yüze iletişimin yerine geçemiyor. Kaldırımlardaki stantlar biraz olumlu, ama aday olmayan sadık küçük bir partili ekip bu stantların başında ve çok az seçmene ulaşıyorlar. En azından sadık küçük bir partili ekip bu stantların başında ve çok az seçmene ulaşıyorlar. En azından partilerin seçimine güvenilseydi, toplu listelere oy verilmekle yetinilirdi. Ama tam da bu güven zayıf.

Geriye, en azından, dünya üzerinde hayatları pahasına bu ödevi yerine getirmeye çalışanlara saygı için vatandaşlara seçim ödevlerini yerine getirmelerini önermek kalıyor.

Kaynak: Suzette Sandoz, *Le Temps*, 14.04.2011.

”

Kendimizi Sıneyalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “İsviçre Modeli Federalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “İsviçre Modeli Federalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise “İsviçre Modeli Federalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kültür” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumların İşleyişi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumların İşleyişi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kültür” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumların İşleyişi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise “Doğrudan Demokrasi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İsviçre' nin, siyasal tarihinin gelişimi ve özellikle 1798 yılında kurulan Helvet Cumhuriyeti'nin başarısızlığı sonucu mevcut anayasal yapılanmanın, kültürel çeşitliliği ve Kantonların egemenliğin korunmasının en iyi yolu olduğu düşünülmüş ve bu yapı bir miras olarak algılanmıştır. Dolayısıyla, İsviçre anayasal sistemi 1830'lu yıllardan bu yana neredeyse değişmeden korunmuştur.

Sıra Sizde 2

İsviçre'de doğrudan demokrasi araçları olan halk oylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmaları seçmenin siyasal hayatta etkin olarak katılmasına fazlasıyla olanak tanımaktadır. Bir süre sonra, seçmen, seçimlerin çokluğu nedeniyle seçimlere olan ilgisini kaybetmektedir.

Sıra Sizde 3

Halkın kanun teklifi, Anayasanın tümünü ya da bir kısmını değiştirmeye yönelik olarak yüz bin vatandaş tarafından imzalanarak verilen öneridir.

Sıra Sizde 4

İsviçre'de halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarının kullanıma tehdidi dolayısıyla her kanun tasarısı ve teklifinden önce, söz konusu tasarı ya da teklif hakkında ilgili dernekler, örgütler, sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri vb. nin görüşünün alınmasını sağlamaktadır. Bu durum da uzlaşma sonucu tasarı ya da tekliflerinin oluşturulması sonucunu doğurmaktadır. Böylece farklı örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkardığı bir uzlaşma metninin Meclis tarafından da değiştirilmesi zordur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Andersson, N. (2004). Face une Suisse populiste et passéiste, *Mouvements*, 32, 140-147.
- Armington, K. (2003). **Le système de partis de la Suisse en comparaison internationale Une étude à l'appui des résultats des élections au Conseil national 1971-1999**, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel.
- Aubert, J.F. (1983). **Exposé des institutions politiques de la Suisse à partir de quelques affaires controversées**, Payot: Lausanne.
- Aubert, J. F. (1987). La formation du régime politique suisse: introduction historique, **Pouvoirs**, Paris, 5-15.
- Benoît, A. (2009). **Le partage vertical des compétences en tant que garant de l'autonomie des États fédérés en droit suisse et américain**, thèse de l'Université de Neuchâtel, Schulthess, Genève.
- César, J. (1860). **Commentaires sur les guerres de Gaules** (çev. Charles Louandres), Charpentier, Librairie-Editeur: Paris. 3 Ocak 2011 tarihinde www.bo-oks.google.com adresinden erişildi.
- Fleiner, T.; Misic, A. ve Töpperwein, N. (2005). **Swiss Constitutionnal Law**, Kluwer Law International.
- Grewé, C. ve Fabri, H. R. (1995). **Droits constitutionnels européens**, Presses Universitaires de France: Paris.
- Grisel, E. (2001). Les droits populaires au niveau cantonal. **Droit constitutionnel suisse**, Schulthess: Zürich, 397-411.
- Grisel, E. (2010). **Gouvernement suisse: le Conseil fédéral avec la collaboration de Anouk Neuenschwander**, Stämpfli: Berne.
- Grisel, E., **Le système électoral et le contentieux électoral en Suisse, rapport présenté au colloque Les standards européens du droit électoral dans le constitutionnalisme contemporain, 28-29 mai 2004**, Sophia, 03 Ocak 2011 tarihinde <http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-UD%282004%29003-f.asp> adresinden erişildi.
- Hottelier, M. (2002). L'adhésion de la Suisse à l'Organisation des Nations Unies: aspects constitutionnels, **Revue Française de Droit Constitutionnel**, 51, 485-501.
- Hottinger J. T. (1997). La Suisse: une démocratie consociative ou de concordance?, **Revue Internationale de Politique Comparée**, 4/3, 625-638.
- Kölz, A. (2006). **Histoire constitutionnelle de la Suisse moderne: ses fondements idéologiques et son évolution institutionnelle dans le contexte européen, de la fin de l'Ancien Régime à 1848** traduit par Alain Perrinjaquet et Sylvie Colbois, en collaboration avec Alfred Dufour et Victor Monnier, Stämpfli: Berne; Bruylant: Bruxelles.
- Kriesi, H. (1998). **Le système politique suisse**, Economica, Paris.
- Lavau, P. (2004). **Les grandes démocraties contemporaines avec la collaboration de Jean-Paul Le-petit**, Presses universitaires de France: Paris.
- Lijphart A. (1977). **Democracy in plural societies: a comparative exploration**, Yale University Press: London.

- Lipson, L. (1956). Le système des partis politiques en Suisse. **Revue française de science politique**, 4, 813-832.
- Morandi, P. (2005). Démocratie de concordance, **Dictionary historique de la Suisse**. 3 Ocak 2011 tarihinde www.hls-dhs-dss.ch adresinden erişildi.
- Neidhart, Leonhard (1970). **Plebisit und pluralitäre Demokratie: eine Analyse der Funktion des schweizerischen Gesetzesreferendums**, Bern.
- Oesch, D. (2008). **Les syndicats en Suisse de 1990 à 2006: stratégies, fusions et évolutions de leurs effectifs**, Union syndicale suisse.
- Papadopoulos, Y. (1997). **Les processus de décision fédéraux en Suisse, avec le concours de S. Kobi et I. Moron**, L'Harmattan, collection Logiques politiques: Paris.
- Pascal, M. (2001). Le principe de la séparation des pouvoirs, **Droit constitutionnel suisse**, Schulthess, Berne, 1011-1025.
- Portmann, J. (2009). **Histoire du gouvernement fédéral suisse: le Conseil fédéral des prémices de l'Ancien Régime à 2009**, Artesia: Lausanne.
- Schoenenberger, A. ve Zarin-Nejadan, M. (2005). **L'économie suisse**, collection Que-sais-je?, Presses universitaires de France: Paris.
- Teziç, E. (2009). **Anayasa Hukuku**, 13. Bası, Beta Yayınları: İstanbul.
- Veya, S. (1992). **L'abstentionnisme**, Université de Neuchâtel: Neuchâtel.
- Church, C. H. (2010). Thoughts on "Switzerland in Europe", as seen from foggy northern islands, **Die Schweiz und Europa**. Vdf Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich, 163-182.
- Érard, M. **Esquisse d'une sociologie des classes sociales en Suisse**, in: **Sociologies [En ligne], Découvertes / Redécouvertes**, Maurice Erard, 3 Ocak 2011 tarihinde <http://sociologies.revues.org/index2985.html>. adresinden erişildi.
- Flauss, J.F. (2005). L'élection tacite. Retour sur une vraie fausse curiosité du droit constitutionnel suisse. **Revue Française de Droit Constitutionnel**, 61, 3-18.
- Garrone, P. (1990). **L'élection populaire en Suisse: étude des systèmes électoraux et de leur mise en œuvre sur le plan fédéral et dans les cantons**, Thèse Genève.
- Grisel, E. (2004). **Initiative et référendum populaires: traité de la démocratie semi-directe en droit suisse**, Staempfli Berne.
- Kriesi, H. (2009). The role of the federal government in direct-democratic campaigns. **Rediscovering public law and public administration in comparative policy analysis: a tribute to Peter Knoepfel**, Presses polytechniques et universitaires romandes, Lausanne, 79-96.
- Malinverni, G. (1998). L'indépendance de la Suisse dans un monde interdépendant. **Revue de droit suisse**, 117/ II, 1-137.
- Marchal, G. P. (1993). Les traditions nationales dans l'histoire suisse. **Visions sur le développement des états européens: théories et historiographies de l'état moderne: actes du colloque organisé par la Fondation européenne de la science et l'Ecole française de Rome: Rome**, 18-31 mars 1990, Collation VIII, Ecole française de Rome, 271-296.
- Uygun, O. (2007). **Federal Devlet**, genişletilmiş 3. Bası, On İki Levha Yayıncılık: İstanbul.
- Watts, R. L. (1999). **Comparing federal systems**, 2nd ed, McGill-Queen's University Press: Montreal.

Başvurulabilecek Kaynaklar

- Aubert, J.F. ve Mahon, P. (2003). **Petit commentaire de la Constitution fédérale de la Confédération suisse du 18 avril 1999**, Schulthess, Zürich: Bâle, Genève.
- Auer, A. (2007). Le recours constitutionnel: "terra incognita". **Les recours au Tribunal fédéral**, Schulthess: Genève, 157-180.
- Auer, A. ve Von Arx, N. (2002). La légitimité des procédures de vote: les défis du e-voting. **AJP**, 5, 491-499.
- Auer, A. (1997). La démocratie directe helvétique dans le contexte européen: origine, conditions, pratique. **Démocratie directe et Union Européenne**, Edition Universitaires: Fribourg, 11-27.
- Auer, A., Malinverni, G. ve Hottelier, M. (2006). **Droit constitutionnel suisse**, vol. I, Stämpfli: Berne.
- Bastid, P. (1956). **Le gouvernement d'assemblée**, Editions Cujas: Paris.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu internet sitesi: <http://www.venice.coe.int/>.
- İsviçre Konfederasyonu internet sitesi: <http://www.admin.ch>.
- İsviçre Konfederasyonu Federal İstatistik Bürosu internet sitesi: <http://www.bfs.admin.ch>.

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Otoriter rejim türlerini tanıyacak ve bu türleri birbirinden ayıran ana özellikleri saptayabilecek,
- Otoriter rejimlerde devletin vatandaşlarıyla ilişkisini nasıl bir çerçevede kurduğunu ve neden böyle bir çerçevede kurmayı seçtiğini açıklayabilecek,
- Otoriter rejim tiplerinin tartışılmasıyla edinilen kuramsal çerçeveyi Franco dönemi İspanya'sındaki siyasal gelişmelerle ilişkilendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Tek Parti Hükümeti
- Askeri Cunta
- Diktatörlük
- Melez Rejimler
- Siyasi Kontrol
- Korporatizm
- Himayecilik
- Yarışmacı Otoriterlik

İçindekiler

Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler

Otoriter Rejimler

- OTORİTER REJİM KAVRAMI
- OTORİTER REJİM TÜRLERİ
- OTORİTER REJİMLERDE DEVLET-BİREY İLİŞKİLERİ
- OTORİTER REJİM ÖRNEĞİ: FRANCO DÖNEMİ'NDE İSPANYA

Otoriter Rejimler

OTORİTER REJİM KAVRAMI

Ufak bir zümrenin devlet yönetimini topluma karşı anayasal bir sorumluluğu olmadan elinde tuttuğu siyasal sistemlere otoriter rejimler denir. Otoriter rejim, siyasal sistemler arasında kökeni en eskiye dayanan ve haliyle tarih boyunca içinde birçok farklı türü barındırmış sistemdir. Tarihsel açıdan baktığımızda antik Yunan şehir devletleri ve 19.yy ve sonrası modern ulus-devletlerin bir kısmında gördüğümüz demokrasiler ve Napolyon Bonaparte ile başlayıp Nazizm ve Stalinizm gibi yönetimlerle devam eden modern çağa özgü totaliter rejimler insanlığın siyasi tarihinde istisnai vakalardır. Oysa otoriter rejimler tarih boyunca birçok farklı coğrafyada, farklı şekillerde ortaya çıkmışlardır. Örneğin 14. ve 17. yüzyıllar arasında Çin'de hüküm süren Ming hanedanının merkezi bürokrasi üzerinden ülkede kurduğu mutlak bir hakimiyetten söz edilebilirken, Ming hanedanının Britanya'daki çağdaşı Tudor hanedanı, kral ve kraliçelerinin çeşitli prenslerle yaptığı koalisyonlar içinde, adem-i merkezîyetçi (yerinden yönetime dayalı) bir anlayışla krallığı yönetmekte idi.

20. yüzyıl süresince Batılı devletlerin sömürgelerini kaybetmesi (**dekolonizasyon**) sonucunda dünya siyasi sahnesine düzinelerce yeni ülke girmiştir. Bu ülkelerin çoğunluğu ne Nazizm veya Maoizm gibi totaliter bir sistemi benimsemiş, ne de liberal demokrasiler gibi geniş katılıma ve güçler ayrılığına önem veren çoğulcu sistemlere geçmişlerdir. Totaliter ve demokratik rejimleri bir doğru parçasının iki ucu gibi görürsek, yeni ülkelerin siyasi sistemleri bu parça üzerinde uçtan uca dağılım göstermekteydiler. Modern otoriter rejimlerde görülen bu çeşitlilik siyaset bilimcilerin dikkatini çekmiş, konunun öncülerinden Juan Linz (1970) otoriter rejimleri totaliter rejimlerden ayıran özellikleri üç ana noktada toplamıştır. Otoriter rejimlerde (1) siyasal katılıma sınırlıdır; (2) halkı siyasal olarak seferber (*mobilize*) edecek ve sistemi bir arada tutacak kapsamlı bir ideolojik yapı yoktur; (3) iktidardaki kişi veya grupların erkinin görece olarak sınırlı ve tahmin edilebilir olması söz konusudur.

Dekolonizasyon bir sömürge devletin bağımsızlığını kazanma sürecine verilen addır.

Nasyonal sosyalizm, faşizm, Marxizm-Leninizm ve Maoizm gibi totaliter rejimlerin detaylı tanımı ve tartışmasını 7. ünite de bulabilirsiniz.

DİKKAT

Modern siyasi arenada **otoriter rejimlerin bu sıklıkta ortaya çıkmasının ardındaki sebepleri** araştıran siyaset bilimciler, iki ana etken üzerinde durmuşlardır: **eko-**

nomik etkenler ve sosyokültürel etkenler. Ekonomik açıklamaların temelinde pazar-siyasal rejim ilişkisi yatmaktadır. Pazarların verimli çalıştığı, dolayısıyla uzun süreli ekonomik büyümenin görüldüğü ülkelerde fakirlik azalacak ve ortaya güçlü bir orta sınıf çıkacaktır (Lipset, 1959). Barrington Moore'un (1966) ünlü çalışması *Diktatörlük ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*nde belirttiği üzere, orta sınıfın güçlü olduğu müreffeh bir toplum siyasal isteklerini barışçıl ama etkili bir şekilde dile getirme şansına sahip olacaktır. Bu sınıfsal farkındalık zamanla yöneticilerin yetkilerini kısıtlamaya yönelik demokratik reformlara da yol açacaktır.

Ekonomik gelişmişlik ve otoriter rejimlerin varlığı arasındaki negatif ilişkinin genel olarak görgül desteği mevcuttur (Przeworski ve diğerleri, 2000). Örneğin, kişi başı milli gelir 5000 Amerikan Doları ve üzerinde olan ülkelerin %50'si otoriter bir siyasal rejimle yönetilirken, kişi başı 10.000 Amerikan Doları ve üzerinde olan ülkelerin sadece %10'u bu şekilde yönetilmektedir. Ancak, oldukça zengin olup otoriter rejimlerle yönetilen ülkeler (örneğin Suudi Arabistan, Katar) ve fakir ülkeler grubunda yer almasına rağmen pekişmiş demokratik düzene sahip olan Hindistan gibi ülkeler de mevcuttur.

Sosyokültürel yaklaşımlar ise bir toplumdaki bazı kültürel özelliklerin bu toplumda gücün tepede yoğunlaşmasını görece mümkün kıldığını savunur. Geleneksel ve bekasını sağlamaya odaklanmış toplumlarda, hiyerarşi, itaat ve cemaatçilik gibi otoriter sistemlerin yapısıyla birebir örtüşen özellikler bireysellik, özgürlük ve eşitlik gibi ilkelere tercih edilmektedir. Bazı siyaset bilimciler, belirli dinlerin ve etnik grupların bu tür hiyerarşik yapılanmalara daha açık olduğunu, dolayısıyla otoriter rejimlerin ortaya çıkmasında kolaylaştırıcı bir rol oynadığını savunmuştur. Bu tür önermelerin en son odağı İslam dini ile otoriter rejimlerin ortaya çıkması arasında olabilecek bağıntılardır (örn. Huntington 1993). Benzer önermeler 1950 ve 1960'lı yıllarda Katolik toplumlar, 1970'li yıllarda ise Konfüçyüs kültürüyle yoğrulmuş Uzakdoğu toplumları için de yapılmıştır. Ancak, dine dayalı bu tür sosyokültürel savlar *görgül destek* bulmamıştır.

OTORİTER REJİM TÜRLERİ

Otoriter rejimlerin uzun tarihsel geçmişi, siyaset bilimi repertuarına birçok farklı otoriter rejim türü sokmuştur. Hatta otoriter rejimleri demokratik ve totaliter rejimler elendiği zaman oluşan genel bir 'arda kalan' kategorisi olarak gören siyaset bilimciler de vardır. Bu tür kavramsal çeşitliliği sınıflandırmak için ilk temel noktamız şu soru olacaktır: Otoriter rejimlerde rejimin kurallarını ve devletin asli görevlerinin nasıl yürütüleceğini kim belirler? Bu sorunun cevabı üç ana grubun varlığına işaret etmektedir: *askeri cunta yönetimi*, *tek parti yönetimi* ve *lider temelli dikta yönetimi*. Burada hatırlanması gereken başka bir unsur ise, aşağıda tartışılan üç türün ideal, biçimlendirilmiş türler olmasıdır. Gerçek hayatta gözlemlediğimiz otoriter rejimler, her üç türün özelliklerini belirli derecede bünyelerinde barındırmaktadırlar.

Askeri Cunta Yönetimi

Askeri cunta yönetiminde ülkede kimin iktidarı süreceğine ve kimin hangi politikaları (ticaret, eğitim, ulaştırma vb.) yürüteceğine ordu veya ordu içinde bir grup subay karar verir. Bu tür rejimlerde ordunun günlük politikalara koyduğu ağırlık değişkenlik gösterebilir. Bazı askeri rejimler kurdukları sisteme ciddi bir tehdit gelmediği sürece perde arkasında kalıp ülkenin idaresini bürokrat/teknokrat yöneti-

Bir ülkenin gelir düzeyi yükseldikçe o ülkede askeri darbe görülme olasılığı da önemli ölçüde azalır. Modern siyasal tarihte darbe yaşamış en zengin ülke olan 1976 Arjantin'inde kişi başına düşen milli gelir 4000 Amerikan doları civarındaydı.

Sosyal bilimlerde bir sava görgül (ampirik) destek, istatistikî analiz ya da karşılaştırmalı yöntemle yapılan deney benzeri çözümlemeler (analiz) ile sağlanabilir.

Otoriter rejimlerde rejimin kurallarını *askeri cunta*, *tek parti* veya *diktatör* belirleyebilir.

cilere bırakmayı yeğlerken, bazıları da ülke idaresinde önemli bir rol oynamayı tercih ederler. Örneğin, askeri vesayetin uzun süredir siyasi hayatta önemli bir rol oynadığı Tayland'da ordu idari işlere karışmamayı, özellikle ekonomi politikalarında siyaset dışında durmayı tercih eder. 1980'lerden beri-en azından biçimsel olarak-parlamentar demokrasi ile yönetilen Tayland'da ordu 1991, 2006 ve 2008 yıllarında sivil yönetimlere, üç kısa süreli müdahalede bulunmuştur. Her üç müdahaleyi de tetikleyen olaylar demokratikleşme sürecinde bazı sivil politikacıların ordunun anayasal rolünü hafifletmeye çalışmasıyla ilintilidir. Tayland'ın komşusu Myanmar'da ise çok farklı bir sistem görmektediriz. 1962 yılında darbe ile iktidara gelen ve 1988-2011 seneleri arasında da Devlet Barış ve Kalkınma Konseyi (DBKK) hükümeti sıfatı ile ülkeyi yöneten cunta rejimi kamu iktisadi yatırımlarının yıl be yıl belirlenmesinden, pirinç çeltiklerinde kullanılacak tarım ilaçlarının izinlerinin verilmesine kadar birçok konuda etkin olarak nüfuzunu kullanmıştır.

Tek-Parti Yönetimi

Tek-parti sistemleri otoriter rejimler arasında en istikrarlı ve yapısal açıdan en esnek olanıdır. Bu sistemin ana özelliği devletin yasama, yürütme ve yargı kollarının tek bir siyasi parti tarafından mutlak biçimde denetlenmesi ve işletilmesi, başka bir deyişle partinin devletle eşanlamlı hale gelmesidir. Devletin kademelerinde görev yapan bürokratlar aynı zamanda parti üyesidir. Parti, siyasi gücü tekelinde tutar ve detaylı örgütlenmesi ile en ufak mahalli idarelere kadar ülkenin kontrolünü sağlar. Bu tür sistemlerde parti üyeleri partide ve devlette pozisyonlar edinmek için zaman zaman parti içinde yarışma şansı bulurlar. Ancak, diğer partilerin iktidardaki partiyle anlamlı bir siyasi yarışa, örneğin hakça ve özgürce yapılacak olan seçimlere girme şansları yoktur. Yönetimdeki partinin tekilliği hukuکی olarak diğer partilerin yasaklanarak veya pratikte diğer partilerin kukla partiler haline getirilmesi veya iktidardaki partiye karşı eşit şartlarda muhalefet yapmaları önlenerek sağlanabilir. Güçlü ve kapsayıcı rejim propagandası, diğer tür otoriter rejimlere göre halk desteğine daha fazla ihtiyacı olan tek parti yönetimlerinde önemli bir rol oynar.

Totaliter rejimler ünitesinde etraflıca tartışılan ve liderlerin parti üzerinde aşırı derecede kontrolü ve etkisi bulunan İtalya'daki Faşist Parti ve Almanya'daki Nazi Partisi'ni bir kenara bırakırsak, geçtiğimiz 50 sene içinde tek-parti rejimleri gelişmekte olan üçüncü dünyada görülmüştür. Bunları iki ana öbekte toplayabiliriz: *Komünist ve diğer tek parti rejimleri.*

Komünist Rejimler

Ülkedeki üretim araçlarına çoğunlukla devletin sahip olduğu, ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel yatırımların devlet tarafından planlandığı ve yapıldığı komünizm, tek-parti sistemlerin tarih boyunca gözlemlenen en yaygın şekli olmuş ve dünya siyasetini derinden etkileyen ülkeleri ortaya çıkarmıştır. Komünizm ile yönetilen ülkelerin sayısı 1980'lerin başında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından önceki on yılda bir Uzakdoğu ülkesi olan Vietnam'dan Karayip adalarındaki Küba'ya, Afrika kıtasının güneydoğu ucunda yer alan Mozambik'e kadar çeşitli örnekler sergilemişlerdir. Ayrıca Doğu Avrupa'daki Varşova Paktı üyesi olan Polonya'dan Romanya'ya kadar bir düzineden fazla ülke bu tür tek-parti sistemi ile yönetilmekteydi. Bu süre zarfında, dünya'daki örnekleri de iki düzineden fazla sayıdaydı (Geddes, 1999).

Tek parti rejimleri içinde iki alt türden söz edebiliriz: *Gelişmekte olan ülkelerdeki komünist parti uygulamaları ve diğer tek parti rejimleri.*

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Diğer Tek Parti Rejimleri

Komünist bloğun dışında yer alan tek parti rejimlerinin birçoğu baskıcı yönetimlerini ülkelerinin modernleşme ve kalkınma öncelikleri ile meşru kılmışlardır. Meksika'da 1929-2000 yılları arası iktidarda olan Kurumsal Devrim Partisi (*Partido Revolucionario Institucional, PRI*) ve Güney Kore'yi 1963-1998 yıllarında aralıksız olarak 35 yıl yöneten Demokratik Cumhuriyet Partisi bu tür kalkınma odaklı tek parti rejimlerine örnektir. Ayrıca, dekolonizasyon sonrası birçok Afrika ülkesinde benzer şekilde tek-parti rejimleri görülmüş, fakat Afrika'daki bu partiler genellikle iktidatlarını diktatörlere bırakmışlardır.

Dikta Yönetimi

Dikta yönetimlerinde baştaki tek adamın (diktatörün) her konuda mutlak hâkimiyeti söz konusudur. Devletteki bütün kilit kararlar diktatör ve yakın çevresi tarafından alınır. Tek-parti ve/veya ordunun desteği ve ülke içindeki yapılanması, bu diktatörlerin ülkeyi etkili bir şekilde yönetebilmeleri için gerekli olabilir. Ancak diktatörlükleri tek parti ve askeri cunta yönetiminden farklı kılan özellik bu iki kurumun diktatörün siyasal erkini kontrol veya tehdit edecek kadar etkili olmayışlarıdır.

Bir diktatörü iktidara getiren etkenlerle, onu iktidarda tutan etkenler farklı olabilir. Kişisel karizma ve beklenmedik olaylar (suikast, doğal afet, iç savaş, başka ülkelerin işgali) bir lideri başa diktatör olarak getirebilir. Bir lider, başında olduğu siyasi sistemi çeşitli bahanelerle lağvedip bir dikta rejimi kurabilir. Bunun en temel yolu Latin Amerika'da görülen bir sivil darbe uygulaması olan *autogolpe*'dir.

DİKKAT

İspanyolca bir sözcük olan *autogolpe* sivil iktidarın kendine darbe yapması anlamına gelir. Japon asıllı lider Alberto Fujimori'nin 1992'de Peru devlet başkanı iken parlamento ve yargıyı lağvedip iktidarı kendi bünyesinde topladığı sivil darbe, bu terimi siyaset bilimi yazınına kazandırmıştır. Julius Sezar'ın Roma Senatosu'nu lağvedip kendisini imparator ilan ettiği sivil darbeyi de tarihteki ilk ve en ünlü autogolpe örneği olarak kabul edebiliriz.

Bir siyasi liderin politik destek karşılığı kişi ve zümrelere devletin kaynaklarını kullanarak maddi çıkar sağlamasına patronaj sistemi denir.

İktidara gelen diktatörler burada kalabilmek için çeşitli kurumsal hile ve güdümlere (*manipulation*) başvururlar. İktidarı rakiplerine kaybetme korkusu, diktatörlerin bu tür rakiplerin içinden türeyebilecekleri devlet kurumlarını bilerek zayıf tutmalarına yol açabilir (Geddes, 2003, 54). Devlet içinden alabileceği kurumsal desteği kısıtlı olan diktatörler, iktidatlarını pekiştirmek için gerekli olan gücü kişisel ağlarından (akrabalık, kabile, cemaat, etnik grup vb.) edinmeye çalışırlar. Bu ağlar üzerinden sağlanan destek güç ve maddi yarar alışverişi üzerine kuruludur. Diktatör, kendisini iktidarda tutan bu gruplara devletin olanaklarını olabildiğince sunar. Örneğin, Libya lideri Kaddafi 1969 darbesiyle iktidara geldikten sonra birçok üst düzey komutanın bağlılığını onlara lüks bir hayat sunarak sağlamış, ordu da geri kalan önemli pozisyonlara da kendi aşiretinden hatta akrabaları arasından atamalar yapmıştır.

DİKKAT

Max Weber'in Ekonomi ve Toplum adlı eserinden esinlenen Juan Linz ve Alfred Stepan (1996), bir toplumdaki bütün birey ve toplulukların bir diktatörün önceden tahmin edilmesi zor, despotik müdahalelerine sürekli olarak maruz kaldığı sistemleri *sultani* (*sultanistic*) rejimler olarak adlandırmışlardır. Bu tür rejimlerin savunduğu ideolojiler bile diktatör arzu ederse kısa sürede değişebilir; örneğin 1980'lerde Libya'da görüldüğü üzere, bu tür rejimler kısa sürede sosyalist ideolojiden din ağırlıklı bir devlet ideolojisine (teokrasiye) geçebilirler.

Suudi Arabistan, Katar, Brunei gibi patronaj sistemine dayanan çok sayıda rejim günümüzde varlıklarını sürdürmektedir. Ancak bu tür geleneksel himayeci sistemlerin çoğunlukla petrol zengini olmaları tesadüf değildir. Patronajı oluşturan nüfuz alışverişini uzun vadede sürdürmek bir diktatör için hem pahalı hem de riskoludur. Sistemde yeterince kök salabilecek her kişi diktatörü devirebilir. Ayrıca bu ülkelerin ana ihraç kalemlerinin (örneğin petrol) dünya pazarlarındaki fiyatları düşebilir. Böyle bir düşüş, liderin etrafına sağladığı olanakları ve dolayısıyla patronaj uygulamasını sekteye uğratabilir. Bu rizikonun farkında olan diktatör, patronaj ile topladığı destekçilerini çok uzun süre etrafında tutmaz. Dolayısıyla, dikta rejimlerinin yönetim kadrosunda hızlı devrim gözlemlenir. Devrik Irak diktatörü Saddam Hüseyin'in iktidarı süresince yakın çevresindeki yardımcılarının görev tanımlarını devamlı değiştirmesinin, bu yardımcılarının birçoğunu düzmece suçlamalarla idam etmesinin ve ülke içindeki sayısız güvenlik kurumunun birbirleri üzerine muhbirlik yaptırmasının altında yatan da patronaj temeline dayanan iktidarını koruma güdüsü olmuştur.

Sömürge sürecinden süregelen kurumsal zayıflıklar ve bağımsızlıklarının Batılı devletlerin topraklarından çekilmesiyle bir anda kazanılması Afrika devletlerini sömürge sonrası dönemde gelişmelerini tamamlamakta zor durumda bırakmıştır. Bu zayıf Afrika devletleri ve anayasalarında yer alan demokratik kurallar, ülkelerin zenginliklerini ele geçirmek isteyen hırslı Afrika liderleri için sindirmesi kolay lokmalar olmuştur. Çoğunlukla kalkınma kisvesi altında siyasal gücü kendilerinde toplayan bu liderler, zamanla devletin bütün organlarını kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Liderin bir taraftan devletin kaynaklarının kullanımı üzerinde sınırsız yetkisi bulunduğu, diğer taraftan bu gücü yakınlarını kayırmak ve için kullandığı rejimlere **neopatrimonyal rejimler** denmektedir. Neopatrimonyal rejimleri, diğer dikta rejimlerinden ayıran en önemli özellik *neopatrimonyal liderlerin* iktidarda kalmak için devlet organlarını bilerek zayıf tutmasıdır.

Liderin bir taraftan devletin kaynaklarının kullanımı üzerinde sınırsız yetkisi bulunduğu, diğer taraftan bu gücü yakınlarını kayırmak ve için kullandığı rejimlere **neopatrimonyal rejimler** denmektedir.

Neopatrimonyal liderin devletin kaynaklarının kullanımı üzerinde sınırsız yetkisi bulunduğu ve bu gücü yakınlarını kayırmak için kullandığı Afrika ülkelerinin orduları bir yandan karşı darbe riskini önlemek için zayıf tutulur, diğer yandan da başka grupların darbe yapma riskini önlemek için başkentten çok fazla uzaklaştırılmaz. Neopatrimonyal liderler orduyu hem zayıf tutup hem de başkentten uzaklaştırmaya korktukları için diğer katalara nazaran Afrika'da ülkelerarası savaşların şaşırtıcı derecede seyrek olması rastlanan bir durumdur (Henderson, 2009).

DİKKAT

Ülkenin kaynakları ne kadar geniş olursa olsun, basit patronaj sistemleri karmaşıklaşmış bir toplumda ortaya çıkacak çıkar çatışmalarını önleyecek kapasiteye sahip değildir. Özellikle ekonomik modernleşme hedefinde olan ülkelerin toplumlarında bu tür karmaşık çıkar ilişkilerinin geliştiğini görmekteyiz. Örneğin, büyüyen ve genişleyen bir ekonomide işçi-işveren çatışması kadar sektörlerarası ve bölgelerarası rekabet de devletin gündeminde önemli yerler işgal edecektir. Ülkesinde hem ekonomik gelişmeyi hem de iktidarını sürdürmek isteyen diktatörler, kontrolü bir şekilde çoğulcu yapılarına izin vermeye, bazı yönetsel güçlerini de başka gruplara delege etmeye başlar. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Küba'nın aldığı dış yardımlara ciddi bir sekte vurup ülkeyi ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakınca, Fidel Castro mahalle ve köy bazında çoğulcu siyasi yapılanmalara izin vermeye başlamış ve hatta komünist bir rejimden beklenmeyecek bir hareketle Ortodoks Hristiyanların ruhani lideri Bartalomeos'u 2004 yılında Küba'ya davet etmiştir.

Askeri-cunta, tek-parti ve dikta rejimleri arasında halkın ekonomik refahına en çok hasasiyet gösteren rejim hangisi olabilir? Neden?

Melez Rejimler

Yukarıda belirtilen tipik otoriter rejimlerinin gerçek hayatta birebir örneklerini çok sık görmemekteyiz. Şu ana kadar hüküm sürmüş birçok otoriter rejim bu üç ideal türün farklı özelliklerini bünyelerinde barındırmaktadır. Bir otoriter rejimin zaman içinde başka tür otoriter rejime dönüştüğü de sıklıkla gözlemlenebilir. Hatta otoriter rejimler bazen çeşitli demokratik kurumları da bünyesine katabilir. Farklı rejimlerin kurumsal özelliklerini bir arada barındıran bu tür vakalara **melez rejimler** adını vermektedir.

Yukarıda belirtilen üç ana türden de özellikleri bünyesinde barındıran otoriter rejim türlerine **melez otoriter rejim** türleri denir.

Ordu-diktatörlük karışımı rejimler, melez otoriter rejimler arasında en sık görülenleridir. Bir diktatör için, devletin yönetimini elinde bulunduran orduyu kontrolüne almak, tüm devlet birimlerini kontrol altına almaktan daha olasıdır. Ancak, bu melez rejim, tek-parti rejimleri kadar toplumun derinliklerine nüfuz edemez. Dolayısıyla, toplum içinde ortaya çıkan hoşnutsuzlukları gidermek için çoğunlukla baskı mekanizmasını kullanmak zorunda kalır. Bu açmaz ise bu rejimlerin halklarına müreffeh bir yaşam sunma şanslarını kısıtlar. **Idi Amin** 1971-1979 yılları arası **Uganda'yı**, **Rafael Trujillo** 1930-1961 yılları arasında Dominik Cumhuriyeti'ni, **Augusto Pinochet** ise 1973-1989 yılları arası **Şili'yi** bu tür melez bir rejimle ordu desteğini kullanarak yönetmişlerdir.

Modern siyasi tarihte tek parti sisteminden dikta rejimine dönüşmüş birçok vaka gözlemlenmektedir. Bu tür rejim kaymaları, özellikle Komünist tek parti rejimlerinde sıkça görülmüştür. Bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte Komünist düzeni benimseyen birçok ülke, bu ideolojinin düşünsel ivmesinden çok bu düzenin yeni doğmuş devletlerin hayatta kalmasına yardımcı olması için yarattığı güvenlik çemberinden yararlanmıştır. Komünizm ve beraberinde gelen ekonomik ve askeri Sovyet desteği, bu ülkelerin siyasi kurumlarını geliştirmek için uygun bir model olarak görülmüştür. Devletin toplum üzerindeki kontrolünün pekişmesi sürecinde bu ülkelerin bazılarında komünizmin temelinde yatan görece hesap verebilir parti bürokrasinin otoritesinin yerini lider sultanının aldığı görülmüştür. Çavuşesku'nun Romanya'sı, Castro'nun Küba'sı ve Mengistu'nun Etiyopya'sı Komünist tek parti sisteminden diktatörlüğe kayan sistemlerin önemli örneklerindendir.

Diğer melez otoriter rejim tipleri kadar sık görülmesine de askeri cunta-tek parti karışımı önemli bir melez otoriter rejim tipi oluşturur. Asker-siyaset ilişkilerini inceleyen ünlü sosyolog Nordlinger (1977), siyasetin esaslı olan koalisyon kurma ve çıkar gruplarının yönetiminin askerin iç hiyerarşi üzerinde çürütücü etkisi olduğunu, dolayısıyla darbe sonrası askerlerin iktidarı, en azından devletin rutin idari işlerini, kısa sürede sivillere bırakmak isteyeceğini öngörmüştür. Ancak, bu öngörü bazı ülkelerde gerçekleşmeyebilir. Bazen yönetimi ele geçiren askerlerin kurduğu siyasi üst yapı devlet içinde zamanla kök salar. Sivil bürokrasinin yeterince gelişmemiş olduğu ülkelerde bu tür yapılanmaları görme şansı daha yüksektir. Bu tür melez sistemin en bilinen örneği Myanmar'daki DBKK cuntasıdır. 1962 yılında yönetime 'geçici olarak' el koyan cunta, zamanla burada kök salmış, eğitim, ekonomik kalkınma ya da dışişleri gibi sivil konularda tüm seviyelerde yöneticilik ve bürokratik yapan bir askeri kadro oluşmuştur.

OTORİTER REJİMLERDE DEVLET-BİREY İLİŞKİLERİ

Denetim

Siyasal sistemlerin gelişimini açıklarken modernleşme teorisini temel alan sosyal bilimciler otoriter rejimleri, sistemlerin totaliter rejimlerden demokratik rejimlere doğru olan modernleşme yolculuklarında bir ara durak olarak görmüşlerdir. 1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla tekrar önem kazanan bu teori, Rusya, Ukrayna, Belarus ve Orta Asya Türki Cumhuriyetleri gibi Sovyetler sonrası ortaya çıkan otoriter rejimlerin beklenenin aksine oldukça dirayetli çıkması ve günümüze kadar hayatta kalması karşısında tatmin edici bir açıklama sağlayamamıştır. Keza, 20. yüzyılın tamamına baktığımızda otoriter rejimlerin, demokratik ve totaliter rejimlere nazaran, uzun süre hayatta kalabilen sistemler olduğunu görmekteyiz.

Yönetici zümresinin azınlıkta olduğu ve halkın doğrudan ya da dolaylı katılımının asgari seviyelerde tutulduğu otoriter rejimleri işlevsel kılan siyasi kontrol mekanizmaları nelerdir? Başka bir deyişle, otoriter rejimlerdeki yönetici azınlık, yönetilen çoğunluk üzerindeki hükümlerini ne tür teknikler kullanarak etkin ve sürekli kılarlar? Bu tür rejimlerin, yönettikleri halk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için üç ana yola başvurdıklarını görmekteyiz: (1) çeşitli devlet organları yoluyla *baskı kurma* (*coercion*), (2) bireyleri sosyoekonomik politikalar üzerinden çıkar ilişkisi ile sisteme bağlama (*cooptation*), ve (3) sistemin başındaki diktatör veya liderin gerek karizması gerek devletin iletişim kanalları yoluyla bir *lider kültü* (*leadership cult*) *yaratma*.

Otoriter rejimler yönettikleri halk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için üç ana yola başvurdular: baskı kurma, sisteme bağlama ve lider kültür yaratma.

Baskı Kurma

Azınlığın çoğunluğu yönettiği ve memnuniyetsizliklerin meşru yollardan dile getirilme şansının az olduğu otoriter rejimlerde rejim karşıtlarına karşı cebir kullanılması oldukça sık görülen bir durumdur. Aynı zamanda, otoriter rejimlerde devletin halkı üzerinde güç kullanımı, demokrasilerde olduğu gibi kanunla düzenlenmediği için yürürlüğe konması daha kolay bir politikadır. Devlet yeri geldiğinde kullandığı şiddetle resmi olarak ilişkilendirilmek istemez. Böyle durumlarda ise polis ya da ordu gibi devletin resmi organları yerine **paramiliter güçler** de kullanılabilir. Rwanda soykırımı sırasında Tutsi kökenli insanları katleden Hutu çeteler, paramiliter oluşumların yakın tarihteki örneklerindendir.

Paramiliter güçler devlet tarafından organize edilmiş ve silahlandırılmış, ancak devletle resmi bir bağı olmayan rejim düşmanı olarak tanımlanan nesnel hedeflerin korkutulması ve imha edilmesinde kullanılan askeri nitelikteki örgütlerdir.

Zor kullanımı, her ne kadar kısa vadede rejime karşı oluşan tehditleri öteleyebilse de bir rejimin halk üzerindeki kontrolünü geniş kitleler üzerinde ayırmadan şiddet kullanarak kurması uzun vadede mümkün değildir. Bu tür bir gayret, örneğin senelerce bir ülkeyi olağanüstü hal kanunlarıyla yönetmek, ciddi fiziki ve beşeri kaynak kaybına yol açacaktır. Onun yerine, bu kitleleri gözetim altına almak (*surveillance*) ve rejim için risk taşıyabilecek grupların önceden tespiti yürütülmesi daha kolay bir stratejidir. Günümüz iletişim teknolojisi, bir devlete milyonlarca vatandaşının iletişimini kolayca gözetleme imkânı vermektedir. İletişim özgürlüğü ve mahremiyeti anayasal koruma altında olmayan otoriter rejimlerde bu tür gözetlemeler sonucunda otoriter rejimler çeşitli risk gruplarını belirleyebilir, bu gruplara seçici baskı uygulayarak rejimi ayakta tutmayı sağlamaya çalışabilirler.

Sisteme Bağlama (*Co-optation*)

Otoriter rejimlerin hemen hemen hepsi yeri geldiğinde şiddete başvursa da, birçoğu toplumun bazı kısımlarını sisteme paydaş haline getirerek kontrollerini sağlar.

Burada rejimlerin toplum üzerinde kontrolünü sağlayan ana etken, kişi ve grupların çıkar ilişkileri üzerinden rejime bağlı hale getirilmesidir. Kişi ve grupların otoriter sistemlere bağlanmasında iki ana model görmekteyiz. *Himayeci (clientelist)* modelde rejim bazı kişi ve gruplara, bağlılıkları karşılığında devlet imkânlarına-toplumun diğer kesimlerine olmadığı kadar-erişim fırsatı sunar. Himayeci ilişkilerde önerilen bu tür rant olanakları kolayca el değiştirebilecek niteliktedir ve hayli dışlayıcıdır. Dolayısıyla, bu tür ayrıcalıkları kaybetmeyi göze alamayan potansiyel muhalefet odaklarının kendi aralarında rejime karşı organize olma şansları oldukça düşüktür. Örneğin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde bir kabilenin üyelerinin hükümete bağlılıklarını ilan edip orduya maddi ve aynı destek sağlamaları, yurtdışına elmas ihracatı izni almalarını mümkün kılar.

Korporatist yapılanmalarda ise devlet bireyleri kendi kontrolü altında tuttuğu sendikalar ve işveren örgütleri gibi gruplar üzerinden sisteme dâhil eder. Korporatist yapılanma, normalde ülke siyasetinde anlaşmazlık ve hatta bölünmelere yol açabilecek konuların kapalı kapılar ardında tartışılıp bir çözüme varılması olanağını verir. Peronist Arjantin'de devlet başkanın işçi sendikalarıyla kurduğu yakın ilişki ve yeri geldiğinde ülkenin ciddi bütçe açığı vermesini göze alıp, işveren örgütlerinin de kerhen onayı ile işçi sendikalarını yüksek işçi maaşları ile hoşnut etmesi, otoriter rejimlerdeki korporatist yapılanmanın tipik bir örneğidir. İşçi sendikaları da, devlet başkanı Peron'un bu politikası karşılığında Peronist rejime ciddi bir destek sağlamıştır.

DİKKAT

Korporatist yapı otoriter sistemlere özgü olmayıp totaliter rejimlerden olan faşist İtalya'da icat edilmiştir (bakınız Ünite 7). İkinci Dünya Savaşı sonrası işçi sendikaları, işveren örgütleri ve siyasetçileri seçmen baskılarından uzak bir platformda buluşturan neokorporatist bir yapı ile daha da güçlenmiştir. Avrupa'da ortaya çıkan bu neokorporatist yapının totaliter ve otoriter rejimlerde gördüğümüz korporatist yapıdan en büyük farkı, devletin bu süreç içinde dikte ediciden ziyade arabulucu bir rol oynamasıdır. Neokorporatist rejimlerde, ülkenin ne tür ekonomik stratejiler izleyeceğine, ilgili taraflarca fikir birliği ile karar verilir, çözülemeyen anlaşmazlıklarda ise son sözü seçimler aracılığıyla seçmen söyler.

Lider Kültü

Otoriter rejimler, liderlerini bir kült haline getirerek de toplum üzerindeki kontrollerini arttırabilirler. Devlet kontrolündeki iletişim kanalları, lidere karizmatik bir güç bahsetme adına, onun bir insanın sahip olabileceği niteliklerin çok ötesinde güç ve özelliklerle sahip olduğu fikrini topluma sürekli bir şekilde yayar. Bu ikna sürecinin amacı, lidere ve etrafındakilere karşı çıkmanın birey için hem maddi hem de manevi olarak oldukça maliyetli bir hale getirilmesidir. Bu tür bir yaklaşım liderin karizması konusunda bireyleri birebir iknada çok başarılı olmayabilir. Ancak, maliyet-fayda analizi boyutunda düşündüğümüzde, baskı ve himayeci taktiklere nazaran iletişim kanallarını kullanmanın maliyeti oldukça az, ulaştığı insan sayısı da oldukça yüksektir. Kuzey Kore'nin ilk diktatörü Kim Il Sung'un "ebedi lider" olarak anılması veya Türkmenistan'ın eski diktatörü Saparmurat Niyazov Türkmenbaşı'nın takvimdeki ayların isimlerini aile fertlerinin isimleriyle değiştirmesi liderkültü inşası sırasında atılan adımlara örnek teşkil ederler.

DİKKAT

"Lider kültü" kavramı 7. ünite'de totaliter rejimler açısından değerlendirilecektir.

Siyasi Katılım

Bireylerin siyasal katılımına gösterilen toleransın seviyesi otoriter rejimler arasında ciddi bir farklılık göstermektedir. Kuzey Kore, Suudi Arabistan gibi mutlak iktidarın olduğu ülkeler halkı siyaseten aktif hale getirmekten kaçınır. Bazı otoriter rejimler ise korporatist bir yapı içinde bireyleri olabildiğince sistem içindeki siyasal ve diğer sivil oluşumlara yönlendirmeye çalışır. Kendi siyasi duruşuyla birebir örtüşmeyen sivil toplum örgütlerine siyasal sistemlerinde göz yuman otoriter rejimlerin sayısı da artmaktadır. Bireyler farklı düşüncelerini bu kuruluşlar aracılığı ile dile getirebilir ve hatta bazı siyasaların yürütülmesine şahsen müdahil olabilir. Afrika'nın birçok ülkesinde çeşitli sosyal politikalar (okul yapımı, anne sağlığı, aşılama vb.) bu sivil toplum örgütlerinin himayesi ve gözetiminde yürütülmektedir. Çin Komünist Partisi dini grupların oluşumuna kontrollü bir şekilde izin vermekte, ancak bu oluşumların rejimi tehdit etme potansiyelini gördüğü anda duruma müdahale etmektedir. Mesela, Katolik oluşumların Vatikan ile organik bağlar kurmasına izin verilmemektedir.

Otoriter iktidarlar, potansiyel muhalefetleri büyümeden bastırmakta uzadırlar. Ancak, internetin tüm dünyaya nüfuz etmesiyle bireyler facebook ve twitter gibi sanal ortamlar üzerinden çok daha hızlı ve devlet gözetiminden uzak organize olabilmekte ve rejime karşı muhalefetlerini eşgüdümleyebilmektedir. Arap Baharı protestolarının hızlı bir şekilde tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmasında ya da 2009 genel seçimlerinden sonra İran'da haftalarca süren protesto eylemlerinde hem protestocuların kendilerini örgütlemelerinde hem de bu protestoların dış dünyaya duyurulup protestocuların küresel destek almasında elektronik sosyal medya önemli bir rol oynamıştır. Otoriter rejimlerin geleneksel kontrol mekanizmalarının bu tür gelişmelere karşı nasıl bir tepki geliştireceği, siyaset bilimcileri için ilginç bir soru olarak durmaktadır.

Ulusal seviyede yönetimi bireylerin erişimine kapamaya eğilimli otoriter rejimlerden bazıları, yerel seviyede bireylerin siyasal katılımına ve hatta bazı görevler için adaylıklarını koymalarına izin verebilirler. Örneğin, Çin'de köy muhtarlıkları seçimleri oldukça serbest bir ortamda yapılmakta ve muhtarlık adaylarında parti üyesi olması şartı aranmamaktadır. Son olarak, demokrasilerde en önemli siyasal katılım türü olarak algılanan ulusal seçimleri, otoriter rejimlerde artan bir sıklıkta gözlemlemekteyiz.

Otoriter Rejimler ve Seçimler

Siyasal sistemlerinde seçime yer verilip verilmemesi, otoriter rejimleri birbirinden ayıran ve rejim-birey ilişkilerinde rol oynayan önemli bir boyuttur. İster diktatörlük, ya da tek parti rejimi ister askeri cunta yönetimi olsun, otoriter rejimler, yerel ve genel seçimleri, yukarıda bahsi geçen kontrol mekanizmalarına ek olarak, iktidarlarını sürdürmek için artan bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Bu seçimlerin görünürdeki amacı, rejimin siyasi gücünün çoğu zaman göstermelik de olsa seçilmiş siyasal organlarla paylaşılmasıdır. Seçimlerin uygulanış biçimi ve ülke içi siyasetine etkisi rejimden rejime ciddi farklılıklar gösterebilir. Örneğin, Saddam Hüseyin döneminde Irak'ta yapılan seçimler tamamen göstermelik iken, Kral Muhammed yönetimindeki Fas'ta yapılagelen seçimlerin ülkede izlenecek ekonomi ve tarım politikalarına önemli etkisi olmuştur.

Siyasal sistemlerinde seçime yer veren otoriter rejimleri diğerlerinden ayırmak için 'yarışmacı' otoriterlik ve 'seçimsel otoriter rejimler' gibi kavramlar siyaset

bilimine girmiştir. Bu rejimlerin tipik otoriter rejimlerden farkı siyasal iktidarı sınırlı bir şekilde de olsa seçimler yoluyla paylaşmaya gitmesidir. *Seçimsel otoriter rejimler* liberal demokrasilerden de kavramsal olarak birçok boyutta ayrılmaktadır. Otoriter rejimler, liberal demokrasiler gibi hilesiz, yaygın ve geçerli seçimler organize edebilir. Ancak aralarındaki farkı Özbudun (2011, 41), seçim düzenleyen otoriter rejimlerde 'liberal demokrasinin diğer hayati unsurları olan, hukuk devleti, siyasal hesap verilirlik (*accountability*), bütün vatandaşların temel ve siyasal haklarının tam korunma altında bulunması gibi hususların kurumsallaşmamış olması' olarak açıklar.

Otoriter rejimlerin, siyasal sistemlerinde seçimlere son yıllarda artan bir şekilde yer vermesi rastlantısal değildir. Bu eğilimin arkasında küreselleşme ile bağlantılı iki ana sebepten söz edebiliriz. İlki, dünyadaki demokratikleşme dalgasının etkilerine istinaden rejimin meşruiyetini koruması içgüdüsüdür. Teknolojinin küresel iletişimi kolaylaştırması ile etraflarındaki demokratik ülkelerin daha iyi yaşam standartlarına sahip olduğunu gören halk, otoriter rejimlerden daha iyi politikalar üretmesini ve hesap verebilir olmasını istemektedir. Bu süreçte ortaya çıkan protesto ve temsil isteklerine otoriter rejimlerin cevap vermesinin bir yolu da seçimlere gitmekten geçer. Örneğin, içinde yaşadıkları otoriter rejimlere karşı ülke halklarının 18 Aralık 2010'da başlattıkları Arap Baharı protestolarını Ürdün, Fas ve Yemen hükümetleri seçimlere giderek kontrol altına almaya çalışmışlardır.

Seçimler ve seçimlerin öngördüğü parlamentolar, küresel ekonomiye entegre olmuş ülkelerin ihtiyaç duyduğu küresel sermaye girdilerini sağlamak ve bu sermayeyi ülkelerinde tutmak için de önemli bir role sahiptir. Giderek küreselleşen dünyada sermaye çok hızlı hareket etmekte, siyasal ve finansal riskten de olabildiğince kaçınmaktadır. Tüm gücü tepede toplamış, hesap verilebilirliği olmayan ve güçler dengesi içinde hareket etmeyen bir iktidarın sermaye sahiplerine karşı vereceği sözler (reform yapılması, para biriminin değerinin sabit tutulması, fikri telif kanunlarının uygulanması gibi), yasama ve yargı oranları tarafından denetlenme ve kısıtlanmaya açık bir yürütmenin vereceği sözlerden daha az inandırıcıdır. Otoriter liderlerin inandırıcılık problemi, bu liderlerin verdikleri sözlerden dönmelerinin ülke içinde kendilerine getireceği görece zararın az olmasından ileri gelmektedir. Seçimler ve parlamentoların varlığı, yöneticileri görece kontrol altında tutar, bu da yürütmenin söz ve hareketlerini daha güvenilir kılar. Bu tahmin edilebilirlik de bu tür ülkeleri küresel sermaye için nispeten cazip hale getirmektedir.

Küresel sermayeyi çekmek isteyen ülkelerde iktidarların kendilerini seçimler ve parlamento yoluyla kısıtlamaya gitmesinin örneklerine tarih boyunca rastlamaktayız. Bu siyasal manevranın ilginç bir örneğini 18. yy.'da bir tarafta Fransa ve İspanya, diğer tarafta ise İngiltere'nin başrollerini oynadıkları Yedi Yıl Savaşı'nda görmekteyiz. Bu savaş öncesinde İngiltere meşruiyet, Fransa ve İspanya ise mutlak monarşi ile yönetiliyordu. Savaşın geniş bir coğrafyaya yayılması, daha ilk yıllarda her iki tarafı da piyasadan borçlanmaya mecbur bırakmıştı. İngiltere kralının harcamalarının belirli ölçüde parlamentonun kontrolünde olması, İngiltere'nin aldığı savaş kredilerindeki risk primini düşürmüştü ve bu kredilerin Fransa'ya oranla %2-3 puan daha düşük faizle fonlamasını sağlamıştı (Weingast, 1990). Kredi maliyetlerindeki bu fark uzun vadede silahlanma yarışında İngiltere'ye büyük bir avantaj sağlamış, savaşa görece olarak güçsüz başlayan İngiltere, Fransa ve İspanya karşısında önemli bir zafer elde etmiştir.

Yedi Yıl savaşından yaklaşık 250 yıl sonra, Myanmar'ı yöneten DBKK cuntasının 2011 yılında yaptığı yapısal reformlarda da benzer bir dinamik görmektediriz.

Seçimler ve seçimlerin
öngördüğü parlamentolar,
küresel ekonomiye entegre
olmuş ülkelerin ihtiyaç
duyduğu küresel sermaye
girdilerini sağlamak ve bu
sermayeyi ülkelerinde
tutmak için de önemli bir
role sahiptir.

Onyıllar boyunca süren başarısız ekonomi politikaları sonucunda Myanmar'da ciddi bir dış sermaye girişi ihtiyacı oluşmuştur. Küresel sermayenin, vereceği taahhütleri inandırıcı bulmayacağını farkında olan DBKK cuntası, görünüşte demokratikleşmeye gitmiştir. Ordunun elinde bulunan hükümeti sivil bir otoriteye devretme ve 1990'da askıya alınan parlamentonun tekrar oluşturulması için seçimlere gitme kararı almıştır. Her ne kadar kurulacak bu yeni hükümetin çoğunluğunu emekli generallerin oluşturması bekleniyor olsa da, DBKK'nın görünüşte daha demokratik bir sisteme geçişi, uluslararası sermayenin ülkelerin rejimlerini kendisine nasıl uyarlamak zorunda bıraktığına ilginç bir örnek teşkil eder.

19. yy süresince Osmanlı Devleti neden Yunanistan, Bulgaristan gibi komşularından daha yüksek maliyetle borçlanmıştı?

SIRA SİZDE

Sistemlerinde seçimlere yer vermenin yukarıda belirtilen avantajlardan neden tüm otoriter rejimler yararlanmayı seçmez? Seçimler, otoriter rejimlerde iktidarın el değiştirme riskini ciddi biçimde artırabilir. Schedler (2006, 14), otoriter rejimlerde seçimlere izin vermenin iki ucu kesin bir bıçak olduğunu şöyle tespit etmiştir:

Seçimler, (otoriter) sistemin meşruiyetini arttırdığı, iktidarın gücünü ve popülaritesini gösterdiği ve muhalefetin aczini ortaya koyduğu sürece sistem karşıtlarını demoralize ve demobilize edecektir. Ancak bu seçimler iktidarın gücünün kaynağının popülarlık değil de manipülasyon ve baskı olduğu fikrini halk arasında yayarsa, sistem karşıtı partiler bu süreç sonunda daha da güçlenecektir.

O'Donnell ve Schmitter (1986), seçimlerin yönetici elit içinde kamplaşmalara yol açtığını, sistemin başvurduğu baskı ve ko-optasyon politikalarını maliyetli hale getirdiğini ve hatta otokratik rejimlerde yönetici elit grubundaki bazı grupların, ülke için daha iyi olduğuna inandıkları siyasaları savunmak için muhalefet tarafına geçmesine (elite defection) yol açtığını gözlemlemiştir. Bu tür geçişler, baskıcı otoriter rejimlerde çatlak (fissure) oluşturmaktadır. Yazarlar, bu çatlağın-aynen bir araba camında olduğu gibi-sistemi boydan boya farklı eksenlerde bölüp demokrasinin gerektirdiği çoğulcu yapıya götüreceğini savunmuşlardır.

Her ne kadar Schmitter ve O'Donnell'in gözlemleri Şili, Peru, Arjantin ve bir çok Afrika ülkesindeki demokratikleşme sürecini açıklasa da, son otuz senede dünyadaki örnekler baktığımızda seçim düzenleyen otoriter rejimlerin ömürlerinin kayda değer bir şekilde uzadığını görmekteyiz (Geddes 1999; Hadenius ve Teorell 2007). Seçimler, bazı sosyal grupları iktidarın kaynaklarını kullanarak menfaat dağıtmak için etkili bir araç olarak kullanılabilir; yönetim kendisine daha çok oy veren bölgeleri yatırım ve sosyal hizmetlerle ödüllendirebilir. Seçimler, otoriter iktidarın muhalefetle olan ilişkilerini de farklı şekillerde düzenleyebilir. Bu süreç, muhalif grupların sisteme olan itirazlarını kontrollü bir biçimde dile getirmelerine izin verir. Diğer taraftan, seçimlerde boy göstermek birçok muhalif grubu görünür ve dolayısıyla hedef alınabilir hale getirir. Bu süreç iktidara hangi muhalif grupların ne kadar güçlü olduğunu gözlemleme fırsatı da verecektir. Akabinde, patronaj stratejileri bu muhalif grupları ayırtırmak için etkili olarak kullanılabilir. Bu tür politik manevralar, serbest, özgür ve eşit fırsata dayanan seçim kültürünün yeterince yerleşmemiş olduğu ülkelerde baştakilerin gücünü daha da pekiştirebilir. Böyle ülkelerde seçimlere katılım oranı, siyasal katılımın seviyesi için anlamlı bir gösterge değildir; göstermelik seçimler yapan birçok otoriter rejimlerde iktidarın oy oranla-

rı liberal demokrasilerde görülmeyen ölçüde yüksek (%80-%90 gibi) çıkmaktadır. Hatta Levitsky ve Way (2002, 55) seçimlerde kazanan parti %70'den fazla oy alıyorsa, o ülkede demokrasinin varlığından söz edilemeyeceğini savunmaktadırlar.

DİKKAT

Seçimlerin düzenli bir şekilde yapıldığı ve bu seçimlerde anlamlı bir siyasi yarışmanın olduğu bir kısım otoriter rejimlere *seçimsel demokrasi*, *plesibitsel (referanduma dayanan) demokrasi*, *yarışmacı otoriter rejimler* gibi isimler de verilmiştir. Bu tür rejimleri otoriter rejimlerden ayıran en önemli özellik iktidarların yönetimlerini sürdürmeleri için seçim desteğine ihtiyaç duymalarıdır. Ancak iktidarlar bu plesibitsel desteği sağlamak için güçler ayrılığı ilkesini göz ardı edip muhalefet üzerine devletin bütün kurumları ile baskı yapmaktan, gerektiğinde bu baskıyı meşru kılmak için özel kanunlar çıkarmaktan çekinmezler. Soğuk Savaş sonrası, özellikle 2000'li yıllarda Rusya seçimsel demokrasi türünün iyi bir örneği olmuştur.

OTORİTER REJİM ÖRNEĞİ: FRANCO DÖNEMİ'NDE İSPANYA

Franco dönemi İspanya'sı (1939-1975) tek-adam sistemini örnekleyen bir otoriter rejimdir. Bazı siyaset bilimciler Franco rejimini faşist bir totaliter rejim olarak tanımlar. Ancak sınırlı da olsa çoğulcu siyasal yapıya izin vermiş olması, sistemin zayıf ve çok katmanlı ideolojik yapısının halkı topyekün mobilizasyondan sakınması ve Franco'nun sürdürdüğü politikaların genelde akılcı ve tahmin edilebilir olması, bu rejimi Mussolini İtalya'sı ve Nazi Almanya'sından anlamlı bir biçimde ayırır. 1936-1939 yılları arasında Cumhuriyetçiler ile yaptıkları iç savaştan galip çıkan Franco'nun liderliğini yaptığı Milliyetçiler, asayişin sağlanmasını müteakip Falanj partisini kurmuş ve partiler arası çekişmenin İspanya'nın bütünlüğüne zarar verdiği iddiası ile siyasi partileri kapatmıştır. Benzer şekilde, bağımsız sendikalar da 1940'da feshedilmiş, tüm sendikalar ve işveren örgütleri devlet himayesinde örgütlenmiş, Sindicato Vertical üzerinden devlete korporatist bir bağ ile bağlanmışlardır.

Falanjistlerin İspanya yönetimindeki ilk devresi totaliter bir eğilimi yansıtır. 1939-1959 arasına denk gelen bu süre zarfında İspanya, Nazi Almanya'sı ile İkinci Dünya Savaşı sırasında yapmış olduğu ittifaktan dolayı galip ülkeler tarafından ekonomik yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Uluslararası tecridi fırsat olarak gören Falanj partisi, ülkenin bütün ekonomik yapısını yeniden düzenlemeye, ülkeye ithal ikameci üretim ve tarım politikalarını yerleştirmeye çalışmıştır. Ancak bu politikalar sonucunda İspanya'da yer yer hububat sıkıntısı ve özellikle şehirlerde aşırı fakirlik baş göstermiştir.

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetlere karşı ittifak kurma isteği, anti-komünist bir ideolojiye de sahip olan İspanya'yı tekrar Batı'nın bir üyesi yapmıştır. Ülkeye uygulanan ekonomik ambargonun kalkması ile İspanya ekonomisi atağa geçmiş ve hızlı bir modernleşme yoluna girmiştir.

Franco İspanya'sını siyaset bilimi açısından ilginç bir vaka yapan, Franco'nun devlet yönetiminde parti tabanlı bir yapıdan tek adam yapılanmasına doğru giderken, devlet-birey ilişkilerinde görece çoğulcu bir yapıya yönelmesidir. Franco, modernleşen İspanya toplumunda iktidarının pekişmesi için görece muhafazakâr bir taban olan orta sınıf, işverenler, kilise ve monarşi yanlıları ile ittifak kurmayı seçmiştir. Örneğin, İspanyol Katolik Kilisesi Franco'yu 'Katolik dini için savaşan gerçek bir Haçlı' olarak nitelendirmiştir. Franco, ülke için hassas bir konu olan krallığın tekrar oluşturulması konusunda da hassas bir politika izlemiştir. Her ne kadar ülkenin ismini İspanya *Krallığı*'ndan İspanya *Devleti*'ne çevirse de, Franco kraliyet kurumunun

Franco Dönemi'ni, İspanya'nın dünyadan tecrit edildiği 1959 öncesi ve Soğuk Savaş'ın zirveye çıkmasıyla ülkenin tekrar Batılı ülkeler arasında katıldığı 1959 sonrası olarak ikiye ayırabiliriz.

tekrar oluşturulmasını “uygun bir vakitte çağın gereklerine uygun bir şekilde olmak üzere” askıya almış ve bu kurumu lağvetmemiştir. Franco’nun kraliyet ailesine karşı olan bu tutumu, monarşinin korunmasını isteyen birçok muhafazakâr grubun da onayını almıştır. Rejimin anti-komünist tutumu da burjuva ağırlıklı orta sınıfın rejime edilgen onayını vermesini sağlamıştır.

1960’larda başlayan ekonomik büyüme dalgası ile birlikte yürütme organlarının yönetimine uzman teknokratları getiren Franco, İspanya’nın içinden geçtiği sosyo-ekonomik değişimin yönetimi için kontrollü bir çoğulculuk sağlama yoluna gitmiştir. Bu büyüme sırasında, özellikle işçi ve işverenler arasında çıkan çıkar çatışmalarını siyaset dışında, kapalı kapılar ardında ama ilgili grupların olurlarını da alarak çözmeyi hedefleyen Franco rejimi, işveren ve işçi kesiminin bir arada temsil edildiği devlete bağlı sendikalar (*syndicate*) kurmuştur. Sınırlı sayıda olan bu sendikalar, ekonomik sektör bazında organize edilmişti. Juan Linz (1970) toplumun birçok kesiminin bu korporatist yapı üzerinden Franco rejiminin politika seçimlerine dolaylı etki yapabildiğini savunur.

Franco, erken dönemde rejimini pekiştirirken, yani rejimin topluma kendini kabul ettirme kaygısı yüksek iken, toplum üzerinde kontrol sağlamak için genel olarak kaba güce başvurmuş, ancak zamanla rejimin güç kullanımı daha seçici hale gelmiştir. Yine de Franco’ya muhalefet yapan ya da yapması muhtemel gruplar rejimin baskıcı tutumunu Franco’nun ölümüne kadar hissetmiştir. Rejim, liberal demokratlardan komünistlere, Katalan ayrılıkçılarından demokrasi talep eden üniversite öğrencilerine kadar her tip muhalefeti gerek şehirlerde (*Policia Armada*) gerekse kırsal kesimde (*Guardia Civil*) bu iş için özel kurduğu askeri inzibat güçleriyle bastırmıştır.

Özet

Ufak bir zümrenin devlet yönetimini topluma karşı anayasal bir sorumluluğu olmadan elinde tuttuğu siyasal sistemlere otoriter rejimler denir. Otoriter rejimler, tarih boyunca en sık görülen rejim türüdür ve kendi içinde önemli farklılıklar gösterir. Otoriter rejimlerde askeri cunta, bir diktatör ya da tek bir parti devlet yönetimini elinde bulundurabilir. Bu üç ana rejim türünden farklı özellikleri bünyelerinde barındıran melez rejimleri de gözlemlemekteyiz. Otoriter rejimler, toplumu baskı altına alarak, bireyleri sisteme bağlayarak ve lider kültü oluşturarak iktidarlarını pekiştirirler. Zaman zaman kontrollü bir şekilde siyasal çoğulculuğa izin verebilseler de, otoriter rejimler toplum içi çatışmaları siyaset zemininin dışında çözmeye meyillidirler. Bu tür çatışmaların yönetiminde patronaj mekanizmaları ve daha karmaşık sosyo-ekonomik ilişkilerden doğan çatışmalarda da korporatist yapılanmalar, otoriter rejimlerin sıklıkla başvurdukları yöntemlerdir. Özellikle son yıllarda, birçok otoriter rejimin hilesiz seçimler organize ettiklerini de görmekteyiz. Bu seçimlerin organize edilmesinin arkasında, küresel ölçekte gördüğümüz demokratikleşme dalgaları ve sermaye dolaşımlarının da önemli etkisi vardır.

Kendimizi Sıyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimlerde **görülmemektedir**?

- a. Muhalefet partisi
- b. Güçler ayrılığı ilkesi
- c. Korporatist yapılanma
- d. Seçimler
- e. Himayeci bir anlayış

2. Otoriter rejimler arasında en istikrarlı ve yapısal açıdan en esnek olanı hangisidir?

- a. Tek Parti
- b. Askeri rejim
- c. Komünizm
- d. Diktatörlük
- e. Sömürgecilik

3. Sivil bir liderin parlamentoyu feshedip bir diktatör olarak siyasi sistemin başına geçmesine ne ad verilir?

- a. Lider kültü
- b. Cunta
- c. Rejim içi çatlak
- d. Autogolpe
- e. Patronaj

4. Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimlerin bireyi sisteme bağlamak için kullandığı stratejilerden **değildir**?

- a. Lider kültü yaratmak
- b. Gözetim
- c. Darbe
- d. Baskı
- e. Himaye altına alma

5. Otoriter sistemlerdeki kontrol ve katılım mekanizmaları aşağıdaki amaçlardan hangisini güder?

- a. Muhalefetin örgütlenmesini engellemek
- b. Muhalefetin gücünü sınamak
- c. Muhalefeti bölmek
- d. Olası muhalif grupları önceden belirlemek
- e. Hepsi

6. Aşağıdakilerden hangisi veya hangileri otoriter rejimlerde muhalefetin örgütlenmesine yardımcı olabilir?

- I. Facebook
- II. Devlete bağlı sendikalar
- III. Sivil toplum örgütleri
- a. Sadece I
- b. Sadece II
- c. Sadece III
- d. I ve II
- e. I ve III

7. Aşağıdakilerden hangisi bir ülkede otoriter rejimin ortaya çıkışında etkili **değildir**?

- a. Ekonomik gelişmişlik
- b. Toplumun varlığının tehdit altında olması
- c. Ülke halkının çoğunluğunun mensup olduğu din
- d. Orta sınıfın yaygınlığı
- e. Toplumda hiyerarşik eğilimler

8. Neopatrimonyal liderleri diğer otoriter liderlerden ayıran ana özellik nedir?

- a. Devletin organlarını zayıf tutması
- b. Himayeci bir anlayışla kontrol sağlaması
- c. Toplum üzerinde güç kullanmaktan çekinmemesi
- d. Diğer ülkelere karşı saldırgan olması
- e. Ülkesinde seçimlere izin vermesi

9. Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimlerin seçim düzenlenmesinin ardında yatan gerekçelerden **değildir**?

- a. Küresel sermayeyi ülkeye çekmek
- b. İktidarın popülaritesini tescil etmek
- c. Küresel demokratikleşme isteklerine cevap vermek
- d. Parti içi muhalefeti susturmak
- e. Muhalefetin aczini göstermek

10. Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimleri totaliter rejimlerden ayırtıran özelliklerinden birisidir?

- a. Diğer ülkelerle ittifaka gitmesi
- b. Siyasi liderlerini halka insan üstü özelliklerle sahhipmiş gibi sunması
- c. Siyasi çoğulculuğa izin verebilmesi
- d. Devlet destekli sivil toplum örgütleri kurması
- e. Muhalefet üzerinde baskı kurması

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejim Kavramı ve Otoriter Rejim Uygulaması' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejim Türleri' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejim Türleri' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Kontrol' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Kontrol ve Seçimler' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Kontrol ve Seçimler' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejim Kavramı' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejim Türleri' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Seçimler' konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız yanlış ise 'Otoriter Rejim Kavramı ve Otoriter Rejim Uygulaması' konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu soruyu cevaplamak için öncelikle hangi tür rejimlerin ekonomik gelişmeyi daha çok isteyeceği ve bu isteklerini gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğu sorusunu irdelemeliyiz. Bu soruyu da üç boyutta inceleyeceğiz: kaynak yaratma, kaynak yönlendirme ve kaynak yönetme. Ülkenin her köyüne kadar örgütlenebilmiş bir rejimin gerek vergi, gerek gümrük, gerek ticaret yoluyla yatırımlarına kaynak yaratması daha olasıdır. Oysa kendini başkent ve etrafına hapsedilmiş bir rejimin ülkenin potansiyelini değerlendirmesi çok zordur. Yaratılan kaynakların ise ekonomik büyümeyi sağlayacak yatırımlara aktarılması gerekir. Bu yatırımlar, kısa vadede politik getirisi az olan, eğitim veya enerji altyapısı inşa etmek gibi uzun vadeli yatırımlardır. Kısa vadede iktidarına karşı ciddi bir riziko görmeyen, uzun vadeli plan yapabilecek rejimler, ekonomik gelişmeye daha fazla önem verecektir. İktidarı tehlikede olan, toplum üzerindeki kontrolünü pekiştirmemiş rejimler ise ellerindeki kaynakları olası muhalefet odaklarını kendilerine bağlamak için kolaylıkla kısa vadede harcaabilirler. Sorunun üçüncü boyutu, yani kaynak yönetiminin kalitesi ise ekonomiyi iyi yönetemeyen yönetici ve bürokratların farklı rejimlerde akıbetlerinin nasıl olduğu ile ilgilidir. Bazı rejimlerde iyi politika üretme mükâfatlandırılırken, diğerlerinde bürokratin teknik yeterliliği önemsenmeyip sadece sisteme ne kadar bağlı olduğuna bakılmaktadır. Yetkin olmayan bürokratların yönetiminde olan ekonomide ise ciddi kaynak israfı gözlemlenir. Bu üç boyut çerçevesinde düşündüğümüzde tek-parti rejimlerinin diğer rejimlere nazaran ekonomi konusunda daha başarılı olacağı beklentisi doğmaktadır. Tek parti hükümetlerinin ortalama iktidarda kalma süresi daha yüksektir, dolayısıyla uzun vadeli yatırımları yapma şansı daha yüksektir. Parti, bu tür yatırımlar için daha rahat kaynak yaratabilir. Ülkenin farklı bölgelerine daha iyi ve derinden nüfuz eden bir parti ülkenin beşeri ve fiziksel kaynaklarını mobilize etmekte daha başarılı olacaktır. Son olarak, Çin ve diğer birçok tek parti rejiminde görüldüğü gibi, parti içi çoğulculuk ve yarışma, daha iyi bürokratları mükâfatlandırır. Elimizdeki veriler tek-parti hükümetlerinin ekonomiyi geliştirmekte genelde daha başarılı olduğunu doğrulamaktadır. 1990'lara kadar tek parti sisteminde yönetilen Güney Kore ve Çin gibi ülkeler görece olarak başarılı ekonomik performans göstermiş, ancak aynı süre zarfında Myanmar ve Kamboçya'da gördüğümüz askeri

hükümetler ise tüm çabalarına rağmen istedikleri müreffeh toplumu yaratamamışlardır. Burada belirtilmesi gereken başka bir nokta ise özel vakaları düşündüğümüzde beklentimizin aksini gösteren örneklerin de var olduğudur. Dünya üzerindeki en müreffeh devletlerden bazıları diktatörler tarafından yönetilmektedir (örneğin Suudi Arabistan, Brunei) veyahut Franco İspanya'sı örneğinde görüldüğü üzere bazı ülkeler en önemli ekonomik atılımlarını diktatörler yönetiminde yapmışlardır. Kuşkusuz ülkede petrol, doğalgaz gibi doğal zenginliklerin varlığı ve Soğuk Savaş ittifakları gibi dışsal etkenler önemli bir rol oynar. Ancak bu tür örneklerde bile ekonomik kalkınma seviyesi daha ileri götürülmek istendiği zaman, rejimlerin tek-parti sistemi veya demokrasilerdekilere benzer kurumsal reformlara gittiğini görmekteyiz. Ekonomisini petrol gelirlerinin baskınlığından çıkarıp çeşitlendirmek isteyen Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde bürokratlara performans temelli değerlendirme sistemi getirilmiş ve daha çoğulcu bir yapıya geçiş istekleri artan bir şekilde duyulmaya başlanmıştır. Benzer şekilde, Franco İspanya ekonomisi geliştikçe korporatist yapıya ve bu yapı içindeki çoğulculuğa artan bir önem vermiştir.

Sıra Sizde 2

Osmanlı Devleti girdiği savaşları ve ülke içindeki yatırımlarını finanse etmek için 19. yüz yılın başından itibaren borçlanmaya başlamıştır. Bu borçlanma sürecinde Osmanlı Devleti kendisine benzer ekonomik gelişmişlik seviyesinde olan Yunanistan, Bulgaristan gibi ülkelere göre daha yüksek faizle borçlanıyordu. Bunun sebebi Osmanlı padişahlarının diğer Avrupa krallarına göre mutlak bir otoritesinin olması, padişahı harcamalarını denetleyecek bir kurumun olmamasıdır. Avrupa'da birçok krallıkta kralın borçlanma ve kaynak kullanımı yetkisi ülke meclislerinin kontrolü altındaydı. Borç verenler, kralın harcamalarının meclis onayına tabi olduğu bu tür ülkelere verilen kredilerin geri ödenme şansının daha yüksek olduğunu gözlemliyor ve bu ülkelere verdikleri kredilere uyguladıkları politik risk faizini daha düşük tutuyorlardı. Bu krallıkların aksine, Osmanlı Devleti'nde uzun süre padişahın yetkilerini kısıtlayacak bir kurum olmamıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bratton, M. ve van de Walle, N. (1994). **Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective**, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Brooker, P. (2008). "Authoritarian Regimes", (der.) Caramani, D, **Comparative Politics**, Oxford, UK: Oxford University Press.
- Geddes, B. (1999). "Authoritarian Breakdown: Empirical Test of a Game Theoretic Argument", Amerikan Siyasi Bilimler Derneği Konferansı'nda sunuldu, Washington, DC.
- Geddes, B. (2003). **Paradigms and Sand Castles: Theory Building and Research Design in Comparative Politics**, Ann Arbor, MI: Michigan University Press.
- Gandhi, J. ve Lust-Okar, E. (2009). "Elections Under Authoritarianism", **Annual Review of Political Science**, V. 12: 403-22.
- Hadenius, A. ve Teorell, J. (2007). "Pathways from Authoritarianism", **Journal of Democracy**, V. 18(1): 143-57.
- Henderson, Erol (2009). "Disturbing the Peace: African Warfare, Political Inversion and the Universality of Democratic Peace Thesis", **British Journal of Political Science** V. 39(1): 25-58.
- Huntington, S. (1993). "The Clash of Civilizations?" **Foreign Affairs**, V. 72(3):22-49
- Levitsky, S. ve Way, L.A. (2002). "The Rise of Competitive Authoritarianism", **Journal of Democracy**, V. 13 (2): 51-65.
- Linz, J. (1970) 'From Falange to Movimiento Organización: The Spanish Single-Party and the Franco Regime', (der.) Huntington, S. ve Moore, B., **Authoritarian Politics in Modern Society**, ss. 128-203.
- Linz, J. ve Stepan, A. (1996) **Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe**, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Pres.
- Lipset, S.M. (1959). "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", **American Political Science Review** V. 53(1):69-105.
- Moore, B. (1966). **Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World**, Boston, MA: Beacon Press.
- Nordlinger, E. (1977). **Soldiers in Politics: Military Coups and Governments**, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- O'Donnell, G. ve Schmitter P. C. (1986). **Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies**, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- O'Neil, P. (2007). **Essentials of Comparative Politics**, New York, NY: W. W. Norton.
- Özbudun, E. (2011) **Otoriter Seçimler ve Türkiye**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Przeworski, A.; Alvarez, M. E.; Cheibub, J.A. ve Limongi, F. (2000). **Democracy And Development: Political Institutions and Well-Being in the World, (1950-1990)**, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Schedler, A. (2006) **Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition**, Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Stasavage, D. (2002) 'Credible commitment in early modern Europe', **Journal of Law, Economics and Organization**, V. 18(1): 155-86.

Başvurulabilecek Kaynaklar

- Brownlee, J. (2007). **Authoritarianism in an Age of Globalization**, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Huntington S. Moore H. C. (Der.). (1970). **Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-party Systems**, New York, NY: Basic Books.
- Pempel, T. J. (Der.). (1990). **Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes**, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Pye, L. (1990). "Political Science and the Crisis of Authoritarianism", **American Political Science Review**, 84(1): 3-19.
- Slater, D. (2003). 'Iron Cage in an Iron Fist: Authoritarian Institutions and Personalization of Power in Malaysia" **Comparative Politics**, V. 36(1):81-102.
- Slater, D. (2006) "The Ironies of Instability in Indonesia", **Social Analysis**, V. 50(1): 208-13.
- Townson, N. (Der.) (2007) **Spain Transformed: The Late Franco Dictatorship, 1959-1975**, New York, NY: Palgrave MacMillan.
- Weingast, B.(1990). "The Role of Credible Commitments in State Finance", **Public Choice**, 66(1):89-97.

7

Amaçlarımız

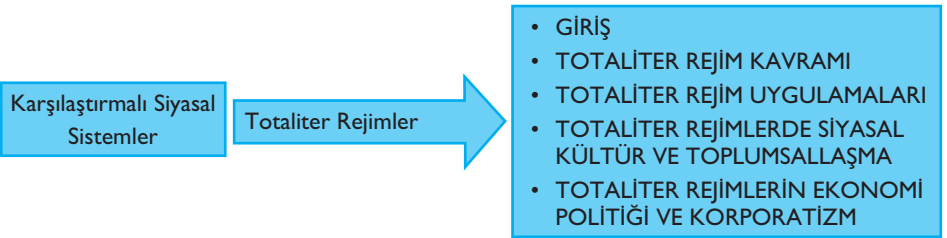
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Totaliter rejimi tanımlayabilecek,
- Totaliter rejim uygulamalarını açıklayabilecek,
- Farklı siyasal sistemlerin siyasal kültür üzerindeki etkilerini analiz edebilecek,
- Totaliter ve demokratik rejimlerin ekonomik yapılarını karşılaştıracaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Totaliterlik (Totalitarianism)
- Faşizm
- Nazizm
- Korporatizm

İçindekiler

Totaliter Rejimler

GİRİŞ

Siyaset biliminde bazı kavramlar belirli bir dönemde var olmuş yapı ve kurumları tanımlamak için kullanılırlar. Örneğin Orta Çağ'ın ekonomi politliğini feodalizm kavramıyla anlatırız. Bu tür kavramların güncel gelişmeleri değerlendirirken kullanılması ise tartışmalıdır. Bir yandan bu kavramların kullanılması konunun tarihsel bağlama yerleştirilmesi bakımından önemlidir. Öte yandan güncel bir konunun ortadan kalkmış bir yapıya işaret eden kavramlarla anlaşılmaya çalışılması yanıltıcı olabilir.

Totaliter rejim ve **totaliterlik (totalitarianism)** bu bakımdan oldukça tartışmalı kavramlardır. Genel olarak merkeziyetçi bir devlet yapısı ve radikal bir ideoloji üzerine kurulan, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının bütün üyelerini ve kurumlarını dönüştürmeyi hedefleyen, bireysel özgürlükleri ortadan kaldıran siyasal sistemler **totaliter rejim** olarak adlandırılır (O'Neil, 2010, 144). Ancak uygulamada var olan veya bir dönem var olmuş olan hangi devletlerin totaliter rejim olarak adlandırılabilceği konusunda farklı görüşler öne sürülmektedir. Totaliter ve otoriter rejimler arasındaki farklar ise bir diğer tartışma konusudur. Bu çalışmada öncelikle söz konusu tartışmalar değerlendirilerek totaliter rejim kavramı açıklanacaktır. Daha sonra uygulamadaki totaliter rejim örnekleri ele alınacaktır. Totaliter rejimlerde siyasal kültür ve birey-devlet ilişkileri incelenecek ve faşist rejimlerdeki korporatist çıkar örgütlenmesi değerlendirilecektir.

Merkeziyetçi bir devlet yapısı ve radikal bir ideoloji üzerine kurulan, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının bütün üyelerini ve kurumlarını dönüştürmeyi hedefleyen, bireysel özgürlükleri ortadan kaldıran siyasal sistemler **totaliter rejim** olarak tanımlanır.

Burada tartışmalı olan totaliter rejimin genel tanımı değil, hangi sistemlerin totaliter rejimler olarak adlandırılabilceğidir.

DİKKAT

TOTALİTER REJİM KAVRAMI

Totaliterlik Fransızca kökenli bir sözcüktür. Ancak 1920'li yıllarda İtalya'da bugünkü anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bazı yazarlara göre kavramı ilk önce Mussolini'nin siyasi rakiplerinden liberal eğilimli bir gazeteci ve siyasetçi olan Giovanni Amendola özgürlüklere yer bırakmayan ve toplumun bütün kesimleri üzerinde topyekun (*total*) denetim sağlamayı amaçlayan yeni rejimi eleştirmek için kullanmıştır. Daha yaygın olan diğer görüşe göre kavram Mussolini rejiminin ideoloğlarından Giovanni Gentile tarafından faşist rejimin kudretini ifade etmek amacıyla ortaya atılmıştır. Gentile, Faşist rejimin tutumunu ve kurmaya çalıştığı devlet sistemini tarif etmektedir. İtalya'daki Faşist Parti'nin lideri Benito Mussolini ise faşist re-

Totaliter rejimin veya totaliterliğin özünü her yapı ve kurumun bütünüyle devlet aygıtlarını kullanan otoriteler tarafından denetim altına alınması oluşturmaktadır.

jimin totaliter bir rejim olduğunu şöyle ifade etmektedir: ‘Herşey devletin içinde, hiçbir şey devletin dışında değil, hiçbir şey devlete karşı değil’ (Mussolini, 1933). Dolayısıyla totaliter rejimin veya totaliterliğin özünü her yapı ve kurumun bütünüyle devlet aygıtlarını kullanan otoriteler (*yetkeler*) tarafından denetim altına alınması oluşturmaktadır.

Bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olan *Totalitarizmin Kökenleri*’nde (1951) Hannah Arendt totaliter rejimlerin diğer diktatörlüklerden ayırt edici özelliğinin insan hayatının bütün boyutlarının rejimin hâkimiyeti altına alınması olduğunu belirtmektedir. Diğer baskıcı rejimlerde bu hâkimiyet oldukça sınırlıdır. Totaliter olmayan istibdat rejimlerinde hükümetler açık ve güçlü bir muhalefetle karşılaşmadıkça müdahale etmeye gerek duymayabilirler, bireylerin edilgenliğiyle yetinebilirler. Oysa totaliter rejimlerde kolluk kuvvetleri devlete itaati sağlamada önemli rol oynar. Polis ve jandarma gibi resmi kolluk kuvvetlerinin yanı sıra hükümetler resmi olmayan paramiliter oluşumları toplumu sindirmek için kullanabilir. Faşist dönem İtalya’sında Mussolini’ye bağlı *Kara Gömlekliler* ve Nazi Almanyası’ndaki SS (*Schutzstaffel*) buna örnektir.

SIRA SİZDE

Totaliter rejimlerde düzenli ordular bulunmasına karşın neden paramiliter yapılar oluşturulmuştur?

Devlet eliyle şiddet veya devlet terörü bu rejimlerde suikastlar, yargısız infazlar ve işkencenin yanı sıra tutuklamalar ve göstermelik mahkemelerde verilen hapis cezalarını içermektedir. Ayrıca aykırı veya eleştirel düşüncelere sahip kişiler işten atılmakta ve kamusal kaynaklardan mahrum bırakılmaktadır. Bunların dışında toplum sürekli gözetim altında tutulmaktadır. Gizli polis veya benzeri bir iç güvenlik birimi kullanılarak insanlar takip edilir, telefonları dinlenir ve muhbirlerden alınan bilgilerle şüpheliler listesi oluşturulur. Gözetim yoluyla rejimler zor kullanma tehdidini canlı tutar. Arendt’ten sonra totaliterlik kuramlarının öncülerinden sayılan Friedrich ve Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy* (1956) isimli çalışmalarında silahlı devletin devlet tekelinde olmasının ve polis teşkilatı kullanılarak devletin vatandaşlarına karşı şiddete başvurmalarının totaliter rejimlerin belirleyici özelliklerinden ikisi olduğunu öne sürmektedirler. Devlet şiddetinin temelinde hiç bitmeyen bir düşman arama vardır. Şiddetin yöneldiği düşmanlar gerçek düşmanlar veya potansiyel düşmanlar, yani öznel veya nesnel hedefler olabilir. Rejime muhalif olan siyasi gruplar ‘gerçek’ düşmanları oluşturur. Nesnel hedefler ise rejim karşıtı eylemlerin içinde yer almasalar bile etnik veya dinsel kökenleri dolayısıyla şiddete maruz kalırlar. Örneğin faşist bir totaliter rejimde devlet şiddeti sosyalist ve komünistleri hedef almakla yetinmez, bireysel olarak siyasetle ilgilenmiyorsa bile olsalar Yahudileri, Slavları ve Romanları da düşmanı olarak görürler.

Totaliter rejimlerin ayırt edici özellikleri siyaset bilimi tarafından tartışılrsa da şiddetin bu rejimlerin temel bir unsuru olması daha sonraki teorisyenler, örneğin ikinci nesil totaliterlik kuramcılarının Schapiro (1972) tarafından da vurgulanmaktadır. Çünkü totaliter rejimleri kuran hükümetler seçim yoluyla iktidara gelebilir; ancak rejimin kurumsallaşması zor kullanarak ve zor kullanma tehdidine başvurarak insanların sindirilmesine dayanır (Rodee, vd., 1983, 112). Yine de devlet eliyle şiddetin varlığı bir rejimin totaliter rejim olarak tanımlanması için yeterli değildir. Diğer baskıcı rejimler ve diktatörlükler de şiddete başvurmaktadır. 1970’li yıllarda Latin Amerika’daki askeri diktalara bağlı ‘Ölüm Timleri’ olarak adlandırılan paramiliter örgütler çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu

gruplar aynı zamanda adam kaçırmak ve işkence yapmakla da suçlanmıştır. Devlet eliyle şiddetin yaygınlığına ve yoğunluğuna karşın bu askeri rejimlerin topyekûn hâkimiyet sağlayabildiğini söylemek zordur. Ayrıca devlet terörü, özellikle rejimin yerini sağlamlaştırmaya ve kurumsallaşmaya çalıştığı ilk dönemlerde yoğunudur. Zaman içinde tehdit algısının azalmasıyla birlikte devletin saçtığı dehşet de azalabilir. Dolayısıyla şiddete başvuran her rejim totaliter değildir ve devlet şiddetinin zaman içinde azalması da her zaman rejimin totaliter olma özelliğini yitirdiği anlamına gelmez. Totaliter rejimlerdeki devlet terörünün ayırt edici özelliği sadece rejim düşmanlarını sindirmeyi değil, şiddet yoluyla *kurumsal yapıyı dönüştürmeyi* hedeflemesidir (O'Neil, 2010, 144). Bu bağlamda totaliter rejimlerde şiddetin bir yandan herhangi bir insanı hedef alabilmesi, gerçek düşmanlara potansiyel ve nesnel hedefleri dâhil etmesi; öte yandan devlet şiddetinin kapsamlı ve bütüncül hedefleri olması esastır.

Kurumsal yapıyı dönüştürme hedefi totaliter rejimlerin *radikal bir ideoloji* üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa askeri darbelerle iktidarı ele geçiren cuntalar çoğu zaman gelişmiş bir ideolojiye dayanmazlar, daha da önemlisi ideolojilerini egemen hale getirecek kaynaklardan ve yetenekten (*capability*) yoksundurlar. Burada sadece totaliter rejimlerin ideolojisi olduğu yanlışına düşmemeye dikkat etmek gerekir. Bütün siyasal sistemler bir resmi ideoloji etrafında gelişirler ve kurucu anayasaları bu ideolojinin unsurları etrafında şekillenir. Demokratik siyasal sistemler de, özgürlük, eşitlik, bireysel haklar gibi bazı değerleri ve hedefleri ön plana çıkarırlar. Oysa totaliter rejimlerin köktenci ve bütüncül bir yeni toplum ve insan / yurttaş yaratma içeriğinde olan bir ideolojik özü vardır.

Totaliter rejimin belirlediği ideal yurttaş tanımı eğitim sisteminin temelini oluşturur. Kurumlar ve yapılar kurucu ideolojinin rehberliğinde gelişir. Ancak demokratik sistemler toplumu kurucu ideolojiye uygun hale getirmek için bireylerin rızasını almayı hedefler ve totaliter rejimlerin aksine topyekûn egemenliği sağlamaya yönelmedikleri gibi bu amaçla şiddete başvurmadan kaçınırlar. Demokratik sistemlerde diğer ideolojiler demokrasiyi ortadan kaldırmayı hedeflemediği sürece demokratik muhalefet kapsamında değerlendirilirken, totaliter rejimlerde kurucu ideolojiye aykırı her türlü görüş imha edilmeye çalışılmaktadır. Totaliter rejimlerde ideoloji yukarıda bahsedilen nesnel hedeflerin tanımlanmasını sağlar, daha sonra da başta şiddet olmak üzere her türlü egemenlik kurma aracını meşrulaştırır. Totaliter iktidarların kurumsallaşmaya başladığı aşamada ise artık herkes birer muhbir veya rejim düşmanı olmak durumunda kalmaktadır (Brooker, 2000, 10). Friedrich ve Brzezinski'ye (1956) göre, muktedirlerin kendi ideolojilerinin yanılmazlığına olan inançları ve ideolojilerini bütün topluma egemen kılma amaçları devlet şiddetinin temel kaynağını oluşturur. Totaliter devlet radikal bir ideoloji çerçevesinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel politikaları belirleyip nihayetinde toplumu ideolojisine uygun hale getirmeyi amaçlar.

Totaliter rejimin temelini güçlü ve radikal bir ideolojinin oluşturması aynı zamanda bu rejimlerdeki yoğun **propaganda** ve **endoktrinasyon** faaliyetlerini açıklamaktadır. Totaliter rejimlerin bir diğer ayırt edici özelliği olan iletişim kanallarının devlet tekelinde olması endoktrinasyonun bir parçasıdır (Friedrich ve Brzezinski, 1956).

Görüldüğü üzere totaliter rejimler belli bir ideoloji etrafında şekillenmektedir. Devlet, ideolojisine uygun olarak sürekli propaganda ve endoktrinasyon faaliyetleri yürütmektedir. Radyo ve televizyon programları propaganda amaçlı kullanılmakta, topluma sürekli 'doğru' değerler ve tutumlar hatırlatılmaktadır. Bunların ya-

Propaganda kamuoyunu bir düşünceyi savunanların görüşlerine uygun şekilde etkilemeyi amaçlayan bir iletişim biçimidir.

Demokratik sistemlerde farklı görüşe sahip grupların ve siyasi partilerin de propaganda yapmasına izin verilmektedir. Totaliter rejimlerde iletişimin devlet tekelinde olması propagandayı halkla ilişkiler sürecinden çıkarıp **endoktrinasyonun**, yani bir öğretinin kitleler tarafından sorgulanmadan benimsenmesinin sağlanmasına yönelik faaliyetler bütününe bir parçası haline getirmektedir.

nı sıra spor müsabakaları düzenlenerek, kadın ve gençlik kolları faaliyetleri ile de propaganda etkinlikleri sürdürülmektedir (Brooker, 2000, 15).

Her türlü muhalefeti ve aykırı görüşü sindirmeyi, hatta ortadan kaldırmayı hedefleyen, bunun için yoğun şiddete başvuran bir rejim neden öte yandan siyasi ve sosyal hayatı canlı tutmaya çalışır? Otoriter rejimlerde genellikle hedeflendiği gibi edilgen bir toplumun denetim altına alınması daha kolay değil midir? Sosyo-ekonomik yapının bütün unsurlarıyla ilgili görüşleri ve hedefleri bulunan gelişmiş bir ideolojinin etkinliği totaliter rejimleri kitlelerin rejime itaatlerinin yanı sıra bağlılıklarının da sağlanmasına yarar. Bu nedenle devlet eliyle şiddet yeterli değildir, rejimler *kitlelerin harekete geçirilmesini veya seferber edilmesini (mass mobilization)* hedeflemektedir. Bu amaçla sıklıkla rejim lehine gösteriler ve toplantılar düzenlenir.

Kitlelerin harekete geçirilmesi bir *siyasal katılma* türü olarak anlaşılmamalıdır. Siyasal katılma bireylerin karar alıcıları etkilemek ve bu yolla hükümet politikalarını değiştirmek amacıyla giriştikleri her türlü etkinliği ifade etmektedir (Kapani, 2008, 144). Tanımı gereği siyasal katılma eleştirel düşüncüyü gerekli kılar. İnsanların siyasete ilgi duymasının ve siyasi eylemlerde yer almasının temelinde hükümet politikalarının sorgulanması yatmaktadır. Oysa seferber edilme durumunda bireyler kişisel görüşleri nedeniyle değil kitlenin parçası olarak bu tür eylemlerde yer alırlar. Rejimin politikalarıyla ilgili olarak bireylerin görüşünü alma niyeti yoktur. Sorgulamaksızın itaat ederek rejime açık ve aktif destek verilmesi beklenir. Devlet eliyle şiddetin bütün baskıcı rejimlerde olduğu düşünüldüğünde, totaliter rejimleri otoriter rejimlerden asıl ayırt eden özellik kitlelerin seferber edilmesidir (Schapiro, 1972). Buna göre tek bir ideolojiye yaşamı pahasına bağlı, rejim için gerektiğinde iç ve dış düşmanlara karşı savaşmaya hazır bir ulusal birliğin kurulması totaliter rejimlerin temel hedefidir.

Kitlelerin harekete geçirilmesine yönelik faaliyetler yürütülürken rejime tam itaat ideolojinin vücut bulmuş hali olarak gösterilen lidere tam itaati içerir. Almanya ve İtalya örneğinde olduğu gibi bu rejimler hiyerarşik olarak örgütlenmiş bir siyasi partinin karizmatik liderinin seçmenleri ikna etmesiyle iktidarı ele geçirmişlerdir. Yaygın işsizlik ve yoksulluğun kitleleri arayışa ittiği bir dönemde totaliter liderler demokratik kurumların zayıflığını, siyasi partiler arasındaki rekabetin yıkıcı etkilerini ve ülke bütünlüğüne yönelik iç ve dış tehditleri propagandalarında kullanarak seçimleri kazanmışlardır (Rodee vd., 1983, 110). Ancak totaliter rejimlerde liderler sadece güçlü siyasi kişilikler değildir. Görsel ve yazılı medya başta olmak üzere propaganda yöntemleriyle totaliter lider kişiliğinde milli ruhu somutlaştıran, sıradan bir bireyden çok daha erdemli ve güçlü, her şeyi bilen, gören ve anlayan yarı-kutsal bir kahramana dönüştürülmektedir (O'Neil, 2010, 155). Max Weber'in "karizmatik otorite" olarak adlandırdığı bu *lider kültürü* liderin eylemlerinin sorgulanmasını engeller ve kararlarının diğer siyasi kuvvetler ve kitleler tarafından benimsenmesini sağlar. Liderin ölümünden sonra da uzun süre adı korku ve saygı uyandırmaya devam eder, geçmişteki kararlarının sorgulanmasından kaçınılır. 2011'de ölen Kuzey Kore lideri Kim Jong-il'in arkasından haftalarca ağlayan kitlelerin çizdiği manzara bu olgunun en güzel örneklerinden birisini oluşturmuştur. Bu örnekte söz konusu olan liderin ölümü sadece Kuzey Kore vatandaşlarını değil, saksanlara varıncaya kadar pek çok varlığı da üzüntüye sevk eden bir doğaüstü olgu olarak sunulmuştur. Totaliter rejimlerde lider bu yönüyle bir tür dünyevi tanrıdır ve lider kültürü bu tür rejimlerin en önemli özelliklerinden biridir (Friedrich ve Brzezinski, 1956). Lider devletin ve devleti yöneten siyasi partinin üstündedir. Tek parti diktatörlükleri de bu bağlamda aslında lider diktatörlükleridir. Örneğin İtalya'da

Kitlelerin harekete geçirilmesi veya kitlelerin seferber edilmesi (mass mobilization) askeri bir anlayıştan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Seferber etmek, orduların eldeki bütün kaynaklar kullanılarak savaşa hazır hale getirilmesidir. Ancak bu rejimlerde insanların resmi ideolojinin hedeflerini ve değerlerini aktif olarak destekler hale getirilerek içselleştirmeleri, beşeri ve fiziksel bütün kaynakların rejim lehine seferber edilmesini gerekli kılmaktadır.

Faşist Parti hükümetinde Mussolini sadece başbakan değildir, kabinedeki on kadar bakanlık da doğrudan Mussolini tarafından yürütülmüştür (Brooker, 1995, 34). Totaliter rejimler dolayısıyla liderleriyle özdeşleşir, diğer baskıcı rejimlerde lider rejimin bu ölçüde önünde ve üstünde değildir (Brooker, 2000, 10-11).

Görüldüğü üzere totaliter rejimin tanımı ve kapsamı üzerine farklı görüşler öne sürülmektedir. Toplumdaki bütün yapılar ve kurumlar üzerinde topyekûn egemenlik ve denetim kurulması kavramının tanımlanmasında siyaset bilimcilerin üzerinde uzlaştığı unsurlardan birisidir. Ancak Friedrich ve Brzezinski (1956) gibi bazı araştırmacılar kurumsallaşmış totaliter rejimlerde bile kiliseler ve üniversiteler gibi bütününü denetim altına alınamamış alanlar olduğuna işaret ederler. Üstelik özellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki rejimler zamanla değişmiş, daha bürokratik ve otoriter bir özellik kazanmıştır. 1980'lere gelindiğinde ise en kurumsallaşmış totaliter rejim kabul edilen Nazi Almanyası'nın bile iddia edildiği kadar totaliter olup olmadığı tartışılır hale gelmiştir (Brooker, 2000, 20-21 ve Lee, 2000, 298). Totaliter rejimlerin varlığını kabul eden araştırmacılar arasında ise hangi ölçütlerin bir baskıcı rejimi totaliter rejim olarak adlandırmakta kullanılacağı konusunda bir uzlaşma yoktur.

TOTALİTER REJİM UYGULAMALARI

İtalya Örneği: Faşizm

Totaliterlik kavramının İtalya'da bizzat Mussolini tarafından siyasi literatüre kazandırılmış olması nedeniyle yine Mussolini tarafından kullanımı yaygınlaştırılan faşizm ile totaliterlik çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Faşizm kavramının kaynağı olan *fascies* antik Roma'da toplumun birliğiyle desteklenen güçlü siyasi otoriteyi temsil eden değnekler demetine verilen isimdir (Rodee vd., 1983, 110) ve kurulan rejimin de simgesi olmuştur.

İtalya'da daha sonra totaliter rejimi kuran aşırı sağcı hareket Birinci Dünya Savaşı öncesinde İtalya'nın savaşa girmesini savunan

Mussolini'nin savaş yanlısı tutumu nedeniyle Sosyalist Parti'den uzaklaştırılması ile güç kazanmıştır. Savaş Demetleri (*Fasci di Combattimento*) olarak adlandırılan bu hareket savaş öncesi ekonomik krizin yoksullaştırdığı milliyetçileri bir araya toplamıştır. Savaştan sonra kriz daha da derinleşmiş, eski askerler işsizler arasına katılmıştır. Hükümet ve anayasal kurumlar sorunlara çözüm bulamadığı için halkın demokratik kurumlara olan güveni sarsılmıştır. Bir yandan da İtalyan halkı arasında savaşa birlikte girdikleri İngiltere ve Fransa'nın İtalya'yı kandırdığı düşüncesi destek bulmaya başlamıştır. Ekonomik krizden dolayı, ücretlerini alamayan veya işten çıkarılan işçilerin üye olduğu sosyalist gruplarla hükümet güçleri arasında silahlı çatışmalar çıkmıştır. Ekonomik krizden dolayı liberal piyasa sistemine olan güven de yitirmeye başlamıştır. Öte yandan işçilerin ve köylülerin Sosyalist Parti saflarında örgütlenmesi ve sosyalist hareketin güçlenmesi 1919-1920'den itibaren orta sınıflar tarafından endişeyle karşılanmıştır (Brooker, 1995, 25). Komünizm ve

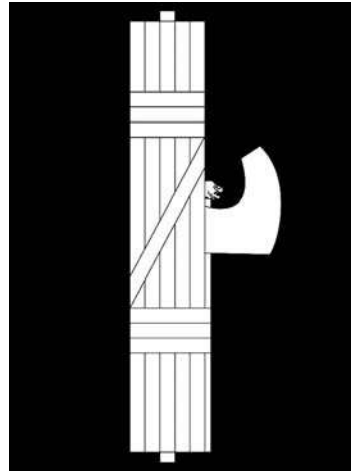
Totaliterlik kavramının İtalya'da bizzat Mussolini tarafından siyasi literatüre kazandırılmış olması nedeniyle Mussolini tarafından kullanımı yaygınlaştırılan faşizm ile totaliterlik çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Resim 7.1

İtalyan faşizminin simgesi *fascies*.

Kaynak:

<http://en.wikipedia.org/wiki/User:Amit6/tfse>

liberalizme alternatif bir söylemle ortaya çıkan faşist hareketin, orta sınıflardan ve alt orta sınıflardan destek görmeye başlaması dolayısıyla şaşırtıcı değildir.

1921 yılından itibaren İtalya'da siyasi kriz de şiddetlenmiştir. Ekonomik sorunlara çözüm bulamayan, öte yandan dış politikada da İtalya'nın çıkarlarını diğer devletlere karşı koruyamayan hükümetler başta Mussolini taraftarları olmak üzere muhalefet tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmiş, sonuçta İtalya'da ortalama hükümet ömrü birkaç aya düşmüştür. Siyasi istikrarsızlık, Sosyalistlerin de zaman zaman bu hükümetlerin içinde olması nedeniyle en çok Faşistlere yaramıştır. 1922'de *Kara Gömlekliler* olarak da anılmaya başlayan grupların Roma'ya doğru harekete geçmesi üzerine dönemin hükümeti istifasını vermiş, yeni hükümeti kuracak bir isim bulunamayınca, siyasal kargaşanın büyümesinden korkan kral hükümeti kurma yetkisini Mussolini'ye vermiştir.

Böylece Faşist Parti (*Partito Nazionale Fascista*) iktidara gelmiştir. İktidarının ilk yıllarında Mussolini hükümeti askerler, iş çevreleri ve merkez sağ tarafından desteklenen bir hükümet görüntüsü çizmiştir. Öte yandan iktidarının ilk dönemlerinden itibaren İtalya'daki kurumları dönüştürmek amacıyla bir dizi adım atmıştır. *Savaş Demetleri*'ni silahlı kuvvetlerin bir parçası haline getirmiş, bir yandan da paramiliter örgütler oluşturmuştur. Söz konusu paramiliter örgütler rejimin muhaliflerinin sindirilmesinde kullanılmıştır. Sosyalist bir milletvekili olan Giacomo Matteotti'nin partiye bağlantıları olan bir kişi tarafından öldürülmesinin geniş bir halk hareketiyle protesto edilmemiş olması, Faşist Parti içindeki aşırı grupları daha da cesaretlendirmiş, her türlü aykırı ve muhalif fikir özellikle 1924'ten sonra şiddetle bastırılmıştır. *Kara Gömlekliler*'in yanı sıra kurulan gizli polis örgütü totaliter rejimlerin yukarıda bahsedilen özelliklerinden biri olan gözetim ve şiddetin uygulanmasını sağlamıştır. 1926'da Faşist Parti dışındaki partiler yasadışı ilan edilmiştir. Rejimin güç kazanmasıyla birlikte 1925 yılından itibaren basın üzerindeki baskılar da giderek artmıştır. Hükümet haber kaynaklarını devlet tekeline alabilmek için büyük gazetelere baskı kurarak yöneticiliklerine destekçilerini getirmiştir. 1928'e gelindiğinde ise gazeteci olarak çalışabilmek ancak resmi olarak Faşist Parti'ye üye olmakla mümkün hale gelmiştir (Bosworth, 2005, 217).

Siyasi alanda Mussolini'nin rejimi totaliter hale getirmek için attığı ilk adımlardan birisi seçim kanununu değiştirmek olmuştur. Hazırlayan Acerbo'nun ismiyle bilinen 1923 tarihli bu kanuna göre tüm İtalya tek bir seçim bölgesi olmuş, en az %25 oy alan ve seçimlerde birinci gelen partinin meclisteki sandalyelerin üçte ikisine sahip olması sağlanmıştır. 1924 yılında yapılan seçimlerde hem bu seçim yasası hem de artan seçmen desteğiyle Mussolini iktidarını sağlamlaştırmıştır. 1925'ten itibaren Mussolini İtalyanca'da 'lider' anlamına gelen *Il Duce* ünvanını kullanmaya başlamıştır. Dolayısıyla İtalya'da lider kültürünün oluşturulmaya başladığı dönemi bu tarihten başlatmak mümkündür. İşsizliği azaltmak ve tarımı güçlendirmeye yönelik ekonomi politikalarının en ufak başarısı lider kültürünün pekiştirilmesi için propaganda amacıyla kullanılmıştır. Lider kültürü sayesinde Mussolini daha önce de belirtildiği gibi birden fazla bakanlığı kişisel olarak yönetebilmiştir. Yine de Hitler ve Stalin düşünüldüğünde Mussolini'nin etrafında oluşturulan lider kültürünün zayıflığı göze çarpmaktadır. Faşist hareket içinde Mussolini taraftarları varlığını sürdürebilmiştir. Yine İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yenilmeye başlamasıyla kral, Mussolini'yi görevden alabilmiştir, tutuklanması ise kitle hareketlerine yol açmamıştır. Bu durumun da gösterdiği gibi totaliterlik ve faşizm kavramlarının çıkış yeri olmasına karşın İtalya'daki rejimin topyekûn egemenlik sağlayabildiğini söylemek güçtür.

Almanya Örneği: Nazizm

Totaliter rejimlerin en kurumsallaşmış örneği Nazi Almanyası'dır. Rejimin kurucusu Adolf Hitler 1919'da Alman İşçi Partisi'ne girmiş, 1921'de adı daha sonra sadece Nazi Partisi şeklinde anılacak olan Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin başına geçmiştir. 1923'te *Beer Hall Putsch* olarak bilinen bir darbe girişiminde bulunmuştur. Girişimin başarısız olmasından sonra hapse atılan Hitler burada Nazi ideolojisinin ve rejiminin temelini oluşturan *Kavgam (Mein Kampf)* adlı kitabı yazmıştır. Hem söz konusu kitapta hem de Nazi partisinin programında belirtildiği üzere *Nazizm* Almanların üyesi olduğu ırkın yüceltilmesine ve Almanların kendi topraklarında rahat yaşaması için başta Yahudiler olmak üzere *Aryan* ırktan olmayanların imhasının planlanmasına dayanmaktadır. Komünistler de iç düşmanların başında gelmektedir. İtalyan Faşizminde olduğu gibi Nazizm de ideolojisini liberalizme ve Marksizm'e bir alternatif olarak ortaya koymaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilgisini ortaya koyan anlaşmaları tanımamasıyla dış politikada da revizyonist bir yaklaşım içinde olmuştur. Parti programında 'üstün' Alman ırkının refahı için diğer ülkelerin işgalini gerekli görmesi bakımından da yayılcıdır. Halkı bölmekle suçladığı çok partili sistemin, istikrarsızlıkla boğuşmaya mahkûm olduğunu iddia ettiği parlamenter demokrasinin, işçi sendikalarının ve sol ideolojilerin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir.

Almanya 1920'lerde bir yandan savaşın getirdiği ekonomik güçlüklerle mücadele ederken öte yandan zor kurulan; ancak kısa sürede istifa etmek zorunda kalan hükümetler yüzünden siyasi istikrarsızlığa sahne olmaktaydı. İtalya'da olduğu gibi demokratik hükümetlere olan güvensizlik 1932 yılında Nazilerin birinci parti olarak seçimden çıkmasına yol açmıştır. Hitler dışındaki siyasetçilerin hükümet kuramamasından dolayı cumhurbaşkanı 1933'te Hitler'i başbakan olarak atamak zorunda kalmıştır. Kabinede Nazilerin sadece üç bakanı olmasına karşın Hitler egemenliğini çabuk kurmuştur. Suçun Komünistlere atıldığı kurmaca bir meclis (*Reichstag*) yangını gerekçe gösterilerek çıkarılan bir yasayla özgürlükler sınırlandırılmıştır. 1933'te yapılan hileli bir seçimle Naziler siyasi konumlarını güçlendirmiş ve aynı yıl çıkarılan bir başka yasayla (*Yetki Yasası*) yürütme yasamaya karşı güçlendirilmiştir. Yasa yapma yetkisi de dâhil olmak üzere çok sayıda yetki dört yıllığına kabineye verilmiştir. Burada ilginç olan Nazilerin yasama organını tam kontrol edemedikleri bir dönemde bu yasayı çıkarabilmiş olmalarıdır. *Meclis Yangını Yasası* sayesinde yetki yasasının oylamasına Sosyal Demokratların ve Komünistlerin katılması engellenmiştir.

Totaliter rejimlerin en kurumsallaşmış örneği Nazi Almanyası'dır.

Bu örneğin de gösterdiği üzere totaliter rejimler modern rejimlerdir ve demokratik kurumların anti-demokratik güçler tarafından ele geçirilmesiyle ortaya çıkmışlardır. Hem İtalya'da hem Almanya'da totaliter rejim hileyle de olsa çeşitli yasalar çıkarılarak kurulmuş ve pekiştirilmiştir. Almanya'da Naziler rejimin totaliter özelliğine kavuşmasını sağlayan *Yetki Yasası'nı Reichstag'dan* (yasama meclisinden) geçirmiştir. İtalya'da ise faşist yasalar, Parlamento'nun her iki kanadının da oylarının çoğunluğuyla geçmiştir. Totaliter rejimler bu yönleriyle kurumları lağveden geleneksel baskıcı rejimlerden ayrılmaktadır. Aksine mevcut siyasal süreç ve kurumları kullanarak iktidarlarını pekiştirmekte, bilahare yeni kurumlar kurarak bu kurumlar yoluyla sosyo-ekonomik yapıyı dönüştürmektedirler.

DİKKAT

1933 yılı içerisinde Almanya'da diğer partiler yasadışı ilan edilmiş ve sendikalar kapatılmıştır. Hitler kendi özel ordusu görevini gören SA (*Strum Abteilung*) birliklerini kapatmış, yerine yukarıda bahsedilen SS'i kurmuş, SA üyelerinin birçoğunu öldürmüştür, kalanları da çalışma kamplarına göndermiştir. İtalya'da *Kara Gömlekli*'nin Mussolini'yi muhalefete karşı yumuşak davranmakla suçlaması ve Mussolini'nin bu paramiliter grubun isyan etmesinden çekinerek muhalefete yönelik tutumunu sertleştirmek zorunda kaldığı düşünüldüğünde, Hitler'in hem Nazi siyasi hareketi hem de partisinin içinde ne kadar güçlü olduğu daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca İtalya'da Faşistlerin temel hedefi Sosyalistler olmuş, faşist ideolojinin temelindeki milliyetçi vurgu ırkçılık düzeyine, en azından Mussolini'nin Hitler'e ihtiyaç duyduğu döneme kadar ulaşamamıştır. Oysa Nazi ideolojisi ve hükümet politikaları ırkçıdır. İtalyan faşizminde daha ziyade rejimin muhalifleri devlet şiddetinin hedefi olurken, Naziler başta Sosyalistler olmak üzere rejim muhaliflerinin yanı sıra siyasetle ilgisi olsun olmasın Alman ırkının nesnel düşmanı olarak tanımlanan toplumsal grupları imha ederek Alman toplumunu dönüştürmeyi hedeflemişlerdir. Bu hedef doğrultusunda 1935'te *Nürnberg Yasası* olarak bilinen bir yasa çıkarılarak Yahudiler, Romanlar ve eşcinseller fişlenmiş; ırklar ve etnik gruplar arasındaki evlilikler yasaklanmış, ideolojik düşmanlar olan sosyalistler, komünistler, hatta sosyal demokratlar ya hapse atılmış, ya da öldürülmüştür.

Yukarıda totaliter rejimlerin asıl amacının toplumun bütün unsurlarını dönüştürmek olduğunu ve bireyleri rejimi aktif olarak desteklemeye ve rejimin düzenlediği faaliyetlerde aktif rol almaya zorladığını belirtmiştik. Nazi Almanyası'nın bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik en başarılı girişim olduğunu söyleyebiliriz. Genç kızlar ve erkeklerin Nazi partisinin gençlik kollarına üye olmaları zorunlu hale getirilmiş, açılan spor tesisleriyle sosyal aktiviteler endoktrinasyonun bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte Hitler'in sağ kolu diyebileceğimiz Joseph Goebbels'in yönetiminde bir Propaganda Bakanlığı kurulmuştur. Ülke sınırları içinde İtalyan Faşist Partisi'nden çok daha başarılı şekilde egemenliğini kurmuş olması nedeniyle Almanya ülke içinde rejim düşmanlarına daha sert karşılık verebilmiş, dış politikada da *Versailles* (Versay) Antlaşması'nın (28 Haziran 1919) geçersiz olduğunu ilan etmeye kadar gidebilmiştir. Nazizm'in Almanya'da topyekün egemenliği sağlamada görece daha başarılı olmasının nedenlerinden biri de Hitler'in kitleler üzerindeki etkisinde ve Alman halkını arkasından sürükleyebilmesinde yatmaktadır.

Mussolini'nin *Il Duce* olarak anılmasından etkilenen Hitler, Almanca aynı anlama gelen *Führer* olarak anılmak istemiştir. 1934'te dönemin cumhurbaşkanının ölümünden kısa süre önce, daha önce çıkarılan *Yetki Yasası* takip edilerek Hitler'in hem partinin, hem hükümetin, hem de devletin başkanı olduğu ilan edilmiştir. *Nazi yönetiminde liderlik kültürü* Hitler'i kutsal bir konuma yerleştirmiş, Alman ırkını kurtarmaya gelmiş bir Mesih olduğu düşüncesi yaygınlaştırılmıştır. Lider kültürünün yerleştirilmesi yasalarla desteklenmiş, 'Almanların Lideri' unvanını kazanan Hitler'in takdim olunduğu her yerde 'Heil Hitler' şeklinde selamlanması zorunlu hale getirilmiştir.

Resim 7.2

Hitler'in yasama meclisinde selamlanması.

Kaynak:

http://www.infobarr el.com/Media/Heil_Hitler

Karizmatik kişiliğinin ve Propaganda Bakanlığı'nın yardımıyla Hitler'in ve Nazi ideolojisinin yanılmazlığı dayatılmıştır. Güçlü ve geniş halk desteğine sahip bir direniş olmaksızın milyonlarca kişinin toplama kamplarına gönderildiği ve bu kamplarda hayatını kaybettiği düşünülürse Nazi propagandasının etkili olduğu ve İtalyan faşist devletin aksine Nazi devletinin topyekûn egemenliği sağlamaya daha yakın olduğu söylenebilir. Nazi rejimi ancak İkinci Dünya Savaşı'na ABD'nin dâhil olması ve Müttefiklerin Almanya'yı yenmesiyle sona ermiştir.

Sovyetler Birliği Örneği: Stalinizm

Daha önce de bahsedildiği gibi totaliter rejim kavramı Soğuk Savaş ortamından etkilenerek geliştirilmiş, ideolojik farklılıklarına karşın Faşist ve Nazi rejimleriyle Stalin rejimini ortak bir kavramla açıklama çabasından doğmuştur. Mussolini rejiminin şiddetinin ve İtalya'daki faşist devletin gücünün sınırlı olmasından dolayı günümüze kadar totaliterlik kavramının başlıca iki örneği Nazi Almanyası ve Stalin Rusya'sı olmuştur. Totaliter bir rejimin kurucu ideolojisinin özellikleri ve temel ilkelerinden ziyade, iktidara geldikten sonra sosyo-ekonomik düzeni topyekûn denetim altına alma, kurumları ve toplumu dönüştürme ve bu hedefler için şiddete başvurma kistaslarına öncelik verilerek bir totaliterlik tanımı yapıldığında Mussolini ve Hitler rejimleri **sağ totaliterlik**, Stalin rejimi **sol totaliterlik** olarak adlandırılmaktadır. Bundan yola çıkılarak çok sayıda kaynakta Stalin dönemindeki Sovyetler Birliği rejimi totaliterliğin Marksizm-Leninizm uygulaması olarak kabul edilmektedir.

Resmi adı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olan Sovyetler Birliği'nin kurulmasından önce Rusya'da *Çarlık* olarak anılan ve ancak yirminci yüzyılın başında meşruti hale gelen bir monarşi yönetimi bulunmaktaydı. Yayılmacı bir dış politika izleyen Çarlık rejimi, ülke sınırları içindeki yaygın ekonomik güçlüklerle karşı Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, savaş nedeniyle özellikle topraksız köylüler ve işsiz kentli nüfus içinde yoksulluk derinleşmiştir. Rusya'nın savaşa girmesine Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne (RSDİP) bağlı siyasetçilerin karşı çıkmış olması, milliyetçilerin ise savaşa girilmesini desteklemesi Rusya'nın savaşta kayıplarının ağırlaşmasıyla kitlelerin RSDİP taraftarı örgütlere destek vermesine neden olmuştur. Bir yandan da başlıca parti örgütünün yapısı ve toplumdaki diğer siyasi grup-

Totaliter bir rejimin kurucu ideolojisinin özellikleri ve temel ilkelerinden ziyade, iktidara geldikten sonra sosyo-ekonomik düzeni topyekûn denetim altına alma, kurumları ve toplumu dönüştürme ve bu hedefler için şiddete başvurma kistaslarına öncelik verilerek bir totaliterlik tanımı yapıldığında Mussolini ve Hitler rejimleri **sağ totaliterlik**, Stalin rejimi **sol totaliterlik** olarak adlandırılmaktadır.

larla ilişkileri gibi konulardaki yaklaşım farkları nedeniyle RSDİP içinde ayrışmalar başlamış, parti *Bolşevikler* ve *Menşevikler* olarak iki gruba bölünmüştür. **Partinin daha radikal kanadını temsil eden çoğunluktaki grubu Bolşevikler, daha liberal sayılabilecek ancak parti içinde azınlıkta kalan grubu ise Menşevikler oluşturuyordu.** İç siyasetindeki sorunlara ülke dışındaki başarısızlıklar eklendiğinde, yoksullara gıda yardımı yapılması talebiyle toplanan bir gösteri Şubat 1917’de kitlesel direnişe dönüşmüş, polisin göstericilere ateş açmasının ardından olaylar kontrolden çıkmıştır. Ordunun olaylar karşısında bölünmesi ve gün geçtikçe isyancıların safına geçen askerlerin sayısının artmasıyla muhalif hareket güçlenmiş ve Menşeviklerin yönetiminde geçici bir hükümet kurulmuştur. Çarlık yanlısı bir general önderliğinde gerçekleşen ve Rusya’nın savaşa devam etmesini sağlamaya çalışan başarısız bir darbe girişiminden sonra geçici hükümet yıkılmış, ***Ekim Devrimi* olarak adlandırılan bir devrimle Bolşevikler Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) liderliğinde iktidara gelmiştir.**

Devlet politikalarında muhalefete yönelik şiddete yaygın şekilde başvurulmaması ve ülkeyi yöneten Komünist Parti’nin başkanlığının (genel sekreterliğinin) seçimle belirlenmesi nedeniyle *Lenin dönemi* totaliter bir dönem olarak değerlendirilmemektedir

Lenin dönemi totaliter bir dönem olarak değerlendirilmemektedir. Bunda Lenin dönemi devlet politikalarında muhalefete yönelik şiddete yaygın şekilde başvurulmamasının yanı sıra ülkeyi yöneten Komünist Parti’nin başkanlığının (genel sekreterliğinin) seçimle belirlenmesi de bir etkidir. Lenin’in ölümünden sonra 1924’te Joseph Stalin’in partinin genel sekreterliğine seçilmesiyle devlet totaliter özellik kazanmaya başlamıştır. Başta siyasi muhalifi Leon Troçki ve eski Menşevikler olmak üzere, Stalin muhaliflerini gerçekliği şüpheli ithamlarla itibarsızlaştırmış, göstermelik mahkemelerde usulsüzce yargılatmış ve sürgüne göndermiştir. 1924-1929 arasındaki bu dönem Stalin’in rakipleriyle hesaplaşmalarıyla geçmiştir. Aynı dönemde merkezi planlamayı öngören, beş yıllık kalkınma planlarıyla tarıma dayalı Sovyet ekonomisini hızla sanayileştirmeyi amaçlayan ekonomi politikaları yürürlüğe koyulmuştur. Kademeli olarak özel mülkiyetten kolektifleştirmeye geçişi içeren bu politikaların başarısı tartışmalıdır, ancak bu dönemin sonunda rejim muhaliflerine yönelik baskılar artmıştır. Özellikle 1936-1938 arasındaki dönemde çok sayıda muhalif yargılanıp sürgüne veya çalışma kamplarına gönderilmiş, milyonlarca kişi öldürülmüştür. Gizli servis kullanılarak muhalif olmasından şüphelenilen kişiler ve yakınları takip edilmiş, genel olarak bütün toplum gözlem altına alınmıştır. Öte yandan endoktrinasyon faaliyetleri yürütülmüş, işine ve görüntüsüne göre herkesin partiye bağlı bir oluşuma üye olması sağlanmaya çalışılmıştır. **1953’teki ölümüne kadar Stalin bir yandan Rus toplumunu Sovyet toplumu haline getirmeye, öte yandan parti ve rejim içinde kendi konumunu güçlendirmeye çalışmıştır.**

Stalin’in lider kültürünün oluşumu oldukça ilginçtir. Hitler ve Mussolini de kendilerinden önceki bazı ülke liderlerinden etkilenmiş ve bu kişilerin kullandığı ‘lider’ anlamına gelen unvanları edinmişlerdir. Ancak Stalin unvandandan ziyade siyasi bir kişiliğin etrafında kendini devrimci bir lider olarak konumlandırmaya çalışmıştır. Yine Hitler ve Mussolini’nin örnek aldıkları liderler otoriter ve monarşi kökenli siyasi figürlerken Stalin, hayatta olduğu dönemde kendisine ait bir lider kültürü oluşturulmasına karşı çıkan Lenin’i Sovyet halkının kurtarıcısı ve devrimci önderi olarak bir mit (*myth*) haline getirmiştir. Stalin’in lider kültürünün oluşmaya başladığı tarih 1930-1931 dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemden itibaren, Stalin ve Komünist Parti, Lenin’in devrimdeki rolü ve yanılmazlığı üzerinden etkin bir şekilde lider kültürü oluşturmaya başlamıştır. Rejimin dış ve iç düşmanların tehdidi altında olduğu ve kapitalizmin yeniden kurulmasını amaçlayan komploların varlığı iddia edilerek, Lenin’in izinden giden Stalin’in yanılmazlığı ve kararlılığı dile getirilmiştir. Buna göre Stalin, Marksist-Leninist öğretinin daha derin ve şaşmaz yorumu-

munu yapan kişidir (Tucker, 1979, 350-351). Bu vurgunun da gösterdiği üzere Stalin kültü parti içindeki gerçek ve olası muhaliflerinin güç kazanmasını engellemeye ve Stalin yönetiminin politikalarına karşı çıkılmasını önlemeye yöneliktir. Stalin'den sonra partinin başına geçen Kruşçev'in iktidarının ilk günlerinden itibaren Stalin kültürünü yıkmaya çalışması ve Stalin dönemindeki baskıları ve şiddeti ifşa etmesi de bunu göstermektedir.

Sağ totaliter uygulamalarıyla karşılaştırıldığında Stalin rejiminin değerlendirilmesi oldukça ilginç bulgular ortaya koymaktadır. Öncelikle Hitler ve Mussolini örneklerinde bu dönemlerin sona ermesi, İtalyan Faşizmi ve Nazizm'in sona ermesi anlamına gelmiş, her iki dönemin bitişinde İkinci Dünya Savaşı rol oynamıştır. Ancak Stalin İkinci Dünya Savaşı'ndan muzaffer olarak çıkan Sovyetlerin başında bu savaştan sonra da ülkeyi yönetmeye devam etmiş, Sovyetler Birliği Soğuk Savaş sonrasında 1991'de dağılmıştır. Hitler ve Mussolini kültürleri, bu iki rejimin de dini yetkilerle uzlaşmış olmalarının da etkisiyle dini motifler taşımaktadır. Örneğin Mussolini iktidarı sırasında Papa tarafında vaftiz edilmiştir. Öte yandan dinin ve dini kurumların Marksizm tarafından devrim düşmanlığı ile suçlanması nedeniyle Sovyetler Birliği'nde dini kurumlar üzerinde ciddi baskı kurulmuştur. Stalin kültü ise Marksizm'in gerçek uygulaması savı etrafında örülmüştür. Her ne kadar Stalin, Sosyalizmin dünya devrimi idealini bir kenara atıp tek ülkede devrim doktriniyle milliyetçi sayılabilecek bir devlet politikası benimsemiş olsa da, Nazizm'in temelinde olan, Mussolini rejiminin ise özellikle sonlara doğru edindiği ırkçı vurgu Stalinizm'de görülmemektedir. Stalin döneminin sürgünleri ve cinayetleri nesnel hedeflerden ziyade siyasi muhalifleri hedef almıştır. Bu da akıllara ideolojik farklılıkların totaliter rejimlerin yapısını etkileyip etkilemediğini getirmektedir. Bazı yazarlar Sosyalizmin sınıfsız ve devletsiz bir toplum idealini içeren bir ütopyayı uzun vadede hedeflemesi nedeniyle ihtiyacı olan büyük dönüşümün devlet şiddetini zorunlu hale getirdiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla bu yazarlara göre Marksist-Leninist ideolojinin kendisi totaliter anlayışın sorumlusudur.

Diğer yazarlar ise Nazizm ve Faşizmin aksine ideolojinin temel ilkelerinin ırk ve etnik köken ayrımı olmaksızın adil ve müreffeh bir toplum yaratmayı hedeflemesi ve Stalin'den sonraki dönemlerin totaliter devlet şiddetini aynı yoğunlukta içermesi nedeniyle Stalin dönemindeki politikaları Stalin'in kişiliğine bağlamaktadır (Priestland, 2007, 3-4). Söz konusu tartışma bir yana bırakılırsa, liderin kendi dönemindeki siyasetin içerisindeki etkinliği, lidere ve devlete tam itaatın sağlanmasının hedeflenmesi, devlet şiddetinin yoğunluğu, halkın gözetim ve baskı altında tutulması, endoktrinasyon ve propaganda yoluyla toplumsal yapının dönüştürülmeye çalışılması, bu amaçla iletişim araçlarının devlet tekeline tutulması yukarıda yaptığımız totaliter rejim tanımıyla örtüşmektedir. Demokratik rejimlerde liderler karizmatik kişiliğe sahip olsalar da devletin üzerinde olamazlar; ancak Hitler, Mussolini ve Stalin döneminde liderler ve yandaşları her şeyin ve herkesin üzerinde birer siyasi kişilik yaratmaya çalışmışlardır.

Çin Örneği: Maoizm

Sovyetler Birliği'nin yapısını örnek alması, Marksist-Leninist ideolojiye göre kurumlarını oluşturmaya başlaması ve topyekûncü bir takım politikaları nedeniyle 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti zaman zaman totaliter bir rejim olarak adlandırılmaktadır. Mao Zedong önderliğinde yapılan devrimle işçi ve köylülerin iktidarının kurulması hedeflenmiştir. Mao'nun iktidara gelişi, daha önce bahsettiğimiz diğer uygulamalarda olduğu gibi ülkenin içinde yer aldığı bir savaştan kaynak-

Ütopya, aslında olmayan, tasarlanmış olan ideal toplum şekli anlamı taşır.

Sovyetler Birliği'nin yapısını örnek alması, Marksist-Leninist ideolojiye göre kurumlarını oluşturmaya başlaması ve topyekûncü bir takım politikaları nedeniyle 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti zaman zaman totaliter bir rejim olarak adlandırılmaktadır.

Maoizm, 1949'dan Mao'nun 1979'daki ölümüne kadar süren dönemi ve Mao'nun sosyalizm yorumunu ifade etmektedir.

lanmıştır. Japonya ile Çin arasındaki savaşta gerillaların başına geçen Mao'nun başarısı, Sino-Japon Savaşı'ndan önce başlayan iç savaşta dengelerin Mao lehine değişmesini sağlayan etkenlerden biri olmuştur. Japonya'ya karşı yapılan savaş sırasında iki parti birleşik bir cephe kurmuş olsa da, savaşın sonra ermesinden sonraki üç yıl boyunca iç savaş şiddetini artırmış, Çin'in ikiye bölünmesiyle sona ermiştir. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti adını alan rejim Marksizm-Leninizm'in Mao tarafından iktidarın işçi ve köylülerin birlikte yönetiminde yer almasını sağlayacak şekilde yeniden yorumlandığı bir ideolojinin etrafında örgütlenmiştir. **Maoizm**, bu bakımdan 1949'dan Mao'nun 1979'daki ölümüne kadar süren dönemi ve Mao'nun sosyalizm yorumunu ifade etmektedir.

Yeni devletin kurulmasından sonra ülke tek parti ile yönetilmeye başlamış, devrim karşıtları düşman ilan edilmiştir. Köylülerin devrimde oynadığı rolden dolayı, Mao rejiminin ilk politikası toprak reformu olmuştur. İlk aşamada büyük toprak sahiplerinin mülklerine el koyulup yoksul köylülere toprak dağıtılması şeklinde olan uygulama, küçülen toprakların verimliliği daha da düşürmesi ve kıtlığı şiddetlendirmesine neden olunca tarımda kolektifleştirmeye gidilmiştir. Kırdaki köylüler kooperatiflere kaydedilmiş ve ortak tarım hayata geçirilmiştir. 1958-1961 yılları arasındaki tarımın kolektifleştirilmesi ve modernleşmesini amaçlayan bu politikalar *İleriye Büyük Sıçrayış* olarak adlandırılmıştır. Bu yolla devletin edineceği gelirin hızlı sanayileşmeyi finanse etmesi hedeflenmiştir. Bir bakıma rejimin gelişimi için beşeri ve doğal bütün kaynaklar seferber edilmiştir. Ancak hem devletin ürünün büyük kısmına el koyması, hem de uygulamalara karşı çıkanların sert şekilde cezalandırılması nedeniyle milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Hububat üretimi artmasına karşın kıtlık devam etmiş ve ölümlere neden olmuştur. Mao'nun tarım reformunun başarısız olması parti içinde eleştirilmesine ve bir süreliğine de olsa etkisini yitirmesine neden olmuştur.

Parti içinde yeniden güç kazandıktan sonra Mao 1966'da bu kez *Kültür Devrimi* adıyla yeni bir hareket başlatmıştır. *İleriye Büyük Sıçrayış*'in başarısız olmasından sonra parti içinde hükümet politikalarının değişmesi Mao'da ekonomik dönüşümün başarıya ulaşması için siyasi ve toplumsal dönüşüme ihtiyacı olduğu fikrini uyandırmıştır. Buna göre Çin toplumunun kapitalist ve geleneksel/gerici unsurlarından temizlenmesi gerekiyordu. Parti içindeki Mao'ya muhalif olan siyasetçiler sürgüne gönderilmiştir. Gerici olduğu düşünülen tarihi eserler tahrip edilmiş, burjuva unsurlarla savaş kapsamında zorunlu yeniden iskânlar yapılmış, dönemin şiddetinin simgelerinden kamusal alandaki infazlar yoğunlaşmıştır. *Kızıl Muhafızlar* adıyla bilinen gruplar eskiye ait gelenek, kültür, alışkanlıklar ve düşüncelerin yok edilmesinde önemli rol oynamıştır. Öğrenci hareketi olarak başlayan bu hareket zamanla askerleri ve diğer genç kesimleri de bünyesine katmıştır. *Kızıl Muhafızlar*'ın gittikçe artan bir şekilde şiddete bulaşmaları nedeniyle başta rejim tarafından desteklenen bu grup rejim tarafından yine şiddet kullanılarak bastırılmıştır. Mao'nun lider kültürünün ve yoğun propagandanın bu döneme denk geldiği düşünüldüğünde, Çin'in totaliter rejim olarak tanımlanmaya en yakın olduğu dönemin 1966 sonrası olduğu düşünülebilir. Yine de Mao'nun otoriterisi tartışılmaz bir lider olduğunu iddia etmek güçtür.

Parti başkanı olduğu dönemde bile Mao parti içinden eleştirilebilmiş ve toprak reformu sonrası bir süreliğine de olsa arka plana çekilmek zorunda kalmıştır. *Kültür Devrimi* ile parti içindeki ve dışındaki rakiplerini elemeye ve toplumsal yapıyı dönüştürmeye çalışmıştır. Ancak bu dönemde bile parti içinde kendisinden sonraki parti başkanının belirlenmiş olduğu ve Mao'nun bu kişinin siyasi itibarını zayıf-

latmak için mücadele ettiği düşünüldüğünde, Mao'nun Stalin veya Hitler kadar güçlü bir lider olduğunu söylemek zordur. Üstelik buraya kadar bahsettiğimiz diğer devletlerin aksine, Çin'de Mao'nun iktidara geldiği dönemde totaliter bir rejimin kurulması için gerekli olan gelişmiş ve kurumsallaşmış bir devlet yapısının bulunduğu söylenemez. Buna karşın Mao döneminde rejim, muhaliflerine şiddetle saldırmış, ekonomiyi ve toplumu kendi ideolojisine uygun şekilde dönüştürebilmek için geniş çaplı politikalar uygulamaya koyulmuştur.

Günümüzde totaliter rejimlerin kurulması mümkün müdür?

SIRA SİZDE

TOTALİTER REJİMLERDE SİYASAL KÜLTÜR VE TOPLUMSALLAŞMA

Yukarıda gördüğümüz totaliter rejim uygulamalarının incelenmesi bir başka soruyu beraberinde getirmektedir: Totaliter rejimlerin kurulmasına yol açan ve pekişmesini sağlayan koşullar nelerdir? Toplumun demokratik kurumlara olan güvenini sarsacak ve totaliter lideri kurtarıcısı olarak görmesine neden olacak düzeyde derin bir ekonomik kriz bu rejimlerin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır. Bu tür durumlarda orta ve alt orta sınıflar sahip oldukları refah düzeyini ve sosyal statüyü kaybetmekten korkmaktadır. Öte yandan alt sınıflar içindeki bulundukları yoksulluğun suçlusu olarak orta ve üst sınıfları kayıran siyasal sistemi hedef almaktadır. Bu durumda totaliter lider ve partisi sistemi bütünüyle değiştirme vaadinden dolayı alt sınıflardan; kargaşaya el koyma, düzeni ve güvenliğini yeniden sağlama vaadinden dolayı da alt sınıfların öfkesinden korkan orta sınıflardan destek almaktadır.

Burada dikkat çekici noktalardan birisi totaliter rejimlerin modern toplumlarda ortaya çıkmasıdır. Amacı toplumda topyekûn egemenlik kurmak olan bir siyasal sistemin sınırları içindeki her türlü ekonomik, toplumsal ve siyasal kurumu denetim altına alan ve işleyiş kurallarını belirleyen modern devletten önce ortaya çıkması zaten mümkün değildir. Bazı yazarlar bu nesnel koşulların dışında kültürel faktörlerin öneminden bahsederler. Buna göre modern devlete geçiş aynı zamanda kitle toplumuna geçiştir. Geleneksel toplumda aile ve cemaat gibi toplumsal kurumlara kendisini tanımlayan birey modern yaşamla birlikte giderek bunların etkisinden sıyrılarak daha bireysel bir içerikte kendisini tanımlamaya başlamıştır. Bu durum bireysel özgürlüğü sağlasa da yalnızlık duygusunu da getirmektedir. Kitle toplumunda her bir birey birer atomdur. İşte Arendt (1951) gibi yazarlar bu toplumsal atomlaşmayı yaşayan bireylerin örgütlenmesinin totaliter rejimlerin temelinde yattığını savunmaktadır. Öte yandan faşizm gibi sistemlerin ortaya çıkmasının ancak otoriter eğilimli siyasal kültürlerde mümkün olduğu iddia edilmektedir (Rodee vd., 1983, 110). Çünkü bu sistemlerin kurduğu koşulsuz itaat ve hiyerarşik düzen totaliter bir siyasal kültüre dirençli değildir.

Her ne kadar bu sav oldukça tartışmalı olsa da, en azından totaliter bir rejimin başarısının ve varlığını sürdürebilmesinin siyasal kültürü şekillendirebilmesiyle ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Doğası gereği ekonomiden aileye toplumun bütün unsurlarını egemenliği altına almaya çalışan totaliter liderler ve partiler iktidara gelince devleti merkezileştirir. Buna bağlı olarak yerel yönetimlerin yetkileri azaltılır, kendi partisi dışındaki partileri ve siyasal hareketleri yasadışı ilan eder, temel hak ve özgürlükleri askıya alır veya ortadan kaldırır, basını sindirir ve işçi hareketlerini gerekirse güç kullanarak bastırır. Her totaliter sistem kendine özgü baskı ve sindirme yöntemleriyle bilinmektedir.

Toplumun demokratik kurumlara olan güvenini sarsacak ve totaliter lideri kurtarıcısı olarak görmesine neden olacak düzeyde derin bir ekonomik kriz totaliter rejimlerin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır.

K İ T A P

Sovyetler Birliği döneminde temel sindirme ve muhalifleri bastırma yöntemi sürgünlerdi. Göstermelik yargılamalardan sonra pek çok insan Gulag Takımadalarındaki çalışma kamplarına sürgüne gönderilmiştir. Bu dönemi anlatan en önemli çalışmalardan biri Alexander Soljenitsin'in, *Gulag Takımadaları* (Çev. Selim Taygan, *Kişisel Yayınlar*, 1974), adlı kitabıdır.

Toplum üzerinde bu denli baskı kurulan bir sistemde katılımcı bir siyasal kültürün oluşması veya varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Tanındıkları sistem tarafından cezalandırılan insanlar aynı şeyin kendi başlarına gelmesinden korktuklarından dolayı siyasetten uzaklaşırlar. Daha önce belirtildiği gibi, siyasal katılma bireyin siyasi konulara olan ilgisinden başlar, siyasi konuları önemsemesi ve bu konularda bilgi toplamasıyla devam eder. Birçok insan için siyasal katılma demokratik sistemlerde de ilgi ve bilgileneyle sınırlıdır. Siyasal faaliyette bulunmayı içeren aktif siyasal katılma toplumun olağanüstü dönemlerden geçtiği durumlar hariç yaygın değildir. Ancak totaliter sistemlerde insanlar siyasetin tehlikeli bir uğraş haline gelmesinden dolayı siyasete olan ilgilerini bütünüyle yitirebilirler. Buna rağmen rejim ihtiyaç duyduğunda insanları rejimi desteklemeye zorlar.

Siyasetle ilgili değerlerin ve tutumların siyasi toplumsallaşma yoluyla edinildiği düşünülürse bu süreç gelecek nesilleri de içerecektir. Sistemin hedef aldığı kişilerin çekebileceği sıkıntıların büyüklüğü rejime yönelik korkunun nesilden nesile aktarılmasına neden olmuştur. Burada cezalarla ilgili temel sorun sadece insanların uydurma suçlarla itham edilme olasılığı değildir. Asıl sorun hukukun üstünlüğünün geçerli olmamasıdır. Yani iktidarlar var olan yasalar tarafından bağlanmaktan ziyade bu yasaları kendilerine göre yorumlama hakkını kendinde bulmaktadır. Dolayısıyla bir hukuk devletinin temelinde olan tahmin edilebilirlik ortadan kalkmıştır. Soljenitsin'in *Gulag Takımadaları* kitabında ön plana çıkan konulardan biri de örneğin tahliye edilmelerine karşın insanların üstlerinden korkuyu atamamalarıdır. Çünkü rejim cezanın yeterli olduğuna karar vermiş midir; yoksa her an yeniden içeriye alabilir mi, tutuklular bunu bilmemektedir.

Siyasal toplumsallaşmanın siyasete dair korkunun aktarımıyla oluştuğu bir devlette sivil toplumun oluşması da güçtür.

Siyasal toplumsallaşmanın siyasete dair korkunun aktarımıyla oluştuğu bir devlette sivil toplumun oluşması da güçtür. Sivil toplum tanımı itibarıyla devletin denetiminin ve/veya kamusal alanın dışındadır. Ancak devletin her yeri denetim altında tuttuğu bir rejimde bağımsız sivil toplum örgütlerinin kurulamaması sivil toplumun oluşmasını engeller. Bu da bireyle devlet arasında bir tampon alan oluşamayacağı anlamına gelmektedir. Takipler ve telefon dinlemeleriyle sürekli gözetim altında olmak ve görüşülen herkesin potansiyel birer rejim muhbiri olma olasılığı bireyler arasında bir güven oluşmasına engel olur (Govier 1997, 160). Böyle bir siyasal kültürün katılımcılığa dayalı bir yurttaşlık kültürünü (*civic culture*) sivil toplum da oluşturması olanaklı değildir.

F İ L M

Totaliter rejimleri ekonomik, sosyal ve siyasi boyutuyla ortaya koyan birçok sinema filmi vardır. Bunlardan *Der Untergang/Downfall* (Çöküş) adlı filmi hakkında <http://www.imdb.com/title/tt0363163/> adresinden ve *Life is Beautiful* (Hayat Güzel dir) adlı film hakkında <http://www.imdb.com/title/tt0118799/> bilgi alabilirsiniz.

Totaliter rejimlerdeki sindirme ve korkutma çabası zaman içerisinde azalabilir. Ayrıca rejimin içinde zamanla 'kurtarılmış bölgeler' oluşabilir veya totaliter (topyeküncü) olma özelliğini sistem zamanla yitirebilir. Bu durumda topluma sinmiş olan

korku zamanla azalsa da bireyler arasındaki güvensizlik geçmiş deneyimlerden dolayı devam edebileceğinden o ülkenin siyasal kültürünün temelinde toplumsal güvenin ve bağımsız toplumsal örgütlenmenin yattığı yurttaşlık kültürü özelliği kazanması kolay olmayacaktır. Örneğin Mao döneminde Çin'de *Kültür Devrimi* sırasında rejimin muhaliflerini ortadan kaldırmak için sıradan insanları ajan haline getirmesi, insanların yakın arkadaşları, komşuları, hatta aile üyeleri tarafından devlete ihbar edildiğine dair hikayeler sonraki nesiller aktarılmıştır. Neticede Kültür Devrimi'nden çok sonra da kişiler arası güvensizlik devam etmektedir (Govier, 1997, 160).

Günümüzde totaliter rejim olarak adlandırılan bir yönetim var mı?

TOTALİTER REJİMLERİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE KORPORATİZM

Yukarıda bahsedildiği üzere bir ülkedeki sosyo-ekonomik yapının bütün unsurları ideolojiye uygun şekilde dönüştürülmek üzere totalitarizmin hedefindedir. Ülke ekonomisi ve kurumları bu rejimler tarafından denetim altına alınırlar. Farklı totaliter sistemler kendi ideolojilerine uygun şekilde ekonomik yapıyı dönüştürmüşlerdir.

Toplumsal eşitsizliğin temelinde yatması nedeniyle Sovyetler Birliği özel mülkiyetin yerine kamu mülkiyetini getirmiştir. **Stalin'in parti yönetimine gelmesinden sonra** 1928-1929 yıllarında önceden özel mülkiyette olan topraklar kamu mülkiyetine geçirilmiş, bir başka deyişle kolektifleştirilmiştir. Bunun yanı sıra köylülere evlerinin yanında küçük bir bahçe tutma ve az miktarda hayvan yetiştirme hakkı tanınmıştır. Ortak tarımda bir yandan **sovhoz** denilen devlet çiftlikleri öte yandan **kolhoz** denilen tarım kooperatifleri bulunmaktaydı. Kolhozlar ürünlerin merkezi yönetimin belirlediği fiyatlar üzerinden ilgili kamu kuruluşlarına satardı. Bir kolhozun planlanandan daha fazla ürün elde etmesi durumunda bu fazlayı kolhoz üyelerine dağıtma hakkı vardı. Teoride bir yandan özel mülkiyeti kaldırarak toplumsal eşitsizliği düzeltebilecek, öte yandan tarımda hızlı makineleşmeyle verimi artıracak sistemin pratikte verimsizliğe yol açmasının temelinde politikayı uygulamaya koyan devletin baskıcı bir devlet olması yatmaktadır. Rejimin ve ideolojisinin yanılmazlığını kanıtlama çabası kolhozların elde etmesi gereken yıllık hasadın planlamasının gerçekçi olmamasına neden olmuştur. Dolayısıyla üretim hedefin altında kalmasına karşın görevlilerin planlanan miktarda ürüne el koyması çiftçiyi kolhozda üretim yapmaktan soğutmuş, tarımla elde edilen ürünlerin büyük kısmına devletin haksız bir şekilde el koyacağı düşüncesiyle köylüler kendi bahçelerinde ürün yetiştirmiş ve bunlara da el koyulması ihtimaline karşın ürün miktarını ve çeşitliliğini asgari tutmuşlardır.

Kollektif tarımla uğraşan üretim araçlarının da kamu mülkiyetinde olduğu bu sistemde, üretimle ilgili bütün kararlar merkezi planlamayla alınmıştır. Ancak tarım sektöründeki emek yoğun küçük işletmelerde kooperatif tarzı sınırlı girişimcilik örnekleri bulunmaktadır. Sınırlı sayıdaki bu küçük aile veya topluluk işletmelerinin dışında esas olarak istihdam kamu kuruluşları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kamu kuruluşlarının işleyişine dair her şey de merkezi planlamaya tabiidir. Özel mülkiyetin kaldırılmış olması sebebiyle toprağın sadece kullanım hakkı bireyin elinde olmaktadır, miras yoluyla aktarılması söz konusu değildir. Sadece tüketim mallarının bir kısmı için özel mülkiyet hakkı tanınmıştır.

Sağ totaliter rejimlerde ise ekonomik sistemin rejimin bünyesine dâhil edilmesi- nin en yaygın biçimi korporatizmdir (O'Neil, 2010, 154). Genel olarak korpora-

Korporatizm Liberalizm ve Marksizm'e karşı, hem serbest piyasadan hem de merkezi planlamadan uzak durmayı hedefleyen üçüncü bir ekonomik sistem olarak ortaya çıkmıştır.

tizm çıkar gruplarının resmi siyasi sürece dâhil edilerek zaptı rapta alınmasıdır. Çalışan ve işveren örgütleri birer çatı kuruluş tarafından temsil edilir ve kamu politikaları devletle bu çatı kuruluşlar arasındaki üçlü görüşmelerde şekillendirilir (Gallagher, 1995, 360). Tarihsel olarak *loncaların* yapısından etkilenecek oluşturulmuş bir sistemdir. Bir kuram olarak Liberalizm ve Marksizm'e karşı, hem serbest piyasadan hem de merkezi planlamadan uzak durmayı hedefleyen üçüncü bir ekonomik sistem olarak ortaya çıkmıştır. Liberalizmdeki bireysel girişimi ve Marksizm'deki sınıf çelişkilerinin kaynağını aşmayı hedeflemektedir. Ancak faşist sistemlerdeki uygulamasında sermayenin devlet kontrolüne alınması, çalışanların taleplerinin bağımsız siyasi taleplere dönüşmesinin ve sınıf temelli örgütlenmelerin önüne geçilmesi esastır. Bu yolla emek-sermaye çelişkisinin ortadan kaldırılacağı düşünülmüştür. Gentile ile birlikte yazdıkları *Faşizm Doktrini (1933)* adlı metinde Mussolini faşist devletin korporatif olmasının nedeninin sosyalizme ve sendikacılığa yol açan ihtiyaçlar olduğunu söyler ve farklı çıkarların koordine edildiği ve birbiriyle uyumlu hale getirildiği bir *korporasyon* sisteminin gerçek çözüm olduğunu belirtir.

Bu sistemde toplumsal sınıflar milli çıkarlara uyum içinde hizmet edecektir. 1925-1926 yılları arasında İtalya'da korporatif örgütlenmenin temelleri atılmıştır. Faşist Parti rejiminin kurumsallaşmadığı dönemde işçi sendikaları faaliyet gösterebilirken 1927'de her biri farklı bir iş kolundaki çalışan ve işverenleri temsil eden 22 korporasyon kurulmuştur. Burada esas olan sadece farklı çıkarların rejim tarafından eşgüdümlü değişmesi değil, faşizme uygun hale de getirilmesidir. Faşist sistemde korporasyonlar temsilcileri raporlar vermekle ve devletin aldığı kararları temsil ettikleri kuruluşlarda uygulamakla yükümlüdürler. Onlar çıkarları temsil etmek gibi bir işlev üstlenmezler, tam tersine özellikle ekonomik çıkarları devlet politikasına uyumlu hale getirmekle yükümlüdürler. Korporasyonlar devleti çıkar gruplarında ve ekonomik kesimlerde temsil eder içeriktedirler. Böylece korporasyonlar başlıca sanayilerin gelişimini denetleme görevini üstlenirler.

Korporatizm her ne kadar üçüncü bir yol, hem liberalizme hem de Marksizme bir alternatif olarak sunulsa da, faşist ekonomik sistemde özel mülkiyetin varlığı devam etmiştir. Ancak ekonomik sistem içindeki her türlü çatışma rejimin tanımladığı yüce milli çıkarlar çerçevesinde çözümlenmiştir. Öte yandan merkezi planlama aslında hedeflenmiş; ancak İtalya'da devletin o dönemde gücü bu hedefi gerçekleştirmeye yetmemiştir. Faşist korporatizmin en güçlü olduğu dönem, kendi sözleriyle 'doğadaki bütün güçlere hükmeden bir devlet olarak', Mussolini'nin Korporasyonlar Bakanlığı'nı kurduğu 1939 yılıdır. Aynı yıl alt yasama meclisinin ismi de Korporasyonlar Ulusal Meclisi olarak değiştirilmiştir.

Aslen Mussolini döneminde İtalya'da uygulamaya koyulan korporatizm, başlangıçta Nazi partisinin ekonomik programına dâhil edilmiştir. Nazilere göre milli birliği sağlamak ve bölgesel/sınıfsal ayrımları ortadan kaldırmak için çıkar grupları korporatif bir şekilde rejime dâhil edilmelidir. Ancak Almanya'da İtalya'dakinden çok daha güçlü bir sanayici ve işadamları grubu olması, Almanya'nın temel hedefinin hızlı silahlanma ve nüfuz bölgesini genişletmek olması Nazileri iş çevrelerinin aktif desteğini almak zorunda bırakmıştır. Ekonomik ve siyasi güce sahip Alman üreticiler ise kendilerini devletin denetimine bırakan korporatif sisteme karşı çıkmışlardır (Kardam, 1976, 65). Dolayısıyla başlangıçta Naziler tarafından benimsense de İtalya'nın aksine Nazilerin ekonomideki kontrolü aynı düzeyde korporatif olmamıştır.

Özet

Merkeziyetçi bir devlet etrafında, radikal bir ideolojiyi dayanak olarak örgütlenen sosyo-ekonomik yapının bütün unsurlarını dönüştürmeyi hedefleyen rejimler totaliter rejimler olarak adlandırılmaktadır. Sözcük anlamı itibariyle totaliter topyekûncu anlamına gelmektedir. **Kavram, Mussolini döneminde İtalya'da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tarihsel olarak faşizmle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.** Bir rejimin totaliter sayılabilmesi için sahip olması gereken özellikler oldukça tartışmalıdır. Topyekûn egemenlik ve bu amaçla siyasal denetim sağlamaya çalışmasının dışında lidere ve devlete tam itaati öngörmesi önemlidir. **Totaliter rejimlerde lider bir siyaseti aktör olarak karizmatik bir kişiliktir, diğer baskıcı rejimlerle karşılaştırıldığında, rejimle özdeşleşmiştir.** Bir başka deyişle, bu tür rejimlerde **lider kültü denilen bir lider miti oluşturularak, dünyevi lidere yanılmayan, her şeyi gören, bilen ve duyan yarı kutsal bir kurtarıcı olma özelliği atfedilir.** Öngörülen dönüşümün kapsamından dolayı rejimin ve liderin kararlarının sorgulanmasının bu yolla önüne geçilmeye çalışılır. Öte yandan, totaliter rejimlerde özgürlükler kaldırılmıştır, her türlü aykırı düşünce baskı ve tehditle karşılaşır. Göstermelik yargılamalarda varlığı şüpheli suçlar muhaliflerin üzerine atılır, işkence yaygındır. Hayatta kalabilen muhalifler sürgüne, çalışma veya toplama kamplarına gönderilirler. Rejimin sürekli tehdit altında olduğu algısı canlı tutularak muhalefet sindirilmeye çalışıldığı için gündelik hayatta gizli polis tarafından insanlar takip edilebilirler, telefonları hukuka aykırı şekilde dinlenir. **Rejim ayrıca sıklıkla paramiliter örgütler yoluyla baskı kurar.** Ancak totaliter rejimlerin sadece şiddetle ve zor kullanarak ayakta kaldığını düşünmemek gerekir. Özellikle lider kültü kurularak toplumdaki herkesin rejimin düzenlediği faaliyetlerde aktif olarak yer alması ve rejime olan bağlılığını eylemleriyle göstermesi beklenir. Kitlelerin seferber edilmesi olarak adlandırılan bu süreçle hem rejimin politikaları meşrulaştırılmaya çalışılır, hem de dış ülkelere karşı halkın rejimin yanında olduğu izlenimi verilir. Uygulamada söz konusu unsurların hepsinin totaliter rejimlere örnek verilen ülkelerde bulunmadığı veya hedeflendiği ancak gerçekleştirilemediği görülmektedir. İtalya'da devlet topyekûn egemenliği sağlayacak kapasiteye erişememiştir. Sovyetler Birliği'nde ideoloji sağ totaliter rejimlerin aksine demokratik değerleri ön plana çıkarmış, daha da önemlisi devlet devam etmesine karşın Stalin sonrasında totaliter sayılabi-

lecek özellikler azalmış ve ortadan kalkmıştır. Mao'nun kendi iktidarı sırasında parti içerisinde eleştirilmiş olması ve dönem dönem geri plana çekilmek zorunda kalması totaliter rejimlerin özellikleri arasında sayılan lidere ve devlete tam itaatın Çin'de ne kadar sağlanabildiği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu bölümde adı geçen ülkeler arasında bütün kıstasları sağlayan örnek olarak Almanya'daki Nazizm düşünülebilir. Yine de bahsedilen ülkelerde eşine daha sonra rastlanmayacak şiddette devlet baskısı ve ideolojik dönüşümler yaşanmış olması bakımından totaliter rejim kavramının anlaşılması önemlidir. İdeolojik dönüşümün ve topyekûn egemenliğin sağlanmaya çalışıldığı dönemde halkın sindirilmesi ve siyasete yönelik korkunun sonraki nesillere aktarılmasıyla totaliter siyasal kültür oluşmuş, kişiler arasındaki güven eksikliği bu rejimlerin yıkılmasından sonra uzun süre devam etmiştir. **Totaliter rejimler ayrıca ekonomik yapıyı da devlet denetimine almaya çalışmıştır. Özellikle işçi hareketlerini kontrol altında tutmak amacıyla İtalya'da işçi, işveren ve devlet temsilcilerinden oluşan korporasyonlar meydana getirilmiştir.**

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi totaliter rejimlerde yer **almamaktadır**?

- a. Lidere koşulsuz itaat
- b. Gizli polis
- c. Alternatif iletişim kanalları
- d. Paramiliter örgütler
- e. Radikal bir ideoloji

2. Aşağıdakilerden hangisi bir siyasal sistemin totaliter bir sistem olduğunu düşündürebilir?

- a. Resmi ideolojisi olması
- b. Muhalefet partilerinin itibarsızlaştırılması
- c. Resmi ideolojinin eğitim sistemine dahil edilmesi
- d. Kitlelerin seferber edilmesi
- e. Zorunlu askerlik sistemi

3. Bir siyasetçinin halk arasındaki imajının sıradan insandan üstün, kahramanlık özelliği taşıyan ve hata yapmayan bir birey şeklinde yerleştirilmeye çalışılmasına ne ad verilir?

- a. Lider kültürü
- b. Karizmatik otorite
- c. Propaganda
- d. Kampanya
- e. Reklam

4. Totaliterlik kavramı aşağıdaki ülkelerden hangisinde ilk kez kullanılmaya başlamıştır?

- a. Almanya
- b. İtalya
- c. Sovyetler Birliği
- d. Çin
- e. Kuzey Kore

5. Aşağıdaki liderlerden hangisi seçimler yoluyla iktidara gelmiştir?

- a. Kim Jong-il
- b. Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin)
- c. Mao Zedong
- d. Adolf Hitler
- e. Joseph Stalin

6. Devlet veya hükümet tarafından kurulan ve finanse edilen ancak resmi orduya bağlı olmayan birliklere ne ad verilmektedir?

- a. Özel güvenlik
- b. Paramiliter yapı
- c. Koruma
- d. Zabıta
- e. Hiçbirisi

7. Sadece devlet tarafından tanınan meslek örgütlerinin faaliyette olmasına izin verilen, alternatif örgütlerin yasaklandığı ve üretim ve hizmetle ilgili bütün kararların devlet-işveren-işçi görüşmelerinde alındığı çıkar örgütlenmesi sistemi ne şekilde adlandırılır?

- a. Koalisyon
- b. Sosyalizm
- c. Liberalizm
- d. Sosyal Demokrasi
- e. Korporatizm

8. Aşağıdaki kurumlardan hangisi bir totaliter rejimde kesinlikle **yoktur**?

- a. Bakanlar Kurulu
- b. Başbakanlık
- c. İstihbarat Teşkilatı
- d. Bağımsız Yargı
- e. Sendika

9. Aşağıdaki ülkelerden hangisi totaliter rejimlerin en kurumsallaşmış örneğidir?

- a. Nazi Almanyası
- b. Stalin döneminde Sovyetler Birliği
- c. Mussolini döneminde İtalya
- d. Franco döneminde İspanya
- e. Mao döneminde Çin Halk Cumhuriyeti

10. Aşağıdakilerden hangisi totaliter rejimlerin diğer baskıcı rejimlerden ayırt edici özelliklerinden birisidir?

- a. Gizli polis yapılanması
- b. İletişim kanallarının devlet tekelinde olması
- c. Gözetim ve takip
- d. Muhalefet üzerinde kurulan baskı
- e. Kitlelerin seferber edilmesi

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Kavramı' kısmını gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Kavramı' kısmını gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Kavramı' kısmını gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Uygulamaları' kısmını gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Uygulamaları' kısmını gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Kavramı' kısmını gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejimlerin Ekonomi-Politiki ve Korporatizm' kısmını gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Kavramı' kısmını gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Uygulamaları' kısmını gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise 'Totaliter Rejim Kavramı' kısmını gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Düzenli ordular, askerliği meslek olarak edinmiş profesyoneller tarafından yönetilen ve barış zamanında da belirli sayıda askere sahip ordulardır. Geleneksel toplumlarda ordular aristokratlar tarafından yönetilirlerdi. Büyük ordular ancak savaş zamanında oluşturulur ve yerel yöneticilerin gönderdiği askeri birliklerden kurulurdu. Merkezi yönetimi yerel yöneticilere bağımlı kılan bu sistemde istenilen ordu büyüklüğüne ulaşılması güçtü. Kurumsallaşamadığı için de göreve çağırılan eratin savaş bilgileri yetersizdi. Aniden başlayan ülkeler arası bir savaşta geleneksel orduların seferberliğe hazır hale getirilmesi zaman alabilir, hatta ülkenin savaşa hazırlıksız yakalanması söz konusu olabilirdi. Bu tür nedenlerden dolayı 14.yy.dan itibaren Avrupa'daki pek çok ülke barış zamanında da belirli miktarda eğitilmiş askeri hazır tutmaya başlamış, ordu yönetimini profesyonel askerlere bırakmaya başlamıştır. Düzenli ordularla birlikte savaş teknolojilerinin geliştirilmesine de daha fazla zaman ve kaynak ayrılmıştır. Ancak eratin sadece profesyonel askerlerden oluşması mümkün olmadığından askerlik birçok ülkede belirli bir yaştan üzerindeki sağlıklı genç erkekler (bazı ülkelerde genç erkek ve ka-

dınlar) için zorunlu yurttaşlık görevlerinden biri haline gelmiştir. Totaliter rejimler ve liderleri topyekûn egemenliği hedeflediklerinden, muhalefetin bastırılması için her kesimden insanın görev yaptığı düzenli ordulara güvenemeyeceklerini düşünerek paramiliter örgütler kurmuşlardır. Düzenli orduların aksine devletin resmi güvenlik güçleri olmayan bu yapıların eylemlerinin hukuka uygunluğu tartışmalı olacağından özellikle iktidarın henüz kurumsallaşamadığı dönemlerde muhalifleri korkutmak ve imha etmek için bu örgütleri kullanmışlardır. Almanya ve İtalya örneklerinde olduğu gibi bazı durumlarda silahlı paramiliter örgütler liderin konumunu tehdit edecek güce ulaşmıştır. İtalya'da Mussolini rejimi zaman zaman paramiliter örgütün baskısına boyun eğmek zorunda kalmış, Almanya'da ise Hitler rejimi var olan örgütü kaldırarak daha itaatkâr ve sadık yeni bir paramiliter yapı oluşturmuştur.

Sıra Sizde 2

Bu konu özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda etraflıca tartışılmıştır. **Demokratik kurumlara sahip Almanya gibi bir ülkede bile, hem de demokratik sistemin temel unsuru olan seçimler yoluyla totaliter bir liderin iktidarı ele geçirebilmesi pek çok kişiye gelecekte de demokrasiyi kullanarak benzer katliamlar yapabilecek rejimlerin kurulabileceği yönünde endişe yaratmıştır.** Ancak 1980'li yıllardan bu yana yaygın görüş totaliter rejimlerin miadını doldurduğu yönündedir. Günümüzde siyasal sistemlerin bu bölümde bahsedilen örneklerden ders aldıkları ve demokratik sistemi ve kurumlarını totaliter amaçlarla kullanma olasılığı olan siyasetçilere daha temkinli yaklaştığı görülmektedir. Ayrıca özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişme bugün herhangi bir iktidarın lider kültü oluşturmasını ve muhalif hareketlerin örgütlenmesini bütünüyle engellemesini imkânsız hale getirmektedir. İnternetin ve özellikle de sosyal medyanın bu bağlamdaki rolü incelenmektedir. Topyekûncu projenin güçlüğü öte yandan diktatörlüklerin daha ziyade bürokratik ve otoriter sistemlere yönelmelerine neden olmaktadır.

Sıra Sizde 3

Birçok yazar totaliter rejim kavramını tarihsel bir kavram olarak değerlendirmektedir. Ayrıca yine bazı araştırmacılar topyekun bir toplumu, belirli bir ideolojiye göre ve merkezîyetçi bir devlet sistemiyle dönüştürme ve topyekun denetim altına alma amacına en kurumsallaşmış baskıcı rejim olan Nazi Almanyası'nın bile ulaşmadığını belirtmektedirler. Buna karşı günümüzde Kuzey Kore'nin siyasal sistemi totaliter bir rejim olarak adlandırılmaya en yakın sistemdir. Bunda resmi ideolojinin dışına çıkan en ufak bir görüşün bile şiddetle bastırılması, devletin her türlü iletişim aracını günümüzde telekomünikasyon kanallarındaki gelişime karşın denetlemeye çalışması ve devletin aşırı merkezîyetçi yapısı rol oynamaktadır. 2012 içinde ölen Kim Jong-İl ve onun ölümünden sonra iktidara gelen oğlu Kim Jong-Un etrafında oluşturulan lider kültü de dikkat çekicidir. 'Sevgili Lider' olarak anılan Kim Jong-İl'in yarı kutsal bir lider olarak halka benimsetilmeye çalışılması bunu örneklemektedir. Kim Jong-İl'in cenaze törenindeki kitle sel ağlama gösterileri lider kültü kullanılarak kitlelerin nasıl harekete geçirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Birçok baskıcı rejimin aksine Kuzey Kore'deki muhalifler üzerindeki baskı halkı sadece sindirme amacı taşımamakta, aynı zamanda rejime aktif şekilde destek ve bağlılık göstermeyi de içermektedir.

Sıra Sizde 4

İki temel nedenden bahsedilebilir. Birincisi ve daha önemlisi benzer baskı yöntemlerini benimsemiş olsalar da farklı ideolojilere sahip olmaları bu rejimleri birbirlerinden önemli şekilde farklılaştırmaktadır. Hem sağ hem de sol ideolojiye sahip totaliter rejimler merkezîyetçi bir devlet yapısını benimsemektedir. Ancak sağ totaliter rejimlerin serbest piyasa ekonomisini bütünüyle ortadan kaldırma amaçlarından söz edilemez. Oysa sol rejimlerde sosyalizme uygun şekilde özel mülkiyetin yerine ortak mülkiyet getirilmeye çalışılmaktadır. İkinci neden ise ülkelerin döneme özgü farklı ekonomik zorunlulukları olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ikinci neden benzer ideolojilere sahip totaliter rejimlerin farklı ekonomi politikaları benimsemesini de açıklamaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Arendt, H. (1951). **The Origins of Totalitarianism**. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Arendt, H. (1996). **Totalitarizmin Kaynakları**. (Çev. Şener, B. S.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bosworth, R. J. B. (2005). **Mussolini's Italy: Life Under the Dictatorship 1915-1945**. London: Allen Lane.
- Brooker, P. (1995). **Twentieth-Century Dictators: The Ideological One-Party States**. Basingstoke, Hampshire: Macmillan.
- Brooker, Paul. (2000). **Non-Democratic Regimes: Theory, Government, and Politics**. New York: St. Martin's Press.
- Friedrick, C.J. ve Brzezinski, Z. (1964). **Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi**. (Çev. Onaran, O). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.
- Gallagher, M. (1995). **Representative Government in Modern Europe**. 2nd ed. New York: McGraw-Hill.
- Govier, T. (1997). **Social Trust and Human Communities**. Montreal; Buffalo: McGill-Queen's University Press.
- Kapani, M. (2008). **Politika Bilimine Giriş**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kardam, N. (1980). **A Comparative Analysis of Corporatism in Nazi Germany and Fascist Italy**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. The University of British Columbia.
- Lee, S. J. (2000). **European Dictatorships**. 2nd ed. London; New York: Routledge.
- Mussolini, B. (1933). "The Political and Social Doctrine of Fascism." **The Political Quarterly** 4(3): 341-356.
- O'Neil, Patrick H. (2010). **Essentials of Comparative Politics**. 3rd ed. New York: W.W. Norton & Co.
- Priestland, D. (2007). **Stalinism and the Politics of Mobilization: Ideas, Power, and Terror in Inter-war Russia**. Oxford University Press, USA.
- Rodee, C., Anderson, T., Christol, C. Q. ve Greene, T. (1983). **Introduction to Political Science**. Tokyo: McGraw-Hill.
- Schapiro, L. (1972). **Totalitarianism**. London: Pall Mall.
- Tucker, R. C. (1979). "The Rise of Stalin's Personality Cult." **The American Historical Review**; 84(2): 347-366.

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesini ortaya çıkaran düşünürleri ve siyasetçileri tanımlayabilecek,
- Avrupa Topluluklarının gelişim sürecini açıklayabilecek,
- Avrupa Topluluklarına katılan ülkeleri sıralayabilecek,
- Avrupa Birliği'nin yapısı ve kurumlarını açıklayabilecek,
- Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında yer alan kural ve kurumları tanımlayabilecek,
- Avrupa Birliği'nin ortak politikalarını ve bu politikaların oluşturulmasında sosyal tarafların etkinliğini değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Avrupa Topluluğu
- Avrupa Birliği
- AB Müktesabati
- AB Kurumları
- AB Politikaları
- AB Antlaşmaları

İçindekiler

Karşılaştırmalı Siyasal
Sistemler

Bir Konfederalizm
Örneği Olarak
Avrupa Birliği

- GİRİŞ
- AVRUPA BİRLİĞİ FİKRİ NASIL DOĞDU?
- AVRUPA TOPLULUKLARININ GELİŞİMİ VE AVRUPA TOPLULUĞUNDAN AVRUPA BİRLİĞİNE GEÇİŞ SÜRECİ
- AVRUPA TOPLULUKLARININ GENİŞLEMESİ
- AVRUPA BİRLİĞİNİN YAPISI VE KURUMLARI
- AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESABATI (ACQUIS COMMUNAUTAIRE)
- AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK POLİTİKALARI VE SOSYAL TARAFLARIN ETKİNLİĞİ
- SONUÇ

Bir Konfederalizm Örneği Olarak Avrupa Birliği

GİRİŞ

Avrupa Birliği ya da kısa adıyla AB, toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan ve yirmi yedi ülkeden oluşan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir. 1993 yılında, Maastricht Antlaşması'nın imzalanması sonucu, varolan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle kurulmuştur. Yaklaşık 500 milyonluk nüfusuyla dünyanın nominal gayrisafi yurtiçi hasılasının %30'luk bölümünü oluşturan AB, devletlerarası ve çokuluslu bir oluşumdur. Dünya üzerinde başka bir örneği bulunmayan bütünleşme modeli aracılığıyla üyelerine sağladığı ekonomik ortam ve yarattığı değerler bütün dünyanın ilgisini çekmektedir.

Avrupa'nın birleşme süreci, halkların gelenekleri ve kültürü gibi yaşamın farklı yanlarını ortadan kaldırmamış ve çeşitlilik AB'nin en temel değerlerinden biri olmuştur. AB bölgesel özelliklere ve zengin gelenek ve kültürel farklılıklara dayanan bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesini hedeflemektedir. Üye ülkelerin tek başına sahip olduğundan daha fazla ekonomik, sosyal, teknolojik, ticari ve politik güce sahip olan AB, ortak bir kaderi paylaşma ve kendi egemenlik haklarını giderek artan bir oranda devletlerarası bir oluşuma devretme kararlığını gösteren egemen uluslararası bir sözleşme olarak kabul edilmektedir. Bu ünite de Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişim süreci ve kurumsal işleyişi hakkında bilgiler sunulmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ FİKRİ NASIL DOĞDU?

Avrupa'da bir birlik kurulması fikri geçen yüzyıllarda Dante, Comenius ve Immanuel Kant gibi birçok düşünür, sanatkar ve devlet adamı tarafından benimsenmiş ve geliştirilmeye çalışılmış, ancak bu konuda ciddi adımlar 2. Dünya Savaşı'ndan sonra atılmıştır. Avrupa'da tarihsel olarak bütünleşme düşüncesi öncelikle siyasal anlamda ortaya çıkmış, ekonomik bütünleşme düşüncesi ise zaman içinde gelişmiştir. İtalyan düşünür Dante, "De Monarchia" (Monarşi) adlı eserinde eski Roma İmparatorluğu benzeri bir örgütlenme ile uluslararası barışın sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Immanuel Kant ise "Ebedi Barış" adlı çalışmasında Avrupa'da barışı sağlayacak bir federasyon önermiş, ayrıca diğerlerinden bir adım daha ileri giderek, "bu federasyona ancak iç yönetimleri halk iradesine dayanan devletler üye olabilecektir" demiştir. 19. Yüzyılda Avrupa'da bütünleşme olgusuna bakışı en iyi özetleyen ve en tutarlı öngörümde bulunanlardan biri de Fransız yazar Victor Hugo olmuştur. 1849 yılında "Avrupa Birleşik Devletleri" kavramını kullanan Victor

Avrupa'da bir birlik kurulması fikri geçen yüzyıllarda Dante, Comeniu, Kant, Monnet, Schuman gibi birçok düşünür, sanatkar ve devlet adamı tarafından benimsenmiş ve geliştirilmeye çalışılmıştır.

Hugo (Horvath, 2007, 25) bu düşüncesini şöyle ifade etmiştir: "...Gün gelecek, bu kıtanın tüm ulusları, (...) bir birlik içinde kaynaşacak ve Avrupa kardeşliğini oluşturacaklar. Gün gelecek, tek savaş alanı fikirlerin yarıştığı Açık Pazar yerleri olacak. Gün gelecek kurşun ve bombaların yerini oylar alacak..." (Dedeoğlu, 96, 63-66).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler ve ABD ile Sovyetler Birliği'nin iki süper devlet şeklinde egemen devletler olarak ortaya çıkmaları savaşın yıkıcı etkilerini derinden yaşayan Avrupa'yı barış ve güvenliğin ön plana alındığı yeni bir arayış içine itmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir yıkıma uğrayan Avrupa'da barışın ve bölgesel istikrarın yeniden sağlanması ve ekonominin yeniden yapılanması amacı Avrupa Birliği fikrinin motive edici unsurları olmuştur (Pinder, 2001, 2-3). Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu, İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı yaşanan direniş hareketlerinden kaynaklanmıştır. Siyasal dünyanın merkezi olarak sürekli güçten

düşen Avrupalılar kendilerine ekonomik ve siyasal ağırlık kazandıracak yeni bir denge ve birleşme arayışına yönelmiş ve savaş sonrasının ekonomik koşulları da buna uygun bir zemin yaratmıştır. 1945-1950 yılları arasında Avrupa Birliği fikrini destekleyen devlet adamları bu sürece önemli katkılar sağlamışlardır. Bunlardan biri olan W. Churchill 1946 yılında

Resim 8.1

Scuman 1950'de AKÇT önergesini sunarken

Kaynak:
<http://tr.wikipedia.org>

Zürih Üniversitesinde yaptığı konuşmada "bir tür Avrupa Birleşik Devletleri" çağrısında bulunmuştur (Dinan, 2008, 45).

II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'yı birleştirmeye iten sebeplerden birisi de, ABD'nin Marshall Planı'dır. ABD ekonomisini canlandırma ve yeni pazar olanaqları bulma gibi amaçlar taşıyan bu proje, diğer taraftan da Avrupa'da somut işbirliğinin ilk uygulama olanağını yaratmıştır. Söz konusu yardım programının ülkeler arasındaki paylaşımını düzenli olarak sağlayacak bir yapıya duyulan ihtiyaç sonucu 16 Haziran 1948'de kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (AEİÖ) bütünleşme ve ekonomik ilişkilerin yakınlığını somutlaştıran bir örnek olmuştur. Bu süreçte Benelux ülkelerinin (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) kendi aralarında gümrük tarifelerini tedrici olarak kaldırmayı hedefledikleri Beneluks Gümrük Birliği, ekonomik ve siyasi anlamda üç ülkenin sıkı bir işbirliğine girmesine olanak sağlayarak Avrupa bütünleşmesine önemli katkı sağlamıştır (Dinan, 2008, 45; Dedeoğlu, 1996, 71). AEİÖ'nin kurulması Avrupa'nın bütünleşme çabalarında çok önemli bir adımdır. Zira AEİÖ'nin amacına ulaşması, bütünleşme yanlısı Avrupalıları daha da cesaretlendirmiştir; 1949'da kurulan Avrupa Konseyi ile Avrupa ülkeleri arasında siyasi dayanışmada önemli bir aşama kaydedilmiştir. Diğer taraftan, Marshall Planı'nın Batı Avrupa Ekonomisini giderek ABD'ye bağımlı bir hale getirebile-

ceğinin birkaç yıllık tecrübeyle öngörülmesi, Avrupa'nın bütünleşmesi için Batı Avrupalı devlet adamlarını farklı çözüm yolları düşünmeye itmiştir (<http://www.nu-veforum.net/744-bolgelere-gore-tarih/19041-avrupa-birliginin-tarihi/>).

Avrupa Birliği'nin oluşum süreci ve Avrupalılaşma olgusu üzerine daha geniş bilgi için Anthony Pagden'in Avrupa Fikri kitabını (2010, Ayrıntı Yayınları, Ankara) okuyabilirsiniz.

K İ T A P

Avrupa'da Birlik oluşturma düşüncesini destekleyen düşünürler ve devlet adamları kimlerdir?

SIRA SİZDE

AVRUPA TOPLULUKLARININ GELİŞİMİ VE AVRUPA TOPLULUĞUNDAN AVRUPA BİRLİĞİNE GEÇİŞ SÜRECİ

Avrupa Topluluklarının Gelişimi

Avrupa'da bir birlik yaratma konusunda en önemli girişim II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa Planlama Teşkilat Başkanı Jean Monnet'den gelmiştir. Monnet Avrupa'da yeni bir savaşın çıkmaması için, mutlaka kömür ve çelik gibi iki önemli savaş malzemesi üretiminin bir elden toplanmasını savunmuştur. J.Monnet'nin düşüncelerinden esinlenen zamanın Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransa ile Almanya arasındaki kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini, savaş sanayinin temel girdileri olan bu maddelerin üretim ve kullanımının uluslarüstü (supranational) bir organın sorumluluğuna bırakılmasını önermiştir. Sonuç olarak 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile kuruldu. Bu ülkelerdeki kömür ve çelik sanayii ile ilgili alınan kararlar, bağımsız ve devletlerüstü bir kuruma (Yüksek Otorite) devredilmiştir. Söz konusu kurumun ilk başkanı ise Monnet olmuştur (Horvath, 2007, 31). Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu yürürlüğe giriş tarihinden itibaren 50 yıl geçerli olmak üzere imzalanmış olması nedeniyle, 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir. AKÇT'nin sona ermesiyle, kömür ve çelik sektörüyle ilgili konular AB politikaları kapsamına alınmış ve Komisyonu'nun sorumluluğuna devredilmiştir.

Robert Schuman 9 Mayıs 1950'de *"Dünya barışını tehdit eden tehlikeler karşısında büyük yaratıcı çabalar olmaksızın barış teminat altına alınamaz. Avrupa elbette bir kerede, bir tek plana göre inşa edilemez. Ancak, Avrupa'da birlik oluşturulmasını sağlayacak somut başarılar üzerine inşa edilebilir"* diyerek, bugünkü AB'nin temellerini atmıştır. Bu sebeple 9 Mayıs, Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı tarih olup **Avrupa Günü** olarak kutlanmaktadır (Karluk, 2005, 4).

AKÇT'nin kısa sürede göstermiş olduğu başarı Avrupa'da bütünleşmenin daha ileri götürülmesi arzusu ile birleşince, 1957 tarihinde altı Batı Avrupa Devleti (Batı Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya) arasında imzalanan "Roma Antlaşması" ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) bugünkü Avrupa Birliği'nin temellerini atmıştır. AET'ye hukuken ve fiilen uluslarüstü bir kuruluş olma niteliğini kazandıran söz konusu Antlaşma, 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AET'nin nihai hedefi, Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik dengeyi sağlamak üzere, ilk olarak üye ülkeler arasında bir gümrük birliği ve ardından da malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbestçe dolaştığı bir ortak pazar kurulması öngörülmüştür. Roma Antlaşması'nın 2. Maddesinde AET'nin hedefi şu şekilde özetlenmektedir:

AB'nin temellerinin atıldığı 9 Mayıs **Avrupa Günü** olarak kutlanmaktadır.

“Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle, Topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, artan bir istikrarı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletlerarasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir.”

Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile 6 ülke tarafından kurulmuştur.

AKTÇ Antlaşması ertesinde, bu Antlaşmayı imzalayan ülkeler arasında, iktisadi entegrasyon çabalarının kömür ve çelik sektörü dışındaki alanlara da yaygınlaştırılması çabaları yoğunluk kazanmıştır. AET'nin yanı sıra oluşturulması kararlaştırılan ikinci topluluk olan EUROATOM'un kuruluşu 1957 yılında Roma'da imzalanan antlaşma ile sağlanmıştır. EUROATOM'un amacı, atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımını geliştirmektir (DTM, 2007, 9-10). AKÇT, AET ve EUROATOM yasal açıdan ayrı siyasi açıdan ise tek bir kuruluştur. Avrupa Toplulukları'nın dünyadaki diğer bütün ekonomik birleşme ve kuruluşlardan farkı, devletlere ait bazı egemenlik haklarının kullanılmasının uluslarüstü bir organa bırakılmasıdır. Bu niteliği ile AT'ye benzer dünyada hiçbir örgüt yoktur (Karluk, 2005, 17).

Bu üç topluluk 1965 yılına kadar ayrı ayrı komisyonlarca sevk ve idare edilmiş ve kurallar ayrı konseyler tarafından yasallaştırılmıştır. 8 Nisan 1965'te Brüksel'de imzalanan bir antlaşma ile var olan 3 topluluk *Avrupa Toplulukları* ya da daha yaygın biçimiyle *Avrupa Topluluğu* (AT) adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. Brüksel Antlaşması ile kurucu Antlaşmaların ilgili hükümlerinde değişiklikler yapılmak suretiyle, her üç topluluğun Konseyleri ve Komisyonları yerine geçmek üzere, Avrupa Toplulukları Komisyonu ve Avrupa Toplulukları Konseyi kurulmuştur (Aydın, 2008, 67; <http://www.ena.lu/>)

Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci

1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Brüksel Antlaşması ile üç topluluğun yürütme organları birleştirilmiştir. 1974 yılı sonunda ise devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren bir Avrupa Birliği Konseyi yılda en az üç kez olmak üzere toplanmaya başlamıştır. 1979 yılından itibaren Avrupa Parlamentosu üyeleri, üye ülke vatandaşlarının genel oyu ile seçilmeye başlanmış ve Parlamento'nun bütçe konusundaki yetkileri artmıştır. Avrupalılara Avrupa Parlamentosu Milletvekillerini seçmeleri konusunda olanak sağlayarak temsili demokrasiye bir adım oluşturması ve uluslararası düzeyde yapılan ilk seçimler olması açısından bu seçimler Topluluğun geleceği için önemli bir etkiye sahip olmuştur (Pinder, 2001, 21).

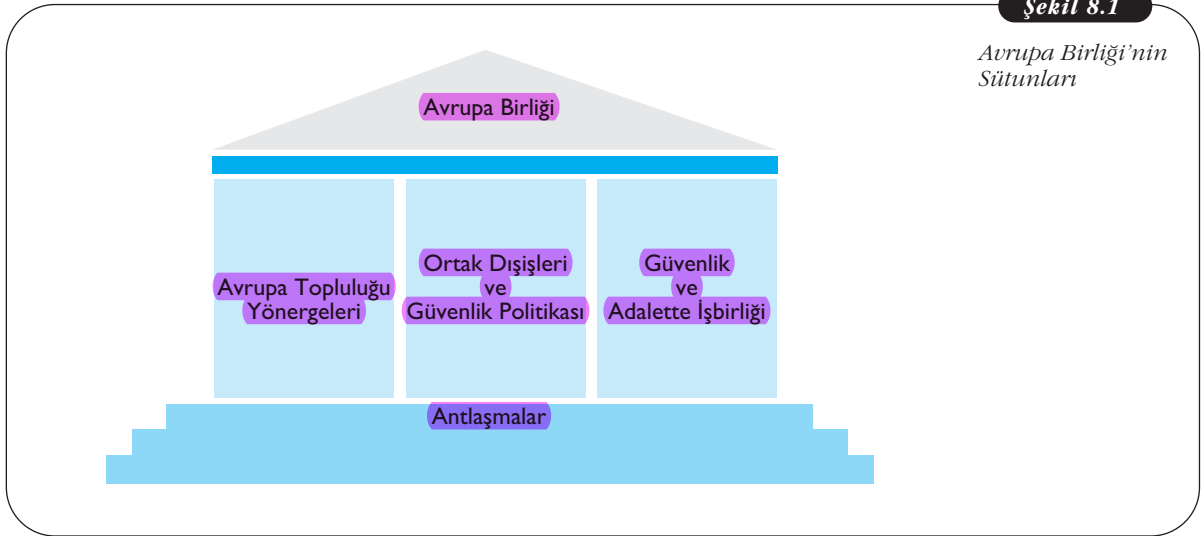
1986 yılında ise, Tek Avrupa Senedi ile Topluluğun yalnızca tek bir pazardan oluşacağı, bu pazarda malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşabileceği karara bağlanmış ve bu hedefin gerçekleşmesi için gereken önlemlerin nitelikli çoğunluk kararıyla alınması öngörülmüştür. Bu antlaşma ile toplulukların (AKÇT, AET ve EURATOM'un) kurucu antlaşmalarında ilk defa büyük değişiklikler gerçekleşmiş, Avrupa Tek Pazarının (Ortak Pazar) 1992 yılının sonuna kadar tamamlanması ve dış politikanın birlikte yürütülmesi kabul edilmiştir. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren **Maastricht Antlaşması** “Avrupa Birliği Antlaşması” olarak nitelendirilmiş ve bu antlaşma ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır. AB'ni kuran Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Topluluklarına yeni boyutlar kazandırılmış ve AB'nin “üç temel direği” oluşturularak, yeni bir hukuksal yapı düzenlenmiştir. Avrupa'nın bütünleşme sürecindeki en büyük kilometre taşlarından biri olan **Maastricht Antlaşması ekonomik ve parasal birliğin aşamaları**, bu süreçte izlenecek politikalar ve bunların gerektirdiği kurumsal değişiklikleri ayrıntılı olarak düzenleyerek, Topluluğa ekonomik birlikten

Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren **Maastricht Antlaşması** “Avrupa Birliği Antlaşması” olarak nitelendirilmiş ve bu antlaşma ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır.

siyasi birliğe geçme yetisini ve özelliğini kazandırmıştır (<http://www.laweuropa.com/33-AB-Antlasmasi-Maastricht>).

Şekil 8.1

Avrupa Birliği'nin Sütunları

Çoğu zaman Avrupa Birliği, her birine sütun adı verilen görev alanlarına bölünmüş olarak tanımlanır. *Avrupa Topluluğu Yönergeleri* birinci sütunu oluştururken, ikinci sütun *ortak dışışleri ve güvenlik politikasını* ele alır. Üçüncü sütunda ilk olarak adalet ve içişleri konuları ele alınmışsa da Amsterdam ve Nice antlaşmalarında yapılan değişiklik ve eklentilerle bu sütunun görev alanı günümüzde yalnızca *güvenlik güçleri ve adalet alanında iş birliğini* kapsar. Bu bağlamda, ikinci ve üçüncü sütunlar devletlerarasındaki işlemler olarak tanımlanabilir; çünkü Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı gibi uluslararası kurumlar bu işlemlerde ya hiç rol oynamazlar ya da konuya çok az dâhil olurlar. Avrupa Birliği'nin yürüttüğü etkinliklerin çoğu birinci sütun çatısı altında gerçekleştirilir. Bu etkinlikler çoğunlukla ekonomik merkezlidir ve uluslararası kurumlar bu sütunun konularında daha etkilidir (Şekil 8.1).

AB Hukuku ve Antlaşmaları ile ilgili Türkçe bilgiye, <http://www.laweuropa.com>'dan ulaşabilirsiniz.

İNTERNET

2 Ekim 1997 tarihinde imzalanarak 1 Mayıs 1998 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması Maastricht Antlaşmasıyla getirilen hukuksal çerçeveyi tamamlayıcı olarak öngörmüştür. Antlaşma ile özellikle *Avrupa Vatandaşlığı* kavramı kapsamındaki haklar güçlendirilmiş; içerdiği özgürlük, demokrasi ve insan haklarına saygı başlıkları ile bu konularda ortak politika belirlenmesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca AB kurumsal yapısı ve karar verme süreci dışında geliştirilen Schengen Müktesebatı da Antlaşmaya dahil edilmiştir.

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi'nde AB üyesi ülkeler genişleme süreci kapsamında AB'nin gerçekleştirmesi gereken kurumsal reformlarla ilgili olarak Şubat 2000'de oluşturulan Hükümetlerarası Konferans (HAK) çerçevesinde varılan sonuçlar temelinde Kurucu Antlaşmalara değişiklik getiren bir Antlaşma üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması, tüm üye ülkelerde onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlıca amacı Birliği, yeni üyeler olarak genişlemeye hazırlamak olan

Şekil 8.2**Schengen Nedir?**

AB'de ortasında değişebilen ulusal simge bulunan ortak bir pasaport tasarlanmıştır. Bugün ülkemizde "vize" adı olarak bilinen Schengen, esasen Lüksemburg'da bir kasabanın adıdır. Bu kasabada, 1984 yılında Almanya-Fransa arasında imzalanan bir Antlaşma ile iki ülke arasındaki kara sınırlarında uygulanan sınır geçiş denetimlerinin kolaylaştırılması öngörülmüştür. İki ülke yönetimini bu yönde adım atmaya sevk eden en önemli etkenlerden biri de sınır geçiş noktalarındaki denetimlerde karşılaşılan güçlükleri protesto eden kamyon sürücülerinin yoğun eylemleri olmuştur. Bugün, İngiltere dışında tüm AB üyesi ülkeler Schengen içinde yer almaktadır. Bunlara ilave olarak Nordik Konseyi üyesi olan Norveç'e ve İzlanda'ya gözlemci statüsü tanınmıştır. Geliştirilen sistem, üye devletlerarasındaki seyahatlerde (kara, deniz, hava), sınır geçiş sistemlerinin kaldırılmasını sağlamıştır. Sistemden sadece üyesi ülke vatandaşları değil, aynı zamanda üçüncü ülke vatandaşları da yararlanmaktadır. Bunun için, tek şart, yasal bir şekilde herhangi bir Schengen ülkesine giriş yapmaktır. Yani pasaportunda geçerli bir Schengen vizesi olan bir Türk vatandaşı, yasal olarak herhangi bir Schengen üyesi ülkeye giriş yaptığında, aynı vize ile diğer Schengen üyesi ülkeleri de ziyaret edebilir.

Sistem, yukarıda da belirtildiği gibi, Almanya ve Fransa'nın girişimiyle AB dışında geliştirilmiştir. Ancak, 1998 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşmasıyla da, AB müktesebatına dahil edilmiştir (<http://ab.immib.org.tr/w/index.php/linkler/62-avrupa-birlii>);

AB Pasaportu

Kaynak:

(<http://blog.milliyet.com.tr/GaleriDetailV2.aspx?GaleriID=13383>).

bu Antlaşma, 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç) AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki üye sayıları dağılımı ile AB Konseyi'nde karar almada ki oy ağırlıklarını belirlemiş, Bakanlar Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranlarını değiştirmiştir. 28 Şubat 2002 tarihinde AB Anayasası taslağını oluşturmak üzere 105 üyeli "Avrupa'nın Geleceği Kurultayı" toplanmıştır. Kurultay, 16 aylık bir dönemin sonunda çalışmalarını tamamlamış ve taslak metni Hükümetlerarası Konferans'ta görüşülmek üzere AB Dönem Başkanlığı'na sunmuştur. Avrupa için bir Anayasa oluşturan Antlaşma Taslağı, 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen Zirve sonunda kabul edilmiştir. AB Anayasası, üye ve aday ülke liderleri tarafından Roma'da imzalanmış, böylece 29 Ekim 2004 tarihinde son şeklini almıştır. AB Anayasası, Avrupa Birliği üye ülkelerinin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı teşkil etmekte ve AB'nin temelini oluşturan kurucu antlaşmalar ile bugüne kadar onları değiştiren tüm antlaşmaları tek ve yeni bir metinde bütnleştirmektedir (<http://www.eucoordination.org/index.html>).

Antlaşmanın yürürlüğe girmesi için imzalanmasının ardından tüm üye ülkeler tarafından Parlamento onayı ve/veya halk oylaması ile resmen kabul edilmesi için iki yıl tanınmıştır. Onay sürecinin tamamlanmasının ardından, Antlaşmanın 1 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. 2007 yılı Mart ayı itibarıyla Avusturya, Belçika, GKRY, Estonya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Slovenya, İspanya, Romanya ve Bulgaristan Anayasa'nın onay sürecini tamamlayan ülkeler arasında yer alırken, Almanya, Slovakya ve Finlandiya Anayasa'yı meclis onayından geçirmiştir. Ancak Fransa'da ve Hollanda'da Anayasa'nın reddi ile diğer ülkelere bazılarının onay sürecini ertelemiş veya durdurmuştur (DTM, 2007, 61).

Anayasa'nın 2005 yılında Fransa'da ve Hollanda'da yapılan halkoylamasında reddinden sonra uğranılan hayal kırıklığı, küreselleşme ve 21. yüzyılın gereksinimlerine uygun bir değişimi öngören Avrupa Birliği'ni yeni çözüm arayışlarına yöneltmiş, Haziran 2007 zirvesinde bir reform anlaşmasının hazırlanması konusunda mutabakata varılmıştır. Anlaşmanın son metni 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanmış ve anlaşma bu şehrin adını almıştır. Anlaşmanın 6. maddesine göre tüm üye devletlerde onaylanması beklenirken, bu defa İrlanda'da 12 Haziran 2008 tarihinde yapılan halkoylamasında reddedilmiş ve yürürlüğe girememiştir. Ekim 2009'da İrlanda'da yeniden halka sunulan anlaşma bu kez kabul edilerek 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece 27 Avrupa ülkesinin üye olduğu Birlik, eski "Avrupa Topluluğu"nu Kuran Anlaşma'nın revizyonu sonucu "Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma" ile "Avrupa Birliği Anlaşması"nı değiştiren "yeni bir Avrupa Birliği Anlaşması"na kavuşmuştur. Kurucu anlaşmalarda değişiklikler getiren ve Avrupa Birliği (AB) ile Avrupa Topluluğu'nu (AT) birleştiren bu tadil anlaşmasında bayrak, marş, anayasa, kanun gibi federalizmi çağrıştıran terimlerden özellikle kaçınılmıştır (Özkan, 2010). Lizbon Antlaşmasının AB Kurumlarının işleyişine yönelik getirdiği değişiklikler "AB'nin Yapısı ve Kurumları" başlığı altında incelenecektir.

Avrupa Birliği kurucu antlaşmalarında değişiklikler getiren Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği ortak para birimini kullanmaya nasıl ve ne zaman geçmiştir?

SIRA SİZDE

AVRUPA TOPLULUKLARININ GENİŞLEMESİ

Avrupa topluluklarının kuruluşundan itibaren göstermiş oldukları başarılı gelişim, başlangıçta AT'ye girmek istemeyen ülkelerin daha sonra topluluklara üyelik başvurusunda bulunmalarına yol açmıştır. 1961 yılında Topluluğa katılmak için müzakerelere başlayan İngiltere'nin başvurusu, Fransa Başkanı De Gaulle tarafından veto edilmiştir. İngiltere'nin katılmasını Topluluk üzerinde Amerikan etkisinin artması olarak gören De Gaulle, 1967 yılında İngiltere'nin ikinci başvurusunu da sonuçsuz bırakmıştır. 1969 yılında De Gaulle'ün istifasıyla İngiltere'nin önündeki engel kalkmış; 1973 yılında Danimarka ve İrlanda'yla birlikte İngiltere Topluluğa katılmıştır. Aynı yıl yapılan referandumda Norveç halkının çoğunluğu katılıma hayır demiştir (Horvath, 2007, 36). Birinci genişlemeyle birlikte, Avrupa Topluluğu'nun üye sayısı dokuza çıkmıştır. İkinci genişleme 1981 yılında Yunanistan'ın da Topluluğa katılmasıyla gerçekleşmiş ve üye ülke sayısı ona çıkmıştır. 1986 yılında ise İspanya ve Portekiz'in katılımı üçüncü genişlemeyi oluşturmuş ve Topluluğun üye sayısı 12'ye yükselmiştir. Dördüncü genişleme 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliği-Türkiye ile ilgili güncel haberleri (EU-Turkey News Network) <http://www.ab-haber.com/> adresinden Türkçe olarak takip edebilirsiniz. Ayrıca Türkiye Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin resmi sitesi olan <http://www.abgs.gov.tr/> adresinden Avrupa Birliği ile ilgili gelişmeleri öğrenebilirsiniz.

INTERNET

Bayrak	Devlet	Kabul	Nüfus	Başkent
	Avusturya	1995	8.316.487	Viyana
	Belçika	Kurucu	10.584.534	Brüksel
	Bulgaristan	2007	7.679.290	Sofya
	Kıbrıs	2004	766.400	Lefkoşa
	Çek Cumhuriyeti	2004	10.306.709	Prag
	Danimarka	1973	5.457.415	Kopenhag
	Estonya	2004	1.342.409	Tallinn
	Firlandiya	1995	5.289.218	Helsinki
	Fransa	Kurucu	63.392.140	Paris
	Almanya	Kurucu	82.314.906	Berlin
	Yunanistan	1981	11.125.179	Atina
	Macaristan	2004	10.066.158	Budapeşte
	İrlanda	1973	4.239.848	Dublin
	İtalya	Kurucu	59.131.287	Roma
	Letonya	2004	2.281.305	Riga
	Litvanya	2004	3.373.991	Vilnius
	Lüksemburg	Kurucu	476.200	Lüksemburg

Tablo 8.1

Avrupa Birliği Üyesi
Olan Ülkeler

Kaynak:

wikipedi.org

	Malta	2004	404.962	Valletta
	Hollanda	Kurucu	16.372.715	Amsterdam
	Polonya	2004	38.635.144	Varşova
	Portekiz	1986	10.599.095	Lizbon
	Romanya	2007	21.565.119	Bükreş
	Slovakya	2004	5.396.168	Bratislava
	Slovenya	2004	2.013.597	Ljubljana
	İspanya	1986	45.116.894	Madrid
	İsveç	1995	9.142.817	Stokholm
	Birleşik Krallık	1973	60.587.300	Londra

Farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin katılımı AB ülkeleri arasında gelir dağılımı ve yaşam standartları açısından büyük uçurumlar oluşmasına yol açmıştır. AB bu uçurumu daraltmak adına bölgesel özelliklere ve zengin gelenek ve kültürel farklılıklara dayanan yeni bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Avrupa'nın birleşme süreci halkların gelenekleri ve kültürleri gibi yaşamın farklı yanlarını ortadan kaldırmamış ve çeşitlilik AB'nin temel değerlerinden birini oluşturmuştur. Örneğin günümüzde AB'de konuşulan resmi dil sayısı 23'ü bulmuştur. Bununla birlikte AB, vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun desteklediği bir insanlık görüşü ve bir toplum modeli olarak kabul edilmektedir. Avrupalılar, insan haklarına, sosyal dayanışmaya, serbest girişimciliğe, ekonomik büyümenin sonuçlarının eşit olarak paylaşılmasına, korunan bir çevreye sahip olmaya, kültür, din, dil farklılıklarına karşı saygıya ve gelenek ve ilerlemenin uyumlu bir birleşimine yönelik bir inancı içeren bir mirası sahiplenmektedirler (Fontaine, 2007, 7).

DİKKAT

Türkiye-AB ilişkileri Ünitenin sonunda yer alan “Yaşamın İçinden” Bölümünde değerlendirilecektir.

Şekil 8.4

AB Sembolleri

12 yıldızdan oluşan AB Bayrağı birlik, dayanışma ve uyumu sembolize eder. Beethoven'ın 9. Senfonisi'nden "Neş'eye Övgü" (Ode to joy) Avrupa Marşı olarak kabul edilir.

Schuman Bildirgesi tarihi olan 9 Mayıs Avrupa Günü olarak kutlanır.

Kaynak:
www.europa.eu

AB'ye üye olan ülkelerin kültürel ve geleneksel yapılarında meydana gelen değişimler nelerdir?

SIRA SİZDE

AVRUPA BİRLİĞİNİN YAPISI VE KURUMLARI

Avrupa Birliği'nin Yapısı

Avrupa Birliği'nin yönetim, demokrasi ve meşruluk problemi birlik kurulduğundan beri tartışmalara konu olmuş, özellikle Maastricht Antlaşması doğrultusunda siyasi birliğe giden yolda bu tartışmalar detaylanarak büyümüştür. Kitabımızın 1. Ünitesinde siyasal iktidarın devletin merkezi ve yerel yönetimleri arasında dikey olarak federal, üniter ve konfederasyon olarak üç ayrı tipte paylaşılabildiğini öğrenmiştik. Bu üniteden hatırlanacağı üzere farklı tarih, kültür ve dillere sahip toplumlardan oluşmuş müşterek siyasi yapılarda ya federal bir sistem yahut da konfederal bir idari anlayış hakim olmaktadır. Daha önce değinildiği üzere, federal sistemlerde bölgesel yönetimler kendi yasama, yürütme ve yargı gücünü kullanmakla birlikte merkezi idare global politikaları belirlemekte ve makro boyutlu icraatlara imza atmaktadır. Konfederal sistemlerde ise siyasi yapıyı oluşturan her bir devlet/toplum/bölge kendi milli bağımsızlığını muhafaza etmekte fakat kendisinin de söz hakkı bulunan merkezi bir idare tarafından yönetilmektedir. Avrupa Birliği için de Federalist yaklaşımlara karşı çıkan bazı siyaset teorisyenleri -üye devletler kendi milli bütünlüğünü ve bağımsızlığını muhafaza ettiklerinden- AB'nin şu anda mevcut sistem içerisinde belirlenemeyen ve "kendine özgü" bir şekilde idare edildiğini ve bunun sadece bağımsız devletler arasında cereyan eden bir işbirliği projesi olduğunu iddia etmektedir. Zira üye devletlerin bağımsızlıkları muhafaza edilmekte, hatta milli önemi olan her konuda buna kurumsal olarak son derece saygı duyulmaktadır (<http://www.kayso.org.tr/b2b/kaysobilgi/>).

Avrupa'nın kurumsal yapısı Komisyon, Konsey ve Parlamento üçgeninden oluşan uluslararası (supranational) bir sisteme dayanmaktadır. Weiler'e göre Avrupa Parlamentosu'nun uluslararası sistem paralelinde ve antlaşmalar çerçevesinde yıllar içinde aşama aşama güç kazanması her ne kadar federalizm lehine bir gelişmeysede konseyin bu dönem içerisinde informal bir güç kazanması ve komisyonun ka-

nun yapma sürecindeki gücünü elinde tutma çabaları federal yapıyı oldukça zayıflatmaktadır. Bu yapı içerisinde Komisyonu federal bir yürütme organı, Konseyi Senato benzeri bir meclis ve de Parlamentoyu Halk Meclisi' ne benzetmek mümkün olsa da, Weiler'e göre AB hala hükümetlerarası bir karar alma modelini temsil etmekte ve federalizmden ziyade konfederal bir sistemi hatırlatmaktadır (Weiler, 2000, 1-2).

Avrupa kurumları üye devletlerarası antlaşmalardan doğmuş olup bu kurumlar aynı devletlerin hükümet temsilcileri kanalıyla birlik içerisinde güç kullanmaktadır. Antlaşmaların uluslarüstü düzenleme, uygulama ve yargılama yapma yetkisi vermiş olduğu kurumlar (Konsey, Komisyon, Parlamento, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı), Avrupa Birliği ulusları arasında uluslarüstü otorite olarak da değerlendirilmektedir. Aynı şekilde gerek bu kurumları oluşturan Antlaşmalar hukuku, gerekse bu antlaşmalar hukukunun verdiği yetki sınırları çerçevesinde bu kurumların yaptığı hukuk üye devletlerde aynı etkiye sahip olup, üye devletler tarafından tek taraflı olarak değiştirilemez ve ortadan kaldırılamaz nitelikte olması da Avrupa Birliği hukukunun uluslarüstü (supranational) olduğu yaklaşımını getirmiştir. AB üye devletleri kurucu antlaşmalar üzerinde münhasır yetkiye sahip olup bu antlaşmalarda yapılacak herhangi bir değişiklik veya düzenleme bütün üye devletlerin oy birliği ile bunu kabul etmelerini gerektirmektedir (Aydın, 2008, 130). Bu da, üye devletler nihai yetkiyi hala ellerinde tuttuklarına göre AB'nin güç yapısı konfederal modele daha fazla uymaktadır, şeklinde bir netice doğurmaktadır (Börzel, Hosli, 2002, 14).

AB'yi tipik federal sistemlerden ayıran bir diğer özellik de üye devletlerden ve onun vatandaşlarından direkt vergi toplayamaması ve bu vergiyi tüm AB vatandaşları lehine kullanamamasıdır. Vergilendirme hala üye ulus devletlerin tekelinde olup AB vatandaşlığı kavramına rağmen AB üye devletlerden aldığı bütçe paylarının haricinde vatandaşlardan direkt vergi toplama yetkisini eline alamamıştır. Birliğin konfederal özelliklerini pekiştiren bir diğer unsur olarak birlik yönetiminin üye devletler adına etkili bir dış politika yürütememesi sayılabilir. Aslına bakılırsa birliğin bu sahadaki kapasitesi Maastricht'ten sonra siyasi birliğin ikinci ayağı olarak ihdas edilen Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde çok gelişmiş olmakla birlikte, üye devletler birlikten bağımsız olarak kendi dış politikalarını yürütmektedir. Bu teorik izahattan sonra ortaya çıkan netice AB'nin federal, konfederal, hükümetlerarası ve uluslarüstü unsurların her birinin etkili olduğu karma ve siyaset teorisindeki adlandırılmasıyla *sui generis* (kendine özgü) bir sistemle yönetilmiştir (http://www.kayso.org.tr/b2b/kaysobilgi/).

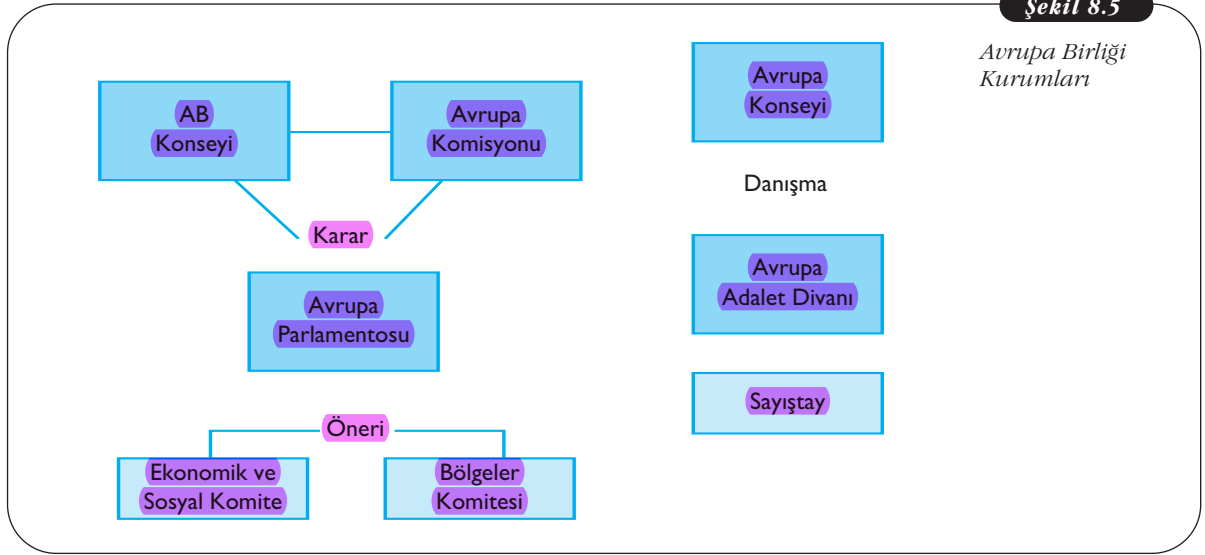
Avrupa Birliği'nin Kurumları

Avrupa Birliği dünyada başka hiçbir uluslararası örgütte veya devlette olmayan özgün bir kurumsal sisteme sahiptir. Birliğin karar verme ve faaliyet mekanizması dört temel kurum tarafından sağlanmaktadır. Konsey, Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı'nın işbirliğine dayanan sistem hükümetlerarası ve uluslarüstü özelliklerin özgün bir şekilde biraya geldiği kurumsal bir yapı oluşturmaktadır. Şekil 8.5'de görüldüğü gibi, AB Kurumları, Topluluğun temel yapısını teşkil eden Konsey, Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), Sayıştay ve danışsal rol üstlenen Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesidir. Bu kurumların yapısı ve görevleri ana hatlarıyla aşağıda açıklanmaktadır (Horvath, 2007, 121).

AB nin federal, konfederal, hükümetlerarası ve uluslarüstü unsurların her birinin etkili olduğu karma ve siyaset teorisindeki adlandırılmasıyla *sui generis* (nev-i şahsına münhasır, kendine özgü) bir sistemle yönetilmektedir.

Şekil 8.5

Avrupa Birliği Kurumları

Avrupa Birliği Konseyi (The Council of the European Union)

Daha önce Bakanlar Konseyi olarak bilinen **AB Konseyi**, Avrupa Birliği'nin merkezi karar verme otoritesidir ve bu nedenle yasama yetkisini elinde bulundurmaktadır. Konsey her üye devletin hükümetini temsil eden Bakanlar düzeyinde oluşmaktadır. Örneğin Maliye Bakanları Ekonomik ve Mali İlişkiler Konseyi olarak toplanırken, Tarım Bakanları Tarım Konseyi olarak toplanmaktadır (Horvath, 133, 2007). Yılda en az iki defa toplanan Konseye, Konsey Başkanı olan üye devletin devlet veya hükümet başkanı başkanlık etmektedir. Konsey Başkanlığı, üye ülkeler tarafından dönüşümlü olarak, altı aylık süreler halinde üstlenilmektedir. Konsey Başkanının görevleri, Konsey'in toplantıya çağırılması, gündemin belirlenmesi, yönetmeliklerin yürürlüğe sokulması, kararların, tavsiyelerin, yönergelerin ilgililere bildirilmesi vb. gibi hususlardır (DTM, 2007, 16). Konsey'in 2010 yılı I. Dönem Başkanlığını İspanya, II. Dönem Başkanlığını ise Belçika yürütmüştür. 2011 yılı Dönem Başkanlıklarını ise sırasıyla Macaristan ve Polonya üstlenecektir (Aydın, 2008, 143).

Konsey'in çalışmalarını hazırlamak ve Konsey tarafından verilen görevleri yapmak üzere çeşitli komiteler kurulması öngörülmektedir. Bunların başında üye ülkelerin Brüksel'de bulunan büyükelçi düzeyindeki temsilcilerinden oluşan AB Daimi Temsilciler Komitesi (COROPER) gelmektedir (http://www.dadalos-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_1.htm).

Konsey'in kararları başlangıçta kurucu antlaşmalar uyarınca daha çok oy birliği ile alınırken, 1980'lerin ortalarından itibaren, özellikle Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarından sonra, karar verme sürecinde nitelikli çoğunluğun esas alınması yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Böylece çoğunluğun kararlarının tek devletin reddi (vetosu) nedeniyle engellenmesi imkanı kısıtlanmıştır. Konsey, bir ülkenin üyeliğe kabulü, ekonomi politikasına ilişkin konular, Dış Politika ve Güvenlik Politikası, göç ve mülteci politikası ve vergilendirme gibi alanlarda oybirliği ile karar almaktadır.

Konsey kararlarında üyelerin oyları, ekonomik ve politik durumları ile nüfuslarına göre belirlenen ve aşağıda Tablo 8.2'de görülen ağırlıklarıyla değerlendiril-

AB Konseyi, Avrupa Birliği'nin merkezi karar verme otoritesidir ve bu nedenle yasama yetkisini elinde bulundurmaktadır.

mektedir. Kurucu antlaşmalarda konular itibariyle her konuda hangi şekilde karar alınacağı belirtilmiştir. Salt çoğunluk rutin, basit kararlar dışında uygulanmamaktadır. Salt çoğunluk gerektiren oylamalarda her üye devletin bir oyu olup, üye tam sayısının yarısından fazlası ile karar alınabilmektedir. 27 üyeli AB Konseyinde 14 üyenin oyu ile salt çoğunluk kararı alınabilir. Nitelikli çoğunluk gerektiren kararlarda her üye devlet salt çoğunlukta gibi bir oy ile değil, nüfusuyla orantılı olarak belirlenmiş oy ağırlığı ile temsil edilir (Aydın, 2008, 142).

Tablo 8.2

AB Bakanlar
Konseyi Nitelikli
Çoğunluk Oy
Ağırlıkları, 2010

Kaynak:

www.europa.eu

Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere	29
İspanya ve Polonya	27
Romanya	14
Hollanda	13
Belçika, Çek Cum., Yunanistan, Macaristan ve Portekiz	12
Avusturya, Bulgaristan ve İsveç	10
Danimarka, İrlanda, Litvanya, Slovakya ve Finlandiya	7
Estonya, G.Kıbrıs, Latviya, Lüksemburg and Slovenya	4
Malta	3
TOPLAM	345

İNTERNET

AB Konseyinin karar alma süreci ile ilgili olarak oluşturulan bir simülasyon gösterisine <http://www.consilium.europa.eu/App/calculette/default.aspx?lang=en&cmsid=1690> adresinden ulaşabilirsiniz.

Konseyin temel görevleri şu şekilde sıralanabilir (http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=243&lang=EN):

1. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan tasarıları ele alır ve yasalaşmasını sağlar.
2. Üye devletlerin genel ekonomi politikalarını koordine eder.
3. AB'nin ortak güvenlik ve dış politikasını belirler ve uygular
4. AB adına, bir veya birden fazla ülke veya uluslararası kuruluşla anlaşmalar yapar.
5. Suçların önlenmesi ile ilgili konulardaki adli işbirliği ile polisiye alanlarda düzenlemeler yapar, üye ülkelerin faaliyetlerini koordine eder.
6. Avrupa Parlamentosu ile birlikte AB'nin bütçesinden sorumludur.

Avrupa Komisyonu (European Commission)

Avrupa Birliği'nde yürütme yetkisi, antlaşmalar uyarınca Komisyonda bulunmaktadır. Başkan ve üyeler (komiserler) üye devletler tarafından 5 yıllık bir süre için atanmakta ve Komisyon'da her ülke bir üye ile temsil edilmektedir. Komisyon Başkanı Avrupa Konseyi ağırlıklı çoğunlukla tayin etmekte; Avrupa Parlamentosu da bu tayini onaylamaktadır. Mevcut 27 üye 2010-2014 dönemi için seçilmiş olup, Başkanı Portekiz'den José Manuel Barroso'dur (http://ec.europa.eu/about/index_en.htm).

Komiserlerin sorumlu oldukları alanlar, Komisyon Başkan'ının önerisi doğrultusunda bizzat komiserler tarafından belirlenmektedir. Komisyon'un bağımsızlığını sağlayabilmek için Komisyon üyelerinin ulusal bürokrasileri ile bağlantıları resmen kesilir ve bu kişiler AB bürokratu haline gelirler. Komiserler Lüksemburg'taki ATAD önünde ettikleri yeminle göreve resmen başlarlar. Münferit olarak, sadece Komisyon'un veya Konsey'in başvurusu üzerine ATAD tarafından görevden alınır. Öte yandan, Avrupa Parlamentosu, Komisyon'u toplu olarak görevden alma yetkisine sahiptir. Avrupa Birliğini yaratan antlaşmaların ve Birlik kurumlarınca verilen kararların uygulanmasını gözetmekle sorumlu olan Komisyonun her bir üyesi belli konulardan sorumlu olmakla birlikte, kararlar ortaklaşa alınır.

Komisyon'un görevlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür (TOBB, 2002, 7, http://ec.europa.eu/about/index_en.htm):

1. Kurucu Antlaşmaların ve kurumların almış olduğu kararların usulünce uygulanıp uygulanmadığı, ilgili tarafların yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izler. Gerekli hallerde, üye ülkeler aleyhine ATAD'a başvurabilir. Ayrıca Komisyon, Konsey ve Parlamento'ya değerlendirilmek üzere "Tavsiye" (Recommendation) ve "Görüş" (Opinion) sunma hakkına sahiptir.
2. AB'nin yürütme organıdır. Kurucu Antlaşmalardan kaynaklanan yürütme yetkilerinin yanı sıra, ortak tarım politikası, ortak rekabet politikası gibi Topluluk politikalarının günlük işleyişi de Komisyon'un görev alanındadır.
3. Uluslararası alanda Birliği temsil eder ve Birlik adına uluslararası antlaşmaları müzakere eder.
4. AB Taslak Bütçesini, Parlamento ve Konsey'e sunulmak üzere hazırlar.

Avrupa Parlamentosu (European Parliament)

Avrupa Birliği'nin "demokratik denetim organı" olan Avrupa Parlamentosu (AP), Konsey ile Komisyon arasında paylaşılmış olan yasama ve yürütme yetkilerinin kullanılmasını denetlemek amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta "Avrupa Parlamentolar Meclisi" olarak adlandırılan Parlamento, önceleri üye ülkelerin ulusal parlamentolarından oluşurken, Haziran 1979'dan bu yana üye ülkelerde Avrupa Parlamentosu için ayrı seçimler düzenlenmektedir.

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliğinin doğrudan seçimle belirlenen tek kurumsal mekanizmasıdır. Parlamento'nun 736 üyesi, her beş yılda bir 27 ülkede yapılan ve yaklaşık 500 milyon kişinin katıldığı seçimlerle belirlenir. Avrupa Parlamentosu üyelikleri nüfus büyüklükleri esasına göre tahsis edilmiştir. Parlamento üyeleri mensup oldukları ülkelere göre değil, siyasi görüşlerine göre gruplaşmaktadırlar. Tablo 8.3'de görüldüğü gibi Parlamento'da en çok üyeye sahip olan ülke Almanya'dır. Böylece Parlamento bünyesinde ulusal partiler yer almamakta, Avrupa düzeyinde örgütlenmiş politik gruplar bulunmaktadır. Tablo 8.4'de görülen siyasi gruplar Avrupa Parlamentosu toplantılarında sözlü veya yazılı soru sorabilmekte, tartışma açabilmekte ve gensoru önergesi verebilmektedirler (Yiğit, 2000,6).

Avrupa Parlamentosunun gerçek bir yasama organı niteliğini andıran tek yetki alanı, ulusal Parlamentoların hükümetler üzerindeki gensoru denetimi yetkisine sahip olmasıdır. Avrupa Parlamentosunun, Komisyonun faaliyetleri hakkında gensoru vermesi ve Parlamento üye tam sayısının çoğunluğunun katılımı ve kullanılan oyların üçte ikisi gensoruyu kabul ettiği takdirde, Komisyon üyeleri toplu olarak istifa ederler. Kalan süre, yerlerine tayin edilenler tarafından tamamlanır.

Avrupa Birliği'nde yürütme yetkisi, Avrupa Komisyonu'nda bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin "demokratik denetim organı" Avrupa Parlamentosu'dur.

DİKKAT

Tablo 8.3

*Avrupa
Parlamentosu
Parlamente Sayıları
(2010)*

Almanya	99
İngiltere, Fransa, İtalya	72
Polonya, İspanya	50
Romanya	33
Hollanda	25
Belçika, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Portekiz	22
İsveç	18
Avusturya, Bulgaristan	7
Finlandiya, Slovakya, Danimarka	13
Litvanya, İrlanda	12
Letonya	8
Slovenya	7
Estonya, GKRY, Lüksemburg	6
Malta	5
TOPLAM	736

European Parliament-<http://www.europarl.europa.eu/members/expert/groupAndCountry.do?language=EN>

Avrupa Parlamentosu her ne kadar seçimle işbaşına gelse de klasik devlet modelinde olması gereken yetkilere sahip değildir. Yasama yetkisine henüz tek başına sahip olmayan bu kurum, Birliğin kendine özgü yapılanma modelinde giderek daha fazla yetkiye sahip olma mücadelesi vermektedir. Başlangıçta daha çok bir danışma organı niteliği taşıyan Parlamento'ya daha sonra çeşitli antlaşmalarla bütçe denetimine ilişkin olarak giderek artan yetkiler tanınmıştır (Miller, 1999, 24; Demir, 2005, 55). Kurucu antlaşmalarda aksine bir hüküm bulunmadıkça, genel olarak parlamentoda kullanılan oyların salt çoğunluğu ile karar alınır. Siyasi partiler AB içinde entegrasyon unsuru olarak, Avrupa Bilincinin oluşmasında ve birlik vatandaşlarının siyasi iradelerini ifade etmekte katkıda bulunurlar.

Tablo 8.4

*Avrupa
Parlamentosu'ndaki
Politik Gruplar
(2004-2009)*

Kaynak: Tonus,
2009, 186.

EPP-ED	Avrupa Halk Partisi ve Avrupalı Demokratlar Grubu
PES	Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu
ELDR	Avrupa Liberal, Demokrat ve Reformist Parti Grubu
Greens/EFA	Yeşiller/Avrupa Özgürlük Bağlaşıklığı Grubu
EUL/NGL	Avrupa Birleşik Solu/Kuzeyli Yeşil Sol Konfederatif Grubu
UEN	Uluslar Avrupası İçin Birlik Grubu
EDD	Avrupa Demokrasi ve Çeşitlilik Grubu
TDI	Bağımsız Üyeler Teknik grubu-Karma Grup

Parlamentonun yetkilerini üç başlık altında toplamak mümkündür:

1. **Topluluk Mevzuatı'nın Oluşturulmasındaki Yasama Sürecine Katılım Yetkisi:** Parlamento tam anlamıyla yasama organı olmamakla birlikte, **Konsey birçok hususta karar alırken Parlamento'ya danışmaktadır.** Örneğin yeni üye kabulü için Parlamento'nun uygun görüş vermesi zorunludur.
2. **Bütçeye ilişkin yetkiler:** Parlamento bütçe üzerindeki etkisiyle AB harcamalarında söz sahibi olabilmektedir. Bütçe ancak Parlamento tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girebilmektedir. Parlamento bütçenin topluluk kurumlarının işleyişi, Avrupa Sosyal Fonu, araştırma, enerji, sanayi politikası vb. alanlardaki harcamalardan oluşan “serbest giderler” bölümü üzerinde nihai söz sahibi iken; tarım desteklemeleri gibi “zorunlu giderler” bölümü üzerinde ancak değişiklik önerileri getirebilmektedir.
3. **Komisyon ve Konsey'i denetleme yetkisi:** Komisyon Başkan ve üyelerinin oluşumunda Parlamento söz sahibidir. Komisyonun atanması için Avrupa Parlamentosunun vereceği güvenoyu zorunludur. Parlamento, Konsey ve Komisyonu denetleme yetkisini bu kurumlara yönelttiği yazılı ve sözlü sorular ile genel görüşme talepleri yoluyla yerine getirmektedir.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (European Court of Justice)

ATAD, AT Hukukunun gelişmesinde önemli rol oynayan ve AB'yi diğer uluslararası örgütlerden ayıran supranasyonelliğinin en temel unsurlarından biridir. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), Parlamento gibi ulusal devletlerdeki sistemlere benzer bir başka mekanizmadır. ATAD'ın yargı yetkisi demokratik politik sistemlerde bulunan süreçlere karşılık gelir ve **ATAD Topluluk Hukuku'nun uygulanmasından sorumludur.** Ayrıca Topluluk kurumlarının işlem ve tasarruflarının topluluk hukukuna uygun olup olmadığını, bu kurumların Antlaşmalar gereği kendilerine tanınan yetkileri aşıp aşmadığını, hatta üye devletlerin Topluluk hukukunu ihlâl edip etmediğini tespit edip karara bağlamak da Adalet Divanı'na aittir (http://www.dados-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_2.htm).

ATAD, **her üye ülkeye bir tane karşılık gelmek üzere 27 yargıçtan** (judge) ve sekiz umumi vekilden (advocates-general) oluşur. Yargıçlar, üye devletler hükümetlerince alınacak ortak bir kararla altı yıllık bir süre için atanırlar. Bu sürenin bitiminde üyeler tekrar göreve gelebilirler. Üyeler kendi aralarında bir başkan seçer ve bu seçim üç yılda bir yenilenir. ATAD yargıçları, Adalet Divanının merkezinin bulunduğu **Lüksemburg'da oturmakla yükümlüdürler.** ATAD'da bulunan sekiz umumi vekil ise mahkemeye yardımcı olmakla görevlidir.

AET, AAET ve AKÇT'ni kuran Antlaşmalarda “Avrupa Toplulukları Mahkemesi (ATM), bu Antlaşmanın yorumu ve uygulanmasında, hukuka uygunluğu güvence altına alır.” denilmek suretiyle ATAD'nın görevi belirtilmiştir. Bu hüküm, bir taraftan her bir Topluluğu “hukuka bağlı Topluluk” olma zorunluluğu altına koymakta, diğer taraftan da ATM'ne hem kapsamı geniş ve etkin yargı denetimi görevi hem de Antlaşmaları yorumlama ve boşlukları doldurma yetkisi vermektedir. ATAD, Topluluk hukuku çerçevesinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları yine Topluluk hukuku normlarını uygulayarak çözmektedir. Yani bütün üye devletlerin ortaya getirdiği **Topluluk düzeninin yargı organıdır.** Dolayısıyla Topluluk hukukunu yorumlama yetkisi münhasıran Adalet Divanı'na aittir. Adalet Divanı'nın kararlarının denetimini yapacak bir üst yargı mercii bulunmadığı için Divan'ın kararları kesin-dir (<http://www.laweuropea.com/45-Avrupa-Topluluklari-Adalet-Divani—Ilk-Derece-Mahkemesi-ve-Kamu-Hizmetleri-Mahkemesi>).

ATAD Antlaşmaların yorumu ve uygulanmasında, Hukuka uygunluğu güvence altına alır.

ATAD'ın yetki alanına giren davaları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Üye ülkelerin diğer üye ülkelere açtığı davalar
- Komisyon'un üye ülkelere açtığı davalar
- Topluluk kurumları aleyhine açılan davalar
- İptal davaları

İNTERNET

AB Konseyi'ne <http://www.consilium.europa.eu/>, Avrupa Konseyi'ne <http://ec.europa.eu/>, Avrupa Parlamento'suna <http://www.europarl.europa.eu/> Avrupa Adalet Divanı'na http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ adresinden ulaşabilirsiniz.

Sayıştay

Sayıştay Avrupa Parlamentosu'nun girişimiyle 1975 yılında Brüksel Antlaşması ile kurulmuş, 1977 yılında faaliyete geçmiştir. Her bir üye ülkeden Konsey tarafından 6 yıl için atanan toplam 27 üyeden oluşur. Temel görevi, AB bütçesinin doğru bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bu görevi yerine getirirken AB gelirleri veya harcamalarını idare eden her türlü kurumun kayıtlarını inceleyebilir; gerektiğinde yerinde denetleme yapabilir. Ayrıca her yıl bir önceki mali yıla ilişkin bir rapor hazırlar ve bunu Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e sunar. Bu yıllık rapor, Avrupa Parlamentosu'nun Komisyon'un bütçeyi idaresini onaylayıp onaylamamasında önemli bir rol oynar. Sayıştay, bunların yanı sıra, AB mali tüzükleri kabul edilmeden önce görüş bildirir.

Ekonomik ve Sosyal Komite

Başta işverenler, sendikalar, çiftçiler, tüketiciler ve diğer çıkar grupları olmak üzere sivil toplumun görüşlerini temsil eden ve çıkarlarını koruyan bir danışma organı ve AB karar alma sürecinin ayrılmaz parçasıdır. Ekonomik ve sosyal politika alanında karar alınırken danışılması gereken Komite, önemli gördüğü konularda kendi inisiyatifleriyle de görüş bildirebilir. Ekonomik ve Sosyal Komite, üye devletler tarafından 4 yıl için atanan 344 üyeden oluşur.

Bölgeler Komitesi

Ekonomik ve Sosyal Komite ile benzer şekilde bir danışma organı olan Bölgeler Komitesi, AB karar alma sürecinde bölgesel ve yerel görüşlerin dikkate alınmasını sağlar. Bölgesel politika, çevre, eğitim, gençlik, ulaştırma gibi yerel ve bölgesel yönetimleri ilgilendiren konularda karar alınırken Bölgeler Komitesi'ne danışılması gerekmektedir. Komite ayrıca bu alanlarda kendi inisiyatifi doğrultusunda görüş bildirebilir. 1994 yılında Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Bölgeler Komitesi, üye ülkelerin tavsiyeleri doğrultusunda Konsey tarafından 4 yıl için atanan 344 bölgesel ve yerel yetkiliden (bölgesel başkanlar, bölgesel parlamenterler, belediye meclis üyeleri, belediye başkanları vb.) oluşur.

DİKKAT

Avrupa'nın tek para birimi olan Euro'nun idaresinden (kambiyo işlemlerinin yürütülmesi ve ödemeler sisteminin aksamadan çalışmasının sağlanması) ve AB'nin ekonomi ve para politikasının oluşturulması ve uygulanmasından sorumlu kurum Avrupa Merkez Bankası (AMB)'dir. AMB, bu görevini yerine getirirken tüm AB üyesi ülkeleri kapsayan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ile birlikte çalışır ve Euro sisteminin karar alma organlarının kararlarını uygular. AMB, faaliyetlerini tam bir bağımsızlık içinde sürdürür, ancak Avrupa Parlamentosu'na hesap verme yükümlülüğü bulunmaktadır.

AB'nin merkezi karar verme otoritesi olan ve yasama yetkisini elinde bulunduran Kurumu hangisidir?

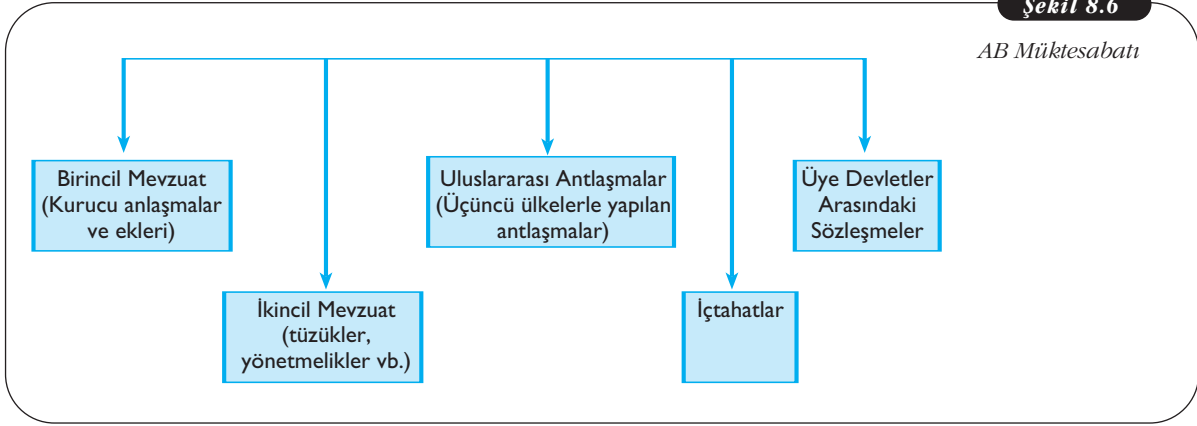
SIRA SİZDE

AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESABATI (ACQUIS COMMUNAUTAIRE)

Avrupa Birliği Müktesabati (Acquis Communautaire), temel Avrupa Birliği Antlaşmaları'nda ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında bulunan kural ve kurumların tamamıdır. Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin AB müktesabatını olduğu gibi kabul ederek AB hukuk düzenini benimsemesi gerekmektedir. AB müktesabatı iç hukukun üstünde yer almaktadır. Tüm üye devletler, AB Müktesabatı'nı benimsemekte ve egemenlik yetkilerinin bir kısmını AB kurumlarına devretmektedir. Şekil 8.6'da görüldüğü üzere, AB üyesi devletlerin iç hukukundan üstün olan AB Müktesabatı beş ana bölümden oluşmaktadır (Zorvath, 221, 2007):

Şekil 8.6

AB Müktesabatı

AB'de 31,000'den fazla yasal düzenleme bulunmaktadır. Bunların dışında AB vatandaşlarının ve şirketlerinin uyması gereken 44,000 uluslararası standart ve 11,000 mahkeme kararı vardır. Bazı düzenlemeler, yönetmelikler, direktifler, kararlar ve uluslararası antlaşmalar, yasal olarak bağlayıcıdır. Bazı düzenlemelerin ise (Yeşil Kitap, Beyaz Kitap ve tebliğler), ancak bazı durumlarda yasal etkisi bulunabilmektedir (<http://en.euabc.com/word/2152>).

Birincil Mevzuat

Avrupa Birliği hukukunu oluşturan antlaşmalar AB Hukuk düzeninin temel kaynağını oluşturmakta, bu nedenle de "Birincil Mevzuat" olarak nitelendirilmektedir. Birincil mevzuat, üye devletler arasında doğrudan müzakereler sonucu kabul edilen ve ulusal parlamentolar tarafından onaylanan mevzuattır. Bunlar kurucu antlaşmalar (AKÇT, AET ve EURATOM Antlaşmaları) ile onlara ilişkin çeşitli ekler, protokoller ve daha sonra yapılan ilaveler ve değişikliklerden (Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması, yeni üyelerin katılımını sağlayan Katılım Antlaşmaları) oluşur. Antlaşmalar, karar-alma süreçleri ile yasama, yürütme ve hukuk süreçlerinde rol oynayan Avrupa Birliği kurum ve organlarının temel yapı, işleyiş ve sorumluluklarını da tanımlamaktadır (Horvath, 2007, 227).

İkincil Mevzuat

Topluluk kurumlarının Antlaşmaları temel alarak geliştirdikleri yasal araçlara ikincil mevzuat adı verilmektedir. AB kurumları, Antlaşmalarla kendilerine verilen muhtelif yetkiler doğrultusunda farklı derecelerde ulusal hukuk sistemlerine müdahale edebilmektedir. İkincil mevzuat araçları, Avrupa Birliği'ne amaçlanan hedeflerle orantılı uygun mevzuat önlemleri alma imkânı tanımaktadır. Bu araçlar şunlardır (<http://www.gofrm.com/forums/hukuk/8475-avrupa-birligi-hukuku-kaynaklari.html>):

Yönetmelikler (Regulations): Yönetmelikler tüm üye devletler için tamamen bağlayıcı nitelikte olup doğrudan uygulanabilir etkiye sahiptir. Yönetmeliklerin uygulanması için üye ülkelerin ayrıca uygulama mevzuatı çıkartması gerekmemektedir.

Yönetmelikler üye ülke vatandaşlarına ulusal yasalarda olduğu gibi hak ve yükümlülükler getirir.

Yönetmelikler Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayınlanır ve Yönetmelik çerçevesinde belirlenen zamanda yürürlüğe girer. Eğer Yönetmelik içerisinde böyle bir zaman belirtilmemişse Yönetmelik, Resmi Gazete'de yayınlandığı günü izleyen 20. günde yürürlüğe girmektedir.

Direktifler (Directives): Direktifler tek bir üye devletle ilgili olabilecekleri gibi tüm üye ülkeleri bağlayıcı da olabilmektedir. Uygulama şekil ve metotlarının seçimi ulusal makamlara bırakılmıştır. Diğer bir ifadeyle, direktiflerin uygulanabilmesi için ulusal hukuka uyarlanmaları gerekmektedir.

Tüm üye devletlere yönelik olan direktiflerin Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayınlanması gerekmektedir. Direktiflerin yürürlüğe girişleri de tıpkı yönetmelikler gibidir. Eğer Direktif içerisinde yürürlüğe giriş tarihine ilişkin bir hüküm bulunmuyorsa direktifler de Resmi Gazete'de yayınlandıkları günü izleyen 20. günde yürürlüğe girmektedir.

Avrupa Birliği'nde direktiflerin kullanımı oldukça yaygındır. Bunun nedeni, bu yöntemin Avrupa Birliği'ne hukuki sonuçlarla ilgili karar verme ve bu hedefleri ulusal mevzuatta uyarlamayı üye ülkelere bırakma imkânı tanınmasıdır.

Kararlar (Decisions): Kararlar hitap ettikleri taraflar için tamamen bağlayıcıdır. Üye ülkeleri, gerçek ve tüzel kişileri muhatap alabilirler.

Topluluk kurumları pek çok alanda "kararlar" doğrultusunda hareket edebilmektedir. Bazı alanlarda ise Antlaşma, politika oluşturma metodu olarak kararların kullanılmasını şart koşmaktadır. Bu alanlara örnek olarak rekabet kuralları ihlalleri ile devlet yardımlarının Ortak Pazar'a uygun olmadığı durumları göstermek mümkündür.

Bakanlar Konseyi, kendi yetki alanı içerisindeki konularda Avrupa Komisyonu'na karar alma yetkisi verebilmektedir.

Tavsiye ve Görüşler (Recommendations and Opinions): Tavsiye ve görüşler bağlayıcı nitelikte değildir. İlgili konuda benimsenebilecek bir tutum önermekte ya da görüş bildirmektedirler. Tavsiyeler politika oluşturmada yönlendirici olabilmektedirler.

Diğer Politika Geliştirme Metotları: Yönetmelik, direktif, karar, tavsiye ve görüşlerin yanı sıra Topluluk diğer politika geliştirme metotları da kullanılmaktadır. Örneğin Avrupa Komisyonu devlet yardımları alanında yetkilerini ne şekilde kullanacağına ilişkin bazı kılavuz ilkeler (guidelines) geliştirmiştir.

Kurumların politika geliştirmede kullandıkları bir diğer araç da kurumlararası anlaşma veya bildirgelerdir (inter-institutional agreements or declarations). Ku-

rumlararası anlaşma veya bildirgeler, Antlaşma'da yer alan belli bir maddeye ya da hükümetlerarası konferanslarda sunulan çerçeveye açıklık getirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Uluslararası Antlaşmalar

AB üye olmayan ülkelerle ve diğer uluslararası kuruluşlarla uluslararası hukuk antlaşmaları yapmaktadır. Uluslararası antlaşmaları 3 grupta incelemek mümkündür:

- AB'ye üye olmayan ülkelerle ve diğer uluslararası kuruluşlarla ticaret alanında veya endüstriyel, teknik ve sosyal alanlarda kapsamlı işbirliği öngören antlaşmalar,
- Belirli ürünlerde ticarete ilişkin antlaşmalar,
- Topluluk ve üye olmayan ülkeler arasındaki ortaklık antlaşmaları, işbirliği antlaşması veya ticari antlaşmalar.

Üye ülkelerin AB'yi kuran antlaşmalardan önce akdettiği antlaşmalar, AET Antlaşması'nın 234. Maddesine göre, Roma Antlaşması'ndan etkilenmeyecektir. Bu maddeye göre, üye ülkelerin önceden yaptıkları antlaşma ile AB Kurucu Antlaşması arasında çelişki olması durumunda üye ülke bu durumu gidermek için gereken önlemleri almak zorundadır. Roma Antlaşması'nın 228. Maddesine göre AB'nin yaptığı antlaşmalar üye ülkeler bakımından bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

İçtihatlar

Mahkeme kararlarının oluşturduğu hukuk ilkelerinin tümüne ise "içtihat" adı verilmektedir. Avrupa Birliği hukukunda Adalet Divanı'nın içtihatları büyük önem taşımaktadır. Adalet Divanı'nın verdiği kararlar, 1952 yılından itibaren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), 1958'den itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve EURATOM olmak üzere, uzun yıllar boyunca çeşitli anlaşmazlıkların çözümünü sağlamış ve kapsamlı bir Topluluk içtihatı oluşmasıyla sonuçlanmıştır. (<http://www.gofm.com/forums/hukuk/8475-avrupa-birligi-hukuku-kaynaklari.html>).

Adalet Divanı içtihatı Türkiye açısından da önem taşımaktadır. Gümrük Birliği'ni kuran 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, Gümrük Birliği'ne ilişkin olarak alınan kararların Adalet Divanı'nın ilgili kararlarına uygun olarak yorumlanacağını belirtmektedir.

DİKKAT

Üye Devletler Arasındaki Sözleşmeler

Üye ülkeler arasındaki antlaşmalar da Topluluk Hukukunun kaynakları arasında yer almaktadır. Bu antlaşmalar, Topluluğun faaliyetleriyle yakından bağlantılı olan; fakat Topluluk kurumlarına herhangi bir yetkinin devredilmemiş olduğu konuların çözüme bağlanması için yapılabilmektedir. Medeni ve Ticari Konularda Yargı Yetkisi ve Kararların İnfazı Üzerine Sözleşme (1968), Akitlerden Doğan Yükümlülük-lere Uygulanacak Kanun Üzerine Sözleşme (1990) ve Topluluk Patenti Üzerine Sözleşme (1989) bu kapsamda örnek olarak verilebilir (DTM, 2007, 31).

AB mevzuatı ile ilgili daha fazla bilgiye "Sources and Scope of Community Law" başlığında aşağıdaki linkten ulaşmak mümkündür: http://www.europarl.europa.eu/factsheets/121_en.htm

İNTERNET

AB'ye üye ülkelerin önceden yaptıkları antlaşma ile AB Kurucu Antlaşması arasında çelişki olması durumunda nasıl bir yol izlenmesi gerekmektedir?

SIRA SİZDE

5

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK POLİTİKALARI VE SOSYAL TARAFLARIN ETKİNLİĞİ

Avrupa Birliği Ortak Politikaları

Avrupa Birliği üyeler arasındaki işbirliğini arttırmak ve dolayısıyla Avrupa Birliği'ne uyum düzeyini yükseltmek amacıyla birçok alanda ortak politikalar uygulama yolunu benimsemiştir. Avrupa Birliği ortak politikaları kısaca, üye ülkeleri Avrupa Birliğine bağlayan, hukuklarını uyumlaştırıp uygulamalarını entegre eden Avrupa Birliği yönetimi araçları olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede AB müktesabı bütünüyle AB mevzuatını, AB ortak politikaları da bu mevzuatla belirlenmiş AB ortak yönetim faaliyetlerini (Avrupa Topluluğu Antlaşmasında Topluluk politikaları başlığı altında düzenlemiş Topluluk ortak politikalarını ve Maastricht Antlaşmasıyla düzenlenmiş olan 2. Sütun politika ve 3. Sütun işbirliği alanları politikalarını) ifade etmektedir. Dolayısıyla, üç sütunlu AB tanımlamasının AB'yi yönetme yöntem ve ilkeleri olan ortak politikalara dayandığını söylemek mümkündür.

Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın son şeklinde Topluluğun görevi, "ortak bir pazarı ve ekonomik ve parasal birliği kurmak ve 3. ve 4. Maddelerde belirtilen ortak politikaları ve faaliyetleri yürürlüğe koymak suretiyle,üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesini sağlamak" olarak esas alınmıştır. Amaçlara ulaşmak üzere uygulanacak eylemler Topluluk Politikaları ana başlığı altında düzenlenmiştir. Antlaşmada "ortak pazar kurmak", ekonomik ve parasal birlik kurmak", ve ortak politikalar ve ortak eylemleri yürürlüğe koyarak üye devletlerarasında "ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak", Topluluk Antlaşması'nın ve dolayısıyla topluluk entegrasyonunun ana stratejisini oluşturmaktadır.

Ekonomik işbirliği antlaşmasında temel amaç taraf ülkeler arasında ticaret hacmini arttırmak iken; gümrük birliğinde ise üye ülkelerce üretilen malların ticaretini tümüyle serbest bırakarak ortak bir piyasa yaratmaktır. Gümrük Birliğinde ise üyelerin karşılıklı ticaretleri üzerindeki her türlü engel (kota, gümrük, ithalat ve ihracat yasakları...) kaldırılır. Ortak Pazar ise malların yanında üretim faktörlerinin de serbest dolaşımını sağlamak suretiyle ekonomik birleşme yolunda daha ileri bir aşamayı simgeler (Aydın, 2008, 249-250).

Gümrük Birliği'ne ek olarak üretim faktörlerinin serbest dolaşımını kapsayan Ortak Pazar Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmuş, Ortak Pazar kavramı Avrupa bütünleşmesi ile özdeşleştirilerek, 1970'li yıllarda AET kısaca "Ortak Pazar" kavramıyla ifade edilmiştir. 1985'te AT Konseyine sunulan Beyaz Kitap (White Paper) gerçek bir iç pazarın kurulması için alınması gereken önlemleri ve izlenecek programı ortaya koymuştur. Topluluk, Beyaz Kitapta belirtilen iç pazarın oluşmasını zorlaştıran engellerin ortadan kaldırılması, iç pazarın uyumlu olarak kurulması ve haksız rekabete uğramaması için bazı ortak politikalar oluşturulmasına karar vermiştir. Ortak Pazarı destekleyen Ortak Tarım Politikası, Ortak Ticaret Politikası, Ortak Ulaştırma Politikası, Rekabet Politikası gibi bir kısım Ortak Politikalar da Ortak Pazar oluşturma süreci içerisinde ve Ortak Pazar oluşturma çalışmaları ile iç içe yürütülmüştür. Ortak Pazarın hedeflenen süreden önce 1990 yılında tamamlanması üzerine Roma Antlaşmasındaki ekonomik bütünleşme amaç ve programı çerçevesinde ekonomik ve parasal birlik hedefi ön plana çıkmıştır. Antlaşmada öngörülen ekonomik politikaların yakınlaştırılması, ortak bölgesel politikaların tespit edilmesi yanında, örneğin, ortak sanayi, bilim, teknoloji, eğitim politikaları gibi yeni un-

surlar da ayrıca ortaya çıkmıştır (Aydın, 2008, 256,257). Ortak ekonomi ve ticaret politikaları Birlik içinde çalışanların hak ve yükümlülüklerinin ortaklaşa düzene bağlanması gereği yani Ortak bir Sosyal Politika ihtiyacı yaratmıştır.

Avrupa Birliği'nin kurucu felsefesi, Avrupa Topluluklarının temelinde “sosyal” değil, “ekonomik” bir yapı olarak oluşturulması sonucunu doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, toplum modeli olarak demokrasiyi ve ekonomik serbestliği (liberalizmi) seçen Batı Avrupa, Roma Antlaşması ile üye devletlerin ve Topluluğun, rekabetin serbest olduğu bir açık pazar ekonomisi ilkesine saygı içinde hareket edeceklerini öngörerek bir Topluluk sosyal politikasından söz etmemiştir. Bu yaklaşıma göre, başarılı bir ekonomik politika ve bütünleşme zamanla, Toplulukta çalışma ve yaşam koşullarında uyum ve sosyal bütünleşmeyi de sağlayacaktır. Ancak ulusal sosyal düzenlemelerin Ortak Pazarın işleyişine bağlı olarak kendiliğinden uyumu gerçekleşmemiştir. Kurucu üye devletler “ekonomik” alanda daha geniş yetki aktarımına olumlu yaklaşırken, “sosyal” alanda yetkinin ulusal düzeyde kalmasını istemişlerdir (Gülmez, 2008, 153-155).

Ekonomik bütünleşmenin doğal sonucu olarak gerçekleşmeyen sosyal bütünleşmeyi zorlamak ve ekonomik bütünleşmeye bağımlı olmaktan çıkarmak için sosyal politika konularında Topluluk kurumlarına yetki aktarmak ve kural üretme yöntemini kolaylaştırmak gerekmiştir. 1992 Maastricht Antlaşması, Topluluk sosyal politikasında hem nitelikli çoğunlukla karar alınabilecek konular, hem de sosyal ortakların karar sürecinde yer almaları yönünden önemli bir aşama olmuştur. Beş yıl sonra yapılan Amsterdam Zirvesi ise, istihdam ve işsizlik konusundaki olumsuz görüntünün etkisiyle, “istihdam”ın ayrı bir başlık altında düzenlenmesine yol açmış, özellikle de Sosyal Politika Antlaşmasını Maastricht Antlaşmasıyla bütünleştirmiştir (Gülmez, 2008, 159).

Antlaşmada İngiltere dışında kalan 11 üye ülkenin sosyal düzenlemelerini belirli ölçüde uyumlaştırmaları öngörülmüştür. İngiltere, Topluluktaki sosyal politikaların yakınlaştırılmasına karşı çıkmıştır. Bunun üzerine diğer üye ülkeler; sağlık, bilgilendirme ve işçilerin katılımı, iş alanında kadın-erkek eşitliği gibi konularda nitelikli çoğunlukla karar almak için bir Protokol oluşturmuşlardır. Topluluk aşağıdaki alanlarda üye ülkelerin faaliyetlerini tanımlayacak ve destekleyecektir.

- Çalışanların sağlığının korunması ve güvenliği için çalışma ortamının geliştirilmesi,
- Çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- Çalışanların bilgilendirilmesi,
- İşgücü piyasasında kadın ve erkek eşitliği,
- İşsizlerin işgücü piyasasına entegrasyonu

Komisyon her yıl bu alandaki hedeflere ulaşmada kat edilen mesafeye ve Toplulukta demografik duruma ilişkin olarak bir rapor sunmaktadır (DTM, 2007, 48).

Sosyal Tarafların Etkinliği

Avrupa Birliği'nde sosyal taraf kavramı başlangıçta işçi ve işveren temsilcileri yani işçi ve işveren örgütleri için kullanılmış ise de günümüzde toplumun belli bir mesleki ya da sanayi grubu veya belli bir sosyal grubu temsil eden örgütlü veya örgütsüz bütün kamuoyu grupları için kullanılabilmektedir. Bu gruplardan örgütlenmiş olanlar “Sivil Toplum Örgütleri” olarak ifade edilmektedir. Her kamuoyu grubu, ilgili olduğu konunun sosyal tarafını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği politikalarının oluşturulmasında sosyal tarafların etkinliklerini arttıran düzenlemeler Amsterdam ve Avrupa Topluluğu Antlaşması içine dahil edilmiştir. Antlaşmaya göre, Ko-

misyonun önereceği tasarruflar için öncelikle sosyal tarafların görüşlerinin alınması gereklidir. Ayrıca sosyal taraflar arasında akdedilmiş sözleşmelerin ulusal hukuk ve ya AB direktifleriyle yürürlüğe konulması mümkündür (Aydın, 2008, 270).

Komisyon düzenli olarak Avrupa Sosyal Tarafları Listesi yayınlamaktadır (ATA-Md.138/2). Mevcut listede 75 kuruluş yer almaktadır ve bunlar 5 gruba ayrılmıştır (<http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/EUROPEANSOCIALPARTNERS.htm>):

- Genel sektörler arası kuruluşlar (CEEP, ETUC, BusinessEurope)
- Belirli işçi gruplarını ya da işletme gruplarını temsil eden, endüstriler arası kuruluşlar (Eurocadres, UEAPME, CEC)
- Belirli alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlar (Eurochambres)
- Sektörler arası herhangi bir bağlantısı bulunmayan sektörel kuruluşlar (53 kuruluş)
- Avrupa Sendikaları (15 kuruluş).

SIRA SİZDE

Avrupa Konsey'inin insan hakları alanında en önemli sözleşmesi hangisidir?

SONUÇ

Avrupa Birliği "Eurobarometer" adlı bir kamuoyu araştırma programıyla Avrupa Birliği'yle ilgili çeşitli konularda Avrupa vatandaşlarının görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu araştırma sonuçları aynı zamanda Avrupa Birliği'nin geleceğiyle ilgili tartışmaların temelini oluşturmakta, atılacak adımlarla ilgili ipuçları vermektedir. 1990'ların başından itibaren AB genelinde yapılan kamuoyu yoklamaları, vatandaşların üyelikten memnuniyetsizlik duyduğunu ve seçmenlerin uzak, güvenilmez, masraflı ve müdahaleci olarak görülen AB ile bir bağlantılarının olmadığını yönünde genel bir inanış olduğunu gösteriyor. Örneğin 1990 yılında kendi ülkesinin AB üyeliğinden yarar sağladığına inananların oranı % 58 iken, bu oran 2000 yılında %47'ye düşmüştür (McCormick, 2002, 143). AB Anayasasının hazırlanmasındaki en büyük itici güç de bu algıyı değiştirmek ve Birliğe meşruiyet kazandırmaktır. Ancak 2005 yılında yapılan halk oylamalarında Fransa ve Hollanda'da Anayasa'ya hayır denmesi, bazı siyasetçilere göre, "güçlü" bir Avrupa'nın yaratılması fikrinin de artık vatandaşlar için çok önemli sayılmamasının bir göstergesidir. Bunun nedeni, "Sovyet" tehlikesinin ortadan kalkması ile ilişkilendirilmektedir. Doğal olarak bu halklar üzerinde bir birlik olma düşüncesinin azalmasına da yol açmaktadır (<http://turkiye-ab.blogspot.com/2009/05/ab-anayasas-projesi.html>).

K İ T A P

Agnes Haller'e göre, Avrupalıların eski oldukları doğrudur; ancak "aslında bir Avrupa kültürünün hiçbir zaman mevcut olmadığı, fakat gelecekte oluşturulabileceği" düşünüldüğünde, Avrupa henüz gençtir. (Agnes Heller, "Europe: An Epilogue" (Der. Brian Nelson, David Roberts, Walter Veit), *The Idea of Europe* (Oxford: Berg, 1992).

Bazı görüşlere göre ise Avrupa Birliği Anayasası'nın hedefinin, siyasi liderler tarafından kendi vatandaşlarına yeterince anlatılmaması ve doğru bir iletişim yönteminin geliştirilmemesi sürecin başarısız olmasının en mühim nedenlerindendir. Ayrıca, AB içinde, henüz "Avrupalılık" kavramının tam oturmadığı ve AB'nin bazı alanlardaki siyasal "yetersizliği veya beceriksizliğinin" AB vatandaşları arasında endişeye yol açtığı ileri sürülmektedir. Ekonomik durgunluk, işsizlik oranlarındaki artış, büyümenin yavaşlaması gibi birçok faktör de yeni anayasanın "önünü tıkayan" gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, Avrupa Birliği Anayasa-

sı'nın kurucu iki ülke halkı tarafından daha ileri boyutta bütünleşmenin ve karar mekanizmasında ulus devletin rolünün azalmasının reddi olarak da yorumlanmaktadır. Çünkü AB Anayasası Projesi'nin en önemli hedeflerinden birisi de, ilerideki dönemde Avrupa Birleşik Devletleri olma yolundaki en ciddi ve en önemli adım olmasıdır. AB yetkilileri, iktisadi ve idari kuralların tekrar ele alındığı, temel hak ve özgürlükler kavramının yeniden gözden geçirildiği bir Konvansiyon üzerinde anlaşarak, aslında uluslararası bir örgütlenme değil, uluslar-üstü bir tüzel kişilik yaratma fikrini açıkça göstermektedir. Bunlardan çok daha önemlisi, iki kurucu ülkede anayasanın reddi, bütünleşmenin ilerleyişini belirleyen vatandaşlar olduğunu teyit etmektedir (Bonde, 2007, 43; Karaca, Bozkurt, 2005, 10).

Avrupa Birliği'nin geleceği tartışılırken çeşitli senaryolar üzerinde durulmaktadır. Bunlardan biri gelecek on-onbeş yıllık süreçte kültürel ve ekonomik çeşitliliğin engellediği bütünleşmeye doğru yavaş ancak istikrarlı bir gidişin var olacağıdır. Bu süreçte en etkili unsurlar ise güçlü bir yönetim ve sağduyulu liderlerdir (<http://www.globalchange.com/futureeurope.htm>). AB'nin politik, coğrafi ve kültürel genişlemesinin sınırları liderler tarafından kamuoyunun görüşleri dikkate alınarak belirlenmelidir görüşü ön plana çıkmaktadır. Kamuoyunu bu konuda ikna etmenin en temel yolu ise AB'nin genişlemesiyle birlikte her geçen gün daha fazla büyüyen çeşitli sorunlara yönelik politikalar geliştirmektir (http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_12/index_en.htm).

Bu kapsamda 3 Mart 2010 tarihinde AB'nin yeni ekonomik stratejisi ve 2020 yılı için ekonomik hedefleri açıklanmıştır. "AB 2020 Stratejisi: Akıllı, Yeşil ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi" raporu, dünyada yaşanan küreselleşme, iklim değişikliği gibi hızlı gelişmeler ve Avrupa'da nüfusun yaşlanması gibi sıkıntıların Avrupa Birliği üzerinde yarattığı etkileri dikkate alarak, AB'nin 21. Yüzyıl'da bir sosyal piyasa ekonomisi olarak rolünü belirlemektedir.

2020 Stratejisi, AB'nin yaşanan ekonomik krizden daha güçlü çıkması, AB içerisindeki yapısal sorunlara çözüm bulması ve küresel alanda rekabetçi olabilmesi için yüksek seviyede istihdam sağlayan, verimli ve sosyal uyumu yüksek akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomi haline gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2009, 6,7).

Bütün bu gelişmeler AB'nin bundan sonraki rotasının federalistler ve ulus-devletçiler arasındaki çekişmenin sonuçları, ekonomik performans ve birlik kurumlarının işleyişinin meşruiyeti ve etkinliği gibi birbirine bağlı üç konuya endeksli olduğunu göstermektedir.

Avrupa Komisyon'un 1973'den beri Avrupa Kamuoyunun genişleme, vatandaşlık, sosyal yapı, kültür, sağlık, çevre vb. konulardaki görüşlerini almak için uyguladığı Eurobarometre Anketlerini yayınladığı "Public Opinion" adlı sitesine http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm adresinden ulaşabilirsiniz.

İNTERNET

Özet

Avrupa Birliğinin temelleri 1951 yılında Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile atılmıştır. 1957'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 1967'de Avrupa Topluluğu'na dönüşmüş ve 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması'yla (Maastricht Antlaşması) Avrupa Birliği doğmuştur. AB'nin üç ana ayağı, Maastricht Antlaşmasıyla birliğin ekonomik örgütlenmesi olarak yeniden tanımlanan AT, ortak dış politika ve güvenlik politikası ve iç güvenlik ve hukuk alanlarında işbirliğidir. Avrupa Birliği dünyada başka hiçbir uluslararası örgütte veya devlette olmayan özgün bir kurumsal sisteme sahiptir. Birliğin karar verme ve faaliyet mekanizması dört temel kurum tarafından sağlanmaktadır. Konsey, Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı'nın işbirliğine dayanan sistem hükümetlerarası ve uluslararası özelliklerin özgün bir şekilde biraya geldiği kurumsal bir yapı oluşturmaktadır. AB Kurumları, Topluluğun temel yapısını teşkil eden Konsey, Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), Sayıştay ve danişsal rol üstlenen Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesidir. Avrupa Birliği Antlaşmaları'nda ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında bulunan kural ve kurumlar Avrupa Birliği Müktesabatını (Acquis Communautaire) oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin AB müktesabatını olduğu gibi kabul ederek AB hukuk düzenini benimsemesi gerekmektedir. AB müktesabatı iç hukukun üstünde yer almaktadır. Tüm üye devletler, AB Müktesabatı'nı benimsemekte ve egemenlik yetkilerinin bir kısmını AB kurumlarına devretmektedir. 2007 yılında gerçekleşen son genişleme dalgasıyla 27 üyeye ulaşan AB, 500 milyona yaklaşan nüfusu ve satın alma paritesine göre kişi başına 20.000 Euro'nun üzerinde gelire sahip dünyanın önemli ekonomik ve siyasi güç merkezlerinden birini oluşturmaktadır.

Kendimizi Sınayalım

1. 2010 yılı itibariyle AB'ye üye olan kaç ülke bulunmaktadır?
 - a. 23
 - b. 24
 - c. 25
 - d. 27
 - e. 29
2. Avrupa Birliği'nde karar alma organı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Avrupa Birliği Zirvesi
 - b. Avrupa Konseyi
 - c. Avrupa Komisyonu
 - d. Avrupa Birliği Konseyi
 - e. Avrupa Parlamentosu
3. Avrupa Birliği'nde, tüm gelir ve giderlerin bütçe kural ve yönetmeliklerine ve amaçlarına uygunluğunu denetleyen aşağıdakilerden hangisi denetler?
 - a. Ekonomik ve Sosyal Komite
 - b. ATAD
 - c. Sayıştay
 - d. Danıştay
 - e. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
4. AB Anayasası yerine hazırlanan ve AB Kurucu Antlaşmalarına önemli reformlar getiren Antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Lizbon Antlaşması
 - b. Roma Antlaşması
 - c. Brüksel Antlaşması
 - d. Amsterdam Antlaşması
 - e. Maastricht Antlaşması
5. Aşağıdakilerden hangisi ikincil mevzuat kapsamında **yer almamaktadır**?
 - a. Uluslararası antlaşmalar
 - b. Yönetmelikler
 - c. Tavsiye ve görüşler
 - d. Direktifler
 - e. Kararlar
6. Avrupa'da kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini, savaş sanayinin temel girdileri olan bu maddelerin üretim ve kullanımının uluslarüstü bir organın sorumluluğuna bırakılmasını fikrini hayata geçiren kişi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Jean Monnet
 - b. Churchill
 - c. Marshall
 - d. Shcuman
 - e. Victor Hugo
7. Aşağıdakilerden hangisi AB'ne en son katılan ülkelerden **biri değildir**?
 - a. Çek Cumhuriyeti
 - b. Malta
 - c. Hırvatistan
 - d. Arnavutluk
 - e. Romanya
8. ATAD kaç yargıçtan oluşmaktadır?
 - a. 23
 - b. 25
 - c. 27
 - d. 29
 - e. 36
9. Aşağıdakilerden hangisi, Avrupa Birliği'ne aday statüsünde bulunan ülkelerden biridir?
 - a. Türkiye
 - b. Bosna-Hersek
 - c. Sırbistan
 - d. Karadağ
 - e. Kosova
10. Avrupa Birliği'nde sosyal politikaların uyumlaştırılmasına yönelik politikaların dışında kalmayı tercih eden ülke aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. İngiltere
 - b. Almanya
 - c. Fransa
 - d. İtalya
 - e. İrlanda

Yaşamın İçinden

“

Türkiye'nin AB Macerası

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği süreci, 1963 yılında Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşması imzalamasıyla başlayan ve 1987 yılında tam üyeliğe başvurusuyla ivme kazanan süreçtir. 1999 yılında AB üyeleri tarafından aday olarak kabul edilen Türkiye, 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlamıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği'nin ilişkileri 31 Temmuz 1959'da Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yaptığı ortaklık başvurusu ile başlar. AET Bakanlar Konseyi'nin başvurusu kabul etmesi sonrasında 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık çatısı oluşturmuştur. Bu antlaşma 12 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiş, bunu 1970 yılında imzalanan Karma Protokol izlemiştir. 12 Eylül 1980 Darbesi AET ile Türkiye arasındaki ilişkilerin dondurulmasına yol açmıştır. 1983 yılında çok partili seçimlerin yapılması üzerine Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler yeniden canlanmış ve 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye resmen tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Birliği'yle bütünleşmenin ilk aşaması olarak Türkiye 1 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği'yle Gümrük Birliği'ne girmiştir.

2000'li yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma sürecinde bir hızlanma gözlenmiştir. 17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği ülkeleri Türkiye'nin katılma müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına karar verdiler. 3 Ekim 2005'te sembolik olarak başlatılan katılım görüşmelerini takiben, AB 12 Haziran 2006'da Türkiye ile somut müzakere görüşmelerini başlatmıştır. AB ve Türkiye tarafından karşılıklı olarak onaylanan "Müzakere Çerçeve Belgesi" (Negotiation Framework) uyarınca fiili müzakerelerin ilerleme hızı Türkiye'nin üyelik şartlarını yerine getirmede gösterdiği gelişmeye bağlıdır. Müzakere Çerçeve Belgesinde müzakerelerin 3 temel unsur üzerinden yürütüleceği görülmektedir:

1. Kopenhag siyasi kriterlerinin istisnasız olarak uygulanması, siyasi reformların derinleştirilmesi ve içselleştirilmesi,

2. AB Müktesebatının üstlenilmesi ve uygulanması,
3. Sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi ve bu çerçevede hem AB ülkelerinin kamuoylarına, hem de Türkiye kamuoyuna yönelik olarak bir iletişim stratejisinin yürütülmesi.

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

SİYASİ KRİTER: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı,

EKONOMİK KRİTER: İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması

TOPLULUK MEVZUATININ BENİMSENMESİ: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyeti-ne sahip olunması

Avrupa Konseyi, Komisyon'un hazırladığı "İlerleme Raporlarına" (Progress Report) dayanarak müzakere sürecini düzenli olarak gözden geçirmektedir. Konsey, her fasıl için açılış ve geçici kapanış kriterlerini belirler ve bu kriterleri Ankara'ya iletir. Türkiye'de buna karşılık olarak belirlenen kriterlerde gösterdiği gelişmeyi düzenli olarak rapor eder. Eğer Türkiye, Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan "özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerini" ciddi ve ısrarlı bir şekilde ihlal ederse; AB Komisyonu (ya kendi iradesiyle ya da AB'ye üye ülkelerin üçte birinin teklifiyle) Türkiye ile yürütülen müzakereleri askıya almayı teklif edebilir ve müzakerelerin yeniden başlayabilmesi için şartlar öne sürebilir. Bu durumda da son söz yine Konsey'e aittir. Müzakerelerin başlamasına ilişkin karar, Konsey'de nitelikli çoğunluk (qualified majority) yönetimeyle alınır ve Avrupa Parlamentosu bilgilendirilir.

Şu ana kadar tüm başlıklarda tarama süreci tamamlanmıştır. Açılan 14 başlığın 1'i kapanırken, 13 başlıkta müzakereler hala devam etmektedir. AB Komisyonun tavsiyesi ile 8 başlıkta ise müzakereler kısmen askıya alınmıştır. Başlayacak müzakerelerin ne kadar sürede tamamlanacağı konusunda kesin bir karar verilmemiştir. Şu an 2013 yılı Türkiye'nin AB'ye katılabileceği en er-

ken tarih olarak gözükmektedir. Ancak müzakerelerin 2020 yılına kadar sürmesi ihtimali de mevcuttur.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda başardığı büyüme hızına rağmen, bütçe açığı, dış borç ve işsizlik oranları açısından hala AB ortalamasının çok üstünde kalmaktadır. Bazı AB üyeleri bu yüzden Türkiye'nin henüz AB'ye katılmaya hazır olmadığı görüşündedirler. Ayrıca Türkiye'deki yüksek nüfus artış oranı da bazı AB ülkeleri tarafından sorun olarak görülmektedir. Bu büyüme hızıyla AB'ye katıldığı takdirde Türkiye 2020 yılında Almanya'yı geçerek Avrupa Birliği'nin en büyük üyesi olacak ve Avrupa Parlamentosu'nda en fazla üyeye sahip olacaktır. Bu tahminler bazı AB üyelerinde endişe yaratmaktadır.

Türkiye'nin bazı komşu ülkelerle arasındaki ilişkiler sık sık Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerinde gündeme gelmektedir. Bu ilişkilerin başında Kıbrıs Sorunu, Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri gelmektedir.

Bazı Avrupa Birliği üyeleri Türkiye'nin coğrafi konumunun, kültürel ve tarihsel kimliğinin Avrupa Birliği'ne uygun düşmediğini öne sürmüşlerdir. Avrupa Birliği'nin şu anki üyelerinin hepsi nüfuslarının çoğunluğu Hristiyan olan ülkelerdir. Avrupa Birliği'ne katılması halinde Türkiye, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ilk Avrupa Birliği üyesi olacaktır. AB'de buna karşı olarak sürülen görüş ise AB'nin bir Hristiyan kulübü olarak ortaya çıkmasının yanlış olduğu görüşüdür. 28 Nisan 2009'da nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Arnavutluk da Avrupa Birliği'ne başvurmuştur.

Türkiye'nin coğrafi konum olarak Avrupa'da bulunmadığı görüşü de zaman zaman ortaya atılmıştır. Gerçekten de Türkiye büyük ölçüde Asya kıtasında yer almaktadır. Bazı AB üyeleri Türkiye'nin AB'ye katılması halinde Fas gibi Avrupa'nın uç köşelerinde yer alan bazı ülkelerin de AB'ye katılmak isteyebileceğini ileri sürmüşlerdir. Türkiye'nin tartışmasız bir biçimde Avrupa'da yer alan bölümünün dahi bir çok AB üyelerinin toplam yüzölçümünden daha büyük olması, Türkiye'nin Avrupa'yla yüzyıllardır süregelen tarihsel ilişkilerinin bulunması bu görüşlere karşı olarak ileri sürülmektedir. Ayrıca tamamen Asya'da bulunan Kıbrıs'ın 2004'te AB'ye katılmasıyla bu görüş tamamen güncelliğini yitirmiştir.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Topluluklarının Genişlemesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği'nin Yapısı ve Kurumları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği'nin Yapısı ve Kurumları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Topluluklarının Gelişimi ve Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği Müktesabı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği Fikri Nasıl Doğdu?" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Topluluklarının Genişlemesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği'nin Yapısı ve Kurumları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Topluluklarının Genişlemesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise "Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Sosyal Tarafların Etkinliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Kaynak:

www.ikv.org.tr; http://europa.eu/index_en.htm;

www.euractiv.com

www.euractiv.com.tr; www.abgs.gov.tr; wikipedia.org

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesi Dante, Kant, Victor Hugo gibi çeşitli yazar ve düşünürler kadar Schuman, Spinelli, Marshall ve Churchill gibi siyasetçiler tarafından desteklenmiştir.

Sıra Sizde 2

Avrupa Birliği'nde para birliği 1969 yılından beri gerçekleştirilmeye çalışılan resmî bir hedef olmuştur ve 1990 yılında Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nde bunun için ilk çalışmalar başlatılmıştır. 1 Ocak 2002'de on iki ülkede eski ulusal para birimleri tedavülden kalkmış ve avro kullanılan tek ortak para olmuştur. Avro kullanan AB ülkeleri 16 ülke: Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İrlanda, Finlandiya, Yunanistan, İspanya, Portekiz, G.Kıbrıs, Malta, Slovakya, Slovenya'dır. Birleşik Krallık ve Danimarka dışında tüm ülkeler üyelik koşulu Avroyu ortak para olarak kullanmayı kabul etmişlerdir. Avro ile ilgili işlemler ve Avroyu para birimi olarak kullanan ülkelerin para politikaları Avrupa Merkez Bankası'nca düzenlenmektedir. Avro, Avrupa Birliği vatandaşlarının ve malların özgürce yolculuk etmesini ve dolaşmasını kolaylaştırmak, kur farkı gibi soruları ortadan kaldırmak, fiyat şeffaflığı oluşturmak, tek bir ortak finansal pazar yaratmak, fiyat istikrarı sağlamak, düşük faiz oranı ve tek bir ortak para birimiyle uluslararası bunalımlara karşı korunmak amacıyla kullanıma sokulmuştur.

Sıra Sizde 3

Avrupa'nın birleşme süreci halkların gelenekleri ve kültürleri gibi yaşamın farklı yanlarını ortadan kaldırmamış ve çeşitlilik AB'nin temel değerlerinden birini oluşturmuştur. Örneğin AB'de 23 farklı dil konuşulmakta, her ülke kendi geleneksel ve kültürel yapısına sahip çıkmaktadır. Bununla birlikte, AB'ye üye olan ülkeler AB'nin ortak değerlerini ve politikalarını benimsemek durumundadır. Buna örnek olarak AB'ye üye ülkelerin tümünde ölüm cezasının kaldırılmış olması verilebilir.

Sıra Sizde 4

Daha önce Bakanlar Konseyi olarak bilinen AB Konseyi, Avrupa Birliği'nin merkezi karar verme otoritesidir ve bu nedenle yasama yetkisini elinde bulundurmaktadır.

Sıra Sizde 5

Üye ülkelerin AB'yi kuran antlaşmalardan önce akdettiği antlaşmalar AET Antlaşması'nın 234. Maddesine göre, Roma Antlaşması'ndan etkilenmeyecektir. Bu maddeye göre, üye ülkelerin önceden yaptıkları antlaşma ile AB Kurucu Antlaşması arasında çelişki olması durumunda üye ülke bu durumu gidermek için gereken önlemleri almak zorundadır. Roma Antlaşması'nın 228. Maddesine göre AB'nin yaptığı antlaşmalar üye ülkeler bakımından bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

Sıra Sizde 6

160'tan fazla uluslararası anlaşma ve sözleşmesi olan Avrupa Konseyi'nin insan hakları alanındaki sözleşmeleri özel bir öneme sahiptir. İnsan hakları konusunda çok sayıda sözleşmesi ve protokolü bulunan Avrupa Konseyi'nin en önemli sözleşmesi, 1950 tarihli İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'dir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akgül, M.E. (2008). **Avrupa Birliği Adalet Divanının Yargı Yetkisi**, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ateş, M. (2006). **Avrupa Birliği Ekonomik ve Sosyal Komitesi**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Avrupa Toplulukları Komisyonu. (COM 2009). **Komisyon Çalışma Belgesi Geleceğin “AB 2020” Stratejisine İlişkin İstişare**, 647/3, Brüksel.
- Ayhan, U. (2009). **Avrupa Birliği’nin Yönetel Yapısı ve Türkiye**, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aydın, S. (2008). **Siyasi ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği**, Ankara: Asil Yayınevi.
- Bonde, J.P. (2007). **From EU Constitution to Lisbon Treaty**, Brussels: Foundation for EU Democracy and The EU Democrats.
- Bozkurt, E.; Özcan, M.; Köktas, A. (2001). **Avrupa Birliği Hukuku**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bozkurt, V. (2001). **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Bursa: Vipai Aş. Yayınları.
- Can, H. (2009). **Avrupa Birliği’nin Kurucu Antlaşmaları**, Ankara: Adalet.
- Çelebi, A. (2002). **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul: Metis.
- Dedeoğlu, B. (1996). **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul: Çınar Yayınları.
- Demir, N. (2005). **Avrupa Birliği Parlamentosu**, Ankara: Nobel.
- Dinan, D. **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dinan, D. (2008). **Avrupa Birliği Tarihi** (Çev.Hale Akay), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- DTM. (2002/2007). **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 6. Baskı, Ankara: DTM Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
- Fontaine, P. (2007). **AB Nedir?** Brüksel: Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Avrupa Komisyonu Basın ve İletişim Genel Müdürlüğü.
- Gülmez, M. (2008). **Avrupa Birliği ve Sosyal Politika**, 2. Baskı, Ankara: Hatiboğlu.
- Horvath, Z. (2007). **Handbook On The European Union**, Third Edition, Hungary: Hungarian National Assembly.
- Karaca, N., Bozkurt, S. (çev). (2005). **Yirmi Soruda Avrupa Birliğinin Geleceği**, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Rapor No 13.
- Karluk, R. (2008). **Avrupa Birliği’ne Evet mi, Hayır mı?** İstanbul: Beta.
- Karluk, R.ve Tonus, Ö. (2002). **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karluk, R. (2005). **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 8. Baskı, İstanbul: Beta.
- McCormick, J. (2002). **Understanding The European Union A Concise Introduction**, Second Edition, New York: Palgrave.
- Miller, P. (20 May 1999). **Institutional Reform in The European Union**, Research Paper 99/54, House of Commons Library.
- Pagden, A. (2010). **Avrupa Fikri** (Çev. Rahmi Ögdül, Mesut Varlık), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pinder, J. (2001). **The European Union A Very Short Introduction**, New York: Oxford Press.
- Tonus, Ö. (2009). “Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişim, Kurumsal Yapısı ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri”, **Uluslararası Çalışma Normları** (Ed. Ö.Z. Altan), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını No: 899.
- Weiler, J.H.H. (2000a), **Federalism and Constitutionalism: Europe’s Sonderweg**, Jean Monnet Working Paper, no. 10/2.
- Yiğit, D. (2000). **Avrupa Birliği Anayasası ve Kurumsal Yapı Reformu**, Ankara: TC: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Yararlanılan İnternet Adresleri

Avrupa Birliği Konseyi Resmi Sitesi (European Commission) (http://ec.europa.eu/about/index_en.htm).

Avrupa Komisyonu Resmi Sitesi (Council of The European Union) http://ec.europa.eu/about/index_en.htm.

Avrupa Birliği Resmi Sitesi (The Official Web Sites of EU) <http://europa.eu/>

Avrupa Birliğinin Tarihi <http://www.nuveforum.net/744-bolgeler-gore-tarih/19041-avrupa-birliginin-tarihi/>.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, www.abs.gov.tr/tarasma/

Avrupa Birliği Resmi Sitesi, www.europa.eu.int

Avrupa Komisyonu Resmi Sitesi, www.europa.eu.int/comm/index_en.htm

AB Güncel Haber, www.abinfoturk.net

Eurostat, www.europa.eu.int/comm/eurostat/

EU Observer, www.euobserver.com

AB-Türkiye İlişkileri Derneği, www.turk-ab.org

Avrupa Birliği (resmi sitesi), www.europa.eu.int

Avrupa Parlamentosu, www.europarl.eu.int

Avrupa Komisyonu, europa.eu.int/comm/index_en.htm

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, www.abs.gov.tr

Eu-Turkey İletişim Platformu, www.euturkey.org.tr

Avrupa Birliği Haber Ajansı, www.avrupabirligihaberajansi.com

AB Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, www.ua.gov.tr

<http://www.gofrm.com/forums/hukuk/8475-avrupa-birligi-hukuku-kaynaklari.html>

AB Hukuku, <http://www.laweuropa.com/33-AB-Ant-lasmasi-Maastricht>

European Navigator, <http://www.ena.lu/>

EU-Turkey News Network <http://www.abhaber.com/>

International UNESCO Education Server for Civic, Peace and Human Rights Education, <http://www.dada-los-europe.org/>

KKTC Başbakanlık AB Koordinasyon Merkezi <http://www.eucoordination.org/index.html>.

Özkan, I. (16.02.2010). "Lizbon Antlaşması Yürürlüğe Girdi", Cumhuriyet Gazetesi.

T.C. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği'nin Tarihçesi ve Kronoloji, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>

The European Union in a Glance. "What Future for Europe"

http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_12/index_en.htm.

<http://en.euabc.com/word/2152>

<http://tr.wikipedia.org> (-

<http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/EUROPEANSOCIAL-PARTNERS.htm>

Sözlük

A

AB müktesebatı: Temel Avrupa Birliği antlaşmalarında ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında (tüzük, karar, yönerge vs.) yer alan kural ve kurumlar bütünü.

Askeri cunta (junta): Ordu içinde bir gayri resmi ve gizli örgütlenme veya hizip.

Askeri cunta yönetimi: Bir ülkede kimin iktidarı sürecine ve kimin hangi politikaları (ticaret, eğitim, ulaştırma vb.) yürüteceğine ordunun veya ordu içinde bir grup subayın karar verdiği rejim.

B

Bağımlı değişken: Bir değişkenin etkisi olmadan hareketsiz duran ancak bağımsız değişkenin gösterdiği değişiklikler sırasında veya sonrasında değişim gösteren bir nesne veya olgu.

Bağımsız değişken: Her türlü etmenin etkileri sabit tutulurken, bilinmeyen veya belirlenmesi mümkün olmayan kendine has nedenlerle değişerek kendisine bağımlı olan koşul, nesne, olgu veya olaylara etki eden koşul, nesne, olgu veya olaya verilen ad.

Başkanlık rejimi: Hükümet kuvvetlerinin birbirinden bağımsız, eşit güçle birbirlerini dengeleyen ve denetleyen, onların uzlaşması durumunda siyasal karar üretmenin mümkün olduğu, uzlaşmadıkları durumda da siyasal karar üretmenin mümkün olmadığı bir demokrasi uygulaması.

Ç

Çift parti sistemi: İki partiden birisinin bir seçimde iktidara geçme eğiliminde olduğu, seçimi kaybeden partinin de en fazla üç seçim sonra iktidar olma beklentisinin olduğu rejim.

Çoğunlukçu demokrasi: Yönetilenlerin çoğunluğunun veya çokluğunun (ekseriyetinin) kararı ile belirlenen ve aynı çoğunlukçu esasa göre yöneten temsili hükümet biçiminin etkili olduğu demokrasi modeli.

D

Demokrasi: Halkın kendini yönetecekleri özgürce ve hakça seçebildiği, yönetenlerin halka periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, özgürce ve hakça seçim yarışına katıldığı ve yönetenlerin insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı göstererek yönettiği rejim.

Dekolonizasyon: Bir sömürge idaresinin bağımsızlığını kazanarak diğer devletler tarafından tanınan bağımsız bir devlet olma süreci.

Devlet: Belirli bir toprak parçası üzerinde meşru fiziksel güç kullanma tekeline sahip olarak, orada yaşayan (mukim) insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan örgüt.

Dikta yönetimi: Baştaki tek adamın (diktatörün) her konuda mutlak hâkimiyetinin olduğu, devletteki bütün kilit kararların diktatör ve yakın çevresi tarafından alındığı rejim.

F

Federalizm: Merkezi hükümetle bölgesel veya yerel hükümet arasında yetkilerin paylaşıldığı, kamu hizmetlerinin yerel düzeyde üretilmesinin esas olduğu, merkezde üretilen kamu hizmetlerinin ise anayasada sayılarak belirlendiği sistem.

H

Halk oylaması: Halkın türlü siyasi ve toplumsal sorunlar karşısında olumlu veya olumsuz görüşünü belirlemek için başvuru olan oylama, plebisit, referandum.

Hipotez (denence): Bazı olayların sebeplerini açıklamak için geçici olarak kabul edilen, olaylar arasında mantıki ilişkiler olduğunu bağımsız ve bağımlı değişken ilişkileri olarak birbirine bağlamak suretiyle tasarlayan ve geçerli sayılan önerme.

K

Koalisyon hükümeti: İki veya daha çok siyasal partinin ittifak yaparak bir arada çalışmak üzere kurduğu hükümet tipi.

Komünizm: Özel mülkiyetin olmadığı, ülkedeki üretim araçlarına devletin sahip olduğu, ekonomik, sosyal ve kültürel yatırımların devlet tarafından planlandığı ve yapıldığı rejim.

Konfederasyon: Yerel veya bölgesel idari birimlerin tüm kamu hizmetlerini ürettiği, merkezi hükümetin istisnai olarak kamu hizmeti üretiminde bulunduğu, güçsüz ve adeta simgesel bir merkeze sahip olan sistem.

Korporatizm: Devletin, iş barışı temin etmek için işçi sendikaları ve işveren örgütlerini resmi temsil kurumları olarak her sektöre bir tane isabet edecek biçimde düzenlediği ve kendisine bağlı kılarak denetim altında tuttuğu uygulama.

Kurumsallaşmış siyasal rejim: Siyasal rejimin kuralları ve bunların işleminde etkili olan yapıların gerek siyasal yetkeler gerek yönetilenler gözünde değere ve saygıya sahip olduğu ve istikrarlı bir içerik gösteren rejim.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi: Yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirlerinden ayrı ve bağımsız olması, her birisinin kendi hükümranlık alanının bulunması ve bu alanlara diğerlerinin karışmaması ilkesi.

L

Lobicilik: Parlamentonun dışında olan ve yasama süreçlerini etkilemeye çalışan bazı özel çıkarları savunan kişi ya da örgütlerin yürüttüğü etkinlikler.

M

Melez rejim: Farklı rejimlerin kurumsal özelliklerini bir arada barındıran rejim.

N

Neopatrimonyal rejim: Liderin ve yakınlarının bir taraftan devletin kaynaklarının kullanımı üzerinde sınırsız gücünün bulunduğu, diğer taraftan bu gücü yasa ve kurallara bağlı olmadan, kişisel ve keyfi olarak kullandığı, görüldüde modern ancak içerikte geleneksel (patrimonyal) rejim.

O

Otoriter rejim: Fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğünün kısıtlı olduğu veya bulunmadığı, yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemelerinin söz konusu olmadığı rejim.

Oydaşmacı demokrasi: Azınlıkları dışlamamayı, özellikle toplumun bir kesimini alanan siyasal kararlarda sürekli olarak azınlıkta bırakmamayı temel alan demokrasi modeli.

P

Paramiliter güç: Profesyonel orduya benzeyen ancak devletle resmi bir bağı olmayan silahlı gruplar.

Parlamentar rejim: İktidarın halkın seçtiği yasama organında olduğu ve yasama organı içinden çıkan çoğunluğun hükümeti kurup bu çoğunluğun başkanının başbakan olarak hem yürütüme hem de yasamayı yönettiği, devlet başkanının simgesel olarak seçildiği; yasama ve yürütmenin kuramsal olarak ayrı, ama uygulamada bütünlüklü, yargının ise bu kuvvetlerden ayrı ve bağımsız olduğu temsili demokratik rejim.

Parti hükümeti: Bir siyasal partinin tek başına kurup yönettiği hükümet tipi.

Patronaj sistemi: Bir siyasi liderin politik destek karşılığı kişi veya zümrelere devletin kaynaklarını kullanarak maddi çıkar sağlamasına dayanan sistem.

S

Siyasi kültür: Vatandaşların birbirleri ve siyaset hakkındaki beklenti, tutum, inanç ve değerler ile tasavvur ettikleri senaryo ve kullandıkları ifadeler (diskur) bütünü.

Siyasal sistem: Karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve bağımlılıktan oluşan bütün.

Sosyal refah devleti: Kişilere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, sosyal güvenlik olanağı sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm yurttaşlara eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hizmetler alanında belli bir standart getiren devlet.

T

Tarafsızlık: Devletler tarafından hem savaş zamanlarında savaşa girmemek hem de savaşın söz konusu olmadığı durumlarda askeri ittifaklara katılmamak yoluyla uygulanan politik konum.

Tek parti rejimi: Sadece tek bir partinin meşru olarak mevcut olabildiği veya iktidara sahip olabildiği rejim.

Totaliter rejim: Merkeziyetçi bir devlet yapısı ve radikal bir ideoloji üzerine kurulan, içinde bulunduğu toplumun bütün üyelerini ve kurumlarını dönüştürmeyi hedefleyen ve bu amaçla herkesi izleyen, denetleyen ve davranışlarını belirli bir resmi ideolojiye göre düzenleyen, bireysel özgürlükleri ortadan kaldıran ve tehdit olarak gören siyasal rejim.

U

Ulus: Belirli bir toprak parçası üzerinde yaşama alışkanlığı bulunan bir halkın geleceği de paylaşma iradesi göstermesi yoluyla ortaya çıkan siyasal birlik. Halkın siyasallaşmış biçimi.

Y

Yarı-başkanlık rejimi: Parlamentar rejimlerle başkanlık rejimlerinin bir karması görüntüsünde olan gerek başkanın, gerek yasama organı ve başbakanın halkın oylarıyla işbaşına geldiği ve her ikisinin görev ve yetkilerinin tam olarak ayrılmadığı melez rejim.

Yerindenlik (subsidiarity) ilkesi: Kamu hizmetlerinin halka en kolay ulaşabileceği, halkın da en kolay ulaşip hesap sorabileceği, şeffaf olarak izleyebileceği yerde üretilmesi ve sunulması ilkesi.

Yetki devri (devolution): Kamu hizmetlerini üretme yetkisinin asli sahibi tarafından bazı yetkilerin yasayla ve / veya anayasa değişikliği yapılmak suretiyle merkez, bölge, il, kent, köy yönetimlerine devri.

Dizin

A

AB Antlaşmaları 186
AB Kurumları 186, 193, 198, 205, 206, 212
AB Müktesebatı 205, 212
AB Politikaları 186, 189
ABD 98-119, 121, 123, 173, 188
Aday ülke 192, 194
AET 47, 48, 189, 190, 203, 205, 207, 208, 212
AKÇT 188, 189, 190, 203, 205, 207
Almanya 8, 10, 16, 24, 40, 41, 57, 67, 74, 80, 88, 103, 112, 116, 125, 139, 147, 156, 164, 166, 168, 169, 171-173, 180, 181, 189, 192, 200-202, 212
Anayasa 10, 22, 24, 28-30, 39, 42, 43, 46-48, 58, 59, 66, 69, 70, 74, 76-83, 90, 92, 99, 101-108, 113, 116, 119, 126-128, 130, 131, 134, 136, 137, 139, 192, 193, 210, 211
Askeri cunta yönetimi 146, 153
Autogolpe 148
Avam Kamarası 3, 21, 42-45, 47, 58
Avrupa Adalet Divanı 204
Avrupa Birliği (AB) 17, 193
Avrupa Konseyi 42, 47, 67, 188, 200, 204
Avrupa Parlamentosu 85, 190, 192, 197, 198, 200-204, 212
Avrupa Topluluğu 186, 190, 191, 193, 198, 208, 209, 212

B

Bağımlı değişken 2, 4-8
Bağımlılık 12-17, 32
Bağımsız değişken 2, 4-7
Başbakanlık rejimi 21, 45, 46
Başkanlık rejimi 23, 24, 39, 43, 68, 92
Birleşik Krallık 28, 38-43, 45-47, 49, 51-59, 61, 63, 65, 72, 73, 77, 81, 83, 89
Britanya 3, 4, 6, 7, 10-13, 21-24, 28, 38-59, 61, 63, 65, 145
Burjuvazi 42, 49, 69, 134

C-Ç

Churchill 188
Çift parti sistemi 38, 52, 59
Çin 3, 11, 14, 17, 27, 99, 119, 145, 154, 164, 175-177, 179, 181
Çoğunlukçu demokrasi 21-23, 53
Çoğunlukçu temsili demokrasi 58
Çözümleme düzeyleri 30

D

Dahl 20, 25
Dar bölge 15, 50, 59, 79, 85, 112, 117
De Gaulle 24, 66, 73-77, 81, 85, 86, 193

Dekolonizasyon 145, 148

Demokrasi 2-4, 12, 16-28, 31, 32, 38-40, 43, 44, 47-49, 52-54, 57-59, 72, 75, 76, 82, 89, 91, 99, 101, 105, 106, 109-111, 117-119, 124, 126, 128, 131, 133-135, 137-139, 145-147, 151, 153-157, 190, 191, 197, 202, 209

Denetim 4, 11, 18, 26, 27, 30, 32, 44, 45, 48, 53, 130-133, 165, 166, 168, 169, 173, 177-179, 181, 201

Devlet 4, 5, 7-11, 13, 17-21, 23-32, 38-43, 47, 48, 53-56, 58, 59, 68, 70, 73-76, 79-82, 88, 92, 99-101, 104-106, 109, 110, 116, 117, 119, 126, 127, 129-131, 133, 134, 137, 139, 144-158, 165-168, 170, 172-181, 187-191, 193, 197-200, 202-209, 211, 212

Devletçilik 58

Dikta yönetimi 146, 148

Diktatörlük 25, 75, 144, 146, 148, 150, 153, 166, 168

E

Eşyalaştırma (reification) 14

F

Fark yöntemi 5, 6

Faşizm 27, 145, 164, 169, 170, 172, 175, 177, 180, 181

Federal Yapı 2, 10, 115, 117, 119, 133, 138, 198

Federalizm 103, 104, 126, 131, 139, 197

Franco 74, 144, 156, 157, 161, 182

Fransa 3, 24, 25, 40, 68-70, 72-74, 79-82, 86-89, 91, 154, 189, 192, 193, 210

Fransız Devrimi 72

G

Görgül (ampirik) 7, 146

Gözlem 2, 4, 6, 7, 12, 14, 68, 174

H

Halk oylaması 74, 135, 142, 192

Himayecilik 144

Hipotez (denence) 7, 8

İ

İç savaş 101, 126

İngiltere 39-41, 57, 101, 102, 112, 117, 157, 169, 192, 193, 209

İsviçre 22, 29, 67, 81, 103, 124, 125-136, 138, 139

İşçi Partisi 43, 49-56, 171, 173

İtalya 57, 67, 81, 116, 125, 139, 168-170, 189, 212

K

Kanton 20, 29, 127, 129-131, 133, 134
Karşılaştırmalı siyaset 4, 8-10, 16, 30, 32, 99
Koalisyon hükümeti 15, 22, 49-51, 53, 55
Komünist parti 87, 147
Komünizm 147, 150, 169
Konfederal yapı 2
Konfederasyon 29-31, 53, 101, 124-128, 130, 131, 133, 137, 139, 197
Kongre 98, 103-105, 107, 108, 110, 111, 113-115, 117, 119
Korporatizm 144, 164, 179, 180
Kurumsalcılık 14-16
Kurumsallaşmış siyasal rejim 18, 32
Kuvvetler ayrılığı ilkesi 78, 90, 131, 139

L

Lenin 168, 174
Lobicilik 98, 114, 115, 137
Lordlar kamarası 21, 23, 42, 46, 58

M

Machiavelli 9
Maoizm 27, 145, 164, 175, 176
Marks 11
Marshall 188, 213
Melez rejimler 23, 144, 150
Merkeziyetçilik 38, 53, 68, 69, 81
Meşruti krallık (monarşi) 68, 92
Mill 5, 7
Millileştirme 54
Ming 145
Monnet 188, 189
Mussolini 26, 156, 165, 166, 169, 170, 172-175, 180, 181

N

Napolyon 145
Nazizm 145
Nazizm 145, 164, 171, 172, 175, 181
Neopatrimonyal rejim 149
Neopatrimonyal rejimler 149

O-Ö

Obama 102, 105, 111, 117, 118
Olabildiğince benzer sistemler tasarımı 7
Olabildiğince farklı sistemler tasarımı 8
Otoriter rejim 2, 16, 18, 25, 26, 32, 74, 144-147, 150-156, 158, 165, 168
Oydaşmacı demokrasi 20-22, 128
Önerme 2, 5, 7-10, 14, 30, 146

P

Paramiliter güç 151
Parlamentar rejim 21-24, 38, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65
Parlamento (parliament) 7, 10, 19, 21, 42-44, 46-52, 55, 57-59, 78, 85, 102, 103, 110, 111, 128, 129, 132, 133, 148, 154, 155, 171, 190-192, 197, 198, 200-205, 212
Parti hükümeti 7, 50, 51, 53, 144, 169
Patronaj sistemi 148, 149
Poliarşi 20, 25
Propaganda 132, 147, 167, 168, 170, 172, 173, 175, 176

R

Rejim 2-4, 8, 12, 16, 18-28, 31, 32, 38, 39, 41-43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57-59, 61, 63, 65, 72-74, 76, 82, 91, 99, 105, 144-158, 164-181

S

Schengen 191, 192
Schuman 188, 189, 197
Sınıflandırma 2, 21, 31
Siyasal sistem 2-9, 11, 13, 14, 17-19, 25, 27, 28, 31, 32
Siyaset 2-5, 7-17, 19-21, 23, 25, 27, 29, 30-33, 35, 37, 43, 47, 54, 58, 66, 68-70, 72, 73, 75, 77-84, 86-90, 98, 99, 109, 110, 114, 117-119, 132, 135, 145-148, 150, 152, 153, 156-158, 165, 166, 169, 171-173, 176, 178, 186, 197, 198, 210
Siyasi kontrol 144, 151
Siyasi kültür 109
Sosyal refah devleti 38, 55, 56
Sosyalist Parti 77, 81, 85, 132, 134, 137, 169
Sovyetler Birliği 27, 147, 149, 151, 164, 169, 173, 175, 178, 179, 181, 188, 194
Stalin 145, 164, 173, 175,
Stalinizm Stalin 170, 173-175, 177, 179, 181

T

Tarafsızlık 124, 129
Tek parti hükümeti 144
Tek parti rejimi 25, 26, 153
Temsilciler Meclisi 23, 103, 107, 108, 111, 113-117
Teune 7, 8
Thatcher 43, 54-57
Thatcherism 38
Tony Blair 45, 49, 50, 53
Totaliterlik/totaliter rejim 164-166, 169, 170, 173

U-Ü

Ulus 4, 18, 32, 198, 211

Ussallık (rationality) 14

Uyuşma yöntemi 5, 7

Üniter devlet 28-30, 38, 47, 53, 58

Üniter yapı 2, 28, 81, 117

W

Westminster demokrasisi 23, 47-49, 58, 59

Y

Yargı 10, 11, 19, 21-23, 39, 43, 46-48, 52, 58, 73-75, 79, 81, 82, 91, 92, 102-105, 108, 109, 127, 130-132, 139, 147, 148, 154, 197, 198, 203, 207

Yarı başkanlık rejimi 68, 92

Yarışmacı otoriterlik 144

Yasama 3, 11, 14, 15, 19-24, 28, 30, 38-40, 42-48, 52, 53, 58, 59, 75, 82, 102-108, 114, 116, 119, 127, 129, 131, 132, 139, 147, 154, 171, 173, 180, 197, 199, 201-203, 205

Yasama egemenliği/üstünlüğü 43, 46-48, 59

Yeni kurumsalcılık 14-16, 32

Yerinden yönetim 10, 28, 29, 48, 58, 59, 145

Yetki devri 29, 50, 127

Yöntem 2, 4-9, 20, 23, 25, 28-30, 77, 79, 85, 90, 100, 103, 115, 125, 128, 135, 139, 158, 168, 177, 208

Yüksek mahkeme 98, 102, 103, 105, 106-109, 117, 119

Yürütme 3, 4, 11, 19, 21, 23, 24, 39, 45-47, 52, 53, 55, 58, 74, 75-79, 82, 91, 92, 102, 103, 105-108, 116, 119, 127-129, 131, 132, 138, 139, 147, 154, 157, 171, 190, 197, 198, 200, 201, 205